

LAURI LUOTO

KAMARAN SANKARIT

VALKOSEN LEIJONAN METSÄSTÄJÄT
II:NEN OSA

AMERIKAN SUOM. SOS. KUSTANNUSLIIKKEIDEN LIITON
KUSTANTAMA

Printed in U. S. A.

Tyomies Society Print, Superior, Wis., 1927

Pohjoinen rintamamuodostus

Talvella v. 1918, jo vuoden ensimmäisen kuukauden kuluttua, olivat tapahtumat kehittyneet Suomen luokkasodassa varsinaisiksi rintamataisteluiksi. Pienemmät joukkokahakoiniset maan kaikilla äärillä ja kulmakunnilla leimahtelivat ilmiliekeissä. Nämä syytystuohukset virittivät riitapuolien ensimmäisiä vihan ilmauksia ja mielten kuohuja. Nuotiotulet vetääntyvät jommalla kummalla puolen joko hiipuneina tai liekehtivinä suurempiin rovioihin. Ja pian sodan soihdut leimusivat monimutkaisina pökkivii-voina Pohjanlahdesta itäiseen rajaan saakka. Työmiesten rintamat asettuivat suojelemaan viittä valtansa alaista, Suomen eteläisintä mutta väkirikkainta maakuntaa. Heraspuoluelaiset, "isänmaan ystävät", olivat miehittäneet kolme pohjoisinta lääniä.

Kumpaisellakin alueella ilmeni seläntakaisia aseellisia tai aseettomia joukko-osastoja, jotka taistelivat sitkeästi asiansa puolesta. Mutta kaikesta huolimatta, punaiselta vyöhykkeeltä etelästä pakenivat valkomielliset talollisten pojat ja isäntämiehet pohjaiseen, omiensa luokse, vahvistamaan tarmokkaasti taistelurivejä eteläistä, punaista isänmaataan vastaan. Sensijaan, että punaiset pohjalaiset valkoisella alueella, olisivat tehneet samoin ja tunkeutu- neet läpi rintaman etelään, he eivät tehneet sitä, vaan suostuivat paikoillaan odottelemaan pohjoista kohti mars- sivaa punaista armeijaa.

Valkoisten valtakunnassa aluksi olivat työmiehet kuitenkin useissa kaupungeissa sitkeässä vastarinnassa. Varsinkin Oulussa ja Torniossa kahakoitiin. Ensinmainitussa hyökkäsivät valkoiset 30 päivänä tammikuuta venäläisen sotaväen kimppuun ottaakseen näiltä aseet, mutta lyötiin takaisin. Työväestö sai käsiinsä 700 kivääriä, mutta joutui niiden kanssa ankaran tulen alaiseksi, sillä valkoiset uudelleen hyökkäsivät etelästä. Kolmantena päivänä helmikuuta ratkaistiin Oulun kohtalo, jolloin kaupunkia puolustavat työmiehet työnnettiin pois, tahi antautuivat he vangeiksi. Kokkolan työläiset kunnostautuivat, vaikka ylivoima heidät mursi saman kuun 30 päivänä. Samoihin aikoihin Tervolan rahvas mitteli voimiansa. Tornion tulinen, lyhytaikainen taistelu tuotti valkoisille suuret määrät aseita ja ammuksia.

Vallankumouksellisten joukoista Pohjolassa, niillä asemäärillä, joita ne venäläisiltä Pietarista käsin haltuunsa saivat, olisi ammattitaitoinen johtaja pian luonut vankan muurin, josta valkoisille olisi koitunut suurta vastusta, ja olisi heidän kriitillisimmällä hetkellä täytynyt pakosta viskata sitä vastaan voimia, joita eteläisellä rintamalla olisi kipeästi tarvittu. Täten punaisille olisi jäänyt enemmän etelässä valmistautumisen aikaa ja vapautta edentymykseen kohti Vaasaa.

Pian kuitenkin etenivät sotatoimet etelään kiireellisellä vauhdilla, niin että valkoiset ennättivät saada haltuunsa viimeisessä tingassa Jyväskylän-Pieksämäen rataosan.

Tätä suurta menestystään riensivät valkoiset kehittämään kohti Tamperetta. Mutta matkalla heitä kohtasi jäykkäpäinen hämäläinen kansa, joka otti heidät nurjamielisenä vastaan. Harmistuneena rauhansa häiritsemisestä, tämä hidas ja härkäpäinen hämäläinen työmies

raapi jonkun aikaa karvaista niskaansa ja pani sitten vihaisena tenän pohjalaisille — niin kovakouraisen, ettei rehellisellä taistelulla ja ilman vieraiden apua olisi tuskin tästä maakunnasta koskaan suoriuduttu.

Merenrannikko Vaasasta aina Poriin saakka pian joutui valkoisille hyökkääjille. Kuulut porilaiset kyllä puolustautuivat urhoollisina ratkaisun viime hetkeen saakka, mutta heillä aseiden suuri puute oli esteenä. Kaikesta huolimatta kiteytyi rintama näihin aseisiin, jääden sellaiseksi kahden kuukauden ajaksi. Tämän ajan kuluessa ei työläisarmeija käyttänyt tilaisuutta etenemiseen monista eri syistä, joista mainittakoon kurittomuus, mikä meni niin pitkälle, että esim. rintamalta saattoi joku komppania lähteä omin luvun lomalle, välittämättä ollenkaan siitä, tulivatko uudet miehet aukkoa täyttämään.

Syynä tällaiseen on pidettävä sitä, että viisitoista vuotta maasta oli ollut pois sotilasopetus eli asevelvollisuus, kuin myöskin sitä, että oli opittu joukkopäätöksillä ja kansanvallalla asioita ratkaisemaan. Vallitsi yleinen hidastelu ja tottelemattomuus. Jos kuka esiintyi liian käskevänä, varoitettiin häntä ”viimeisellä” muistutuksella.

Valkoisia linnoituksia punaiseen Suomeen oli alunpitäen jo kerinnyt muodostua lukemattomia. Näiden pesäpaikkojen puhdistamisessa kului aikaa ja sitoi se joukkoja taisteluiden valmistuskaudella. Suurimpia niistä oli Kirkkonummen varustuksen valloittaminen, jossa antautui lopulle seitsemänsataa valkoista vankia. Sekä isommat että pienemmät valkoisten kivinavetta-linnoitukset tulivat kukistetuiksi.

Nyt olisi pian pitänyt kiirehtiä pohjoiseen, jossa vielä ei ollut valkoisilla ulkoa tuotuja voimia, vaan harvalukui-

sina pitivät hallussaan ylempänä mainituista alueita. Rohkealla marssilla olisi saavutettu linja Kauhava-Haapamäki. Asemataisteluun antautuminen, siihen kouluutetun vihollisen kanssa, sukeutui vallankumousarmeijalle perikadoksi. Työläiskaartilaiden mieliala näihin aikoihin oli kuitenkin korkeassa vireessä, mutta aikaa voittaen ajan tuhlaus ja toiminnan puute herpaannutti heiltä moraalin.

Pohjoinen rintama muodostui epäedulliseksi työmiehille senkin tähden, koska Pihlajaveden ja Virtain, sekä Pohjankankaan kautta kehittivät "isänmaalliset" voimiansa Ikaalista kohti tarkoituksella päästä Porin-Tampereen radan läheisyyteen. Samoihin aikoihin Jyväskylän suunnalta Päijänteen puoleista puolta Jämsään, Korpi-
lahdelle ja aina Kuhmoisiin saakka.

Vilppulassa roihusivat lakkaamatta taistelut, joissa käytettiin mukana raskastakin aseistusta. Samoin molemmilla siivillä, varsinkin Muroleen juoksuhaute-linjat tulivat kiistan esineiksi, vaihtuen puolelta toiselle. Mutta valkoiset pian käsittivät niiden suuren tärkeyden asemansa hallitsemisessa ja lopullisesti miehittivät ne. Juoksuhauteja vastaan tekivät sittemmin punaiset lakkaamatta hyökkäyksiä, saadaksensa kiertotien avatuksi Pohjanmaan radalle, mutta härmäläiset vöyriäisten lahtarien keralla pitivät niissä miehuullisesti puoliensa. Punakaartilaisille vaikein seikka oli se, että heidän oli tukikohdastansa taistelupaikoille kuljettava asumattomien erämaiden halki, missä ei ollut kunnollisia teitä eikä ihmisasuntoja. Miehistöön täytyi märkänä majoittua taivasalle kevytyön kylmään pakkaseen. Useasti sotilaat saivat olla ketjussa monet vuorokaudet lävitse, konttailla kohmettuneina lumikuopissa. Miten useasti kiivaan taistelun jälkeen näytti ratkaisu olevan saavutettavissa, mutta silloin saapui uupu-

mus ja ammuksien puute. Johto selkäpuolella oli puutteellisuuksien poistamisessa heikkoa ja kerrassaan taitamatonta. Kerta toisensa jälkeen palasivat osastot levähtämään parin penikulman etäisyydessä olevan metsäopiston huoneustoihin, ja ennen kuin uudet olivat paikoilla, oli vihollinen joko saanut apuvoimia tahi vaihtanut vanhat joukot uusiin, jotka olivat varustettuja uusilla panoksilla. Niin ollen oli saavutettu eteneminen taas alettava alusta.

Tämän kaltainen kamppailu tapahtui pohjoisen rintaman polttopisteestä Vilppulasta, vasemmalla.

Oikealla, itäisellä siivellä kahakoitiin Mänttässä ja sinne johtavalla rataosalla. Senjälkeen kun Tamperetta kohti hyökkäävät valkoiset voimat viskattiin takaisin Pylväistöltä Vilppulaan, tapahtuivat taistelut rautatien varrella sangen monivaiheisina Pynnösten ja Riihiniemen kylien seutuvilla, Nälkäkankaalla, Kuoreveden Kolonkullalla ja Pihlaiskylän sekä Kivelän seutuvilla. Kahdessa viime mainitussa oli varsin tuima taistelu, joka pimeäntulon tähden jäi ratkaisematta. Samoin Ristijärvellä. Mutta Länkipohjasta — joka nimi punaisten sotahistoriassa on tullut surullisen kuuluisaksi ja ratkaisevaksi taistelun paikaksi — alkoi se herpautuminen, joka johti päättymättömään peräytymiseen. Tämä Länkipohja on tiuhaan asuttu kyläryhmä ja Längelmäen pitäjän huomatuin keskus.

Mainitun kylän olivat punaiset kerinneet miehittää vähää ennen, kuin jo valkoiset olivat sinne aikeissa samoilla. Mutta Jämsästä, Kolhin kautta täytyi heidän vetäytyä takaisin Kuoreveden Suinulaan, josta sitten jatkoivat sotaliikkeitänsä. Senjälkeen yrittivät valkoiset murtautua Juupajoelle Liesijärven kautta ja onnistuivat-

kin yöllä helmikuun lopulla torppari Evertti Hattisen opastamana, joka oli antautunut valkoisten vakoilijaksi, johtaa pahantekijät Niinimäen kautta Pirttikankaan vaihteelle. Täällä rautatien räjäyttämishommassa heidät yllätti Koppelon punainen kaarti sillä seurauksella, että tihutyön tekijät karkoitettiin ja kahakassa kaatui eräs jääkäri insinöörimajuri. Uhkarohkean kiertoliikkeen tekivät valkoiset kauas punaisten selän taakse Kangasalle, missä Säynäjärven pysäkin läheisyydessä katkaisivat radan ja puhelinyhteyden moniksi tunneiksi.

Länkipohjan hyökkäystä valmistelivat Vaasan hallituksen herrat siten, että valheliikkeillä Ruovedellä kiihoitettiin punaiset voimat keskittymään vasemmalle siivelle muka siellä tapahtuvaa ja juuri alkavaa hyökkäystä vastaan. Yritys heille onnistuikin, sillä valkoisten äkkiä alkama, kiivas ammunta, vetikin pian punaisten huomion puoleensa. Kun sensijaan rautatien oikealla, itäisellä puolella, jopa Längelmäelle asti, oli hiljaista. Samaan aikaan oli laskettu saapuvan uudet jääkäriosastot, jotka hiipivät apuvoimien keralle hiljaisuudessa Länkipohjaa vastaan. Siellä syntyikin äkkiä luja taistelu, josta hyökkääjät, röyhkeydestään huolimatta, pakoitettiin sinä päivänä perääntymään. Jopa seuraavana aamuna punaiset usalsivat lähteä Kuorevedelle johtavaa maantietä pitkin etenemäänkin. Ihmeellistä tässä punaisten hyökkäyksessä oli se, että matkassa oleva kevyt tykistö oli asetettuna kulkemaan kauaksi edelle monimutkaista ja ahteista maantietä. Jalkaväki seurasi huolimattoman kaukana jälessä. Oliko edellä käymässä tiedustelijoitakaan, siitä ei ole varmaa tietoa, mutta mahdollisesti olivat ne erehdyksessä jääneet kokonaan lähettämättä. Kuinkas sitten kävikään? Se on kaikki liian tuoreessa muistissa kirvelevänä. Lähellä Evä-

järven kylää olivat viholliset väijyksissä ja hyökkäsivät rajusti päälle, ottivat vastustelematta punaisten tykistön ja osan ampumatarvekuormastosta. Syntyneessä taistelussa punaiset lyötiin verissäpäin takaisin.

Tästä iskusta johtui mustimman murheen ikimuistettava perääntyminen. Päällekarkaat ajoivat takaa Länkipohjaan asti, jossa vielä punaiset tuimasti taistelivat vastaan ilman apujoukkoja, mutta saivat kuumimman selkäsaunan juuri niiden tykkien kuulista, joita lahtarit olivat kerinneet heiltä valloittaa. Kaikista tärkein strateginen kohta oli avattava pian viholliselle, joka sieltä kautta kehitti pikaista hyökkäystä punaisen rintaman seläntaakse.

Orivedelle tunkeutuvia lahtareita johtamassa olivat ensi kertaa vasta Saksasta saapuneet suomalaiset jääkärit, jotka palkkasotureineen saivat Suomen sisällissotahistoriaan piirtymään "loistavat" jäljet. Tämä isku oli laskettu tapahtuvan samaan aikaan kuin valkoiset saivat apujoukkoja Saksasta Hankoon, että Tampereen ja Hämeen puolustajille tulisi eteen yhä suurempi epämääräisyys, maansa puolustus osoittautuisi turhaksi ja ponnistelut epätoivoisiksi.

Ennenkuin jatkamme yleiskatsausta, on meillä syytä palata yksityisluontoiisiin tapahtumiin, tulkitaksemme sitä henkeä ja vallankumouksellista luonteen lujutusta, mitä pohjajoukkojen keskuudessa tänä aikana ilmeni. Kaikista heikkouksistaan huolimatta, Suomen työläisten punakaartit kerran seisoivat lujina ja voitonvarmoina, kunhan vain olisi silloin ollut johtaja, rohkea ja tietoinen tehtävästään viemään kuumat joukot tuliseen taistelujen tuoksinaan.

Aapo Rajavaara

Kuusi Rajavaaran veljestä olivat uljaita miehiä, mutta Aapo kaikista muista uljain... Mies varteva ja väkevä! Huima hiihtäjä hän oli. Vuosia viisineljättä ikänänsä. Uhkea nuoruus kukki läikehtivänä hänen poskillansa. Poikamaisuuden ujo puna joskus leimahti tukan tuuhean rajalla. Pirteys viritti askelmilleen ihailtavan ominaisuuden. Korkeajalkaisena kuin uroshirvi samoili hän aatteidensa mailla. Avartuvien aatteiden into pilkisti katseistansa. Moni ihmetellen näki hänet vuosien kuluvien varrella kuin yhä vain nuorentuvan. Vaatimattomuutta, mutta samalla päättäväisyyttä ja pontta piileksi hänen töissään ja toimissaan. Mutta olipa hänessä sentään veitikkaakin, mikä loi hauskuutta ja huumoria tarpeen varalle. Miehevyydessä oli hän malliksi muille. Jos hän puheli, kuuntelivat muut, jos hän uskoi ja luotti, luottivat muutkin. Jospa hän jotakin tehdyksi tulevan toivoi, tuli se täytetyksi.

Kenelläkään ei ollut sellaista epäilystä, ettei hän joskus voisi olla punaisten puolustussodan sankari.

— — —

Kerrotiin Rajavaaran kolme poikaa saaneen surmansa!

Oliko niiden joukossa Aapo? kysyttiin. Valkoisten vakoilijain kuulan kaatamana urohot vaipuneet olivat. Mustan murhan tekijät valkoiseen Vilppulaan livistivät.

Surusanoma vastenmielisenä viestinä kotikylille kulki, että vainajien joukossa ruumiina kylmänä Aapo yhtenä ollut oli. — Ei enää epäilty. Muutamat tosin huhusivat miehen vangiksi joutuneen. Mutta salainen kuiske toiselta taholta kuului, että vielä taisteluissa vakainen Aapo temmeltää.

Sattuipa sitten tapahtumia ja kului talviaamuja muutamia. Sanotaan urohon elossa olevan. Vaihtelua kaivannut koston kamalan kannustamana oli. Eräänä iltana suunnitellut oli rohkean juonen. Ja päätäpahkaa sukset hangen kiiltävälle pinnalle solahutti. Selkärepun vartiotulelta ottanut oli. Sanaa lausumatta vauhdilla pohjoiseen päin, yönselkään samosi. Sen jälkeen ei oltu häntä nähty.

Niin kertoi sana suusta suuhun.

Valkosessa Vilppulassa

Liehuivat sinivalkoiset leijonaliput.

Saksalais-ranskalais-englantilais-ryssäläiset univormut upeilivat upseerien yllä. Kannukset kilisivät ja korkoja iskettiin yhteen. Kunniaa tehtiin kummallakin kädellä. Komennukset olivat masevan purevia, käännökset kulmikkaita ja keskustelut lyhyitä. Yleensä liipattua, kokenutta ja maailmansodan karkaisemaa päällystää oli jos kuinka paljon. Kaikenlaiset vastavallankumouksen karkuunpäässeet korpit olivat rientäneet tuhlaamaan tänne aulista apuansa. Pääasia oli siinä, että olisi armeijaa — armeijaa paljon, ripeätä ja riuskaa! Mutta jumaliste — maanjusseja, sarkatakkisia, paksuja ja pönäköitä! Turpeenpuskijoita, joilla ainoa ase on ollut aurankurki ja kirves. Hankkia harjaantuneita palkkajoukkoja ulkomailta on ainoa keino siksi kunnes "rivit kootaan pakolla." Paikoillaan pysyminen onkin pääasia. Tällöin koituikin onneksi valkoisille punaisten päätös, olla enempi tällä erää etenevä ylös pohjoiseen.

— — —

Rintamat seisoivat paikoillaan.

Kaikesta huolimatta taistelu taukoamatta oli käynnissä. Selkäpuolet varustautuivat kumpaisellakin puolella vastaisten taistelujen varalle. Vakoilijoita valkoisilla tuli ja meni. Tietoja urkinnoista saapui ja lähetettiin. Erittäin tunnetuksi vakoilijaksi oli tullut "valtakunnan ase-

arsenaalin päälliköksi” itseänsä nimittävä, rohkea hurjastelija herra Kustaa Turpee. Mies oli viimeaikoina ollut kateissa viikkomääriä. Valkoiset uskoivat hänen aikoja sitten koipensa iäksi oikaisseen.

Mutta kuinka kävikään? Eräänä talvisena iltapäivänä ilmestyi mies metelöimään Metsämäen osuuskaupan edustalle.

Huuto ja juopuneen miehen mekastelu kuului jo kauvaksi vartiosotilaille, kun tämä ajoi hevosella hurjasti mainittuun pihaan. Paksu, mahakas mies kirosi ja sadatteli hevoskaakkia. Elukan oli tämä juippi ajanut loppuun. Hakattuna ja piestynä se huohotti ja päristeli nääntymäisillään. Tyhjävatsaisena ja hajakoipisena nyt sai “luupussi” seisoa siinä. Mutta räyhääjä hoippui hevosen ympärillä hokien :

— Istu nyt turilas!... Seiso siinä tuomiopuhteeseen asti!... P—leen puolarukki, näivety nyt siihen paikkaan! Torku tuossa niin kauan kuin sinua haluttaa!

Vahtisotilaita kertyi ympärille ja mies alkoi haastella heille :

— Vähältä se piti piruvie!... Vallan vähältä! Olipas tämä punikkien “soppaluu” s—na juututtaa minut tuonne Nälkäkankaan nietoksiin!... Tuli nähkääs kuumat paikat! Niin että pesivät ne turilaat minulta kaksi hevosta ja kyytimiehet... Jumalisesti poijaat! Tiedättekö mitä sitten tapahtuu kun hammasta särkee ja varpaista kynnet kiviin kirpoavat. — Silloin on marina ja p—le! Vaikka oli punikkeja eri sopimuksella ympärilläni, niin marina siinä käymään alkoi!... Mirinä ja marina, poijaat! Äkiväärän kun olin vetäissyt vyöstä, niin kalpenipa monen äijän naama seinäkellon tauluksi! Päistikkaa passitin punikit sinne tuliseen järveen! Monelta niistin nenän ja

päästelin turpaa vastaan!... Nikottelemasta lakkasivat! Sain sitten heiltä tämän "hernevarsihaasian" ... Ei muuta kuin kiersin ruumiin reestä rämeikköön!... Kun ma sitten tätä hetkenaikaa pyssyn pitkälläperällä kaputtelin lautasille ja saporaruotoon eikä se aluksi häntäänsä vääristänyt, vain potki ja peuhtoi, niin otinpa ja annoin uuden annoksen. Ja kyllä piruvie se koivet allensa löysi, kun olin hetkisen aikaa kylkimyyryyn voidellut!... Molemmat päät karvakorvalta keikkui, kun minäpoika kuskinpukilla seisoin ja kaarisahalla vetelin selkään!... Tiesipähän oinastelematta, että isä siellä nyt on itte ohjissa...

Sotilaat hohottivat täyttä kurkkua ja korvat höröllä kuuntelivat. Mutta mahakas mies kiirein askelin riensi puotiin. Pihalle kertyneet ihmiset piirittivät pahoin hakatun hevosen. Nauroivat makeasti mekastajalle, jonka hevosella oli nimenä "*Soppaluu*."

Kaupan rappusilla seisoj jääkäri. Tulija jo kaukaa tervehti valkoista upseeria, herra Pylväistöä. Tämä vastasi tervehdykseen ja kysyi:

— Kaukaako se matka?

— Punaisten parista tietysti!

— Luulimme sinut sille tielle jääneen. Mistäs siis?

— Juupajoelta ja aina "Tuuppauskylästä" asti.

— Tampereellako?

— Tulen päästäpahkaa nyt Pylväistöltä. Mutta kotisi uutiset kertoilen... Suoraansanoen, vähältä piti, että tässä vielä koikkaroitsen... Mutta tupakkaa!... Tupakkaa hyvä herra! Sallikaa minun ostaa savukkeita. Kiskaista nielusavut sieluuni, on hartain toivoni! Senjälkeen voimme kertoa yhtä ja toista. Haiseehan henkeni maitovasi-kalle...

Molemmat miehet työntyivät kauppaan sisälle.

— — —

Ostoksia tekemässä kävivät muutamat köyhät työläisäidit leipäkottiensa kanssa. He olivat kalpeita ja äärettömän pelon sekä vavistuksen vallassa. Kaukaa kiersivät jokaista vastaan tulevaa "sankaria." Järkyttävät tiedot öisistä omaistensa ampumisista sekä uusiintuvista vangitsemisista odottivat jokahetki työläisperheitä. Alinomainen ankara pauke sivuseudulla täälläkin särki korvia. Tykkien kaukainen jymy oli toiselta puolen kuin uhmaa ja nostatti mieliä. Toivo ja jokapäiväinen jännitys painosti heidän mieliään tuskastuttavasti.

Sydämet työläisillä ja köyhillä talonpojilla sykkivät hetkittäin haletakseen. He hartaasti toivoivat punaisten tuloa. Palavat rukoukset taivaalle lähetti uskovainen äiti, jonka isä oli vankilassa ja ampumisella uhattuna. Luottamus punaisten tuloon paloi kuin öljylamppu, jota kaikin voimin pidetään vireillä öljyn puutteestakin huolimatta.

— — —

Myymälässä oli tungosta mutta hävyttömästi sivu muiden puski Turpee tavaratiskin luo, syyti edestään pöydällä olleet saippua- ja tulitikkukääreet, samalla ärjyen:

— Fenniaa tänne eikä vesissäsilmin!

Myyjä huomautti arkana:

— Jällellä meillä enää on vain "Työmies" savukkeita. Olkaa hyvä.

— Hävetkää!... Luuletteko minua punikiksi, kun kehtaatte minulle tarjota moista sontaa?...

Räyhääjä tempasi myyjän kädestä ojennetun askin ja ruimasi savukkeet huimasti pitkin hyllyjä: Vielä s—na! Mukaisienne leukoihin tarjotkaa niitä, mutta ei *valkoisen leijonan sankareille!* Me emme ole työmiesten kanssa

missään tekemisissä, sitä vähemmin poltamme samoja sauvukkeita. Hui-hai!

Puutilainen punastui paistikkaaksi ja koetti olla hiposen hiljaa. Kaikki puodissa olijat heittivät keskustelun ja seurasivat ihmetyksellä tapausta. Mutta rehentelijä jäpä jatkoi puhettaan yhteen ryttäkään:

— Niinhän ne punikit punaisessakin Suomessa yrittivät kanssani biljarttia pelata, mutta kun hieman kurkutin korkeakoskelaista kaupanhoitajaa, niin jopa alkoi herua yhtä ja muuta... Omanaan nähkääs kun mua pitivät.

Myymälään tunkeutui yhä enemmän sotilaita kuulemaan matalan miehen "hauskoja vaatimuksia." Tämä jatkoi:

— "Tavai, tavai", sanoo ryssä. Lähtekö sitä tupakkaa — vai? — Villi mies rusenteli viidenkilon valurautapuntilla myymälän pöytää, joka särkyi kuin vaha.

Hätäntynyt myyjä haki jostain toisesta huoneesta puolinaisen "Fennia" askin. Puheli tyynesti:

— Kas tässä, herra. Nämä ovatkin viimeiseni.

Kääntyen makasiinimieheen, joka seiso i pitkänä ja solakkana oven luona:

— Käyhän sinä, Antti, katsomassa vielä kerran se makasiini...

— Tyhjiä hyllyjä kaikki! Turha niitä siikunoida. Ojennetun avaimen kuitenkin otti ja muodon vuoksi ulos astui.

Sarkatakkisen räyhääjän piti juuri paiskata ulosastujaa kinttuihin vaakan suurella painolla, mutta myöhästyi. Mulkoili sitten miehiä muita ja hetken kuluttua sanoiksi sai:

— Kukas tämä mokoma Antti on, joka etsimään ei kehtaa käydä? Helkutin liukassäärinen näyttää olevan!

Kustaa asetti tupakan, jolla aikaa kaupanhoitaja aloitti:

— Tie etelään kun on tukossa jo puolitoista kuukautta ollut, ei ole ihme, että savukkeet loppuvat — loppuuhan se muukin tavara . . .

Mutta röyhkeä mies keskeytti hänet:

— Ei ole lopussa punikkien valtakunnassa! On sitä tupakkaa siellä, vaikka lampaat kävelisivät piippu suussa pitkin pellon pientareita. Eihän se ole ihme sillä etelä-Suomen suuret varastot ovat heidän hallussaan. Oli se pirua, että ne niin äkisti voivat valtaan nousta. Nyt ovat herroina parhailla paikoilla. Viidessä läänissä hallitsevat. Syövät ja mässäävät ja kasvattavat ihramahaa, sinatöoreinä, kupernyöreinä ja rovasteina kääntelehtiivät. Turkanen! On se mukavaa katastaa sivulta, kun rengit pasieraa kuin parhaat papit asemien laitureilla, hiivatin hyvät sikaarit suupielissä sakeana tupruttaa. Vatsat pulloittavat voista, ja Amerikan silavasta, valkoisesta pullasta ja piirakasta. Itse olen nähnyt vaununlastittain purjettavan voitritteleitä ja sardiini-konserveja. Näin eletään punaisessa Suomessa, josta entiset herrat ovat potkaistu Pohjanmaalle sulattelemaan vanhoja rasvojansa. Kuulin että viikon viipyvät, mutta taitapa mennä kymmenenkin, ellei saksamannit ala tuossa tuokiossa rantoihimme joutua.

Näin puhui mies kuin vettä valaen, antoi tulla yhteen lykkyyyn sen mitä toiset kuulemaan kerkesivät. Hitkasipa muutamia himokkaita nielusavuja, niin leppyi hieman kuin leppyikin. Tekipä tilaa leviämmäksi myymäpöydällä ja asetti ahterinsa kaikkien esteeksi.

Joku rouva arkana kysäsi:

— Ovatko punikit oikein rovastinkin virkaan sitten . . .

— Ovat, eukkoseni, ovat — valehteli julkea mies. — Rovastina ovat oikein, punaiset paidat päällä jakavat her-

ranehtoollistakin. Minäkin olin synninpäästöllä viime sunnuntaina Längelmäen kirkossa. Oikeata Kristuksen ruumista ryssän limpun kera sain haukata niin paljon kuin saranain rakoon vain mahtui. Sitä kantoi alttarin pöydälle entinen hevosrosvo ja kilometritehtailija, joka oli vetänyt valkoisen messukaavun selkäänsä, minkä takapuolella välähteli miestä pitkä kultainen risti.

— Herranen aika! — päivittelivät mummut. — Oikeinko herra puhuu totta? . . .

— Sitten toinen pappi kantoi täysinäistä hopeakalkkia, missä oli "Pietaripurkin" kaupungista tuotua ehtoollisviinaa. Ja kolme kertaa sai ryypätä yhteen henkäisyyn joka mies. Kirkonmenot toimitetaan ryssän malliin. Pietarin Iisakin kirkosta ovat bolsheviikit kuulemma kantaneet juhlakulkueessa Helsinkiin ne kuuluisat pyhän Iilian housut. Ja niissä juhlamenoissa on tarjottu kansanvaltuuskunnan jäsenille Bordeauxn satavuotiasta viiniä Katariina toisen avoimesta kengästä. Ja ryssät kuulemma lupasivat Suomen polsuille koko Vienan Karjalan, Aunuksen ja Kuolan . . .

Kun muutamat uskalsivat naurahtaa, muutti sarkatakki sanaseppä puheen aihetta, kertoi kuinka Jaakko ja Jukka Rahja samaan aikaan tuliaisiksi toivat kokonaisia asejunia, joihin oli lantattuna 80,000 kivääriä . . .

Antti kantoi ovesta sisään suuren taakan "Armiiron:ro 2" laatikoita, heitti pöydälle ja huusi:

— Tässä hyvät herrat! . . . Mutta kertojan ympärillä oli uteliaita korvia, joille puhuja jatkoi edelleen:

— Niin, tupakkaa on siellä, vaikka saahan sitä ryöstellemällä. Lylynkin osuuskaupan panivat puhtaaksi.

— Ryssätpä sen puhdistivatkin, huomautti joku nurkassa seisija.

— Soo-o, mutta mitä varten? Taidatpa paremminkin tietää kuin minä.

— Tiedän kyllä, olinhan itse näkemässä . . .

— Sanoppas siis — miksi?

— Siksi että vetivät tiskinalta pakin pistimiä.

— Vetivät! Kun olivat ne sinne itse vieneet mukanaan, saadaksensa aihetta kaupan ryöstöön. Eikö ole inhoittavaa tuoda ryssiä Suomen köyhälistön avuksi?

— On tahi ei, mutta asia on siten, sillä maailmansodan ja armeijan jätteistä on muodostunut rosvojoukkoja, joista on kaukana vallankumous, vaan joilla on tarkoituksena saalistaa matkaravoja punaisten kustannuksella. Siksi kuulinkin punakaartilaisten kiroilevan, että se saa olla viimeinen kerta. Ja vielä samana iltana moinen joukkue oli pois komennettu.

— Niin niin, minäkin tarkoitan, että ryssiin turvautuminen on häpeällistä isänmaan työläisille . . .

— Mutta turvautuuhan valkoinenkin Suomi saksalaisten aseisiin ja sotavoimaan, niinhän vasta sanoitte.

Hyppäsi sarkapukuinen räyhääjä röyhkeästi alas ja äkäisenä kähisi:

— Konna! Sano kuka olet?

— Olen kyytimies . . .

— Mikä kyytimies?!

— Englantilaisen lähetystön kyytimies Lylystä . . .

— Vakoilija lurjus!

— En ole vakoilija, vaan rauhallinen kansalainen. Olen palaamassa kotipaikalleni.

— Roisto olet, et kansalainen. Palaamaan et pääse.

— Miksi en, sillä luvan olen saanut lähteissä?

— Niin — sieltä, mutta et täältä. — Vai miten herra Pylväistö?

Jääkäri oli seisonut vaiteliaana ja vastasi kysymykseen kuin muuta ajatellen:

— Ei suinkaan...

— Et palaa, et, vahvasti paksumies. — Kyyditsijä so-perteli katkonaisin sanoin:

— Sanoivathan korkeat herrat, joita kyyditsin, takaa-vansa oikeuden palata takaisin.

Hämmästynyt mies näytti herrojen antamaa kirjallista koskemattomuus takausta, mutta Turpeen Kustaa repi paperin kappaleiksi ja ilmoitti mahtipontisesti olevansa valkoisen Suomen sotajoukkojen ja tasavallan asearsenaalin päällikkö ja kaikkitietävällä määräyksellään käski hän tämän uppiniskaisen ukon viedä valkoiseen esikuntaan.

— — —

Väki puodista oli poistunut. Kaupanhoitaja huusi kamarista:

— Antti, puhdista lattia ja sulje ovet. Sitten tuli hän makasiinimiehen luokse ja tarttui tämän käsivarteen:

— Niin meni taasen mies!

— Niin meni kuin kuumille kiville...

— Mutta kuulehan, Aapo, olet nähnyt kylliksi ja voit sen perusteella toimia. Luulen että tässä olosi tulee vaaralliseksi. Itse näin miten hän mulkoili sinua.

— Niin, sitä mieltä minäkin olen, että nyt on toimit-tava.

— Apuvoimia sanotaan...

— Niin sanotaan, ja sen tiedon pitää pojille viedä.

— Olen siinä käsityksessä, että ne vangitsevat sinut...

— Tuntisikohan tuo?... No, miksi ei — Kiiskilän töllin taisteluissahan katsoimme silmästä silmään. Kuis-katen:

— Ole huoletta. Aapo-poika häviää kuin aamusumu sinne, mistä on tänne tullutkin. Mutta merkillisen vaite-
lias siitä Kassusta on tullut.

— On.

— Ei enää huuda suuna ja päänä, kuten ennen. Mut-
ta jäykkä on mies, jäykempi entistään. Näyttää kuin
hänellä olisi mielessään jotakin . . .

— Mitäpä lahtarilla muuta lienee kuin verenhimo.

— On se Turpee kettu . . .

— Siltä kuulostaa, koska on tekeytynyt punikiksikin.

— Kuivaa se Kustaan nahka, jos minunkin. Hänen
sanotaan osaaottaneen veikkojeni murhiin.

— Uhkapeliä hengen hinnalla. Tuollaiset nilviäiset
sitä juuri ovatkin työläisten peppureita.

— Suinulan Venniltä sain kuulla, että herrat ovat
enemmän saaneet aikaan suullaan kuin töillään rinta-
malla.

— He luottavat provokatsiooniin . . .

— Ja urkintaan. Urkintaa harjoittavat joukoissamme.
Valkoisten käytyrejä kuuluu siellä punaisten puolella aivan
vilisevän . . . Heitä on kuulemma lähetetty päalahtarin
lausunnon mukaan sinne oikein joukottain. Passeina ker-
toi olevan sepänsällien ja kirvesmiesten ammattiyhdistys-
ten jäsenkirjat. "Suo- ja mutaojain kaivureita" on lähe-
tetty sinne lapiot ja linjanyörikepit selässä. Äijiä on
varustettu "maalareina", joille on asetettu pensselit ja
väripurkit reppuun. On sinne lähetetty "punakaartilaisia-
kin" takavarikoimispaperineen. Venni sanoi niiden siellä
leuhkivan herrain suurista sotavoimista Vilppulan kosken
tienovilla. Kertoi Mäkisen toimeenpanneen sellaisenkin
koiranjuonen, että otti kiinni punikkien värvääjän ja
väitti sitä lahtariksi. Hän kuljetti muka "lahtarin" punai-

seen esikuntaan ja olipa vähällä saada syyttömän miehen tuomitukseksi kuolemaan. Mutta Mäkisen kunnia ja luotettavuus nousi vallankumousesikunnassa ja sai hän kulkea missä ikinä halusi. Valkoisten valheellisten tiedonantojen tähden eivät punaiset uskalla hyökätä.

Aapo sulki oven, kun siitä oli astunut sisälle muudan työmies, joka oli näistä asioista selvillä. Tämä istahti naulalaatikoiden päälle ja kertoi:

— Muutama viikko sitten katselin valkoisten peräännyttämisestä kosken tälle puolen. Niillä oli yksi ainoa kehnoksi ammuttu kuularuisku. Tämän koneensa he asettivat rautatiesillan eteläpäähän, pengermän taakse. Punaisen väen vasen siipi tunkeutui aina kirkolle asti ja aikoipa jo siitä ylikin niin että meistä näytti sen voitto aivan varmalta. Herrat olivat jo antaneet valkoisille yöyriäisille käskyn hämärän tultua vetääntyä aseman taakse. Silloin punaiset vangit asemalla jo hurrasivat voitonvarmoina, mikä heille sittemmin koitui kalliiksi, sillä taistelussa tapahtui ihmeellinen muutos.

Aapo katkaisi:

— Asian kanssa silloin oli niin — olinhan taistelussa mukana — että vapaaehtoiset, jotka olivat mainitulla sivustalla, alkoivat jäädä yhä jällelle, olihan heidän joukoissaan juuri niitä aineksia, joille vallankumoustaistelu oli vain välikappale omien tarkoituksensa saavuttamiseksi. Siitä johtui, että vasemmalla olevat suomalaiset haulikkojoukotkin täydyttiin kutsua takaisin eristäytymisen pelosta.

— Niinpä niin. Kerrotaan vielä, että tämä pettäminen suututti punakaartilaisia niin, että vaikea oli heitä hillitä. Rauha palautui vasta sen jälkeen kun tottelematon joukko kurittomuuksineen samana iltana komennettiin pois.

— Sitä ennen se riisuttiin aseista ja annettiin ne niitä vailla oleville joukoille. Seuraavana päivänä — jatkoi naulalaatikkojen päällä istuva mies — olivat nämä valkoiset varmoja hyökkäyksen uusiintumisesta, kovin olivat peloissaan ja varuillaan. Mutta mikä tietää mistä syystä eivät punaiset hyökänneetkään heti, vaan tyytyivät päivät pääksyttäin kestävään ammuntaan. Mutta sitten kun myöhemmin punaisten hyökkäykset uusiintuivat, keskittivät valkoiset parhaat voimansa juuri tälle suunnalle. Siitä alkaen onkin taistelu kestänyt lakkaamatta. Aapo sanoi:

— Eivät kuulu tulevan.

Miehet toistivat:

— Eivät kuulu, eivät. Ainahan se saki kasvaisi, jos vähänkään etenisivät, niin ovat miehet päätelleet.

— Mutta etenivät tahi eivät, vähät siitä, tämä poika kyllä lähtee. Aapo sanoi:

— Niin pitäisi jokaisen työmiehen ajatella. Ja osavat ne herratkin tänne luikerrella punaisesta Suomesta.

— Jämsäläisiä työmiehiä olikin jo osa lähtenyt.

— Sanoi se Suinulan Venni korpelahtilaisia saapuneen Pakomäkeen ja sieltä pujotelleen Kuhmoisiin. Mutta eräs ryhmä heistä oli joutunut kiinni Lalmannin luona. Vaikka pakoilijat olivat aseettomia ja syyttömiä, ampui heistä se jämsäläinen julmuri Saari-niminen verikoira muutamia ja osan tappoi Guik Mänttän paperitehtaalla vasta eilen — puukonpistoilla! Osa heistä oli päässyt pakoon Hallin kautta Korkeakoskelle.

— Valkoisten asevelvollisuusjulistus estää nuoria miehiä pakenemasta. Ja parhaillaan heitä jo järjestetäänkin riveihin. Lahtarien sekaan ripoteltuina sotajoukoissa, joissa koirankorva aina on kuuntelemassa, jo pelkkä ajatuskin tuntuu vaaralliselta. Pidä nahassasi, jos jotain

tuumit, mutta älä kuiski; marssi kun sinua marssitetaan, tappele kun sinua käsketään, muutoin isketään ylimääräinen "naula" kalloosi. Sellaista se on täällä valkoisten alueella.

Kaupan oveen koputettiin. Ulkona oli kaksi tyttöä, jotka pyysivät paloöljyä. Aapo aukaisi oven ja selitti, ettei öljyä mitata pimeään aikana tulipalon pelosta. Mutta toinen tytöistä tahtoi päästä sisälle ja vaikka olikin tuntematon, katseli hän lasin takaa miehiin rohkeasti. Lampunvalo lankesi hänen kasvoilleen ja uskaltamatta virkata mitään, antoi hän merkin Aapolle, joka poistui heti ulos eikä enää palannut. Mutta muutaman minuutin kuluttua vielä avoimesta ovesta astui joukko röyhkeitä aseellisia miehiä sisälle. Asemiehet ankarasti kysyivät Aapoa, jonka he sanoivat olevan vakoilijan. Mutta kun Aapoa ei löytynyt, saivat kaikki miehet seurata mukana. Jäljelle jääneet lapset ja äiti itkien etsivät suojaa takahuoneen nurkasta.

“Kultainen Isänmaa”

“Vaasan tasavallan” virastoon helmikuun 23 päivä, kello puoli 8 illalla astuivat etsivät ohranat nöyrinä ja kumartelevalina:

— Korkea herra jääkärikapteeni, suvainnette meidän ilmoittaa, että pidätetyksi määräämämme henkilö on käsittämättömällä tavalla hävinnyt, emmekä voi pimeän tähden...

Vihainen kädenliike ja torjunta sai ohranain lauseen keskeytymään.

Virkatakkiin — joka ei ollut saksalainen, venäläinen, englantilainen, ranskalainen eikä mikään muukaan, vaan ehkä niistä kaikista yhteinen sekasikiö — pukeutunut mies nousi pöydäntakaa ylen pullistetuin poskin ja -rinnoin, käveli ylevin askelin muutamia kertoja yli lattian, niin että napit, metallilangat, poletit ja kaulustähdet paremmin välähtelisivät ja synnyttäisivät ohranoissa toivotun vaikutelman. Iskien nyrkillä huotran hopeaista kahvaa, tiuskasi hän vihdoin:

— Ettekö te, hounat, ole määräyksistä selvillä... Ettekö te tosiaankaan tiedä, että *minun* määräykseni merkitsevät jotakin?

— Kyllä... Korkeasti kunnioitettava herra...

— No, mitä varten te sitten niskuroitte? Luuletteko sillä selviävänne, että päästätte miehen menemään? Vihaisesti viitaten ovea kohden: Ulos!... Ja tietäkää: hir-

teen teistä joka sorkka, ellei miestä tänne pian tuoda!

Nöyrinä ja äänettöminä hävisivät miehet huoneesta.

— — —

Kun huoneessa oli hetkisen ollut rauhallista, alkoi jääkärikapteeni Pylväistö ajatuksissaan:

Saanko luvan kysyä, herra Korpio, mistä onkaan kysymys?

— Ei vähemmästä kuin salaliitosta! Epäilen tässä jo kohta joka miestä. Kunnan ihmistä en ole sen jälkeen tavannut, kun tuo "Viirusilmä" minulta naarattiin. Viime yönä ovat punikit — ei kaukana täältä — Vihisen ja Leppämäen luona jossakin oikopolulla ryöstäneet pikalähetimme, jolla oli hallussaan juuri ne viimeiset salaiset määräykset sinne Länkipohjaan. Kuka heistä tietää? Henkilö oli siviilitoimessa ja aseeton, päällepäätteeksi punikkien suosiossa... Mutta minä kyllä otan selvän ja nyt jo oikeastaan olenkin jäljillä. On näet muodostunut oikea punainen linja, joka tuntee nämä asiat. Luetteloonkin on jo asetettu joukko henkilöitä. Tunnetko sinä jonkun Aapo Rajavaaran?

— Luulen tuntevani.

— Kas niin, juuri hän on keskeisin henkilö tässä jutussa. Olen varma siitä, että salaiset määräykset ovat jo joutuneet tuolle miehelle, muutamat työmiehet näet olivat äsken illansuussa puhelleet samoista asioista, mitä oli meidän salaisissa määräyksissämme. Niin ollen, ellei vakoojia saada kiinni, tulee koko aikeemme vihollisen tietoon ja silloin se alkaa perääntyä, eikä hyökätä, mihin meidän on sitä kiihoitettava. Viivästyminenään ei saa tulla kysymykseen. Ylihuomenna, perjantaina, sen täytyy alkaa Väärinmajassa, Hyyrylässä ja Pohjankylässä, mutta ei Länkipohjassa millään muotoa. Ja sinä tiedät, että näistä

päätöksistä ja suunnitelmista eivät tiedä muut... Ainoa, mitä asian pelastamiseksi olen voinut tehdä, on lähettää ankarat määräykset etuvartiolinjoille silmälläpidon välttämättömyydestä mahdollisesta ylikulkuyrityksestä. Mutta kukapa ne synkkien sydänmaiden suot ja rämeiköt yön pimeydessä urkkia osaa.

— Kuuluuko mitään muuta uutta?

— Isänmaattomain puhelija on siepattu kenttäaparaatilla suoraa heidän väliseltä linjaltaan Lyly-Tampere-Helsinki.

— Mielenkiintoista olisi kuulla muutamia, jos suvainnette...

— Aivan kernaasti, herra Pylväistö, mutta sulkekaahan tuo väliovi.

Ovi lukittiin. Herrat sytyttivät havanalaiset sikaarinsa kipinäsytyttimellä. Korpio alkoi:

— Sangen rehtiä ja rehellistä väkeä tuo punainen joukko on. Ihmeellisen avomielistä ja suoraa. Puhelimesta selvällä Hämeen murteella soimataan "lahtareita." Salaisimmatkin määräyksensä puhua remottavat täydellä huutoäänellä. Ylimmästä alimpaan asti aina tietävät, minne lähdetään. Jos tämä avomielisyys olisi tarkoituksellista asiain peittämistä, kuten päällystömme alkuaikoina uskoi, olisi tietysti seuraus käytännössä päinvastainen, mutta me olemme saaneet kymmenet kerrat varustautua vastaanottamaan määrättyjä ja perinpohjin tiedossamme olevia vihollisen esiintymisiä. Kyseessä on siis alkuperäisen luonteen väärentämättömyys, jota meidän täytyy kunnioittaa. Täytyy sanoa, että sotakurikka- ja käsiryysy- ja käsiryysyaikakauden puhtainta väkeä tämä on. Liian kallista saksalaisen kulttuurin kanunan ruokaa, eikö totta, herra Pylväistö?

— Niin . . . luulen, soperteli Pylväistö.

— Nytkin sinne saapuu jo kolmas pantsarijuna. Sitä punikkien päällystö kuuluu kiroilevan, ettei niiden päällysmetalli ole kyllin lujaa. Kohtisuoraan sivulta ammuttuna winchesterin nikkeliukuula lävistää molemmat seinät. Nämä junat ovat heidän omaa tekoaan, eivät pietarilaisia, kuten ensin uskoimme. Helsinkiläiset levysepät ovat keskellä kuuminta kiirettä ne kokoon kyhänneet. Mutta tykistö niissä on ensiluokkainen. Nekin kranaatit, joita toissailtana putoili Mänttän lahdelle, ja joita jotkut uskoivat ilmalaivain tiputtelevan, olivat näistä junista kotoisin. Vaunuihin on sijoitettu laivastotykkejä, joiden kantovoima on 25—35 kilometriä.

— Oikeastaan — jatkoi Korpio — jos tähtäimessä olisi sattunut olemaan jonkunlainen ammattimies, mikä olisi tiennyt trigonometriasta jotakin, emme suoraanpuhuen näissä asemissa olisi. Nämä on luettava meille myönteisiksi puoliksi. — Molemmat vaikenivat. Hetken kuluttua ikävän äänettömyyden karkoittamiseksi jatkoi Korpio edelleen :

— Mikäli varmoista lähteistä tietää olen saanut, antaa Saksan hallitus bolshevikeille ultimatum, jossa tyyten kielletään "torrakkain" lähetys Suomeen Ryssästä, ja samoin vaaditaan siinä pikaista joukkojen poistamista tästä maasta. Sama-aikaisesti lasketaan saksalaisia joukkoja etelä-Suomeen. Ja elleivät venäläiset vaatimusta täytyä, hyökkäävät Wilhelmin joukot Pietariin . . . Asema siis meille tuonnempana paranee, kun vain selviydyttäisi näistä alkuvalmistuksista. — Pylväistö kysyi :

— Kuinkas ovat Ruovedellä asiat?

— Seppälässä taisteltiin lujasti ja punaisia annettiin "päihin", jos mekin saimme. Katselin kaukoputkella ase-

maa. Siellä on kaksi kivinavettaa, tuskin 30 metriä väliä. Punikeista täysi toinen, toinen pohjanpojista. Ties miten kahakassa lopulta olisi käynyt, elleivät ne "isoreikäiset japanilaiset" meillä olleet käytännössä. Käsinkin poikien osoittaa, mihin he pystyvät ja pian sen havaitsin, ettei ole oppi ojaan mennyt. Ensi panos hujahti korkeassa kaaressa yli maalin, toinen kynti kamalasti maita ja sinkosi kamarasta jonnekin mäkien taa, mutta kolmas viuhahti ja pallina putosi keskelle punikkinavettaa, jossa väellä ja voimalla olivat kolme viikkoa asustaneet. Poistuivat sieltä äijät heti ja sileätä tuli sisällä. Sen jälkeen meidän pojat ottivat aseman haltuunsa.

— Olipas se rapsaus.

— Rohkeita ovat punikit, hiivatin rohkeita, mutta taitoa vain puttuu. Pietarin suomalaisesta kaartista on ollut suurin vastus, olipa sille useasti annettava tietäkin. Vasta kun härmäläiset "puukko hampaissa" ja kivääri ojossa painoivat päälle ja huusivat, että ei sitä nyt ollakaan Pietarin kaduilla, perääntyä alkoivat. Mutta kaatui siellä meiltäkin miehiä, m. m. vapaaherra Born ja Aminoff'ista kerrotaan...

— Onko totta, että punaisetkin ovat julistaneet yleisen asevelvollisuuden? — keskeytti Pylväistö.

— Ei. Töitä siellä tehdään täydellä höyryllä. Kuntien hätäaputyöt ovat suunnitelmienne mukaisesti käynnissä. Vakoilijamme kertovat, että maanteiden ahteita alennetaan, siltoja rakennetaan j.n.e. On sekin sodankäyntiä! Kansanvaltuuskunta myöntelee roimasti määrärahoja eri puolille maata.

— Mutta se on kummallista, että sittenkin saivat sen rahataloutensa vireeseen, vaikka sanottiin poltetun sen rahapajankin.

— Tietysti liseet paloivat, mutta ovat arvatenkin tehneet uusia, koska painavat 500-markkasia. Kovaa valutaa heillä tietenkään ei ole.

— Meinaa se täydellä todella olla hallitus, joka vielä sodankin aikana huolehtii muustakin, ei vain taivaallisista asioista.

— Parempi sitoa kädet tyhjäätoimittajilta...

Pylväistö jäi sanattomaksi eikä kuunnellut, mitä Korpio pitkäät ajat puheli. Hän katseli vain tylsästi ja päämäärättömästi nojatuolin selustan yli kattokruunua, jossa harmaan kuulun keskellä paloi iso öljylamppu... Siinä yht'äkkiä hänestä alkoi tuntua vastenmieliseltä koko tuo Korpion bassoääni. Koko tämä seurustelu hänestä tuntui teeskentelyltä, mutta ei rehellisten suomalaisten miesten seurustelulta. Siinä oli prameilua ja löyhkämäisyyttä... Kassu vertaili veljeänsä Arvidia Korpioon. Miten ansiokas, hieno, yksinkertainen ja sivistynyt Arvid olikaan Korpion rinnalla! Ja julma tapaus, mikä sattui taistelun aikana päivällä, johtui taasen hänen mieleensä. Hän sulki silmänsä ja näki miten panssarijunasta pudonnutta ihmisen päätä kantoi raaka sotilas ja miten sen piirteet muistuttivat hänen veljensä Arvidin kasvoja... Jos se olisi Arvidin pää!...

Yht'äkkiä Kassu hypähti tuoilta ja käveli kiivaasti edestakaisin lattialla. Korpio hieman oudoksuen kiinnitti siihen huomiotaan, mutta ei kuitenkaan sanonut mitään. Pylväistö aloitti:

— Ei hitto! Minusta käy tämä vähän liian pitkäpiimäiseksi! Korpio kysyi:

— Miten herra Pylväistö niin ajattelee?

— Eihän tästä tällaista saakelin sotkua kukaan luullut

tulevan. Minua tosiaan alkaa hieman kyllästä, pelkäänpä suoraan sanoen pahintakin.

— Ja mitä se on?

— Se on sitä, että ehkä herroille olisi ollut saman tekevää . . . .

— Että mikä samantekevää? äyskäsi Korpio ja veti tuolin kiivaasti lähemmäksi pöytää sekä jatkoi:

— Oletko mies houreissa!?

— Tulin tässä ajatelleeksi, että olisi ehkä ollut samantekevää, vaikka olisimme pitäneet ne punaiset nauhat . . . Tämä lause oli jo liian pisteliäs ja pureva. Korpio vainusi siinä piikittelyä, siksi tiukensi:

— Mitkä helvetin punaiset nauhat? Sinähän latelet puuta heinää.

— Ne punaiset nauhat, jotka sidoimme takkimme rinnuksiin Venäjän maaliskuun vallankumouksen suurena juhlapäivänä siellä Saksassa, ja täällä Suomessa.

Korpion pää painui tahtomattaan alas, eikä röyhkeilystään jälellä ollut merkkiäkään. Näyttipä tulleen tavaliseksi kuolevaiseksi. Mutta Kassu Pylväistö jatkoi:

— Meille kaikille aukeni silloin suuren tulevaisuuden avoimet ovet. Mehän silloin joka mies rakastimme punaista. Silloin Suomellekin piti koittaa vihdoinkin vuosisatoja uneksittu vapaus. Mutta antoiko sen Kerenskin hallitus? Ei antanut. Antoiko sitä ennen Ruotsi, joka tätä maata nylki herrojensa avulla 650 vuotta, antoiko se senkään vertaa kuin itäinen naapuri sadassa vuodessa? Vähemmän kentiesi. — Ehkäpä sentään herroille, kuten Kerenskikin aikoi antaa. Lopputuloksena me löydämme edestämme vihaamamme bolshevikit, joita vastaan nyt taistelemme, antaneina Lokakuun vallankumouksensa hedelmänä Suomellemme kaiken sen, mitä uneksineet olem-

me. Sen on antanut suuren Venäjän työläinen ja talonpoika, ei univormuun puettu majesteetti, kenraali taikka diplomaatti. Itäinen naapurimme on meille ojentanut veljeskäden. Olemmeko ottaneet sen vastaan? Emme! Maamme parempiosaiset ovat ylenmäärin sokaistuja vihalla. Ahneutemme on suuri. Kenties mielikuvituksemme on luonut ihanan ja houkuttelevan aluevaltaussuunnitelman... Rakas veli! Minä pelkään, että me syöksemme itsemme onnettomuuden kuiluun.

— Mutta mies, sinustahan on tullut kummallinen. Mihin sinä oikeastaan suuntaat?

— Kummallinen, — niinkö? Veliseni, jos toden lausua saan, niin on se totta, että suu tulkitssee sitä, mitä sielussa liikkuu.

— Jotain outoa olen sinussa nähnyt, mutta en tarpeeksi asti. Etkö siis saata purkaa suutasi puhtaaksi?

— Olemme onnettomia, se on pian sanottu.

— Että häviäisimmekö? Sitäkö se olikin, että taistelussa? . . .

— Sitä en tarkoita, en. Mutta me olemme kietoutuneet onnettomuuden vyyhteen, onnettomaan sotaan, villien intohimojen valtaan ja vaarallisten vaistojen kuiluun. Onnettoman kansamme eripuraisuutta me lietsomme. — Pylväistö ponnahti pystyyn ja kiihkeänä jatkoi:

— Suomen mies käy sotaan Suomen miestä vastaan, siis veljiään vastaan, siskojaan vastaan! Tämähän on perkeleellistä elämää! Eihän tätä ennen ole nähty. Kärsiä jaksa minä en tätä! En jaksa ajatella enää. Raivohulluksi tulen minä. Pääni halkeaa . . .

Kiihkeä mies käyskenteli lattialla, jatkoi sitten: — Silmäni ovat auenneet. Näen kuinka petetty meitä on . . . Minä tuhatkertaa kuolla voisin, mutta omalla surmallani

minä en sovittaa voisi niitä syntejä ja rikoksia, mitä tehnyt olen.

Korpio katseli miestä kummastuksella ja muutti äänensä sovinnolliseksi sanoessaan:

— Mutta rakas Pylväistö! Sinulle mikä lienee tullut...

— Ei minulle mikään ole tullut.

— Rasittunut olet varmaankin. Monien öiden valvonta liikuttaa hermostoa. Kiihtynyt olet. Levolle käytävä on tänä yönä rauhallisesti. Huomenna päivä uusi ja taakanpa, että silloin olet kiltti ja vikkellä taasen uusiin edessä oleviin ponnistuksiin.

Ei Pylväistö odottanut raudan kovalta mieheltä tänä laista osanottoa, mieheltä, joka osasi puhua vain karskisti. Sinkoilihan tämän ihmisen sanoista aina kirpoavia kipiä, sinkoili määräyksiä ja käskyjä kuin salamoita. Mutta Kassu kärsi sisäistä poltetta, omantunnon ainaista tuskaa. Siellä muistojen siintävällä selällä raivosi alituisen ristiaallokko. Paremminkin Kassu toivonut olisi, että toverinsa kivikova sydän olisi muuttumaton ollut. Hän toivoi oman vihansa puhkeavan valloilleen; tahtonut olisi näyttää tuolle pöyhkeilijälle, mitä hän on oikeastaan miehiään ja mihin hän, Kassu Pylväistö, pystyy! Uhkaava ukkospilvi salamoineen välttyi vielä kerran uudelleen purkaukseen.

Äänettömyys vallitsi. Ainoastaan ulkoa kuului vahtisotilaan säännöllinen astunta. Silloin tällöin kumahti kaukaisen rintaman yksinäinen yöllinen tykin ulvahdus. Hentoisia lumihöyryjä laskeutui ja laahautui alas akkunan ulkopuoleista lasin pikimustaa pintaa. Pylväistö astuskeli hitaasti ja hengityskin tuntui vaimentuneelta. Asettuipa istumaan topattuun nahkatuoliin, jossa kyynärpäät pol-

viaan vastaan painoi ja otsansa käsienvaraan vajosi. Miesparka kourin kopristeli päätään kuin haukka.

Kuluttua hetken Korpio aloitti:

— Isänmaan aate on kallis asia, sen tieltä on kaiken muun väistyttävä. Ellei meillä ole isänmaata, ei meillä ole yhteiskuntaakaan. Ainoastaan tämä kamara takaa tälle heimolle elämän oikeudet. Tämän maan puolesta tulee meidän seistä kuin yksi mies — muutoinhan tänne ryntäisi vieras rotu ja väkevemmän oikeudella veisi palat parhaat nokkamme alta. Vieras veisi herkut mitä herumaan maaemosta saattaneet olemme. Ikävä kyllä, että kansamme kynijät, rajanaapurit sekä idän että lännen, raatolintuina kimpussamme olleet ovat. Nytpä ajan hetki lyönyt on, mikä meitä nousemaan kutsuu, ja me annamme vieraan raatelukotkan kynsille kirvelevän iskun, että kerrankin saaliimme rauhaan jättäisi. Tukea pienten kansain olemassa ololle antaa kulttuuri maailman sivistynyt yleinen mielipide lännessä. Mutta itä! Se on raakaa barbarismia. Jos siis me suomalaiset osoitamme maailmalle muinaista urhoollisuutta, lujuutta ja pontta itsenäisyydemme turvaamisessa, saamme silloin myöskin suurten kannatuksen ja asemamme on pelastettu.

Lyhyen paussin jälkeen jatkoi Korpio matalalla äänellä vaiteliaksi käyneelle toverilleen:

— Saksa, mahtava Saksa, joka taistelee yksin koko maailmaa vastaan, osoittaa meille, miten tietojen ja tekniikan avulla voi pienikin kansa nousta loistoon ja mahtavuuteen. Miten muinoin sortuivat Xerxeksen persialaisten lukemattomat legioonat Kreikan Thermopylalla spartalaisien vähälukuisten joukkojen iskennästä. Sivistynyt Saksa on oivaltanut meidän syrjäisen isänmaamme, siksi se meidän kohtaloamme rientää auttamaan. Hetkellä tällä

se apua tarjoaa meille, kun tahdomme puhdistaa maamme vuosisatain kuonan ja lian vallasta. Nyt me kerrankin olemme alkaneet kansallisen suurtyömme, jota ammoisista ajoista Kalevan kansan runoilijat laulaneet ovat. Suuri Runeberg laulanut on tuhanten rantain partahilta, tahi näiden Ruoveden lainehien sinisestä kohdusta ylistyksensä unohtumattomat isänmaallemme. Juuri näiden paikkain puolesta veri Virtain järvillä vuotakoon. Isänmaallisten kirjailijaimme kaunosielujen sopukoista kumpuaa ihanan aattemme perikuva. Ne aatteet kasvattaneet ovat uusia polvia juuri tätä aikaa varten. Kansamme kaikki heimot kokoamme *leijonalipun alle!* Ja tapahtuva on, että iskumme itään suuren kauhunsanomana kantava on äärille Uralin tunturein...

Keskeytti puhujan itsepintainen Pylväistö, joka nousi ylös, viskasi itsensä nahkatuolin selustalle ryntäilleen, lausui sitten:

— Hyvä veli! Mitä oikeastaan puhelet uusien polvien kasvatuksesta ja Venäjän arojen valtauksesta. Tämä touhu on kuin kourallinen tuhkaa ja tuulta. Onko todella Suomen kansa kasvatettu vastaan ottamaan tätä hetkeä? Onko todella kasvatettu, kysyn minä? Mitä ovat ne kahdeksan kymmentätuhatta aseellista omaa kansalaistamme, jotka ovat meitä vastassa? Ovatko he rosvoja, ryöväreitä, vai isänmaan kavaltajiako he ovat? Tuhat tulimmaista, jotain täytyy vinossa olla, jotain todistaa tuo suunnaton lauma, joka omaa on kansaa, omaa lihaa, luuta ja verta... Herra Korpio! Te puhelette "rajantakaisista vihollisista", niitä tälläkertaa meillä ei ole. Vihollisen löydämme omasta kansastamme, veljistämme, perheestämme — vihollisen, joka *voitettunakin astuu aterioitsemaan meidän kanssamme* eli runneltunakin rinnallemme istuu sa-

maan pöytään. Minä sanon: se vihollinen on liian katkera, liian likeinen ja aavistamatta voi nostaa aseensa uuteen iskuun... Saksalaisethan tulevat ja auttavat meitä rakentamaan "veljeshautoja", joiden läheisyydessä henkäilee ikuinen kosto. Auttavat meitä hakatessamme maahan työmiehiämme, veljiämme, lihaamme ja vertamme, mutta korvauksetta eivät he tee siitä. Saksalle on tehtävä myönnytyksiä, korvauksena annettava arvojamme aina kupariinseen kahvipannuumme asti. Ja me taas näemme Itämeren etelärannikon yli uuden raatolinnun vaakkumassa veristä saalistansa. Ja Suomen innokkaat "kultaisen isänmaan ystävät" nähdään katalasti kaupitsevan suomi-äidin neitseellistä vapautta saksalaiselle mustalle monarkialle. "Hyväntekijälle" lievimmässäkin tapauksessa verisestä työstään lahjuksena annetaan kultaa ja kauppaoikeuksia. — Eikö tämä ole maankavaltamista? Meiltä on vaadittu myönnytyksiä työväelle maattomien aseman parantamiseksi, vaatimuksiin vastaukseksi me olemme lupautuneet antamaan lyijyä. Sensijaan meidän on tehtävä parhaamme ulkolaiselle avunsaannin takeeksi. Minä en ymmärrä tätä peliä! Kauniisti verhotun isänmaan aatteen alta paljastuu yksilöpyyteitten inhoittava kilvoitus. Onko edullisempaa Suomen herroille kieltää almut omalta työväeltä kuin antaa niitä vieraille lahtarille ja päällepäätteeksi sotkeutua verileikkiin, joka on kaikkea muuta kuin kunniallinen...

— Riittää herraseni! Ja minä tiedän kuka tuon viimeisen lauseen teille on sanonut.

Tätä sanoissansa nousi kapteeni Korpio paikoiltaan, potkaisi vihaisena edessään olevaa tuolia tilaa saadakseen. Näytti siltä kuin huonekalutkin olisivat hänen henkeänsä ahdistaneet. Käveli sitten rivakasti poikki lattian muuta-

mia kertoja ja rypisteli kulmakarvojaan. Sitten asettui hän äkkiä Pylväistön eteen ja kiusoittavalla äänellä, tuskin kuuluvasti kuiskasi :

— Sen lauseen teille opetti äitinne, emäntärouva Pylväistö. Ja jos sallisitte sanoa, tapahtui se Kalliosaarella vähää ennen kuin hänet murhasitte. — —

Kassun pää painui alas. Kauhean työnsä muisti mies. Juovuspäissään silloin ollut oli. Nyt kiihkeys miehestä poissa oli ja kalpeus kasvoissa valtasi ilmeen. Lyöty täydellisesti hän oli ja tuolissa retkotti masennettuna ja voimattomana.

Silmät kiiluvina katseli Korpio kuin peto uhriansa. Nautti uhmaajan täydellisestä antautumisesta, jatkoi sitten astuntaansa edestakasin lattialla, kunnes puhumaan puhkesi :

— Te veliseni, herra Pylväistö, alatte huomattavasti kuivua sisäiseltä henkevyydeltänne isänmaan asioita kohtaan. Ulospäin käytte yhä särmikkäämmäksi. Teissä tapahtuu muutos. Lievimmin sanoen, humanisesti olette alkanut ajatella vihollistamme. Neuvoisin teitä vielä keran mieskohtaisesti kylmäverisyyteen. Asiamme luottamus perustuu järkähtämättömyyteen ja lujuteen. Järkeileminen tuottaa vain vaikeuksia.

Astui Korpio askelta pari kautta kirjoituspöydän ja pysähtyi uudelleen tuolin eteen, missä Pylväistö istui :

— Hiiteen raukkamaisuus! Narrit ne käykööt surkuttelemaan! Sota on sotaa, joka vaatii uhriensa. Tunteilla nyt ei pelata eikä ruikutuksella! Kylmä teräs, ruuti ja rauta, kuulat ja kaasu nyt ihmisyydestä ajattelevat. Käytäköön nyt ihminen konetta, mikä kylmää ja hyytää ja elon herpaisee. Jos et ammu, sinut ammutaan. Jos et tapa ja murhaa, sinut hukutetaan. Jos olemme väärässä,

ei se enää ole autettavissa. Olemmeko oikeessa sen näkee polvi uusi ja tulevaisuus. Maailmassa on pantu käymään voima oikeuden edellä. Miekka ratkoo rimpsut, laatii lait ja linjat suoristaa. Ellei porvari katso etujaan, valvo oikeuttaan, ei hän pysty hallitsemaan järjestelmää, mikä yksilön etua puolustaa. Olen periaatteen mies ja voin sanoa sinulle suoraan: Jos nuo alhaiset elukat voitolle pääsevät ja valtansa luoda voivat, eli asettaa hallintansa, lakkaa myös etuoikeus meidän. Kas polvillemme silloin ryömiä saamme, alempana raakalaisainesten tasoa. Ah, kulttuuri missä on silloin, älymystö ja intelligenssi? Missä paremmuus, kunto ja saavutukset! Ei ikinä me suostua voi moiseen. Kultaisen isänmaan arvo vaatii, että viisaammat muodostavat sen sisäiset olot, vaikka pakollakin, jos niin täytyy, kuten nytkin. Alusta maailman on ollut se laki, että käs'ijöitä ja käskettäviä on ollut ja tulee olemaan. Työväkeä ja herroja meillä on ja pitää olla. Mutta missä tuo ensin mainittu käykään liian rouvisanaisiksi ja vaateliaaksi, on sitä iskettävä siellä turpaan, kunnes se lakkaa murisemasta, kunnes oppii arvostamaan isäntiään ja elättäjiään.

Tällä aikaa oli Kassu virkistynyt, oli päässyt uudelleen vireeseen. Hän uhallakin pani vastaan korkealle päällikölleen:

— Oikeastaan emmeh' me siis isänmaallisuuden aatteen kannustamina olekaa taisteluun lähteneet? — Korpio vastasi:

— Kyllä, sen nimesä kuten ymmärrät, vaikka toisissa tarkoitusperissä. — Kassu jatkoi:

— Ahaa! Vai sitä se eli, alampa nyt jo ymmärtää. Mutta, pir vie, tämähän ahaa olla koiramaisen häikäilemätöntä.

— Emmehän muutoin olisi talonpoikaistoa mukaan saaneet. Suurtilain ja tehtaiden omistajat, liikemiehet ja ylimysluokka, mitä me kaikki yhdessä olisimme olleet? Kourallinen akanoita syystuulen puhallettavaksi. Keskin-kertaisten ja itsenäisten tilainomistajathan meille innokkaimpina oman konnun omistajina ja "isäntämiehinä" loivat meidän suojamuurimme isänmaallisessa innostuksessaan. Ja jos te, herra Pylväistö, tahdotte kuulla asian oikean laidan perimmältä pohjaltaan, ja jo senkin tähden, ettei teidän tarvitse minua hassuna pitää, sanottakoon suoraan, että meidän porvariin, kuten kaikkien muidenkin ihmisten, isänmaa on siellä, missä rieska ja hunaja runsaimpana vuotaa.

Molemmat olivat hetken hullua. Korpio katsoi sanonsensa vaikutusta ja jatkoi sitten:

— Joko nyt alatte tulla järkiinne. Ehkä opitte katsomaan asioita hieman nenänne päätä pitemmälle.

Kassu Pylväistö käännähti tuolissaan levottomana. Hänen katseensa kierteleikse pitkin katonrajaa synkkänä ja harhailevana. Silmänsä paloivat sisäistä, outoa, tuskastuttavaa tulta, mikä ei voinut olla sanoiksi selviytymättä:

— Sittenhän tämä onkin helvetillistä ihmisten ja kansan kohtaloilla keinottelemista. Sittenhän siinä ei olekaan ihanteita, koko ihmisyyshän onkin vain ivallinen naamari irvistelevän saatanan kasvoilla.

— Mitäs muuta te, arvoisa herra tai veli kultainen, tahtoisitte sen olevan? Eikö kulta ja mammona ole arvoja, joidenka puolesta kannattaa elää, uhrautua ja kuolla? Näytätte vielä olevan alkeellinen näissä asioissa. Ettekö ole oppinut tuntemaan kaikkeuden kiperää lakia: Kansa on tyhjää mutta sangen nöyrää niin kauan kun se sellaisena pidetään. Elefanttikin on kesynä tottelevainen aseet-

tomallekin ohjaajalle. Mutta kansa on toista. Jos se järkiinsä pääsee, silloin on yhteiskunta heidän. Sosialistit, kommunistit, bolshevikit y. m. ehkä luulevat meitä herroja tästä tietämättömiksi. Ei, me tiedämme kaikki, mutta kultaisen isänmaan aate vaatii meitä toimintaan. Jos tämä suojelija pettää, keksimme uuden, mutta etuoikeuksistamme taistelutta emme luovu . . .

Pylväistön piti jotain aloittaa, kun sisälle koputettiin. Päivystäjä ilmoitti alamaisesti, että kyseessä olevat vangit on saatu kiinni ja ovat ne nyt eteisessä odottamassa herra majurin lähempiä määräyksiä. — Korpio sanoi:

— Käskekää heitä sisään.

Punaiset vakoilijat vangitaan

Pian kuului askeleita eteisestä. Valkokaartilaiset potkivat sisään kaksi miestä, joista toisella oli porilaisen karvalakin edessä yli sitaistu pieni viistossa oleva punainen nauha. Vartijat sanoivat:

— Kas tässä. Nämä miehet tavotimme kahdeksan kilometrin päässä Suluslahden kylässä. Eräästä saunasta vangitsimme heidät taistelun jälkeen.

Kapteeni Korpio ei kiinnittänyt huomiota siihen tapaan, millä häntä puhuteltiin, sillä hänen ankaraksi tekeytynyt katseensa muuttui kummalliseksi tuijottamiseksi punanauhaiseen mieheen. Herra Pylväistökin katsoi hämmästyksellä mieheen. Pienen äänettömyyden jälkeen lausui Kassu kummastuksensa:

— Olli ja Rajavaaran Aapo.

Korpio nieli teeskennellyn pöyhkeytensä ja lyhyesti lausui:

— Jaha... Vai sinä se oletkin Olli Runnilla?

— Minä...

— Oletkos pistäytynyt vieraskäynnille?

Kysymykseen ei kuulunut vastausta. Korpio viittasi vartijoille kiittämättömästi, jotka heti poistuivat oven ulkopuolelle. Kassukin nousi ja poistui viimeisenä huoneesta, ikäänkuin jotain asiakseen. Hänen henkeään ahdisti huoneuston ilma ja siksi hän pakeni ulos. Ohimoita pakoitti joku sisäinen, käsittämätön tuska ja ympäristön

ilettävyyys. Takanaan kuuli hän jotakin Korpion sanovan saksankielellä takaisin tulosta, mutta hän ajatteli: osaat ne ilman minuakin työväentalon taakse tuomita.

Huoneessa oli hiljaista, niin hiljaista, että jokainen kuuli sydämen lyöntinsä. Oven luona seisoivat vangit kuin marmoriin veistetyt kuvat. Toinen heistä nypläili nuttunsa lievettä ja katseli kiinteästi tuomarin kättä ja kynää, joka heilui kirjoituspöydän pintaa pitkin. Vanki teki havainnon, että valkoinen herra tekee tyhjänpäiväisiä kiehkuroita valkealle paperille. Nähtävästi ratkaisi mies asioita, jotka eivät olleet yhteydessä tämän tapahtuman kanssa. Heittipä vihdoin kynän kädestään ja katsoi Ollia pitkään ja tutkiskelevasti, rykäisi kuivasti ja aloitti:

— Sinä Runnilan poika! Enpä tuntenut sinua perinpohjin. Mikä pakotti sinut petturiksi? Miksi annoit punaisille asekuormat?

— Siksi, etten voinut olla uskoton työmiehille...

— Eihän se ole mikään vastaus, vaikka se miellyttääkin minua.

— Se on vastaus...

— Se ei ole vastaus siihen luottamukseen, minkä minulta asekuormia luovuttaessani sait. On parasta olla vinoilematta, sillä tässä ei suunsoitolla pitkälle pelata... Poika, tiedätkö mikä sinulla on odotettavana?

— Kuolema.

— Kunniaton koiran kuolema, jonka jokainen petturi ja kavaltaja on ansainnut. Millainen on se lupaus joka sinua velvoittaa?

— Lupausta minkäänlaista antanut en ole, mutta toveruus velvoittaa.

— Koirat ja sudetkin ovat tovereita niin kauan kun haaskaa ei ole loppuun jyrситty, mutta ensimmäisenä nälkä-

kautena hyökkäävät toistensa kimppuun syödäkseen "toverit" suuhunsa. Nyt kyllä, herrat työmiehet, olette tovereita, kun teillä on lihavat haaskat, mutta kun ne loppuvat, käynte taasen hyvinä poikina ja kiltteinä porvareiden palvelukseen. Ärhentelette nyt niskakarvat pystyssä ja hampaitanne näytellen, mutta syytätte sitten toisianne kapinan aloittamisesta olettepa sitten demokraatteja, bolshevikēja tahi mitä tahansa. Kas siinä se teidän aatteenne kantavuus ja huippu. Ja sentähden, että olet entinen rehellinen työmieheni, voin tässä sinulle sanoa, kuinka osa teistä kettuilee koko asianne menettämisen uhalla ja pettää teitä. Kunhan tässä alkaa taasen päivä porvareille paistaa, on osa heistä ensimmäisiä teidän kurkunleikkajianne.

Tämänkaltaisessa poikkeuksellisessa mielentilassa ei Korpiota oltu ennen nähty. Hyväntuulisuutensa suuresti hämmästytti vankeja, jopa oventakana olevat korvat eivät olleet uskoa tyrannimaisesta miehestä tätä. Ennen oltiin vankien suhteen suoriinnuttu lyhintä tietä ja sanattomasti. Viittauskin usein riitti tienosoitukseksi "pahnakasalle." Olli ajatteli: "Noin sitä lahtari hajaannusta kylvää. Mutta miksi hän evästelee ammuttavia miehiä moisilla siveyssaarnoilla?" Miellyttivätkö Korpiota rintamalta juuri saapuneet viestit, vaiko rauhoitti tarkoitetun Aapon kiinni saaminen, mutta hän jatkoi lauhkeana kyselyitään:

— Mihin joutui isäsi?

— Punaisten hevostmieheksi.

— Entä herra Nordessen?

— Perämieskö? Hän on punaisten punaisessa ristissä siskøjensa kera.

— Siskojensako? On siis tavannut omaisensa?

— Pylväistön kartanon muonarenki ja hänen vaimonsa ovat tunnustaneet komean miehen pojakseen.

— Rengin nimi?

— Nestori Norola.

— Miten Pylväistöllä?

— Emäntärouva yksin kotona.

— Sanoitko — emäntärouva?

— Sanoin.

— Elää siis?

— Elää. Laukaus Kalliosaaren majassa ei tuottanut tuhoa.

— Entä neiti Saloheimo?

— On veljensä perämiehen toimessa ensiavussa.

— Vitsavalkon ja Vibeliuksen tapoitte?

— Edellinen oli kavaltaja ja vankilassa päätti päivänsä, jälkimäinen kärsi kuoleman rangaistuksen.

Sitten ei Korpio mitään kyselty, vaipui mietteisiinsä. Yht'äkkiä sai entisen vihaisen ja jyrkän alkuperäisyytensä. Hän ojensi vasemman kätensä ja kilahdutti pöytäkelloa. Vartijat astuivat sisään ja odottivat määräystä, mutta tuomari, jonka käsissä kohtalon kipinä oli, ei antanut merkkiä. Sotilaat käsittivät tehtävänsä ja kiskoivat miehet mukaansa.

Ulkona satoi hienoa härmää niin että ikkunasta lankeavan valon piiriin ilmestynyt joukko poisti pimeyteen marssivien jälkiä. Äänettömien askelten häiritseminen ei estänyt ylikäytävältä kuulumasta matalaa puhelua:

— Työväentalolle . . .

— Puukollakohan ne . . .

— Eivät ne aina ampumalla . . .

— — —

Ollessaan pilkkopimeässä huoneessa, alkoi vastaiselta

seinältä hämmöttää jotakin. Aapo ja Olli koettelivat käsin hapuillen tunnustella mihin huoneeseen heidät oli työnnetty. Lattia oli sementtinen ja läiskähteli jalan alla ohut vesikerros. Vartija oli vääntänyt salvan oven päälle, kääntänyt avaimia ja poistunut.

Määräämätöin aika pimeyttä kului, eikä he kaksi olleet koko aikana sanaa vaihtaneet. He tunsivat itsensä liian menehtyneiksi mistään keskustellakseen. Elämän kohtalon mitta ja määrä oli liian lahjomaton. Epätoivon perinpohjaisuus jäyti järjen. Kyyköttäminen nurkassa jalkainsa varassa kangistutti ja herpautti polvia. Vuoroin seistä, vuoroin kykkiä, puudutti ruumiin niin, että väkisinkin teki mieli heittäytyä jääkylmään veteen pitkälehen. Saipa siinä Aapo ajatuksen päästä kiinni:

— Siinäkö se, Olli?

— Tässä...

— Hiljaa olet.

— Hiljaa.

— Nyt olemme satimessa.

— Ja viimeisessä.

Oli sitten kotvasen aikaa pimeätä ja hiljaista. Mutta pimeys Aapoa kidutti. Hän alkoi:

— Ei olisi pitänyt antautua elävänä...

— Jo sen minäkin huomaan.

— Mutta olisihan se vastaanpano myöhäistä ollut.

— Niin minäkin lasken, myöhäistä olisi se ollut.

— Myöhäistä olisi...

— Myöhäistä.

— Jokohan ne tänä yönä?

— Ennen päivän nousua ne aina. — —

Kuului peittämätöin huokaisu, sitten toinen ja kolmaskin. Vaitiolon jälkeen yritti Olli virittää keskustelua:

— Toista kertaa minä jo...

— Jaa. Niin sitä kuulin poikain puhuvan, että pelastuit kuin koira veräjystä... On sitä toisinaan onni mukana.

— Ei se silloinkaan omasta aloitteesta.

— Kyllä nyt emme pelastu... Kyllä niin on, näet päätänsä sitä ihminen kauppailee kuin lanttua, nyt sen sitten saavat. Aioin karata, en uskonut heidän niin kauaksi...

— Vartavasten et tullut?

— En. Karkuun läksin. Palokäryn haistoin. Entä sinä?

— Lylystä Enorantaan olin saanut viedäkseni tärkeän määräyksen. Siellä sitä ovat pojat hevosenkengässä. Pelkäänpä että piru heidät nyt siellä nokkii. Valkoiset hyökkäävät vimmatusti aamusta iltaan.

— Mitkä joukot siellä ovat?

— Helsingin A-komppania, Pietarin suomalainen punakaarti, Riihimäen erikoisosasto ja pohjoisella äärellä Salon kauppalan joukot. Siellä Enorannassa sitä oli muonaa, jotka saaliiksi saatiin. Kahdeksansataa valmiiksi paistettua limppua, juustoja oli kuin myllynkiviä, ja sitten sitä suolattua lihan paljoutta. Mutta "rasupäiden" kävi perin kateeksi ja niin körttiläiset hököttivät päälle tullakseen ja aikoivat tietenkin lyödä meidät tuusanluhkaksi noin vain muutta mutkitta mutta siellä sitä on pistetty päihin eikä ole lähdetty.

Olli kertoi taistelun monimutkaisista vaiheista, jota toverinsa kuunteli mielenkiinnolla, olihan monet päivät vierähtäneet heidän yhdessä olostaan. Aapo tiedusteli:

— Mikä mies on Kustaa Turpee?

— Valkoisten palkkaama kätyri, joka sanoo olevansa "tasavallan asearsenaalin päällikkö" . . .

— Eikös punaisten?

— Valkoisten.

— Luotatko todella tuohon mieheen, joka on roisto?

— Ovat luottaneet täydellisesti.

— Sitä minä jo epäilin . . .

— Sitähän minun piti ilmoittaa, vaikka matkani oli samalla pakomatka.

— Mutta kuka sinut käski tulla juuri Sankilan sydänmaalle?

— Sain ohjeet.

— Keneltä.

— Ylempää tietysti. — Olli jatkoi:

— Jos minut on petetty, on sinut myös. Kenen tahdosta muutoin olisi tiemme yhtyneet. Ja senjälkeenhän tapahtui saunan piirittäminen.

— Olisivatko vainunneet?

— Ovat. Oikea pystykorva mieheksi on hän ja samoin kätyrinsä Mäkinen. Aapo kertoi tapahtumat kaupahuoneessa ja miten tervetullut vieras Turpee oli valkoisessa esikunnassa.

— Mutta niinhän sen pitääkin olla, joka tahtoo jotain aikaan saada.

— Ystäväiseni. Meille lienee nyt jo samaa mitä me tiedämme, menehän mukaanamme tiedot unholaan. Nyt vain olemme tampusssa. Ja tampusssa ovat Enorannan joukkommeekin, ellei kuolleiden ylösnousemuksia tapahdu.

— Niin. Ja entäs lahtarien täysien voimien hyökkäys senjälkeen Länkipohjaan . . . Oi kirous ja kuolema! Jospa nyt enkeli taivaasta ovemme avaisi. Vielä pelastus ehtisi! Vielä uhka ja tuho vältettäisi . . .

— Eipä taida enkeliä astua alas, ei pyhään ihmisten luut tässä pinteessä meille avuksi ehdi...

— Tässä ei auta taivas eikä helvetti... Ei Jumala eikä saatana.

— Ei auta, ei. — —

Molemmat miehet kirventelivät ja vääntelehtivät, seisivat ja istuivat. Astuivat josskussa askelta pari läiskyvässä vedessä, iskivät nyrkillä kumisevaan paksuun kiviseinään, minkä rosainen pinta oli sementillä sivuttu. Olivat hiljaa, kuuntelivat, sitten taas rohkentivat, rohkaisivat toisiansa:

— Mitä jos kynsittäisi?

— Se mitä tahtoo sanoa?

— Tehtäisi se viimeinen voimain ponnistus...

— Jaa. Sitä sitä minäkin ajattelin...

— Eihän koiraakaan voida niin hirttää, ettei se ulvoisi.

— Ei totisesti voida...

Toverukset laskeutuivat kyyryyn ja aloittivat kuiskimalla suunnitella salaperäistä asiaa. Puhuessansa tekivät he käsin tiikerimäisiä hyökkäysliikkeitä.

Mustan kuusikon salaisuus

Kassu Pylväistön mieli paloi pois... Minne? Sitä hän ei osannut määritellä. Olihan se oikeastaan sama, mihin ne jalat kantoivat, ei niillä ollut järjen määräysten kanssa mitään yhteistä. Vastaan tulijoita hän ei tuntenut, tervehdyksiin ei vastannut eikä kysymyksiä kuullut.

Tieltä poikkesi ojantaakse pellolle pimeään yöhön. Siitä askeleet suuntausi yli rautatien hiekkavallin, eksyi huonolle hevostielle. Illan pimennyt pilvinen taivas alkoi seestyä. Musta kansi halkeili siellä täällä ja tähdet tuikahtivat sekä nouseva kuu hopeoitsi hajoavia höytypilviä. Talvitaivaan yöllinen kumottava kuuhut lähetteli leppeitä, valjuja loisteitaan laaksoihin ja loitsi ne taikavalon verrattomiin lumouksiin... Siellä täällä jokilaaksoissa lepäsi uinuva tupanen yöunessa tahi punainen pääty pistäikse vihreiden havujen helmasta. — — Unta rauhaisaako tölleissä noissa nukkuivat asujamet. — Ei, valveilla ja levotonna käyskenteli vanhuspari tahi nuori äiti liekutti laitaa lapsikätkyen... Tähyili katse kartanolle ja vauhkona vapisevana kohoili raatajattaren rinta. Valkoisen vainolaisen vieraaksi tulevan pelkäsivät köyhät. Veljen kamlan ja kelmeän, joka riistämään tulee kodin turvan.

Yön tiimat putoilevat harvaan ja raskaina. Lietten luona henkäilee hyinen kylvö. Kodin onni ja rauha on rikottu ja kirous kurkkii kynnyksen kahden puolen. Lentäneet on pois yön lemmettäret. Kahta nuoruuden heh-

keätä poskea ei yhteen liity. Rakennu ei miespolviin toivottua tulevaisuutta. Kauniita ja kaarevia rakkauden sini-siltoja uudelle elämälle ja nuoruudelle eivät nyt ajattele osattomat. — Koston raaka voima riehuu ja etsii punaista verta, kalventaakseen kalpaan kirottuun sydämen sykkeen.

Näin Vaasan valkean vallan rajamailla. Mutta kaiken alla, menetyksen ja tuhlatun toiveenkin, elää yksi itu: “Ehkä punaiset tulevat! Ehkä vyöryy vallankumouksen valtava voima ylös pohjoiseenkin.” — —

Tämä aatos kävi astujan mukana metsäänkin. Eikä Pylväistö voinut olla aavistamatta edesvastuun rusementävää painoa. Kuutamon kauneutta ei hän katsellut. Metsän pimeyteen vain pyrkiä tahtoi nyt mies. Valoa valjuakin hän kammoi, sillä sielussa asui sysimusta yö. Ylös rinnettä nousi keskelle kuusiston, salaperäisen ja sakean. Harppi hankea syvää ja pohjatonta, kahlasi halkopinon luo, minkä äärellä pysähtyi, siihen jäi ja seisoi kuin kauan takaa-ajettu otus. Siinä tunsu hän itsensä pakoontähtämättömäksi mukanaseuraavilta soimaavilta ajatuksilta... Kas tässä täytyy ratkaisun tapahtua.

Kauan äänettömänä oltuaan, saneli yksinäinen mies:

— Vai murhaajaksi sanoit mua lurjus!... Eiköhän Saksassa ollut kieli toinen?... “Isä ja äiti, veljet ja sis-kot, omaiset ja ystävät, vaikka kaikki sua vastaan nousis” niin sanoitte, “ei väistää saa, vaan maahan syöstä. Jos maa tää Suomen pelastusta vaatii, taistelkaa veriin saakka, sydänveriin! Niin vaatii kunto, maine ja miehuus Suomen miehen!” Tahu: “Väistää ei saa vaaran tieltä, kas tämä Suomenmiehen on mieltä!” Ja vielä: “Jos säiläsi kastuu petturin vereen, se pyyhi, jottei ruostuisi kalpa kirotun veressä kalpean ritarin, ken sitä kantaa orjan päätä varten.” — — Nämä ohjeet evääkseni

olen saanut. Tehnyt olen työni täysin, moitteen sijaa ei pitäisi olla isänmaalla niissä... Isäni, äitini, veikkoni ja orjanikin jo maassa makaa. He hengellään maksaa ovat saaneet... Mitä vielä vaadit? — —

— Sanot: "Murhaaja!" Kas vastapa sanot sen? Myöhäistähän se on... "Eestä isänmaan!", ha-haa!

Hullun nauru kajahti alas kuusikosta ja kaikui suon rämeisellä rannalla uudelleen ja uudelleen. Sitten oli hiljaista, kunnes yksinpuhelu jatkui:

— Onko nyt "isänmaani" sun suojasi vaarassa? Uhkaako sinua vainolainen idän, vaiko lännen merirosvot rannoillesi ryömii?... Oi, sinä pyhäin muistojeni ikuinen hauta! Nuoruuteni aamun raikas kastehelminen niitty! Kotiseutuni vehmaiset rinneviitakot. Lapsuuteni näköala. Ja lahdelman siintävä selkä! Ihanainen illan ruso Vasikkavuoren kultaisella kiireellä... Oi mansikka ahoni kaunis ja kivinen kylki, missä pukkipaimenessa kesäisin kii kuin... Missä onkiapajani, siimeksessä syvällä, kilpisen poukaman pohjukassa. Entä kisakentät ja lehvien varjoiset keitaat varatut rakkauden sylin salaisille ongelmoille... Ken muistoja raiskaisi näitä?! Ken mainettasi ja kunniaasi tahrii ken?... Sinä Suomi kaunis, syliisi kätket sankartesi luut. Povesi avoin on valmis vastaanottamaan myös mun ja monen pettyneen maallisen tommun... Leijonalipun, sinivalkean puhtaan puolesta taisteluun läksin, nyt se murhamaineessa verisessä liehuu. Kas osattomain ja orjain laumaa lyödään. Joukkoa, joka perkannut on kyisen korven ja rehevyyden esiin työllä ja tuskalla raastanut. Kas se joukko maineen ja tulevaisuuden on luonut. Se joukko puolustukseen ja sotasopaan on vastaan käynyt. Taistella ja kuolla se osaa nyt kun sitä tarvitaan...

— Meillä aate ei ole puhdas. Kultaa keltaista janoo ylimystö. Se turmaksi ja mahdiksi koitunut on luokallemme... Kirous siksi seuraa meitä töissä... Kirous emoni luonani lepää ja käy kintereilläni. Kirous jäyttää tuntoani ja tekojani, kirous orjain ja työmiesten.

Omantunnon taisteluissa rehkivä mies rauhaa ei saanut. Lakkaamatta hän purki suustaan epätoivoa:

— Tämä ei ole tahtosi suuri luoja, että häpeä syvä, synkeä ja sysimusta peittäisi synnyinmaani. Tyhmyys, ilkeys ja iva, nimeä en sillen löydä, mikä vertaa vastaisi syyllisen raukan. Kysymys oli tämän maan raatavan kansan työn tuotteista. Kuinka jakaa ne voidaan kesken tämän heimon ilman riitaa ja eripuraisuutta. Kateus, ahneus ja himo sai vallan viisaammissa, jotka ahmineet ovat yksin parhaat palat... Onhan taistelu vihdoinkin nousut verisin, mitä konsaan on tämä kansa nähnyt. Hurmetta nyt Suomi juoda saat, mutta vihollistesi ei, vaan omain poikaisi. Kuka vastata voikaan tästä? — —

— Aavistan voiton... Pyrhoksen voiton. Niin, niin, Arvid, ehkä ymmärtäisin sinua nyt paremmin... Ja äitini, sinä tuima ja jalo nainen... Sinä kuollut olet, sul-ta armoa anoa on myöhäistä...

Painui alas Kassun pää. Pinon viereen lumelle lankesi mies. Käsin kasvonsa peitti. Hän itki, itki ääneen lapsenlailla, ei kuten mies.

— — —

Syvästi ja kauan katui kaikkia rikkoumuksiaan Kassu Pylväistö. Kivikova ja raudanluja tahto oli murtunut suurella taistelulla ja yhtämittäisellä iskennällä. Nyt mieli oli myrskyisä, joka ei ottanut tyyntyäkseen.

Kuten hiekkakiteitä ja sannanjyviä vuoreissa ei löydy kahta toisensa tapaista, niin myös ihmisiä ei samanlaisia.

Oli Kassu Pylväistö lujaluontoinen ja asiansa puolesta ehdottomasti itsepintainen. Hänen tekemässään työssä ei saanut olla kenelläkään sanansijaa. Mutta tehdyt tihutyöt ja kauheudet saivat hänessä heräämään ajatuksia, jotka rikkoivat mielenrauhan.

Kalliosaarelta paettuansa tänne, joutui hän jokapäiväisten sisäisten taisteluiden ahdistamaksi, koska alinomaiset ajatukset piirittivät häntä. Hän tuli miettiväksi ja hiljaiseksi. Ennen niin hilpeä ja raikasnuruinen mies oli muuttunut hiljaiseksi ja huomaamattomaksi. Kuiskailtiinpa hänestä päällystössä yhtä ja toista. Joutuipa joskus sanasotaan ja kiistaan, missä vastaanpano oli turhaa. Näissä kahakoissa loukattiin hänen mainettansa tehdyissä "urottöissä." Näiden kohtausten jälkeen ei häntä kukaan nähnyt vuorokausiin ja veljet sanoivat hänestä: "Pylväistö on hermostunut."

Mutta nyt oli hänellä taistelu itsensä kanssa ratkaiseva. Kului tunti, kaksi jopa kolmekin ja yhä oli mies maassa itkien, voihkien ja vaikeroiden. Työnsi polttavan päänsä pehmeään lumeen, joka lämpimästä suli ympäriltä ja tuntui tilanne hänelle helpommalta. Kinoksesta nouten oli mies likomärkä ja höyryävä. Pitkät hiuksensa ja vaatteensa olivat epäjärjestyksessä ja läpimärät.

Vaikka kuume pakoitti ja poltti päätä, hiipi väsymys tyynnyttämään häntä. Mielipuolisella ilmeellä tuijottaen jotain silmään sattunutta pientä esinettä, hypähti äkkiä ylös ja etsi vyöltään ampuma-asetta, joka oli kääntynyt seläntaakse. Mutta hapuillessa solkilaitetta asean kahvaan tarttuakseen, olikin kotelo tyhjä... Pitkän aikaa etsittyänsä, alkoi katsella sitä maasta, ryömi ja haki kiireenkaupalla. Mutta sitä ei löytynyt. Vakuudeksi kopeloi taskut, housut, saapasvarret — kaikki turhaan. Tultuaan

vakuutetuksi aseensa poissaolosta, sitä kiihkeämmin tahtoi hän nyt sen saada. Se oli hänelle henkeä kalliimpi, siksi ei tahtonut heittää sen etsimistä . . . Siinä pyöriskellessään, havaihtui hän risahdukseen, jonka uskoi metsästä kuulleensa. Kun ei mitään nähnyt eikä kuulunut, jatkoi hän kiihkeästi aseensa etsintää. Hän oli varma browningin lumessa olemisesta, siksi tempoi leveän pälheen pinosta ja antautui perinpohjaiseen työhön. Kaivoi kaiken tallatun lumen, kuten perunankaivaja, kaiken muun unohtaen. Kun jällellä oli enää neliömetrin ala, kävi hän lastoineen suu vaahdossa sen kimppeun ja lopuksi ase löytyi. Häntäisesti siihen kivahti kiinni, pyyhki lumen browningistä ja ohimoltaan pois märät hiussuortuvat, ojentui ja sanoi:

Vihdoinkin löysin sinut, helvetin portinavain! Nyt olet kädessäni, etkä enää karkaa. Sieluja olen jo summan sinulla sinne saattanut, nyt viimeisen. Kirottu kalu, kirotun miehen kädessä hänelle viime palveluksen tehdä saat. Nyt saat maistaa kerrankin syyllistä verta. Kirottu olet, kirottu minä, kirotut keksijäsi ja käyttäjäsi myöskin. Kuule sinäkin metsä ja kuusikko kunnas! Kuule laakso ja järvi sinä rakkahista rakkahin syntymämaani! Tuhatkertaa kirotut olkoon aseet, mitkä kovaosaisten kuolemaksi ja mieronmiesten murhaksi maahan tähän on tuotu — aseet, jotka kansani verisuonet ratkoi. Kirotut viettelijät ja te tekohurskaat, jotka paholaisen päälle papinkaavun pukeneet olette. Te ette rauhan puolesta, vaan sodan hyväksi työskennelleet olette. Isänmaallisuus ja veljesviha käyvät käsikädessä . . . Kas niin. Ahertakaa nyt siinä työssä . . . Huutakaa ja meuratkaa! . . . Metelöikää ja hekumoikaa kalman ritareina! Minulle se jo riittää . . . Mutta tilintekonne hetki tulee teillekin! Hautaan teidän kaikkien käy tie! Kas väistää kosto ja kuolemaa ette

voi kukaan. Viime hetkenne on oleva raskas, kuten minunkin... Nyt syyttömäin avunhuudot vaimennatte laukauksin haudan kylmään syliin. *Luokaa vain umpeen sorakuopat ja tyrehtyvään äänet maan multiin... Eivät ne sinne vaivu iäksi!... Nousevat haamut yön pimeydestä, ryömivät teillä ja kujilla, varjoissa ja siimeksissä, kaikkialla. Ne etsivät teitä hitaasti ja hiljaa, kuten minuakin siksi, kunnes uhrinsa ovat saaneet. Ja kansassa elää kammo kaukainen ja kosto armahtamaton.*

Nosti Kassu katseensa tähtitaivaalle, jälestä vaitiolon sanoi sitten:

— Lähteissä viime matkalleni, painaa rintaani rikos, jolle anteeksiantaja on vain kuolema... Ijäisyys... Mitä piilee verhosi takana — kas tässä minä olen. Jos henkeni kurja minun uhriks' onkin halpa, sen kerran vain antaa voin... Antakaa anteeksi mulle...

Aseen rapsahti lukko ja käsi ohimolle kohosi...

Käsi kuitenkin esteeksi ehti. Aseen otti, lausui verkaan:

— Ei aikasi ole tullut...

Hitaasti kääntyi mies ja takanansa naisen näki. Tämä lausui:

— Minua katsot, etkä tunne... Kuin varjo sua seurannut kaikkialla olen. Olen jäljissäsi juossut kuin koira. Kaikkialla vaaniskellut olen... Kiinnikin ollut olen, kun vakaasti punikiks' mua luulleet ovat. Ja kun palvelijaksesi itseni sanoin, niin illalla vasta vapaaksi pääsin. Tiedustelin ja sotilaat sun metsään menneen sanoivat. Ja sitten — etsin kauan, kunnes sukset sain ja hiljaa pitkin pehmoisella hangella hiivin kuin varjo luoksesi.

Innostui tyttö puhuessansa. Ja pian unohti kaiken.

Aseenkin luotaan lumeen viskas, pinon kiersi ja äänettömän miehen eteen kävi:

— Hiihdin tään metsän kertaan kymmeneen, kunnes jäljet löysin. Kun tuossa maassa olit, silloin pinon taakse ryömin. Etkös kuullut kun risu katkesi? . . . Voi ihme, että sinun löysin! . . . Mutta mitä sinä tuijotat tuolla tavoin? Tyttö katseli itseänsä ja hieman häveten sanoi:

— Voi hyvänen aika, millainen minä olen! . . . Ajattelles, että kuusi viikkoa vankilassa . . . En kertaakaan vapauteen, puhtauteen, saunaan tahi muualle . . . Mutta mitä te valkoiset oikein täällä Vilppulassa mörköilette? Ettekö saa hyökätä, että päästäisi kotiin?

Ei vastausta.

— Kun olin vapauteni saanut, juoksin heti asemalle . . . Ja tiedäppäs, mitä minä näin?! . . . Ollin! . . . Ihkas-ten elävän Ollin! Ja jos oikein katsoin, pidin toisena vangeista sinä Rajavaaran pitkänä poikana. Heitä molempia kulettivat ”tikkujen välissä.” Sanoivat että heidät ammutaan aamuyöllä. Ja kun kysyvät, että tunnenko minä vangit, kun heitä niin katson, sanoin että tunnen kai minä punikkien päätirehtyörin ja viekää vain. Tähän ne kaikki nauroivat. Kyllä se Olli hyväkäs minut tunsi, kun lakkia nosti ja naurahti hänkin. Eiköhän se tiennyt, että hänet kohta tapetaan? . . . Ja voi riivatunhylky, min-kämoisen punaisen nauhan olikaan lakkiinsa laittanut. Sitä sitä vasta ihmiset katsoivat. Ja koko laiturilla oli täysi tungeskelijoita. Oli siinä Ollissa vasta herraa, oli niin olevinaan mokomakin. Käveli niin rinta ja pää kekassa kuin ennen Pylväistön navetassa, missä keskellä työntouhua pisti mokomalle päähän äkseerata kuin sotamies, pyssynä olalla ollen varsiluuta ja lehmien muka ollessa lahtareita, joita se ”löi ja pisti” kuin puolihullu. Ja ke-

huipa itseänsä kenraaliksi, joka Kiiskilän Konstan kanssa valloittaa vaikka koko Suomenniemen... Kyllä vain se osasi nytkin astella siinä puulaiturilla niin, että oikeat sotamiehetkin katsoivat, kuka keisari siellä marssii valkonauhaisten keskellä. Ja kun sitten korkea herra tuli siinä vastaan, teki tämä Ollille kunniaa, johon poika osasi vastata samalla tavalla... Ja kun menivät esikuntaan, sanoivat kaikki: "Turkanen kuinka komeita punikkeja! Onpa sääli ampua sellaisia poikia." Muutamat heistä selittivät, että Olli on kenties joku kapteeni taikka gentlemanni. Minä annoin herrain luulla, kun muistin miten Olli lakkia nosti ja minuakin mainitteli...

Tyttö puhui, palitti, riemuitsi, nauroi ja löi käsiänsä yhteen, lakkaamatta tahtoen pitää suunvuoron itsellään, peläten että toinen sen ottaa. Mutta mies ei puhunut, ei liikkunut, seisoi vain kuin veistokuva paikallaan puupinoon nojaten... Kuunteliko hän vai ei, sitä tyttökin nyt tarkkasi. Jäi vaiteliaaksi ja läheltä kalpeata miestä katsoi, mutta tämä oli vaiti ja tuijotti elottomasti eteensä. Koettaessaan herättää miestä tajuntaan, hän kysyi:

— Mutta Kassu-herra, mitä tämä tarkoittaa?

Säikähtynein suurin silmin katsoi mies tyttöä, joka ihmetteli:

— Hyvä isä! Mikä sinuun on tullut... Liikutti seisvoja mykkiä huuliansa, joista ulos sanaa ei saanut. Höpisi vihdoin jotakin epäselvästi:

— Olli... Olliko?

— Niin! Minä näin Ollin ja Aapon.

Silloin pääsi Kassu ajatuksen alkuun. Hän ikäänkuin heräsi jostain kaukaa, josta kuroitti kätensä tyttöä kohden ja tempaisi tätä luokseen, asetti tämän eteensä kova-

kouraisesti, puristi molemmista käsivarsista niin, että tyttö horjui ja virkkoi:

— Stiina!... Miksi et pysynyt kotona? Siellä maitokammarissa sinulla olisi ollut parempi... Miksi tulit juuri?... Hetki sitten olisin jo sen tehnyt. Ja nyt kaikki olisi sivu... Miksi estit, miksi ehkäisit? Seisoisinhan jo sen suuren ja tuntemattoman toisella puolen! Kas tietäisin mitä on kuolema. Tietäisin sen, mitä olen niin monille muille tuottanut. Olisin päässyt pakoon noilta kamalilta kasvoilta, jotka minua kurkkii kaikkialla... Sinä tyttö olet lisännyt kärsimyksiäni. Sinä olet tyhmä... Kuolema... Kuolema! Ainoa on anteeksianto kuolema! Peitto, hämy ja hauta on ainoa unhoitus ja parantaja mulle!

Kassu tarttui kiinni päähänsä. Puristeli sitä ja viovotteli. Veti ilmaa suun täydeltä tukehtuvaan kurkkuunsa, mistä sanat enää tulivat katkonaisina ja käheinä. Heltyi rajuun itkuun... Tyttö koetteli lohdutella:

— Oi rakas Kassu!... Sinä et saa kuolla. Jospa vois sinua lohduttaa... Minkä tähden sinä aijoit itsesi...? Hän kietoi kätensä miehen ympäri, mutta tämä riistäysi irti ja sanoi:

— Päästä irti! Minä olen murhaaja! Olen kymmenkertaisesti kirottu!... En kenenkään ystävyysarvoinen ole... Olen kauhea ihminen!... Paikkani on Tuonelan tulisessa järvessä... Oi minua! Alinomaa edessäni näen Kalliosaaren Vilpon kasvot ja kiiluvat silmät. Ne syyttävät minua ja vahtivat kaikkialla. Kuulen huutonsa: "Pentti, Pentti! Miksi minulle sen teit?!" Näen edessäni toisiakin punaisja. Ne uhkaavat minua hampaitaan kiristellen. Niiden ääni kuuluu lakkaamatta, joita olen sorakuopilla ammuttanut... Maailmassa ei löydy paikkaa, mihin pääni kätkeisin näkemästä heitä! Ei ku-

kaan voi auttaa minua, ei kätkeä minua. Kuolemakin väistää minua — mihin joudun? Minä olen hullu . . .

— Rakas . . . Minä yksin . . .

— Älä sano niin. Sano: kirottu, kiroan sinua syvim-
pään paikkaan. Sano: murhamies, kansan ja työmiesten
kavaltaja, sillä se minä olen . . .

— Saanko sanoa mikä auttaa sinua?

— Mikään minua ei auta. Vai neuvotko omaisieni
uusiin murhiin?

— Rakas, rakas! Sentähden syy onkin juuri minussa. Minähän sinulle sanoin ja tien osoitin silloin Kuusituvalle ja Kalliosaarelle. Mutta sinähän sanoit, että isänmaa kut-
suu ja se tarvitsee palvelusta. Ja kun tiedät, siinä suh-
teessa tehin parhaani, tehin enemmän kuin voin ja mi-
nulle oli kohtuullista, palvellakseni sinua. Sanoithan, että
rakastat tätä maata, jolle mikään uhri ei ole liian kallis. Tästä jälkimäisestä minä en ymmärrä mitään, paitsi että
minussa kaikki on syy. Minä urkin äitiäsi, emäntärouvaa. Minä sain selville Norolan Nestorin ja koko suvun. Minähän toimitin heidät onnettomuuteen. Enkö minä
tehnyt kaikki, saadakseni mieltymyksesi osakseni. Tiesin
kyllä, että se on väärin, hyvin väärin, mutta rakkauteni
sinuun ei jättänyt minua rauhaan hetkeksikään. Pylväis-
tön taistelun jälkeen heti karkasin tänne. Monet vastuk-
set ja vaikeudet sekä kiinnijoutuminen estivät sinua tapaa-
masta. Minä en muuta voi, kuin sanoa asian kerrankin
niinkuin se on. Yöt ja päivät olen tätä kirvelevin mielin
ja häpeäntuntein mietiskellyt. Mutta nainen tekee vaikka
mitä rakkautensa päähänpistojen ja mielijohteiden oh-
jauksesta. Minä rakastan sinua. Olen aina rakastanut
sinua. Olen aina rakastanut siitä ensi hetkestä lähtien . . .
Älä ollenkaan työnnä luotasi noin. Sinun tulee tietää, että

minun sydämeni on haavoitettu, joka ei enempää jaksa. Katso edes minua kasvoihin, vaikka olenkin työläisnainen vain. En häpeä näitä räpsyjäni. Kas niin, katso miten laiha ja kurja minä olen. Nälkäinen kuin naarassusi minä olen. Putkassa syöpäläiset söivät nahkani verille: Kuten näet, olen kurjassa kunnossa. Mutta leipää en halunnut, vaan sinua yksin... Olen tiedoton ja alaspoljettu. Yhden seikan vain ymmärsin, se oli rakkauteni ja petokseni. Rauhaa en sallinut itselleni kuolemanuhallakaan ennenkuin saisin nähdä sinut. Toivo elätti vankilassa minua, vaikka sadat viereltäni nääntyivät. — — Tyttö horjui, rinta nousi ja laski. Hän tahtoi lähestyä miestä, mutta tämä työnsi hänet luotaan pois. Hetken kuluttua sai nainen saneltua:

— Kuuleppas sinä herra! Nyt olen sanonut sanottavani. Ja minulle tulee helpompi. Nyt kyllä voit ampua itsesikin, jos sinua haluttaa, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että minä pääsen mukaan! — Murhaaja istui vaiti ja kuunteli kavaltaijan sanontaa:

— Niinkö, että synnintuntoon tullut olet? Siitä minä iloitsen. Sydämeni syvimmistä kohoo aavistuksia, että taivaan jumala voisi antaa anteeksi, mutta ei murhatut punikit armahda. Jos toden lausua saan, olen aina vääryyttä inhonut ja viimeiseenkin tekooni inholla tarttunut...

— Sinäkö?!... Sinäkö lutka!... Oletko sinä inhonut murhaa?! Oletko sanallakaan koskaan kieltänyt minua? Päinvastoin — kiihoittanut olet... Sinä halpa narttu, rotusi vihaaja, tovereittesi pettäjä, saastainen kiemailija! Minä olen sinua aikani tarvinnut ja sitten lakannut. Lah-tarin tarvekalu, ruoja, ja sotilaan hätäapu! Sinä syntinen evojen kavala perikuva. Sinä olet nainen, joka keh-

taat tunkeutua porvarin patteille!... Thui hävytön! Pysy edes loitolla. Piruakos minusta kiertelet... Minähän olen itse piru, josta henki ei lähde tappamallakaan... Etkös juuri puhunut jotain ilkeätä Ollista ja punaisista... Mene sinne esikuntaan ja huvittele heitä kielelläsi. He sinua siellä kyllä kuulevat mielellään...

Kassun vihan purkauksilla ei ollut rajaa. Hänen silmänsä leimusivat mielipuolen rajamailla. Häntä inhoitti tuo entinen kätyri. Lopuksi pitkän sanatulvan peräksi lausui:

— Sinä keksit kanssani juonia, joita minulle muut päähän ajoivat. Anna ase, minä tarvitsen sitä!... Kuuletko!... Minä *tarvitsen* nyt murha-asettani! — — Uhkaavana astui hän askeleen kohti heikkoa ja värisevää olentoa. Mutta tyttöpä ei väistynyt, vaan rohkeasti sanoi:

— Hyvä herra, malttakaa hieman. Aseen saatte. Hän pyörähti pinon taakse ja palasi pian revolveria ojentaen, puhuen väräjäväällä äänellä:

— Ampukaa! Koska vertajanoava himonne vieläkin murhaa vaatii, mutta sitä ennen kuulkaa minulta totuus.

— Toinen keskeytti:

— Voiko meidän suomme puhua totuutta! Meidän, jotka ympäröimme itsemme vääryydellä. Sen sanottuansa alkoi hän astua tielle päin. Mutta tyttö ei hellittänyt, vaan juoksi mieheen kiinni ja laahautui mukana, huutaen:

— Jumalan tähden! Kulkaa minua!..

— Päästätkös irti vai?...

— En päästä!

— Etkö kuule lutka, tai surmaan sinut.

— En päästä! Revi minut tähän paikkaan! Tapa, tapa, tapa!... Tapa sekin, mikä on sydämeni alla!... Se

on sinusta . . . Se on sinusta ! Sinun sikiösi, kuuletko julumuri? Hän elää . . . meitä on kolme.

Irroitti Kassu tytön kädet, vaan vaivoin ja heitti hänet hangelle. Otti revolverin ja ojensi otustaan kohden, joka ojennetuin käsin äänteli:

— Janoat vieläkin verta . . . Malta yksi hetki taivaan tähden, ja ammu sitten vasta! . . . Älä laukaise, oi, yksi sekuntti. Älä laukaise!

— — —

Käsivarsi vahva jännittyi ja sitten liipasin laskeutui takaisin. Ojennettu ase vaipui hiljaa. Ja järki palautui hetkeksi mieheen.

— Mitä puhua tahdot, sano se joutuin. Hengästynyt nainen haukkoi ilmaa ja ähkyen sanoiksi sai:

— Pelastakaamme Olli ja Aapo. — Herpautui murhaaja ja tiedusti:

— Mitä tarkoitat?

— Pelastakaamme tänä yönä heidät ja meidän rikoksienne anteeksianto hyvitetään hyvillä töillä, ei ruukuksilla eikä epätoivolla, ei itsemurhalla eikä turmaan syöksymisellä . . .

Lausui Kassu harvaan:

— Olet oikeassa.

— Itsemurhalla ansaitsemme huonon muiston. Mutta eloon jääden käymme korjaamaan sitä, mitä olemme rikkoneet. Avuksi käyminen osattomille on ainoa oikea lohdutuksemme. Ensi työ on meillä pelastaa kuolemaan tuomitut. Se sinun on tehtävä ja huomaat lievityksen sielusi syvyydessä tapahtuneen. Käykäämme työhön heidän rinnalleen, joita herrat nyt hurmeisesti metsästelevät, joita mekin vainosimme. Kas he eivät väadi, eivät röyhkeile, eivät ylpeile isänmaallisuuden innolla, eivät helyillä ja

poleteilla prameile. Reuhaamatta rakastavat Suomeansa. Miksi emme antautuisi heille? Tämän kaiken olen tiennyt ja sitä aatettakin jumaloinut, mutta rajaton rakkauteni oli käsittämätön ja sumensi silmäni kuin usva. Se johti minut pettämään luokkani. Ajatteles, että sinut voittaakseni, olen näin alas vajonnut. Tähtesi olen antautunut uhrikesi. Himojesi oikut olen kaikki tyydyttänyt rikoksiin ja lankeemuksiin asti. Kuinka paljon kalliimpi oletkaan nyt minulle, kun tiedän sinunkin oikean tien viimeisellä hetkelläsi löytäneen. Nyt aavistan sinun sydämesi suuren salaisuuden. — Tyttö nousi istualtaan lumihangetta ja toinen tuki häntä. Alakuloisesti, häpeillen sanoi mies!

— Albertiina, voisitkohan sinä todellakin ymmärtää minun lopullisen tarkoitukseni?

— Miks' en voisi. Olet rehellinen kuvittelemallesi isänmaan aatteelle. Olet uskonut herrojen täydestä todesta tekevän myös niin.

— Voisimmeko oikeutta ja rehellisyyttä löytää toista tietä kulkien?

— Voisimme: Etkös muista Arvidin sanoja?

Onneton mies ei hellittänyt tytön kättä, ei työntänyt nyt sitä luotaan pois, vaan veti hitaasti heikon olennon luokseen. Painui herpoutuva pää vasten päätä. Voimakas mies nosti harhailevan katseensa ja tähyili repaleista ja kastunutta, syvästi halveksittua tyttöä, jonka pää lepäsi tuossa käsivarrella. Kärsinyt, laiha työläistyttö vavahteli, näki partaisen miehen tarkasti katsovan silmiensä sineen. Hän katsoi niihin kauan ja syvälle. Hän etsi niistä pohjaa. Mitä siellä näkyi, vain uros itse sen näki ja tiesi. Huumaava onni, rauha ja tyyneys levittäisi hänen kasvoillensa. Sykähteli sanatonna Karlo Pylväistön rinta.

Se kohosi ja laski rajusti. Sieltä syvältä, kovan kuoren alta kumpusi kuuma käsittämätön tunne, joka heltyi yhä ja pehmentyi. Ja karkealle luomelle puristausi kirkas, kuuma kyynel ja riippuen ripsillä, putosi tytön kuihtuneelle otsalle.

Musta taivas taas äkkiä repeytyi ja pilvien rieka-
leisten äärien alta loimahti valoaukko, jota tuulen mukana
kiitävät pilvet kuljettivat pitkin laajoja lumikenttiä mus-
talle kuusikkokunnaalle, missä kaksi kurjimusta olivat
löytäneet toisensa. Ja elämän yksi helpoittava huokaisu
kuultiin heikkona, keskellä Suomen suurinta surkeutta.
Synkimpäin salojen sylit kätkivät salaisuuksia, joita jot-
kut ihmisistä pitivät uskomattomina.

7.

Kolme yöllistä laukausta

Se tunnettu mies, jolle vangiksi saatujen "vakoilijain", "urkkijain", tahi "kiinni saatujen päälliköiden", "kapi-noitsijoiden", tahi muiden "rikollisten vaarattomaksi teke-minen" uskottiin, oli erikoisen lahjakas ja lämminsydä-minen "isänmaan ystävä", nerollisista hengentuotteistaan jo ammin kuulu, vaikka tosin suppeissa piireissä. Hänen täydellinen nimensä oli herra konttoripäällikkö Rahfail Ostamo Pestuhka, mutta yleisesti helpoituksen vuoksi kutsuttiin miestä Pystytukaksi. Kun tulemme tämän henkilön muutamia elämäntehtäviä seurailemaan, niin lienee syytä hieman tarkastella hänen ulkomuotoansakin parilla piirteellä :

Ensinnäkin Pystytukalla oli korkein tuomiovalta kenttäsotaoikeusistuimessa, koska hän oli tämän "tärkeän laitoksen" puheenjohtajana. Ja tähän tuoliin oli hän päässyt "vakaan ja harkitsevan" luonteensa puolesta, johon ominaisuuteen kuului vaiteliaisuus, lyhytsanaisuus, ja päätösten pikainen toimittaminen. Nämä seikat puhuivat enemmän hänen puolestaan kuin perustuslain tuntemus ja lakikirjain selaileminen, joita edeltäjänsä muut tuomarit tarvitsivat. Valkoinen tukkansa oli korvilta ja niskasta saksettu niin, että se antoi päävärkille rakennustaiteellisia mittasuhteita, joita useasti rakennusmestareiksi kouluutu-neilla kunniallisilla ihmisillä tavataan hiusleikkaus-rakennustaiteen mallinäytteinä. Muutoin tällä miehelläämme oli

otsankohdalla paljastuneiden kulmain välissä valkoinen pystyssä oleva tupsu. Jos edestäpäin nuukailemalla tarkasteli kasvoja, osoittivat ne pääkallo-opin suuntaviivojen mukaisesti korkealla viisaudella ja älyllä varustettua nupia. Mutta jos astahti sivulle ja katasti luiskia otsalohkoja, jotka nojasivat melkoisesti taakse, niin että korvareijästä vedettynä viiva nenänpäähän ja siitä ylös otsakommoon, syntyi siitä likipitään 45 asteen kulma. Tästä mittauksesta syntyneelle tulokselle, mainitun alan professori pudistaa päätään, eikä sano tavallisesti mitattavalleen julki minkäänlaisia johtopäätelmiä. Kun otsakulmakkeita ei ollut laisinkaan, johti ajattelemaan, että uskonnollisiin mietelmiin taipuvaisuus ei ollut tälle henkilölle vierasta. Jos tämä otaksuma piti paikkansa, siinä tapauksessa ehkä hän oli valinnut väärän alan. Mutta ettei papisto loukkaantuisi, myönnettäköön miehellä olleen suoraa otsaa nätin tuumanverran ylöspäin syvälle päähän painuneista silmistä, jotka savenharmaina kiiluivat petomaisesti aina silloin, kun uhri oli tavoitettavissa. Pystyssä olevat hai-venensa alkoivat vasta pääläen puolivälistä. Huulet olivat aina tiukasti yhteen puristautuneina. Kasvonsa olivat melkein keltaiset, ehkä ylenpalttisen järjen räökkäyksestä. Ennemmin onkin jo kerrottu siitä hiirenparrasta alahuulen keskikohdalla, josta hän vaikeiden ratkaisujen hikisinä hetkinä nyhtäsi sankarijuurineen karvan tahi kaksi, kuten rajumyrskykin, joka tempoo vartevat puut juuriltansa irti maasta.

Tämän "kunnianarvoisen isänmaanystävän" pyydän sulkea lukijani suosioon, muistuttamalla vielä, että mitta oli nipinnapin kolmekyynärää, mutta että ruumiskirstua hänelle laitettaissa, ei saa kolmesta tinkiä, sillä kuoltuaan ihmisen sanotaan venyvän raavaan tuuman.

Kaukonäköinen hän oli, sen huomaamme hänen toimensa johdonmukaisuudesta Suomen sisällissodan yhteydessä. Tavallisin lausuntonsa oli:

“Kuinka korkeat ovat Herran tiet, sillä kaikki on kaikkitietävän Jumalan kädessä.”

Tavallisesti huomautuksensa loppui tähän. Jos tuomio oli kiireellinen, lausui hän tavattoman juhlallisesti: “Teemme kuten kohtalo ja historia meitä käskee!” Että hän piti itseänsä jonain valittuna välikappaleena, se on selvä asia. Lausumistaan ajatuksista ei voinut aina päätellä muuta kuin, että jotain “ylevää” ja tavatonta liikkui hänen mielessään, sillä hän oli yksi “haka”, josta muka riippui voitto tahi tappio maailman ja kansamme tämänaikaaisessa myllerryksessä.

Kun “tuomioistuin” tavallisesti oli “työnsä” lopettanut, suvaitsi tuomari lautakunnalle haastella tämänkaltaisia johtopäätelmiä:

— “Niinpä niin... Kun Bosnian Sarajevossa kesäkuun 16 päivä 1914 paukahti ne kaksi laukausta kuuluisan Pritcipin kädestä, vain aniharvat kansalaisemme tiesivät ne merkinannoksi rakkaan Suomemme vapauden aamunkoitosta. Ellei Itävalta heinäkuun 15 p. olisi julistanut Serbiaa vastaan sotaa, olisi meidänkin työmme aloittamatta. Ellei Saksa, joka on malliksemme kelpaava maa ja valtio, olisi saman kuun 19 päivänä julistanut sotaa Venäjää vastaan, ei vuoden 1613 hapatus olisi lakannut meitä ympäröimästä. Ja ellei Venäjän kaksikymmenvuotista liittolaista Ranskaa vastaan Saksa olisi marssittanut armeijoitaan Belgian läpi heinäkuun 20 päivä, emme me istuisi tämän pöydän takana tällä hetkellä. Mutta kuitenkin ilman muita tekijöitä”, jatkoi Pystytukka, “ei maailman “rekuleeraus” olisi siinä, missä se nyt on. Jos ei

Belgia saman vuoden heinäkuussa Englannin kera, sekä Yhdysvallat Japanin kanssa yhdessä, olisi ryhtynyt Saksa vastaan sotaan, niin tietävätkö pojat mitkä seuraukset olisivat siitä nyt maapallolla? Saksalainen rautainen kypäri olisi painettu kaikkien maailman rotujen päähän ja suorat rautatielinjat olisi vedetty Berlinistä Pekingiin, Kairoon j.n.e. Nyt on asia hieman toisin ja on meillä syytä katsella, mihin suuntaan se kehittyy. Mutta jokataapauksessa Saksan maa ja kansa katselee meitä pohjolassa suurella arvonannolla. Vielä jalomielisen Wilhelmin veistopatsas kaunistaa pääkaupunkiamme aikansa ja hänen majesteettinsa jalosukuinen poika tulee meidän hallitsijaksemme. Ja senjälkeen saapuu kultainen aika. Ihanassa taistelussa kaatuneille isänmaan urhoille nousee sankaripatsaat kummuilla ja kunnailta. Kautta Väinölän ahojen kaikuu voiton pasuuna, joka kutsuu Kalevalan satujen sankarit suureen riemujuhlaan.

Tässä tulkittuna sen miehen ajatuksia, joka oli valkoisen Vaasan valtakunnan eteläisellä Hämeen rintamalla ja piti isänmaallisia ohjaksia käsissään kenttäsotaoikeustuomioistuimella. Vaikka hän ei ollutkaan välittömässä yhteydessä teknillisten asioiden kanssa, vaikutti hän itsepin-taisuudellaan ulospäin niihinkin. Hän oli ohranatyyppi, jonka käsissä olivat ne hienoimmat kavaluuden ja teeskentelyn säikeet urkinnan alalla. Uskottujensa avulla johti hän menestyksellisesti vakoilua punaiseen Suomeen. — Vakoilu ja vastavakoilu. — Hän järjesti niin, että hänen urkkijoillaankin olivat urkkijansa, jonka seurauksena oli, että moni salaisinkin juoni häntä vastaan paljastui. Pystytukan ansioksi on luettava, että hän oli juuri se henkilö, joka pelasti "isänmaansa" viime tingassa.

Senjälkeen kun Olli ja Aapo tilapäisesti oli viety pyykkituvan alla olevaan sementti-kellariin, silmäili heitä Pystytukka ja tunsi Ollin viime syksyiseltä ajalta. Pian muisti hän myöskin Katariina-neidin ja Arvid Pylväistön ja että nämä olivat mieltyneet toisiinsa, ainakin ensinmainitusta mikäli asia riippui. Tämä muistelmä oli ollut sitten jokapäiväisenä karvaana mielipahana hänellä. Nytkin kun se palautui äkkiä elävästi muistuttamaan hänen suhdettansa Katariinaan, ei perinpohjin ajatteleva mies voinut olla tekemättä muutamia johtopäätöksiä ja muistoja holhottinsa kodista. — Enkö minä ole — tuumaili hän, — se mies, joka olen vaurastuttanut Sandeberg-Saloheimon suurliikkeen juuri siihen loistoon ja kuuluisuuteen, missä se tällä hetkellä on? Enkö minä ollut se, joka sain ohjatuksi alhaisasukuisen tyttöhuitukan lahjoitustestamentin oikealle tolalle ja perinnöksi tytölle kasvatusvanhemmiltaan? Ilman minun väliintuloani, olisi nainen tällä erää köyhempi kuin kirkonrotta. Varmaankin ilman minua saisi palvella piikalutakkona jonkun talonpojan höykässä. Ja nyt palkitsee hän minun suuren ansioni kylmällä ynseydellä. Kenties tyttö haluaa nyt minut potkaista hiivatin kuuseen. Kenties hän ottaa minun sijastani tuon punikin, jonka tähden nyt on alentunut häpeälliseksi petturiksi isänmaalle. Kuulinhan avoimen oven kautta Ollin puhelevan Korpiolle tytön nyt veljensä kera olevan punaisten punaisessa ristissä. — Ajatella! Ihminen, joka ensin uhrautuu kaikkimensa aatteelleen ja isänmaalle, nyt yht'äkkiä alkaa taistella sitä vastaan ja rupeaa vihollisen avuksi! Ja kaikki tämä johtuu siitä punikki-päälliköstä, joka häntä miellyttää. — Valkoinen tuomari punnitsi ajattelemalla asiaa, mutta kun hän tuli tähän kohtaan, ei hän enää voinut olla ääneen huutamatta:

— Kaikki on Katariina Saloheimon syy!... Kassu Pylväistön syy! Sanalla sanoen: meidän kaikkien syy! Enkö minä aikanansa päivän selvästi näyttänuyt toteen sekä neidin, että perämiehen juonittelut? Enkö minä saattanut heitä ansaan Kalliosaaren Kalaukon majassa? Mutta tuo yksi löylynlyömä päästi heidät elävinä... Sielä nyt ovat. Ota kiinni jos saat.

— — —

Uni ei tullut Pystytukalle silmään. Hän nousi yövuoteelta ja pukeutuneena astui yöhön ulos. Astellen rautatietä pitkin ilman tarkoitusta, saapui hän vaihteelle, jonka kohdalla paloi himmeä öljylyhty. Vahtikopin ovella seisoi mies kivääri jalalla. — Kas niin — ajatteli hän — noin sitä pitääkin. — Tyytyväisenä kaivoi hän kultaisen savukekotelon takataskustansa, ponnahtti pienen kannen auki ja ottamansa sikaarin suipon puraisi poikki, sylki hangelle ja sytytti. Sikarin tuoksuava sauvu höyrähti pakkasyöhön ja kieppui olan yli äijän astellessa. Jatko i mies ajatuksiansa: — Ei sitä pahaa, mistä ei vähää hyvääk i n. Eihän oikeastaan neidin olisi pitänyt kuolla, eikä sen saa kuolla. Muutoinhan toiveeni ja elämäni päämäärät ovat turhia. Kaikki olisi silloin yhdentekevää. Mennyttä olisi sekä ihminen että omaisuus. Ja viimemainittu paras kaikesta. Jos Kassu olisi todellakin kerinnyt tuomionsa panna täytäntöön samalla tavalla heihin kuin Kalaukkoon ja äitiinsä nähden, olisinpa melkein kylmä poika myöskin minä omaisuuteen ja rikkauteen. Kihlautua minulle salaa ja luvata luullakseni rakkauttakin, onhan se jo kuin puoliksi omistaa. — Ajatellessaan tätä, riemuitsi yöllinen astuja asioiden oivallisista sattumista. — Oikeastaan, minähän se olin, joka pakoitin työn niin tekemään. Niin sitä tavallisesti miehet tekevät...

Saapuessaan ylikäytävälle, seisoi hän siinä ja mietti kauan. Hän ajatteli vielä kerran tuon asian perinpohjin ja lopullisesti. Veti siten johtopäätökset ja ratkaisi. Mutta sitten hän hylkäsi vielä ne, koska uudet sukeutuivat parempina. Ja kun enää niitä parempia ei tullut, nykäisi hän karvan hiirenparrastaan ja päätös oli muodostunut purkamattomaksi... Ei siis muuta kuin kiireesti työhön ja toimeen!

Pitkin askelin hän harppaili työväentaloa kohden ja sinne lammenrannalle, missä oli se kellari, mihin vangit iltayöstä suljettiin. Siinä hänen astuissaan yht'äkkiä kajahti lammen takaa männiköstä laukauksia, joiden ääni kumisi ja räikyi koko seudulla. Pystytukkakin säpsähti. jonkunajan kuluttua laukauksia seurasi toiset, ikäänkuin murhatyön varmennukseksi, joita tavallisesti oltiin opittu ruumiin läpi laskemaan. Nyt alkoi hänelle aavistus van- kien tutkimattomasta murhaamisesta, jota joskus oli ennenkin tapahtunut. Jouduttain askeleitaan, hän riensi asiasta selvää ottamaan.

Hikisenä saapui hän pian rantaan ja kellarille. Huoneusto oli viisiseinäinen, punaiseksi maalattu ja valkoisilla vuorilautoilla varattu. Alapuoli siinä oli kivistä ja kohosi se rantajäätiköstä jyrkänä ilmaisemaan omistajansa vakavaraisuutta. Tuvan edustalla ei ollut vartijaa, mutta ovi oli lukittu. Ensi näkemästä tulija rauhoittui, mutta saunan tarkastettuaan, löysi hän penkille sortuneen vartijan, jolle sanoi:

— Makaatko hunsvotti?!

Tämä lennähti pystyyn ja teki kunniaa.

— Näinkö isänmaatasi palvelet ja vartijoitset! Tiedätkö, lurjus, mikä tästä seuraa? Sammuneen tikun heitti kädestään vihaisena ja ajoi sotilaan saunasta taivasalle

ja tarkasteli läheltä vartijan naamaa tunteakseen. Mutta kun tämän kasvot olivat parrattomat ja poikamaiset, aloitti huolettomasti:

— Vangit sisällä...

— Olliko? Ehei!

— Mitä sanot?

— Vangit vietiin...

— Mitä? Koska?

— Tunti sitten...

— Valehtelet!

— Enkä valehtele...

— Kuka uskalsi??

— Kassu-herra.

— Ja mihin?!

— Aiko ne "pammattaa."

— Sinä iankaikkinen tomppeli!

— Mutta enhän...

— Vaiti! Parempi kun sanot missä?

— Mäkeen tuonne...

— Helveti!... Helvetin helveti!

— Eikös pitänyt?

— Täytehistäkö se sinulle kuuluu, makaathan kuin mursu! Ja tapatte ihmisiä.

— Aina kuin herra kääsee, emme muulloin, uskalsi poika.

— Kuka uskaltaa ilman minua? *Minua!*

— Eikös Kassu-herrakin ole herra?

— Enkö minä ole se mies, joka määrään kuka saa elää ja kuka kuolla. Kuka uskaltaa? Ellet sano, isken sinut mäihäksi, poika! Taskuase koholla reikkui pojan edessä, muta poikapa vastasi rohkeana:

— No kyllähän te se pääjehu olette, mutta on siinä

sentään jähempi mies siinä meidän Kassussa.

— Kukas sinä sitten olet?

— Kiirahaisen poika. Eiks' herra muista?

— Konttoristi Kiirahaisenko? . . .

— Juu! Isä on Turussa, mutta minä olin joululomalla Pylväistöllä, jossa yhdyin Kassun miehiin.

— Makailemaan, mutta ei sotilaaksi.

— Eihän tuosta tyhjästä saunasta mitä vartioida.

Pystytukka kiroili vieraalla kielellä ja repi tukkaansa, noitui ja sadatteli, kun ei löytänyt kohtaa, mihin kiukkunsa iskeä. Puheli itselleen:

— Minä olen jo kauan havainnut, että Pylväistö on hullu. Hän on se ihme ja kumma että miestä siedetään. Oikea hölmö. Hän on törkeä ihminen, surmaa ihan omin käsin.

— On se. Oikea mies se on. Piiluaa se . . .

— Mitä sinä naskali tiedät. Puhut kuin jotain tietäisit.

— Että osaa lyödä rouheeksi . . .

Herrasmiestä alkoi huvittaa mokoman pojan puheet ja selvät vastaukset, sentähden aloitti tiedustella:

— Kuinka ne vangit oikein vietiin?

— Vasta äskettäin saapui Kassu-herra tänne erään naisen keralla, jonka tunsin Pylväistön piiaksi. Sitten he suoraapäätä avasivat oven.

— Mutta minullahan on avaimet.

— Rautaisella naulakangella he väänsivät oven ulkolukon irti ja ottivat vangit. Löivät määlyn takaisin ja kävelivät lammen taakse . . .

— Ja sinulla pöllöhaukka ei ollut vastaansanomista, vaikka olet vartija.

— Ei. Päinvastoin avustin heitä. Kassuhan on se *itse* ponsсарimies. Eikös se niin pitänyt juuri käydä?

— Ja sitten?

— Sitten kuului kolme laukausta.

Katkaistu kalpa

Vasta aamun valjetessa heräsi valkoisenvallan korkea tuomari. Hän oli huonosti nukkunut ja nähnyt pahaa unta. Peseytymättömänä, hiukset harissa saapui hän vi-rastoonsa vasta kello puoli kymmenen. Ylemmän sota-oikeuden istuntosali oli juhlallinen. Hattunsa, palttoonsa ja keppinsä työnsi "tuomari" kumartelevan kyyppäriin käteen, käveli päätäpahkaa pöydän taakse ja äkäisenä silmäili saapunutta lautakuntaa, kuivaili rillejänsä ja kan-keasti vastaili hänelle osoitettuihin kohteliaisuuksiin. Kun sitten nenälasit olivat kunnossa ja asetettuna arvokkaasti melkoisen tuiharimaisen nenän selälle, sattuiivat ensimmäisenä silmiinsä pöydälle tuodut tavarat. Siinä oli passeja, suosituksia, lompakko, kello ja partaveitsi. Hän hätäisesti lausui:

— Ja kenen tavaroita nämä?

Lautakuntaan kuului "kaksitoista miestä kansasta." Seitsemän pönäkkää talonisäntää istui etupenkissä ja takit lujasti napitettuina kekkevän ja lujaansyödyn vatsan ympäri, vastasivat yhdestä suusta:

— Ne tavarat ovat Ollin ja Rajavaaran Aapon tavaroita, herra tuomari.

— Kenen tämä paperiplunтта?

— Se paperiplunтта on Ollin ja Rajavaaran Aapon.

— Siinä plakaatissa tehdään tarkkaa selvää punaisen hyökkäyssuunnitelmista . . .

— Joo. Niin tehdään...

— Herra korkea tuomari huomaa, että se on lähetetty Enorantaan Pietarin suomalaiselle sotapäällikölle "toveri" Ristiseppälle...

— Ja jos herra tuomari... huomaa...

— Olkaa vaiti, kyllä minä huomaan ja osaanhan jumalaparatkoon lukea. Mutta miksi moinen paperi tänne on tuotu? Sehän kuuluu kokonaan herra Korpiolle eikä meille?

— Kyllä. Mutta herra kapteeni on käyttänyt hyväkseen mainittua paperia koko viime aamuyötunnit. Hän lähetti sen tähän äsken kiireellisellä toivomuksella "että vangit tuodaan heti teidän saavuttuanne hänen luokseen." Hän haluaa heitä ensimmäiseksi yksityisesti kuulustella.

Tämän kuultuaan hämmästyi Pystytukka niin, että nenälasit ravahtivat pöydälle ja tuomari putosi tahtomattaan nahkoitetulle tuolille.

— Mitä te sanotte?!

— Että vangit on tutkittava komendantin läsnäollessa!

— Olli ja Aapo Rajavaarako?

— Juuri Olli ja Aapo!

— Mutta herranimessä, ettekö te sitten tiedä?

— Kyllä me sen tiedämme mitä niille tehtävä on...

— Niille on jo tehty! Ei heitä ole enää olemassa.

Huusi lautakunta: — Eivätkö ole enää elossa?

— Pitäisihän teidän tietää, etteivät ole.

— Sitten se on niin, jos se niin on.

— Että vangit yöllä ryöstettiin...

— Ja paenneet... Ryöstetty ja paenneet, niinkö?

— Paenneet ei, sen vannon, mutta ammuttu tutkimatta.

Nyt olivat miehet hetken aikaa vaiti, kunnes joku sanoi:

— Niinhän sen piti justinsa käydäkin. Mitäpäsiin. Sittenpä eivät karkaa.

— Niin niin, mutta tiedot jäivät saamatta.

— Eipä ne niitä tahdo muutenkaan ilman kurkuttamatta...

— Kyllä sanovat. Helpostikin joku ilmaisee kaikki, kun osaa antaa pitkin selkää.

— Jaa, mutta on niissä ollut toisia pahanahkaksiakin. Et saa tietoja, vaikka kuinka lypsäisit.

— Ei sitä lypsämällä saakaan, mutta "heruttelemalla." Ja sitten taas kysyy. Kun seipäällä "heruttelee" ja sitten taas kysyy, niin eipä pitele punikkikaan kieltään, puhuu enemmän kuin tietää...

— Ei piru puhukaan, kun oikea emäpunikki pohjolan tukkisavotoilta saapuu! Vaikka kappaleille hakkaisit. Niin se oli Jämsässäkin sen muurarin kanssa käynyt.

— — —

Puhelin soi.

Lähin miehistä tempasi kuulotorven.

— Jaha... Halloo... Vilppula?... On! Puhuja ojensi torven tuomarille: — Olkaa hyvä.

— Halloo! Jaha... On! Jaa että mitäkö?! Että kaksi miestä, mitä? Odottakaahan hieman... (Huoneeseen) Älkää huutako, kun ei kuule! — Halloo! Jaha!... Pohjankylässä! Jassoo! Kallioliinassa!... No, hyvä! Siis mitä ne kaksi miestä haluaa?... Eivät ole täältä karaneita. Turpee ja Mäkinen ovat väärässä! Kuulkaat, jos kerran paperit ovat oikeat ja toimeenmääräys linjan sille puolen, niin mitäpäsiin. Miksi pidättää miehiä... sehän olisi vain asioiden viivytystä.

Epäselvyys oli selviytynyt. Telefooni soi kiinni. Tuomari selosti lautakunnalle:

— Turhantarkkoja oikeiden ihmisten kanssa. Pidättelevät siellä linjalla päivänselvillä passeilla varustettuja kiireellisiä ihmisiä.

— — —

Esikunnassa.

Kapteeni Korpio ei ollut tyytyväinen lähetin selitykseen, joka puhui ryhdikkäänä ja kunnioittavasti, vaan tiukasti tiedusteli:

— Mitä sanotkaan?!... Ettäkö vangit olisivat elossa!... Valhetta! Suuri valhe!

Lähetti jatkoi:

— Herra tuomari sanoi, että Pylväistö ominpäin yöllä...

— Mitä sanot? Että Pylväistö...?

— On ominpäin yöllä... Korpion silmät leimahtivat tulta. Lähetti ei uskaltanut jatkaa. Korpio hypähti paikoiltaan ja survaisi tuolin jaloilleen lattiaan, niin että sälot sinkoilivat ja sähisi:

— Mies, heti tuomari ja herra Pylväistö tänne!

— Ymmärrän, herra kapteeni.

Korpio käveli lattialla kiihkeästi ja painavin askelin. Pystysuora ryppy hänen otsallaan kävi yhä tuntuvammaksi. Kädet seläntakana kiivaasti käyden hän tarkkasi lattiapalkeissa korkeiksi jääneitä kiiltäviä oksia. Puheli itselleen:

— Vai niin pitkälle jo siis ollaan päästy! Epätoivon vallassako siis? Ollaanko valmiit menettämään luotto lopullisesta voitosta... Hitto tässä oikeastaan tiesi?... Tosiaan, kosk' ei niitä saksalaisiakaan kuulu. Lupailevat ja viipyvät kuitenkin viikosta viikkoon. Jokohan sitä jou-

koissakin horjutaan. Miks'ei, koska päällystössäkin. Kyllähän nyt on jotain saatava aikaan. On tavalla tahi toisella joukkoja innostettava. Jos vielä Enoranta menetetään, menevät asiat päin hornaa. Jos Seppälä ei kestä, on Vilppulakin menetetty. Sitten siellä Seinäjoella hidastellaan. Lisäjoukoista on tässä pian kysymys. Onko nyt laittaa että kohta kaksikuukautta seistään rintamassa samoissa asemissa ja annetaan bolshevikien varustaa etelä-Suomi kokonaisuksi sotaleireiksi. Varustavat selkäpuolensa venäläiseksi arsenaaliksi siihen määrään, että voivat pian aloittaa todellisen hyökkäyksensä. Jos tottotosiaan parempaa pian ei kuulu, niin vakavinkin mies tässä menettää malttinsa ja näkee silmänsä edessä autuuden viheriöitsevät niityt vallankumouksen palon hirsipuumetsän välkkeessä... Jos tässä juuri oltaisi saavuttamassa aloite, häviää se omista käsistä kuin sumu.

— — —

Ovi aukeni.

Pystytukka Pylväistön kera astuivat sisään. Korkea sotapäällikkö vastaamatta tervehdykseen, kävi suorapäätä tuimasti kiinni asiaan:

— Missä vangit, tuomari?

— Ammuttu! Jalosukuisuutenne!

— Kenenkä pirun käskystä?

— Herra Pylväistön... Korpio mulkoili Kassua, kunnes sanoi:

— Vastaa ihmisten teurastaja: Kenen käskystä?

— Omasta käskystäni päästin vangit — irti...

Tämä vastaus oli lyhyt, suorasukainen ja koristelematon. Toisten hämmästyksellä tässä odottamassa asiain käänteessä ei ollut rajoja. Mikä nolous ilmenikään, pettynöisyyden keralla, sekä tuomarin että Korpion kasvoil-

la. Mutta heidän katseensa naulaantui irtipääsemättömästi tuon rohkean miehen yleviksi muuttuneihin silmäteriin. Hänessä ei enää ollut rahtuakaan jällellä ennen aina niin tuhumalta näyttävästä pöyhkeilystä. Nämä kolme miestä tarkastelivat toisiansa niinkuin äkkiarvaamatta toistensa eteen syöksyneet jahtikoirat, jotka kankeajalkaisina ja pörhöniskaisina nuuskivat toisistaan jokaista pisinä karvaa. Jokainen liian syvälle vetäisty nuuskaisu saattaa räjäyttää ilmoille mitä ankarimman tappelun. Oikeastaan tuollaisen karvan varassa tällä kertaa oli näiden miesten toiminta. He olivat asetettuja miehiä ja heitä kannusti kutakin puolestaan kunnia, häpeä, auktoriteetti ja arvo. Varsinkin Korpiota nämä ominaisuudet kiihoittivat. Mutta uusi näköpiiri loisti kimalteisena, ylevänä, melkein pä pyhittävästä Kassu Pylväisön kalvenneelta otsalta. Oli Korpio tosin jo ennenkin saanut tuta noiden silmien välkähtelyn. Se tapahtui vasta eilen illalla erottaissa. Jokin salainen voima pidätti häntä kuitenkin syöksymästä Kassun kimppuun. Mutta toiselta puolen Kassu kaipasi tulista kamppausta, minkä tuoksinassa saisi vetää viimeisen hengenvedon, sovittaakseen jotenkuten omallatunnolla olevia rikoksiansa.

Pystytukka oli tullut heti hämmästyksellä lyödyksi niin, että hän oli osaamatta ajatella mitään. Odotti vain kapteenilta merkkiä hyökkäykseen tuon julkean miehen päälle, mutta kun sitä ei tullut, perääntyi hän ja jätti nuo kaksi ratkaisemaan asiansa. — Korpion sappi kiehui tuossa tuokiossa ja hän raivosi:

— Petturi!... Kavaltaja!... Kehtaat vielä astua eteeni!...

— Minä en enää tapa enkä anna muidenkaan tappaa

omaa kansaani. Minä käyn taisteluun häpeällisintä rikosta vastaan!...

— O'ho!!... Siis meitä vastaan? Yhdyt punaisiin?

— Kaikkia vastaan, jotka murhaavat.

Korpio ja tuomari vaihtoivat katseita. Jatkoj ensiksi mainittu:

— Kuinka häpeä onkaan nähdä teissä isänmaan puolustaja.

— Isänmaani puolustaja olen, en työläisiä, mutta heidän vihollisiaan vastaan. Herra Pylväistö! Jos toden lausua saan, saatatte tuon valkoisen nauhan polkea törkeästi lokaan. Tempaisi Kassu nauhan irti käsivarresta, johon oli piirretty sekasotkuinen "S"-kirjain, ja viskasi röyhkeän ammattitoverinsa jalkoihin:

— Kas tuossa, peto!... Pedonmerkki se on, jonka kantaja veljesverta janoo!...

— Niin. Te olettekin oikea murhamies!

Korpion virnistelyyn vastasi Kassu edelleen tyynemmin:

— Se olen ollut. Kanssanne olen aivan syyttömiä murhannut. Viattomia, rakastettavia ihmisiä olen päiviltä pois toimittanut. Teidän pettäminänne yksinkertaiset talonpojat ovat villiintyneet omia alustalaisiansa tappaamaan, muka "isänmaan vihollisina"... Ketä vastaan historia huutavan syytöksen tästä asetta?... Sotapäällikkö katkaisi:

— Loruja! Kun viitsitte moisia puhua. Yksinkertaisesti te olette itsenne tehnyt sypääksi isänmaan petokseen. Ja nyt vihdoinkin olemme teidät tästä rikoksesta löytäneet. Te tulette rangaistukseenne saamaan, sillä teistä on tullut bolshevikien hengenheimolainen. Sen inhoitavan aatteen saastuttama te olette ja niinmuodoin vaaral-

linen otus isännälle. Yksistään valkoisen nauhan häpäiseminen vaatii veristä rangaistusta. Saatte kiittää entisiä palveluksianne, etten ole heti teitä lävistänyt.

Vastaa Kassu:

— Herra Korpio! Ei mikään estä teitä hyökkäämästä päälleni. Ja lävistättekö minut, tehkää niin, mutta muistakaa että minä tulen pitämään puoliani. Varoitin teitä: Älkää kiihoittako minua entisiin tekoihini. Sanoinkin, että olen ollut avustamassa teitä verisen kamppailun aikaansaamisessa omaa kansaani vastaan. Ajatelkaa tarkoin, ketkä ovat isänman vihollisia. Emmekö ole sitä kaikki olleet? Ettekö juuri te, Korpio, eilen illalla minulle puhunut "kultaisesta isänmaasta", joka aate on vain hullun kansan aisoissa pitämistä alistumaan ylimysluokan orjuuteen. Sangen viisaasti sanottu ja suorasukaisesti porvarillisen sotapäällikön suusta. Herra Korpio! Lausumanne ajatus tulkitsee osapuilleen sen heränneen hengen, mikä minussa liikkuu. Joskin tämä saavutukseni on tullut minulle sangen kalliiksi, voin nyt teille kuitenkin vakuuttaa, että silmäni ovat täysin auki näkemään oikean ja väärän. Ja kun minä aion käydä toiselle tielle, olkoon elämäni miten lyhyt tahansa, sallitteko minun sanoa lopullinen mielipiteeni: Olen valinnut toisen kahdesta aatteesta, toisen uudesta ja vanhasta. Olen vaihtanut valkoisen aatteeni punaiseen sikäli kuin minunlaiseni voi mitään aatetta omata... Korpio räjähti nauramaan ja sanoi:

— Arvoisa punikki! Kehoitampa teitä pistämään peukaloa Kansanvaltuuskunnan puhemiehistön kanssa. Entäs, pyytäisin kysyä: mikä on mielipiteenne ja puoluekarvanne senjälkeen kuin Suomi taasen on valkoinen?

Vastasi Kassu:

— Elleivät herrat minua tapa, vaan suvaitsevat kiu-

sata luurankoani hengissä jossain vankilan komerossa, olen senkin jälkeen pysyvä päätöksessäni elämäni loppuun asti.

— Sanonko keneltä olette oppinut noita päättäväisiä sanoja.

— Murhaamiltani henkilöiltä. Kas heiltä elämänsä sammussa ei ole puuttunut rohkeutta. Uskonnollisten haaveilujen asemasta olen nähnyt sellaisen aatteellisen voiman, että sen rinnalla kaikki muu on mitätöntä.

— Eikö teitä siis hävetä olla "omakätinen" murhaaja?

Korpion pilkallinen huomautus oli tarkoitettu tuomaan taasenkin alakuloisuutta ja kipeää mieltä Pylväistölle, kuten aikaisemminkin. Mutta tämäpä kesti museruttavan moitteen ja tunnusti avoimesti:

— Hävettää... Hirveästi hävettää! Hävettää tosiaankin olla lahtari. Ja sentähden juuri teistä eroan. Mutta saanko kysyä herralta itseltään samaa, sillä juuri tähän se teettäjä olette eikä ainoastaan tekijä...

Viimeistä sanoessansa, pani Pylväistö merkille, miten Korpion otsaryppy pystysuorana syventyi. Kasvonsa muuttuivat tuhkanharmaiksi. Siinä samassa silmät salamoiden paljasti hän sapelinsa. Mutta ennenkuin pitkä joustava terässäuikale oli noussut koko pituudeltaan ulos huotrasta, olivat Kassun rautaiset kädet kiinni Korpion käsivarsissa. Vaikealla, salamannopealla otteella väänsi Kassu aseensa miehen kädestä. Seisoi hetken ja tarkkaili Korpiota, taivutti sitten pitkän terän kahvasta ja kärjestä kaarena yhteen. Liukuva teräs menetti joustavuutensa ja katkesi. Kärki lensi helisten lattialle, mutta kahvan viskasi Kassu Korpion jalkoihin. Viimeksimainittu uros oli niitä miehiä, joita on vaikea taltuttaa. Hän tarttui browninkiin. Alkoi ankara käsikähmä. Huonekalut sinkoivat

tahi potkaistiin pois hollilta, toiset murskattiin tiellä. Aseen omistamisesta kamppailtiin. Tuomari kauhistui ampuma-aseen tapaturmaista laukeamista ja syöksyi ulos huutaen. Sotilaita pian kerääntyi avoimelle ovelle katselemaan näytelmää. Kukaan ei uskaltanut mennä *päälliköiden* tapahtuvaa tahtoa hillitsemään. Mutta miesten takana juoksenteli tuomari ja usutti:

— Menkää!... Tolvanat! Ettekö te vangitse punik-
kia? Tappaahan se korkean herran. Vai ettekö te ollen-
kaan näe?... Ottakaa nyt edes käsin kiinni!

Mutta kukaan ei kuule. Kaikki kiinteästi katsoivat kahden voimakkaan miehen sulavia otteita. Korpio oli entinen ammattipainija ja sentähden olivat hänen liike-
keensä ketteriä kuin kissalla. Kassu oli kankeampi, mutta sisukas ja varustettu runsailla käsivoimilla. Mutta nytpä ei ollutkaan painista kysymys, vaan kumpaisenkin elämästä ja kuolemasta. Vihdoin joutui Kassu alle, jolla aikaa Korpio sai käsiinsä paikalle vierineen tukevan kynttilän jalan. Sillä valetulla messinki-esineellä mukiloitsi päällimmäinen voimainsa perästä minkä puoliksi liikkuva käsi salli. Alimmainen tästä kohlimisesta ärtyi ja alkoi vääntäytyä hurjasti ylös. Taistelu jatkui taasen kuin alusta alkaen.

Koko ajan tuomari on komentanut ja äkäillyt:

— Kyllä olette raukkoja, kun ette uskalla tarttua kiinni! Ettekö te näe, miten se roisto Korpiota kurkuttaa!... Kyllä, kyllä minä vielä teitä tuomitsen ja ammutan. Varokaahan kun tästä päästään... Mutta miessakki vain "katsoi päältä." Jopa joku ärähti:

— Älä rääy siinä kuin mikäkin varis! Näethän että tässä juuri katsellaan...

— Nih! Ja jos kyntesi syyhyy, niin iske sekaan!...

— Eikähän tässä mitään punikkia ole, peällysmiehettii voatii ruumiinliikettä ja verestelemistä.

— Antaa poikain yrittää.

— Antaa.

Sitten taasen "katsottiin päältä." Takimmaisten oli vaikeata nähdä ja siksi oikoivat kaujojansa. Lyhemmät eivät vahingoksi nähneet varvaskinnasteluistakaan huolimatta. He tiedustelivat:

— Kumpi se on orasa?

— No selevää siitä ei taho soaha.

— Hyviä ovat molemmat . . .

— A'ha! Jopas sait!

— Sitä, sitä, susi pukille antaa.

— Kahoha kun rupiaavat sualihihinasta . . .

— Puukkoo hapuuloo, ei taharo saara . . .

— On se toinennii jos toinennii lupsakampi.

— Veäntee veäntee ruotoainnii . . .

— Luirenraoot ja jäntehet ne vain rutajii.

Katselijat keikistelivät ja kallistelivat ruhojaan juuri kuin olisi itse mukana sylipainisilla. Tuomari kun ei saanut kaikesta huolimatta mitään apua näistä miehistä Korpiolle, riensi suoraapäätä ulos. Joku huomautti:

— Mitä se luhunaama siinä "punikista" rähjäsi?

— Kaharen annetahan poikaan koettaa, jotta nährähän kumpaasessa se vika makajaa . . .

— Katsotahan kumpi koiranruoaasta limpit syö.

— Joo, annetahan koettaa.

— Rumihinlauroolle ukoosta toinen oikeeno, senpä saatte nährä, poiijat!

Taistelu jäi kuitenkin ratkaisematta, sillä joukko asetettuja miehiä tuli suoraapäätä sisään, ajoivat katselijat ulos ja eroittivat riitapuolet.

— — —

Tuntia myöhemmin nousi Kassu asemalla vaunuun aseellisten vartijain ympäröimänä. Hetkeä myöhemmin vislasi veturi ja juna läksi pohjoiseen.

Mutta heti senjälkeen asemalaiturille juoksi repaleinen nuori nainen. Hänellä rinta aaltoili, kohoili ja laski. Kuukaan ei pannut merkille, kuinka hän kauvan katseli junan jälkeen, josta enää häipyvä sauhu leijaili ratalinjan halkaiseman mäntymetsän vaiheilla pohjoisessa.

Ryövärilähteen kahakka

Se tasainen hiekkakangas, joka ulottuu Ruoveden Pohjankylästä asumattomana aina Oriveden Hirsilään asti, on mäntymetsäin peitossa ja suurimmalta osalta kruunun puistoa ja yksityisten takalistoja. Ihmiskasutus suuremmissa määrässä ei ole saanut jalansijaa sinne sentähden, että maa on karua hiekkaa, kilsua korpea, pohjantonta nevaa tahi kivikkoperäistä vuoristoa, jossa halla mielellään asustaa uudisasukkaalla vieraana. Kun matkustaja matkailee maanteitse alueen läpi, jää mieleen erämaan autio tunnelma ja jonkinlainen turvattomuuden apea mieli. Kuitenkin tölli siellä, toinen täällä on tässäkin erämaassa. Varsinkin viimeksimainitun pitäjän kirkonkylän takamaat ovat pahkametsiä, jotka sulkevat syleilynsä lukuisia sinipintaisia järviä. Jos kesäiseen aikaan samoilee erämatkoille näillä takalistoilla, saattaa retkeilijä hämmästyä nähdessään sen luonnon kauneuden.

Kangasmaa järviolueella muuttuu vehmaiseksi, kunnasmaisemaksi, osaksi kalliovuoriksi, joiden notkelmia peittää vartevat havumetsät, mutta rinneilla viheriöitsee lehväiset koivu ja lepikkö viidakot. Alhaalla vuorten välissä välkkyilee kauniita, leppoisia lampia, jopa isoja selkävesiäkin. Kansa kertoo järviä löytyvän kokonaisen sata, joista seitsemänkymmentä nimellistä. Suurin on Siikajärvi, josta johtuu nimi Siikakangas. Paitsi tämän nimellistä kalaa, on järveen ammoon osunut monta muuta

arvokasta kalalajia. Juuri tämän ja siihen laskevien purojen alkulähteet synnyttävät virran, joka leikkaa Vaasan radan Korkeakoskella, johon on aikoinaan rakennettu samanniminen kenkä- ja nahkatehdas.

Tarkastellessaan Suomen karttaa, herrat jo syksyllä v. 1917 tähyilivät niitä strategisia mahdollisuuksia, jotka tulevat kysymykseen valkoisen kapinan nostamisessa Pohjanmaalla. Silmämääränä rintamanluomisessa olikin juuri Keuruun ja Ruoveden vesistöt, ne venäläiset juoksuhaudat, jotka löytyivät Muroleen suunnalla sekä Haapamäen rautatiesolmu, jolle lujimman ja sangen suotuisan puolustusvyöhykkeen loivat Korpilahti, Mänttä, Vilppula, Seppälä sekä Enoranta. Näiltä mainituilta alueilta, sekä oikealta että vasemmalta, ulontui asumaton erämaa, jonka kautta kiertoliike valkoisten seläntaakse seitsenviikköisen taistelun aikana osoittautui mitä raskaimmaksi. Valkoiset asettautuivat aseisiin, joiden puolustaminen ei kysynyt voimainponnistusta, joskin kyllä uhrautuvaa rohkeutta. Mainita tarvitsee vain Seppälän taistelusta, joka oli luonnon muodostaman myönteisen puolen suosima valkoisille siihen määrään, että punaisten hyökkäykset avoimelta järvenselältä lyötiin aina takaisin.

Onko kohtalon oikku historiassa se, että jo nuijamiehet käyttivät hyväkseen silloisissa kahakoissa varsinkin Ruoveden läpi kulkevia teitä. Oikeastaan tiet ujuivat erämaissa monimutkaisina kuivaperäisten kangasmaiden kautta, koska ojitettuja maanteitä ei tunnettu. Niinpä Jaakko Ilkan aikain sotaliikkeistä kansan suussa tietona on säilynyt Pohjankangas. Paitsi tätä, on Pohjankylästä Oriveteen taistelunmerkkinä "Ryövärilähde." Nuijamiesten Nokianvirran taistelussa hävittyä v. 1596, lähetti Flemming huovinsa Abraham Melkiorin rautapaitasotilai-

neen ratsain ja pitkine keihäineen Pohjanmaalle vangitsemaan kapinan johtajat. Yritys onnistuikin täydellisesti, sillä Ilkka ja Konsta joutuivat alapäälliköineen kiinni ja Melkiori mestautti heidät raa'alla tavalla. Mutta kapinahanke oli levinnyt Rautalammin ja Viitasaaren kautta Hämeeseen. Jämsän ja Ruoveden miehet vartioivat teitä ja kahakoitsivat sillä aikaa, kun Kuhmoisen ja Patasjoen joukot taistelivat Iivari Tavastia vastaan Kuhmalahdella. Kaikkialla rautapaidat murhasivat verisesti talonpoikia. Kirves ja tallokurikka olivat liian lyhytvartisia ja tehotomia. Unohtunut runonpätkä vanhain suussa kuuluu:

Kaltaalla Ryövärilähteen
Urostui Ilkan mahtava miesi.
Melkiorin mustan, hurtan huovin
Alle hettehen syöksi tuskan.

Näyttää siis siltä kuin Melkiori hurttu, talonpoikain murhaaja, olisi saanut ansaitun palkkansa palatessansa takaisin Turkuun.

Toinen säkeistö:

Nous' notkostakin julma mies
Alta iskuin piikkikirvein,
Apih' astuit rautarakki,
Ritari kuulu, kultarinta.

Painoi päältä parvi
Tavisakki tuiki tuima,
Kaaloi kuiluun kassapäinen
Vaaran vaskiseen vetehen.

Ryövärienlähde Siikakankaalla, sijaitsee Orivedestä Pohjankylään johtavan maantien varrella, ainoastaan muutamia askeleita tiestä itäpuolella. Kuilu on keskellä

sileätä kangasta ja on se ollut aarniometsän peittämänä aina viimeiseen vuosikymmeneen saakka. Ryöväreiden kullun pohjalla on mainio, pulppuava, syvä lähde, joka tarjoaa raikasta vettä maata ja mantereita matkustavalle sivuitse astujalle. Kuinka tämä syvännen onkaan syntynyt tasaisen kangasmaan pöytäpintaan, saa sen kysymyksen ratkaista geologit, jotka tutkivat vieremiä, uppoamia ja maanuumenissa olevia valtavia virtoja. Kansa vain tietää, että "lähteen on Luoja luonut ja se on pyhä paikka."

Vanhempina aikoina oli lähde todella pyhä. Kalevan kansa kautta pohjois-Hämeen uhrasi lähteelle kultaa ja hopeaa, kalliita kaluja, vuohia, kyyhkysiä, mutta myöskin ihmisiä. Suuressa salaisuudessa puhuttiin vain heimonjohtajien kesken "Sinisalon silmästä", uhrijumalten pyhästä.

Paitsi sivuitse matkustajaa, joka poikkesi alas lähteelle vuolemaan hopeata tai kultaa, poikkesivat sinne juomaan onnellista vettä sairaat terveytensä palautumisen toivossa. Kaukaakin neitokset nuoret ja impyet ihanat yksin samoilivat sydänmetsien halki laskeutuakseen lähteelle juomaan sen vettä ja katsomaan kuvahistaan, joka tuotti varman onnen ja eksytti yljän etehen oman. Syvyydestä sanottiin syysöinä kuutamon kajossa nähtävän ihmeellisiä näkyjä tulevista tapahtumista. Koko alue oli "sanattomaksi sammutettu." Lähteellä ei saanut häiritä toista, ei keskustella, vaan olla ääneti.

Tavattomain vaarain uhatessa lepytettiin Jumalten suurta vihaa siten, että upotettiin Vetehiselle ensin pidetty, ensin rakastettu ja kaikista neidoista kaunein tahi miehistä muista mainioin. Taisteluissa voitetuissa vihollisissa, jos niissä oli erikoinen kuulu johtaja, oli se erinomainen uhri tuomaan lempeyttä ja leppoisuutta.

Ilkan miehet uhrasivat huoveja ja uskoivat sotaonnen heille sukeuvan suotuisan.

Myöhempinä aikoina alkoi usko pyhyiden voimaan horjua. Karttuneet kalleudet "Sinisalon silmälle" olivat ylen rikkaat ja houkuttelivat luokseen jumalattomia, jotka pelkäämättä manattuina taikoja, loitsujen ikuisia kiroja ja pyhätön häpäisemisestä, ryöstelivät puihin ja oksille asetetut "metsämiehen ateriat." Ryöstelivät kohta kullat ja hopeatkin. Asettuipa ryövärit asumaan varsin lähteen läheisyyteen ja karkasivat saapuneen palvojan päälle ja ottivat rikkaudet. Sittemmin, viimeisen vuosisadan aikana, on mainittu paikka ollut alituisena ryövärien asuinsijana, joka on saattanut rauhallisten matkamiesten kulun peloittavaksi ja seudun kauhua herättäväksi.

Pakanuuden aikana kaukaa määrätty uhri poltettiin, tuhka tuotiin pyhälle lähteelle siten, että poltettujen luiden tomu puistettiin pussista oikean olan takaa vasemmalla kädellä veteen ja saattajan tuli takseen katsomatta, sanaa sanomatta samota paikalta pois yhdeksän äänenväliä (=koiranhaukunna tahi paimenen toivotus).

Niin monta salaisuutta kuin kätkeekin Ryövärienkuilu hämäriin, menneihin muistoihin, niin ei niin monta vuosisataa ole vielä kukaan kulunut uusien oppien yhteydessä, että ne olisivat voineet tyystin kitkeä salaisimman ja pyhimmän uskon esi-isien taikaan. Niinpä tässäkin kertomuksessa näemme edempänä suorasukaisten rajavaaralaisten pitävän pyhänä sitä, joka toisilta on ammuin, miespolvia sitten unohtunut. Niinpä Rajavaaran vanha emäntä etsii kuin Kullervon äiti kaikonnutta sotaonnea keskellä suurta surkeutta ja turmaa, joka uhkaa uhrikseen ottaa vanhuksilta veljesparven.

Senjälkeen kun Olli ja Aapo vapautuivat viimeisestä vaikeudestaan aivan kuin ihmeen kautta, jota eivät ymmärtäneet, etääntyivät he valkoisten juoksuhaulinjojen näkyvistä. He toivoivat tapaavansa Pekkalassa punaisia joukkoja, sillä olihan tämä kartano vasta eilen heillä ollut. Olihan Ollikin ollut niissä kuumissa otteluissa mukana, joita kartanosta käytiin. Useasti lyötyinä takaisin, valloittivat punaiset puiston, saunan ja kivimakasiinin. Aluksi tämän hovin herra oli punaisille sanonut olevansa "puolueeton", että hänen puolestaan voivat punaisetkin hallita hänen "hökötyksiään", jos vain haluavat. Mutta kuinkas oli sitten käynytään? Muutamana päivänä lounaan aikana ilmestyivät lahtarit kartanoon ja isäntä ilman muuta asettui aatelisherralle ominaisella tavalla rahvaanmiesten petturiksi.

Näitä ja muita seikkailuitaan Olli kertoi Aapolle samoiltaessa syrjäisillä metsäteillä. Suksien puutteen takia piti teidenväliä useasti kahlata kainaloita myöten. Ja tielle tultua taasen kävellä ja olla puoli juoksussa. Taasen äännettömyyden jälkeen virkkoi Aapo:

— Sinäkö tunnet nykyisin sen Pylväistön?

— Miksi minä en tuntisi, joka olen useita vuosia elänyt äijän kera samassa talossa.

— Mutta että hän on valkoinen.

— Ja siitä paatuneimmasta päästä, sen toveri vakuuttan.

— Mutta mitä koiranjuonia hän sitten hautoo?

— Sitä samaa mietin minäkin, vaan en käsitä.

— Leikittelee meillä kuin kissa hiirellä.

— Eikö tuo liene vain piruuksissaan.

— Kyllä se muuta ei liene.

Toverukset jatkoivat matkaa. Äskeisen ojan yli loika-

tessa kastuivat lapikkaat niin, että se anturoihin kasvatteli tämän tästä tieroja. Olli pysähtyi potkimaan jäänkasvan-
naista pois ja sanoi:

— Muta mitä merkitsee kirje, joka on minulla Arville vietäväksi? Jos tappaa tahtoisivat, eivät kujeilisi.

— Niinpä niin, en osaa sanoa...

— Mutta emmekö muuta tiheämmin ravinappuloi-
tamme?

— Muutamme vain.

Aapo katsoi taakseen tielle ja jatkoi:

— Rintaani niin oudosti jyskyttää.

Miehet juosta reputtivat virstan verran, mutta hylkä-
sivät sen ja alkoivat kävellä. Olli sanoi:

— Sinä koiravieköön näyt jaksavan.

— Jaksaisin minä vaikka iltaan saakka; vaikka Tam-
pereelle, jos niikseen tulee. Nyt Helsinkiin jumaliste jak-
saisin ja vaikka sivu siitäkin pitäisi porhaltaa, niin on
jalka kerkeä.

— Muta jopas tuumit mukavia. Ettäkö lojon ottaisit.

— Minusta vain niin tuntuisi kuin ne valkoiset...

— Älä hupsuttele. Olethan heikko. Kentiesi syömättä
ollut olet. Pitäisi saada lepoa ja ruokaa, niin ajatus-
rattaatkin taasen korjautuisivat.

— Tarkoitat, että ihminen ajattelee...

— Miten sitä on syötetty.

— Aivan niin. Jospa sinulle olisi muuttaa papin
möykky tuon juoksukoiran vatsasi sijalle, niin ajattelisit
kenties näitä maallisia noin paremmin sanoen sileästi.

— Ja sitten ehkä kääntäisin kelkkani...

— Pohjoiseen... "Vatsasta näet johtuvat pahat aja-
tukset," sanoi suuri mestari. Ihminen kun on kylläinen
toimeentulon, niinkuin ravinnon ja verhojen puolesta,

saattaa hän bolshevismista silloin puhella sangen harvoin. En sano että kaikki, mutta ylimalkaan. Jos kansaa ei vatsanpohjasta nipistä nälkä, harvoin se muulloin napisemaan alkaa. Minkäs takia herrat riensivät pohjoiseen. Kyllä kai siihen oli vaikuttimena lihavien paikkain säilytysvaisto eikä isänmaa.

Aapo ei vastannut, antoi toisen puhua puhettansa. Häntä ei huvittanut nyt mikään järkeileminen, mietiskeli vain omia ajatuksiaan, ei tiennyt puhuiko toinen puuta vai heinää. Aapo kuuli Ollin jotain ehkä jankkaavan valkoisten hyvin syötetyistä sotilaista ja ruokaryypyistä, viinaväen vahvasta hyökkäilystä Hyyrylässä ja Myllymaassa. Vihdoin Aapo sanoi:

— Emmekö taasen pistä hötköä? Olli alkoi liputella kevyesti Aapon jälkeen, joka hipsutteli köykäistä ketunjuoksua. Juostiin siksi, kunnes Ollia taasen alkoi köhittää ja jättäysi pitkän matkaa jälelle. Pysähtyi nyt Aapokin kävelemään. Kun jälessä astuja oli saavuttanut, aloitti Aapo:

— Taasen hitkahti kilometriä kaksi. Jospa olisimme painaneet tästä kolme eteenpäin, oltaisi Ryöväri lähteellä. Siitä on melkoinen heitto Pahalle virstalle, missä Siankinkun ahde on. Sielläkö suksien pitäisi olla?

— Siellä, ähisi Olli.

Aapo mietittyänsä sanoi:

— Minä vain vainuan pahinta pian tapahtuvaksi. "Vainonen" on hypännyt vasemmassa silmässäni koko aamukauden.

— Housuissasi sulla "vainonen" on, mutt'et saa irti...

— Uskot tahi et, uhitteli Aapo.

— No-ja, mitä sen sitten pitäisi...

— Nyt pitäisi olla aika kulunut niikseen, että “isänmaalliset” hyökkäävät.

— Antaapa ukkojen hyökätä, mitäpä se meitä liikuttaa.

— Kyllä ei sitä niin voi sanoa.

— Pelkäätt että puskasta “pammaattaavat.”

— Suunnitelman olen kuullut. Jos Enorannasta punaisten lähteä eilen täytyi, on silloin Seppälänkin kohtalo ratkaistu.

— Yöllä leimunneesta tulipalosta jotain kertoivat vartijat. Ja tuo herkeämätöin jyrinä kun ei lakkaa.

— Ei lakkaa. Eikä sen lakata saakaan, tahi se tietäisi meille tuhoja.

— — —

Miehet juoksivat, kävelivät ja taasen keskustelivat. Kerran taasen katsoi Aapo pahaenteisesti taakseen. Kas silloin hän ääneti otti Ollia hihasta ja osoitti suoralle tielinjalle, mikä taakse oli jäänyt. Siellä näkyi nelistäviä hevosia. Paha aavistaen juoksivat nyt molemmat minkä kypälät kantoivat. Ja onneksi saavuttivat juuri ja juuri vasemmalla tiestä olevan Ryövärikuilun. Syvänteen päältä alas jyrkänleelle, jonka lumi peitti, heittivät he itsensä suinpäin ja kieriskelivät alas tiheän kuusipuskan taakse metsään.

Ylhäällä kuului heti ääniä:

— Minnekään muualle ne eivät menneet!

— Näkee sen jäljistäkin . . .

— Pistäkää hevoset puihin kiinni . . .

— Hei! Kutsukaa se Mäkinen kanssani alas!

— Heti paikalla. Entäs me?

— Vartioitte hevosia.

Aapo ja Olli olivat kaivautuneet lumeen, mutta selvästi

tunsivat askelten suunnasta ja varovaisuudesta niiden lähenevän. Sanat selventyivät hangen allekin:

— Aseita niillä ei ollut.

— Ei ollut, sen vakuutan.

Senjälkeen ei kuulunut mitään. Alas lähteelle kulkeva polku oli tallattu vistoon muutaman askeleen alapuolelta sen puskan, mihin pakenijat olivat kätkeytyneinä. Etsijöiden oli juuri aikomus sapeleilla käydä sohimaan kinstota ja puskikkoa näreikössä, kun samalla huomasivat alhaalla lähteen luona jotain liikettä.

— Ka!... Siellähän ne...

— Siellä niin...

— Kuin kotonaan kököttävät.

— Käskehän sieltä ylhäältä...

Toinen miehistä juoksi lumiportaita ylös. Ja pian neljä asetettua miestä laskeusi lähteelle, sivu Ollin ja Aapon. Kuului pian alhaalta:

— Kädet ylös! Senjälkeen sekavia ääniä. Mutta Olli ei enää malttanutkaan, vaan nosti jo päätänsä. Aivan oikein, siellä he nyt olivat. Joku kysyi:

— Ettekö ketään nähneet?

— En ketään.

— Valehtelet!

— En valehtele, niin totta kuin jumala minua auttaa...

— Mitä pirua sinä ämmä sitten keskellä talvea erämaassa?

— Armahtakaa, korkeat herrat! Minähän etsin poikaani...

— Poikaasi! No, no. Joka on missä?... Punaisilla! Täältä lähteeltäkö sinä...

— Oletteko te sitten herrat kumpia?

— Punaisia ollaan!

— No sitten se on! Ja kun minä säikähdin teidän olevan valkoisia. No ei sitten hätää...

— No ei hätää...

— Nähkääs, minulla on kuusi poikaa. Minä olen Rajavaaralta.

— Vai on emännällä kuusi poikaa.

— On. Muta onnettomuus kohtasi heitä Pylväistön taistelussa. Me kun olemme sitä vanhaa hämäläistä juurta, emme lähteneet sinne Pohjanmaalle, kuten muiden talollisten väet. Äijä sitä aina sanoi, että hänellä ei ole halua taistella omaa rahvasta vastaan. Ja jos taasen maakuntaamme tulevat, niin nousemme miehissä kotiemme ja kontujemme puolesta. Onhan se köyhälle koti rakas, kuten rikkaallekin.

— Vai kaatui pojista ehkä joku, vai miten sanoitte? Olivatko sodassa?

— Olivat sodassa. Taistelussakin olivat. Kolme heistä kaatuikin. Toiset kolme on elossa. He olivat äijän sanalle aina tottelevaisia. Tekivät käsille otetun työn aina kunnolla. Arvaan ma, että siellä lyömisessäkin koitivat olla mukana ja tehdä kunnollisesti...

Miehet nauroivat:

— Vai "kunnollisesti!"

Eukko jatkoi:

— Ylihuomenna ovat niiden vainajain hautajaiset siellä kotona. Ja kun ei ollut siinä lähtijää, niin jantustin itseni teiltä pyytämään, ettekö ole hyviä ja laske lapsia kotia. Onhan se kovin ikävää... Vanha nainen kiersi kyynleeseen silmästänsä...

Ylimielisesti paksu mies rehahti:

— Sen me kyllä myönnämme.

Mummo tuli iloisemmaksi. Otti muutaman askeleen ylös lähteeltä, sitasi villasaalin kulmaa tiukemmalle:

— Kiitän hyväntahtoisuudestanne. Hän ei huomannut lahtarien pilkan naurua, vaan jatkoi:

— Poikaraukkain sukatkin varmaan ovat peson puutteessa. Ja alusvaatteetkin pitäisi vaihtaa. Kuusi viikkoa tulee perjantaina siitä kun läksivät. Lienevätkö saunaa edes saaneet. Syöpäläisiäkin sitä pian yhtyy, kun on paljon koossa. Toin evästäkin yhtä ja toista, puheli hyväntahtoinen nainen edelleen. — Eihän tarvitseisi kruununleipää niin paljon, kun on oma kontti kotoa.

— Kyllä he saunaa saaneet ovat!

— Vai oikein ominevään te lähetätte poikanne?

— Vai ampuivat kolme...

— Tarkkoja ovat ne valkoisetkin tähtäämään. — Mummo lisäsi:

— Eihän ne arkoja meidän pojat ole, mutta kun sen Pylväistön Kassun sanotaan salakähmää... Vaikka on vielä sukulaisuuttakin kolmannelta polvesta. Näkee se Kassu eläessään asiat toisinpäin ja ne valkoiset, on meidän äijä sanonut.

— Että miten päin?

— Se meidän isä, joka asiat paremmin tietää, on sanonut suotta niiden valkoisten ryhtyneen sotaan. Niin että katkera se on kalvan jälki. Ja jos kalpa kaataa, niin kosto kypsy...

— — —

Matalaan näreseen räpsähti jostain töyrään päältä liekinkarvainen pikkulintu. Olli katseli lintua edessään, kun se hyppeli ihmeen rohkeana ja pudotteli lunta hangenalla makaavan Aapon lapikkaille. Linnulla oli pään-

päällä höyhentupsu. Olli tunsu sen pakkastintiksi, joita pikkupoikana oli pärelaatikoilla pyydystänyt.

Ylhäällä päristelivät hevoset. Aapo havahtui, mutta Olli puristi häntä vakuuttavasti käsivarresta. Yksi hevosta kaapi maata, toinen hankasi hikistä turpaansa korkealle puunrunkoon. Alhaalla lähteellä puhe oli vilkastunut ja kuului moniäänisenä. Töyrään päällä näki Olli viidennen miehen kurkoilevan kaula pitkällä tullakseen alas.

Vanha nainen etsi lähteeltä suvullensa sotaonnea ja siinä toimessa oli tullut yllätettyä. Valkoinen vihollinen hänet nyt ympäröitsi. Hellä ja hyvä äiti uskoi heitä poikiensa tovereiksi, siksihän kertoi heille kaikki. Nyt oli lähteeltä alkanut kuulua isoa puhetta ja "tutkimista."

Olli näki, miten puhelu lähteellä houkutteli sotilasta laskeutumaan askel askeleelta alemmaksi. Laskeutuipa jo hitaasti alemmaksi lymyilijöiden puskipokkoakin, mutta palasi taasen takaisin. Vartijalla oli japanilainen karbiini hartiaintakana vinosti hihnaan ripustettuna. Olli teki kiireitä laskelmia. Mietti sinne, mietti tänne, kuiski toverilleen jotakin, antoi ymmärtää, että oli maattava kasvot lumessa hiljaa. Alituisen paloi Ollin silmä tiuhan näreen alla. Hän mittaili välimatkoja ja sydäntykyttävänä odotti vartiosotilaan uudelleen laskeutumista. Olli katui jo askeista tilaisuutta, jonka uskoi itsellään jo olleen, eikä käyttänyt hyväkseen. Mutta missä on vaara suurin, siellä onnikin on osallisena kärkkymässä, jos vain ymmärtää sen havaita.

Taasen kuului alhaalta:

— Joko sanot, mikä tarkoitus sinulla on olla täällä runtissa?!

— Rukoilemassa poikaini puolesta.

— Missä punaiset ovat!

— En minä tiedä...

— Sinun täytyy!... Kuuletko!

— Kuinka minä voisin...

— Jollet sano, työnnän sun lähteelle.

— Oi!... Älkää!... Jumala auttakoon!... Jeesuksen Kristuksen tähden!... Älkää heittäkö!... Minä jotakin sanon!

— No! .. Joko nyt?!

— Tänä aamuna oli heitä ollut Metsäopistolla. Kolmikourassa kertoivat heitä asustavan, Kallen-Autiossa ja Aituassakin...

Ylhäältä päin kuului jotakin. Mutta mitään ei näkynyt ja miehet "kuulustelivat."

Ollin sydän löi rajusti. Vartija otti näet askelmia alas harvaan ja varovasti. Mutta sitten taasen takaperin. Kumarteli ja katseli alitse näreikön. Mutta ravasikin siten yht'äkkiä aina Ollin luokse asti, jopa sivu siitakin. Jo katsoi Olli ajan tulleeaksi. Kavahti pystyyn, mutta vartija havaitsi rytinän ja aikoi juosta ylös, mutta silloin väjyksissä olija olikin tiellä ja hänen niskassansa. Hyökkäys ei tullut yllätyksenä, sentähden alkoi vimmaisa taistelu.

— — —

Ilkimykset olivat naisen työntäneet lähteeseen. Hän seisoi polviaan myöten vedessä, piteli risuista, pyysi, rukoili ja huusi apua. Raudanruosteinen muta oli punertanut rantalumikon, mutta keskusta poreili alinomaa kaikkina vuoden aikoina. Se oli todella kuin saalistaan odoteleva erämaan silmä. Neljä miestä oli rannalla raakimuksina höröttämässä paholaisen hörötystä. Mutta heidän ilonsa ei synnyttänyt kaikua rotkon pohjalla, vaan

oli se umpinaista ja matalaa kuin kumoon käännytyssä tiinussa.

Ylhäältä pengermältä kuului jotakin. Miehet katsahtivat sinne ja näkivät, että hevosten luona seisoj mies, jolla oli kiväärinperä poskella ja piipun suu alas lähteelle. Alempana taisteli kaksi miestä käsikähmäisinä. Alhaalle kuului ääni:

— Jos roistot liikutte siellä, heti ammun!

Lahtarit eivät käsittäneet, mistä onkaan kysymys. Vedessä rämpivä nainenkaan ei käsittänyt, vaan yritti ylös. Mutta jyrkkä ranta esti astumasta. Sitten hän huusi apua... Mutta kuinkas ollakaan? Vaimo luuli kuullevansa Aapon äänen. Sitten hän kuunteli ja poika huusikin taasen jo kolmannen kerran samat sanat:

— Äiti hoi!... Älä pelkää! Tulemme avuksesi! Koita kestä! Eivät ne konnat enää sinulle uskalla...

Pojan huuto oli ihmeellinen. Se hellytti mielen. Ja kuumat kyyneleet taasenkin vuotivat virtana. Ja hän lähetti palavan rukouksen ukko ylijumalan asunnolle tästä hänen omasta pyhätöstänsä. Mutta uudelleen ylösnousuyrityksistä luopui, koska voimat uupuivat ja vedestä nousten vain polvia paleli.

Miehet keskustelivat hiljaa paikallaan seisten:

— Kaikkia hän meistä ei ehdi ampua.

— Ei ehdikään. Hyökätään yht'aikaa...

— Juuri minua hän tähtää...

— Antakaa minun, minua hän tähtää.

— Kaikkia hän tarkoittaa...

— Loikataanko?!... Kunhan pääsen tuohon puskaan, perii sun äijä siellä ylhäällä, olkileipä!

— Mutta kuka koirankuonolainen se on tuolla miehemme kimpussa? Puristelevat toisiaan "laulupilleistä",

noin. Kas pakanaa kun on kätevä. Sehän voi tappaa hyvän miehen...

— Malttakaapas kun pääsemme puskaan, tuikun annamme. Oljentelemasta lakata tulee.

Aapo koetti huutaa lohduttavia sanoja äidilleen, joka taasen pyysi apua ja hätäili. Ei enää uskonut poikaansa ylhäällä olevankaan.

— Petosta kaikki tyyni!... Tappaa mun vain tahdotte! huusi hän.

— Aapo olen, oma poikasi! huusi mies mäenpäällä, mutta sitä ei nainen kuullut, sillä valkoiset varoittivat häntä "enempää ään telemästä." Samalla he tekivät yhtäaikaisen merkin ja syöksyivät suinpäin puskaa kohden ylös. Kuulia suhisi lumeen, mutta ne eivät osuneet. Päinvastoin alhaalta alkoi paukkua. Neljä miestä ampui ylös. Mutta Aapo oli aikanaan vetänyt nokkansa sivuun. Tyhjensi äkkiä satularepuista yhden, joka oli kuulia täynnä, ja asettui uuteen asemaan tervaskannon juurelle. Hän huomasi valkoisten verkkaan ryömivän ylös, mutta ei aavistanut kohtaa, mihin lauaista. Huusi alas:

Oletko Olli missä!?!... Kuollutko olet?

— Elossa olen! Nyt olemmekin tehneet rauhan tämän kelpo uroon kanssa. Lisäsi sitten:

— Älä nouse maalitauluksi. Nämä täällä tähtäävät! Tuskin Olli vetäysi suojaan, kun yhteislaukaus silppusi kantoa ja puhkaisi Aapon porilaisen lakin liepeen. Tempasi lakin Aapo ja tarkasti naarmua, josta tihui verta korvan yläpuolelta. Olli sanoi:

— Jakauksen koirat ampuivat? Ethän itse aamulla herroiksi kamppailutkaan... Mutta ole varovainen siellä ylhäällä, muutoinhan me äitisi kanssa jäämme heidän satimeensa tänne.

Nyt Aapo kyyristyi entistä tiukempaan kannonjuurikasta vastaan, jonka pintoja kuorivat alinomaa syvyydestä tulevat kuulat niin, ettei hän uskaltanutkaan nostaa päätänsä. Aapo laukoi summakaupalla. Kaksi valkoista miestä piti silmällä kantoa ja ampui lakkaamatta. Yksi ryömi ylös ja neljäs katseli ampuakseen Ollia, mutta ei saanut selville, mistä tämä huuteli. Nyt alkoi vimmaisa metsästys, jossa purtiin hammasta, eikä kuulia säästelty. Olli ei voinut nousta lumihaudasta, sillä hän liian hyvin tiesi heti tulevansa lävistetyksi. Tirkistysreijästänsä Olli havaitsi Aapoa nyt uhkaavan suuren vaaran, sillä yksi miehistä kiipesi kiertoteitse saamaan parempaa asentoa ampuakseen Aapon. Ja kun Olli huusi siitä ylös varoituksen katsoa vasemmalle, oli Aapon terävä silmä sen keksinyt. Yksi laukaisu riitti rohkealle miehelle heittämään tämän hangelle ja vaikenemaan. Nyt ei valkoiset enää voineet pelastautua tekemänsä suunnitelman mukaisesti. Aapon kuulat kävivät liian vaarallisiksi, ja nyt he alkoivat lumenalustaa kaivautua ylös. Mutta seinämien jyrkkyyden vuoksi lumikerrokset ohenivat, joten yritys oli turha. Ollia silmälläpitävä mies oli havainnut tämän olinpaikan, mutta ei voinut sinne enää ampua ilman, ettei Aapo ylhäältä ehdi kostamaan. Sentähden hän alkoi kaivautua Ollia kohden lumen alla. Tästä ei tiennyt Aapo varoittaa.

Lähteellä oleva nainen ihmetteli ällistyneenä, että hän oli jätetty kokonaan rauhaan. Hän ei voinut käsittää mitä oli tapahtumassa. Ollin ja Aapon keskustelut oli hän kuullut. Ja ne toivat hieman valoa ja toivoa, että siellä sittenkin on hänen kuusiviikkoa sitten hävinnyt poikansa. Myöskään ei hän voinut käsittää sitä, että vasta aamulla oli kotonaan mitä turvallisemmassa asemassa — oli va-

paana kärsimyksistä ja hengenvaarasta — ja että nyt oli iltapäivä ja nyt hän sai kärsiä sanomattomia vilunväristyksiä. Nyt hän ajatteli apua pojaltansa ja rukoili yhä luojaansa. Senjälkeen onnistui vanhan naisen nousta pensaikosta saamansa tuen avulla ja kiskoutua kaltaalle alkaen siinä huutaa:

— Aapo, rakas poikani, auta minua kuolemasta!

— Äiti, älä nouse vedestä — muutoin jäädyt!

Vaimo totteli pojan neuvoa ja laskeusi takaisin veteen, joka tuntui todella lämpöiseltä.

Nyt Aapo oli taasen muuttanut paikkaa ja huomasi vihollisen kadonneeksi. Näytti kuin hän ja äiti olisivat kokonaan kahden kaukana erämaassa käsittämättömässä asemassa.

Lähteeltä kuului huokaus:

— Oi ihmisiä!... Oi ihmisiä!

Ilta alkoi lähestyä. Aurinko vajosi länteen Siikasuo- taakse. Mäntyjen varjot pitenivät. Pitkät kullankeltaiset suikaleet lankesivat hangelle ylt'yli Ryövärikuopan ympäristöön. Aapoa alkoi peloittaa ratkaisun onnellinen siirtyminen. Yö ja pimeys olivat varmasti valkoisilla nyt pelastuksensa ainoa pyrkimys. Mitä muuta mahtoikaan tämä hiljaa makaaminen merkitä. Olisihan hän ollut vapaa ja voinut pelastaa oman henkensä. Tuossahan olivat hevoset, ei tarvitseisi muuta kuin selkään hypätä, — mutta äiti ja Olli? Ja vaikka hän nyt katseli tuonne syvyyteen pelkäämättä, vallitsi siellä hiljaisuus, peloittava kuoleman hiljaisuus. Katse alas lähteelle toi heti kalvan murheellisen tunnelman. Emon kärsiminen mursi mieltä. Rakas emo piti saada pikaista apua, vaikka sitten omakin henki olisi uhrattava. Mitä tehdä? Laskeutuako hänen luokseen? Jos sen tekee, on se typerää hengen

uhrausta kaikilta heiltä kolmelta. On yritettävä loppuun asti, tuli mitä tuli . . .

Hän mietti, odotteli ja mietti. Mutta keinoja ei osannut valikoida. Jos lähden hakemaan apua, nousevat viholliset ja surmaavat heidät. Ei, se ei saa tapahtua. Sitten hän johtui ajattelemaan Ollia, joka oli vaiennut jo pitkän aikaa, eikä ollut vastannut viimeiseenkin huutoon. Aapo käveli lähemmäksi alhon reunaa ja huusi :

— Olli hoi! Missä olet Olli?

Ei vastausta. Nyt Aapo otaksui ja alkoi epäillä pahinta. Tämä ei tiedä hyvää, ajatteli hän. Ovat varmaan tappaneet hänet. Mutta miten pelastaa emo, sitä hän ei voinut älytä.

Ajatuksiinsa vaipuneena asteli hän vaistomaisesti pois huutamaltaan paikalta, mutta piti kuitenkin tarkoin silmällä kohtaa, mihin viimeksi vihollisen oli nähnyt kätkeytyneen. Koko ympäristökin näytti epätoivoiselta. Aurinko oli mailleen mennyt. Puidenlatvat punertuivat iltaruskon kellertämään väriin. Hämäryys hiiviskeli enemmän esiin puskikossa. Hevoset ravistelivat satuloitaan tahti seisovat värähtämättöminä veistokuvina kuin uneksien. Mietiskeli sittenkin Aapo avun etsimistä . . .

Hätkähti hän pahanpäiväisesti karjunnasta, joka kumeana nousi ylös kuopasta :

— Aapo, Aapo, kuuletko Aapo! — Ammu noita koiria!

Aapon selkää karmi pelon ja kiukun väreily. Riensi katsomaan varovasti alas. Ja lumijyrkanteellä näki hän kimpun miehiä piehtaroidessa. Näytti siltä kuin he karvaisivat toistensa kurkkuihin yhtenä mylläkkänä. Hämäryys notkelmassa oli siksi epämääräinen, että Aapo ei voinut erottaa Ollia. Mutta juuri kun hän oli laukaise-

maisillansa, havaitsi hän alempana kohoutuvan kiväärin, jonka suu liekehti tulta ja kuula viuhahti aivan läheltä hänen korvanjuurtansa. Nyt alkoi Aapo ampuu sinne, minkä kerkesi pelkäämättä. Seuraus olikin, että alhaalta ei tuliluikku enempää liekehtinyt.

Sitten töyräällä oleva mies käänsi huomionsa toiselle suunnalle. Siellä taistelu oli lakannut. Lumeen kätkeytyneistä ei näkynyt hiiren hivahdusta.

Nyt Aapo uskoi Ollin päivien päättyneiksi uskalta-matta vielä kuitenkaan summassa ampuu. Kuuli Aapo äänen takanansa :

— Kuka olet? Kenen hevosia nämä? — Aapo ei vastannut, makasipa vain mahallaan lumessa ja tuijotti alas syvyyteen.

Tajuntansa ei nähtävästi ollut hereillä tahi toimi se hitaasti. Koko Aapon ajatusvoima oli kiteytynyt ainoastaan yhteen asiaan. Vasta kosketus sai miehen kääntämään päänsä. Mitä ihmettä Aapo näki edessään? — Oskarin! Tutun Oskarin, punakaartista reippaan pojan, joka sanoi :

— Siinäkö olet Aapo? Vai oletko sinä oikea Aapo?

— Mikäs minä sitten muu olisin?

— Etkös kuusiviikkoa ole maannut yötä päivää talvipakkasessa jäätyneenä ruumislaudalla Rajavaaran vaateaitassa? Vai elämmekö ilmeisessä toisessa elämässä?

— Sinä siunattu Oskari! Mistä sinä tänne tulit?

— Rajavaaran emäntää, äitiäsi etsin. Jo aamupäivällä oli lähtenyt. Isäsi levottomaksi on käynyt. Mun etsimään uskoi. Setälässä sanonut oli "uhritulen" tuontiin tule- vansa. Ei mummo ole sitten palannut.

Aapo vastasi ja osoitti alas :

— Katso äiti on siellä.

Oskari ei ymmärtänyt Aapon tarkoitusta, sanoi vain :

— Mutta minä koetan sinua oikein, oletko sinä lihaa ja luuta, oletko sinä Aapo.

Puheli toinen :

— Vangiksi valkoiset saivat minut Pylväistöllä. Kassu ampui näet kaksi veljeäni. Mutta kenties ei enää hirvennyt minua ampua. Vilppulassa sain olla vapaalla jalalla ja tehdä työtä. Piru tietää yksin mitä koiranjuonia hautoivat. Sitten kun aijoimme paeta, vangitsivat meidät uudelleen Runnilan Ollin kanssa vasta viime yönä ja kulettivat takaisin sen kuuluisan "Ihmissyöjän" tuomittavaksi. Mutta mikä lienee, Kassu vapautti meidät taasen ja me karkasimme Pohjankylän puolitse. Ja kun tulimme Siikakankaalle, saapuivat nämä viisi lahtaria meitä kiinniottamaan.

Nämä kaksi vaihtoivat kiireesti mielipiteitä ja heti senjälkeen Oskari hiihti pois.

— — —

Olipa kulunut aikaa tunti, puolitoista, kenties jo pari-kin. Pimeys oli saapunut. Oskaria ei vain kuulunut palaavaksi. Ja mitään muutosta tilanteeseen ei ollut tullut. Olipa Aapo huudellutkin alas lähteelle, mutta mitään ei kuulunut. Olli ei enää vastannut. Tarjosipa rauhaa valkoisille, jos tuovat hänelle vanhan naisen elävänä tahi kuolleena. Kysymykset vastausta vaille jäivät. Toivottomana Aapo siinä nojaili jykevään petäjään. Katseli syttyneitä tähtiä ja tarkkasi alinomaa erämaan hiljaisuutta, eikö suksen kaukainen suhina kuuluisi. Mutta ei, mitään ei kuulunut. Hiljaisena se seiso. Taistelujen pauhu ja valokaaret rautatiellä olivat tavallisessa käynnissään. Niihin oli jo jokainen tottunut. Yötuuli virisi hiljaa ja huojutteli heikoimpia puita ja oksia. Maantien

takana jossain avautui kulonpolttama raiskio ja sen takana aava, puutoin neva. Alkavan maaliskuun hanki oli kopertunut kirkaspintaiseksi kuoreksi. Kuoressa läikähteli siellä täällä avaruuden valot. Havupuista pudonneet neulaset ja muut sellaiset olivat olleet päivällä karnastuulen kuleteltavana. Vieläkin niistä herkemmat sirisivät aavalta alueelta metsiköihin, osa ohi Aapon jalkojenkin, aina alas Ryövärilähteen aavaan kitaan asti. Olihan tämä kevään merkki — Aaposta niin herttaisen, leppoisan, rauhoittavan ja anteeksiantavaisen kevään. Ajattelipa hän äkkiä sitä aikaa, jolloin työväki palaa voittajana sodasta taasen kotiin. Se vaihtaa aseensa auran ja työkaluun. Kuinka se ahertaa tekee työtä uuden yhteiskunnan luomiseksi. Voittajana ollen kenties sen anteeksianto vihollisiakin kohtaan on rajaton. Aapon haaveet keskeytti ääni alhaalta:

— Hoi siellä! Halloo siellä ylhäällä!

— Mikä on hätänä?!

— Suostumme tarjoukseen!

— Hyvä! Ja kuinka siis?

— Laske meidät poistumaan, emme tahdo enempää!

— Vannotteko sen todeksi?

— Miksi emme vannois!

Aapo mietti hetken, sanoi sitten:

— Hyvä, jättäkää aseenne sinne alas!

— Jaa!... Sitä emme tee, johan lupasimme olla niitä käyttämättä!

— Voiko luottaa valkoisen sanaan?... Aapo epäröitsi. Mutta kun näki miesten rohkeasti seisovan ilman minäänlaista suojaa, astui hänkin äyräälle rohkeudella myöskin ja esitti:

— Tuokaa se vanha vaimo ylös.

— Emme ole häntä tännekään tuoneet.

— Työnsittehän hänet avantoon!

— Itse hyppäsi! . . . Aapo ei kerinnyt vastaamaan, kun alhaalta kirkaisi äiti:

— Aapo! Katso ne ampuvat!

Huutoa todella seurasi laukaisut ja kiroukset villinä ja karkeina:

— Saatanan ämmä! Ainakin sinä kuolet sinne lähteesseen.

Aapo oli nytkin pelastunut. Mutta hänellä oli vaikeata kuroittautua. Ampuminen pimeässäkin olisi onnistunut, jos olisi vapaasti asettua voinut. Korvien ympäri viuhuilivat kuulat. Yksi niistä puudutti olkapäätä, mutta sille huomiota kiireessä antamaan hän ei kerinnyt. Hankeen heittäytyen paremmin valitsemaansa paikkaan rauhoittui, koska käsi liikkui vielä. Äänet ivailivat alhaalta:

— Jokos koira sait, koska menit maahan kuin heitetty helmi. Mutta kutini jumaliste olikin viimeiseni . . .

— Niin minunkin.

— Yksi mulla olisi, mutta senkin ammun tuohon ämmään.

— Sitten tuli soilahteli hetken, mutta oli pian rauhallista. Joku heistä sanoi:

— Varmuudeksi kupiloikaa tuota miestä iskulla muutamalla.

— Katsotaan ensin, jos ämmä on polvillaan. Kun he laskeutuivat kuului Ollin huuto:

— Aapo, Aapo! — Ammu heitä! Kuulat ovat heiltä kaikki! Minä tulen ylös. Aapo laukaisi, mutta miehet olivat jo pitkällään ja kaivautuivat taasen lumeen muristen.

Aapo huusi:

— Elätkö juupeli sinäkin vielä?

— Tottakai elän. Muutoin luuni voivat olla piestynä palasille. Kolminkesken peittosivat. Herkesivät kun ammuut.

Vaikeasti sai Aapo toverinsa autetuksi ylös. Mutta heti sinne ojentui retkahtain lumelle.

Olli sanoi:

— Tämä on pirullisin tappelu mihin olen koskaan joutunut. Tappaa meinasivat ihan siihen paikkaan. Parhaaseen pukariin raapasi kuulasi hetkellä, jolloin oli minut keihästä läpi. Joku heistä sanoikin: "Älkääät tappako, rääkätään satanaa!" Pidin puoliani niillä aseilla, mitä sain siltä vartijalta. Revolverilla haavoitin heistä kahta, mutta kuulia olikin vain ne kaksi.

— Et vastannut vaikka huutelin.

— En voinut huutaa. Näet, en tahtonut ilmoittaa olinpaikkaani lumen alla. He etsivät minua, mutta olin varovainen ja kaivauduin aina sivuun. Päivällä yksi niistä huomaamattaan tuli suinpäin samaan monttuun, missä minä itselleni pesää kuopertelin. Siinä syntyi huima tappelu. Siellä lumen alla en voinut saada kaulaliinan takia kurkustaan kiinni niin lujasti, että avun huutonsa olisivat estyneet. Silloin toiset hyökkäsivät päälle ja ruhjoivat kylkeni. En voi tuntea sitä omakseni, niin se rutisee ja ritisee. Varmaan luut ovat kaikki palasina. Mutta helpotus tuli kahdesta laukauksestani, joita sinä vielä tikkasit täältä päältä.

Aapo kysyi:

— Kuinkas sinä uskalsit sieltä nousta?

— Sanoihan, — heiltä loppuivat kuulat.

— Ahaa, sepä hyvä! Sinä jäät nyt vuorostasi tänne, minä laskeudun alas.

— Rakas Aapo! Minusta ei taida olla miestä siihen toimeen. Hengitys tuntuu koskevan kipeästi. Sitäpaitsi luulen, ettei mummo kaipaa enää apuamme.

Tästä Aapo säikähtyi, laskeutui muutamia askeleita lumiportaita alas puhellen:

— Minä huudan hänelle.

Vastausta huutoon ei kuulunut. Aapoa puistatti ajatus, että vihollisen viimeinen kuula olisi sittenkin sattunut. Aapo sanoi:

— Eivät he ole rehellisiä miehiä, sillä salakavalasti olivat tappaa minut viime hetkellä.

— Rehellisiä — lahtaritko?

— Ennen olemme aina oppineet luottamaan suomalaisen sanaan.

— Niinpä niin, mutta ei nyt. Jos äitisi ei olisi kuulut heidän juontaan ja sinulle ilmoittanut, olisimmehan kaikki kolme nyt kylmänä.

— Meillä olisi oikeus heidät aseettominakin tuhota ja pelastaa kentiesi hänet, jos on elossa.

Aapo sanoi: — Emme tapa, jos muutoin suostuvat. En ymmärrä mitä tehdä. Oskarin apukin voi olla kaukana.

— Hoi siellä ylhäällä!

— Mitä tahdotte keksiä?

— Jos aijotte tappaa meidät, tapamme me sitä ennen tuon ämmän?

— Tehän halusitte kaikki meidät tappaa.

Aapo lisäsi Ollin puheeseen:

— Emme enää usko teistä mitään hyvää. Ette kuitenkaan enää voi päästä käsistämme. Pian saapuu miehiä, jotka ottavat teidät elävinä vangeiksi.

— — —

Hetken kuluttua Olli ja Aapo kuulivat alhaalta ääntä, mistä selvää ei saanut. Kun kuuntelivat tarkkaavaisina, yritti sieltä joku huutaa, mistä sanoja ei erottanut, vaan sammuiivat ne miesten yhteiseen meluun.

Aapo hätäytyneenä laskeutui taasen alas saadakseen selvän, mistä on kysymys. Hän kuuli seuraavat sanat :

— “Jos sanankin vielä sanot isken sua päin . . .” Astuaksensa alemmaksi, äkkäsikin Aapo karsitun näreen juurella, kuopan vasemmalla jyrkän teellä, miehen. Peräytyi Aapo vikkellästi, mutta mies oli siksi lähellä, että tämä pian saavutti Aapon iskeäksensä tätä lyömäpistimellä. Mutta tämä torjui iskun ja sysäsi ahdistajan sivuun. Kun vaivoin pääsi takaisin lumiportaita ylös, sai hän sanotuksi :

— Hengen ne meistä ottavat. Koska he haluavat tappaa, niin mitäs siinä sitten on.

Olli oli koko ajan seurannut tapahtumaa mahallaan maaten äyryällä. Suuttuneena hänkin sanoi :

— Tuhattulimmainen ! Haluampa tunnustella heitä.

Aapo varoitti :

— Älä ammu lähdettä lähelle.

Olli aloitti järjestelmällisen ammunnan. Hylsyet sinkoilivat hangelle. Aapo kantoi panoksia satularepuista ja sanoi :

— Nyt on kaksi laukuista tyhjentynyt. Mutta Olli ei joutanut vastaamaan. Hän vain latasi ja ampui. Jokaista näreen juurta, puskaa, kannonkuvetta tahi tummaa koh-
taa ampui Olli. Paukkeesta räiky yöllinen kangas. Aapo toi viimeisen kantamuksensa ja lisäsi :

— Nyt on neljä satulareppua tyhjänä, vieläkö yhä haluat jatkaa harjoituksia ?

— Rauta onkin turkasen kuuma. Eipä koiravieköön

kättä siedä. Antaapa hieman jäähtyä. — Kun he istuivat ja huilailivat, sanoi Aapo:

— Nytpä tunsin tuon miehen, joka oli vähällä pääni halkaista.

— Ja keneksi hänet luulet?

— Turpeen Kustaan kätyri...

— Sekö Mäkinen? Ehkä oli Kustaa itse.

— Siitä olen varma. Juuri hän se eilen illalla meitä enin ivaili. He molemmat vihaavat Arvia ja meitä henkeen ja vereen asti. Mehän juuri tunnemme heidät. Joku huusi:

— No, punikit! Heittäkääpä vain hernehiä!

— Omaa rokkaannepa tää onkin! Miltäs se muuten maistuu?

— Tehdään rauha! Laskekaa meidät menemään!

— Ettehän te tahdo rauhaa!

— Olemme valmiit suostumaan vaikka mihin.

— Emme enää usko. Olkaa nyt siellä vain.

— Olemme haavoittuneita!

Toverukset ylhäällä keskustelivat.

— Hyvä! Me taasen kerta suostumme, vaikka tiedämmekin kavaluutenne. Mutta voitte tuoda aseenne tänne. Yksi heistä nousi verkkaan ylös asetaakan kanssa ja kun oli pääsemässä päälle, huusi alhaalta joku:

— Hän ampuu teitä!

Olli sanoi:

— Antaa ampua, kyllä täällä katsotaan.

Kädet ylös komennettuna koetteli Aapo miehen taskut ja löysi browningin, missä oli kaksi kuulaa. Sitten Olli ja Aapo olivat aseiden kanssa hollinpäässä alinomaa tähtäysasennossa, kun lahtarit kantoivat kohmettuneen eukon ylös kuopasta ja asettivat kahden haavoittuneen

kanssa rekeen, mikä etsittiin kuusikosta. Saapui siihen rytäkkään Oskarikin hikisenä ja ilmoitti suksia jaloista viskatessaan :

— Apumiehet tulevat puolen tunnin kuluessa. Mutta Oskari sai työtä Rajavaaran hevosen ja reen ympärillä. Kuorma kun oli hyvin peitetty, lähti se vinhasti etelään. Syvällä peitteen alla huokaili vanha nainen :

— Taivas olkoon kiitetty, joka lahjoitti minulle neljännen poikani takaisin haudan takaa. Senjälkeen kun viholliset olivat riisuneet takkinsa rekipeitteiksi, seisovat nämä tiellä ja odottelivat ampumistaan. Hämmästyivät kaikin, kun kuulivat Aapon sanovan :

— Yksi teistä ottakoon hevosen, koska ei haavojensa vuoksi voi kävellä, mutta kaksi menkää jalkaisin. Luulen teidän oppineen Ryövärikuopassa pienen läksyn, ettemme me punikit aina taistelutta antaudu. Te valkoiset ette pidä sanaanne. Te ette ole enää suomalaisen maineen arvoisia. Te olette lurjusten joukkoon kuuluvia. Koetakaan siivolla saapua hämäläiselle maaperälle. Täällä sentään löytyy arvonantoa osattoman elämänoikeuksille, jota vastaan te yläluokan käytyreinä lähteneet olette. Saatte mennä !

Miehet epäröivät. He eivät ottaneet mitään puhetta todesta. Nytkin vain käsittivät poistuessansa selkään heitä ammuttavan, kuten he olivat itse sadoille punaisille vangeille tehneet. Miesten siinä vielä seistessä tiedusti Aapo :

— Sanoppas sinä Mäkinen, oliko sinulla aikomus viime tingassakin vielä ampua revolverilla ?

Vaitiolon jälkeen sanoi tämä hiljaa :

— Niin se päätös oli.

— Hyvä. Olkoon sinulle tämä viimeinen kerta. Muis-

ta, että vastaisuudessa, jos tapaan sinut pettämästä rehellistä taistelua, voi sinun silloin käydä hullusti. Miehet astelivat pois epäröiden. Sitten pakkasivat juoksuun edellä laukkovon hevosen jälessä, sillä he eivät olleet vielä varmoja selkäänsä ampumisen välttymisestä. Olli ja Aapo huomasivat sen ja katselivat noita raukkoja surullisin silmäyksin. — Olli sanoi hitaasti:

— Paha omatunto se on, joka seuraa noita raukkoja.

Molemmat he päästivät irti huurtuneet kaksi hevosta ja nousivat ratsaille. Vielä kerta katsoivat Pohjankylää kohden ojentuvalle kuutamoiselle maantielle. Siellä laukoi yksi ratsastaja ja sen jälessä juoksi kaksi miestä päät tasaisesti keikkuen.

— Miehet juoksevat... Kannustaa kylmä ja pelko.

— Juoksevat. Niin sitä mekin eilen.

— Osat ovat vaihtuneet.

— Vaihtuivatkohan jo vuosisatoja sitten?

Olli ei ymmärtänyt Aapon lausumaa ajatusta. Painoi vain kipeätä kylkeänsä ja koetti ohjata hevostansa toverinsa jäljessä etelään.

— — —

Sinialon silmällä oli taasen hiljaista. Pehmoinen karmustuuli kiidätti neulasia ja naavoja kaukaa Nuijasuolle päin. Yli hangen kiiltopinnan liitelivät hehkeät höytylaineet. Ne kiitelivät pitkinä haahuina ulos sydänsalon sylistä ja saapuivat rotkolle, katketakseen kuilun kaltaalla alas pohjattomuuteen. Erämaa yksin on nähnyt tapahtumat, takaa vuosisatain kangastelemassa elämänosuudesta orjain taistelussa. Mutta kauan sitten on kansa unohtanut paikan, missä kaikki on kerran ollut yhteistä ja pyhää.

Esi-isäin tomujen ääressä

Perjantai-aamuna, paria päivää edellisiä tapahtumia myöhemmin, oli Rajavaaran pihamaa puhdistettu lumesta. Tiet oli lapioitu kuistin edestä navetalle, halkoliiteriin, jyvääittaan ja kaivolle. Maantiellepäin avautuvalle solki-puuveräjällekin oli tie luotu puhtaaksi. Kaikille teille pi-roiteltuna paksuun hienoksi hakattuja kuusenhavuja. Tie-puoliin lumivalleille oli pistelty pystyyn nuoria, vasta ha-katuita kuusennäreitä. Pihamaan keskellä seiso i pienoinen kuusimaja, minkä avonaiselle ovelle pieliäisiksi oli asetettu kaksi rehevintä kuusta. Niiden latvat yhdistettyinä muo-dostivat ne kaaren, jota oli kaunistettu ympäri kierretyllä punaisella ja mustalla kankaalla. Majan ovella seisoivat kunniavartijat ladattuine kivääreineen. Vartioilla lakin-päärteen yli kaunisti punakaartilaisen tavallinen merkki. Ken portilta saapui taloon pihalle, havaitsi hän jo kaukaa surun sijoittuneen vieraaksi tähän tyypillisimpään hämä-läiseen kotiin. Ja jos askeleitasi ohjaillet pidemmälle pää-rakennukseen päin, huomaat kuusimajan avoimesta ovesta rivissä siellä viisi nokimustaa manalan matkamiehen maal-lista majaa.

Tänään talonväki oli vilkkaampaa liikkeissään, mutta sanattomampia entistään. Torpparit olivat kaikki kutsutut yht'aikaisesti taloon ja hääräilivät nämä ahkerasti tallin luona. Talon kaikki kirkkoreet olivat otettu orsilta alas ja puhdistettu. Tiiliskivellä oli hangattu ruosteiset anturat

puhtaiksi ja kaikki tyyni pesty ja pyyhitty. Taiteellinen kauneus loisti vanhojenkin matkarekien jo ammuin maatuneen maalarin ihanteisesta työstä. Rekitäkit komeilivat värilankojen erilaisuudesta. Loimien kulmatupsut riippuivat lähellä jalaksia. Kylvöheinillä pulleviksi topatut rekirivit viekoittelivat istujia. Hevoset olivat useaan kertaan suitlutut ja viimeksi hienoilla vitsaluudilla, että karva alkoi välkkyä. Rekien nenäsermien kulmilla olivat vihkotut "pisplaakatut" päitset. Riimut irroitettiin päästä ja kahlevarsineen työnnettiin rekeen heinien alle laitaa vasten. Yötöölleiden vieraiden hevosia ruokittiin, puhdisteltiin ja arvosteltiin:

— Kyllä siinäkin tammassa olisi hevosta, mutta minusta on vuojojen väli liian pitkä.

— Säkikin saisi olla hieman matalampi.

— Emähevoiseksi luulisi, kun on tuota silpunpuolta tullut syöneeksi.

— Jou. Mutta kyllä se työhevoselle parempi on...

— Mahtuu sitä ruokaa ja eikä ole nirsu.

— Mistäpä sitä on apettakaan kapahuttaa.

— Mutta muuten tervejalkainen.

— Tämä Teeriharjuhan se on niitä varsoja kasvattanut ja töllin siten itselleen anastanut, pitäisi tuntea hevosen ulkoasun. Niin, katsoppas sinä muille malliksi mitä vikoja siinä mataa.

— Enhän minä niin paljon... Näyttäähän tuo olevan romuruokaisempi. Hammas saattaa olla melko terävä.

— Sillä Juurakkoniemen raatarilla oli se valkoinen Runtte vanhanakin sellainen kone, että silppumyllyä ei tarvinnut parempaa. Suorat sänkyoljetkin kevätkausina jauhatteli ruumenten keralla makoonsa. Ja vaikka raatari itse neuloskeli pitäjällä viikkokaudet, niin Runtte oli ko-

tona ja etsi itse ruokansa "jumalan huomasta." Mitä kiveä pehmeämpää olisi, kyllä kelpasi ja pylly oli pyöreä, kuin paakaran emännällä. — Kaikki torpparit nauroivat Teeriharjun Taavetin tälle puheelle. Kanasen Kustaa kysyi:

— Missä tuo sitten lienee ajollakaan varsaansa viskannut?

— Vai oli niinkin terävähampainen vanhoillaan?

— Oli. Ja jos pakkasöillä kuunteli, aidaskoppelista saattoi kuulua raatarin tallintakaa murskutus ja jauhatteleminen. Näet varvikosta oli mestari tuonut maalle melkoisen ison kassarikuorman vanhoja kerppuja . . .

— Mutta kuka teistä tietää nykyisin raatarista?

— Eikö tuo liene Vilppulan valkoisilla pussihousuja pistelemässä.

— Kiiskilän Konsta oli sanonut, että Kalliosaaren kahakassa raatarin vei piru. Että kuivakinttu oli pantu vartioimaan valkoisten makasiinia, jonka punaiset olivat valloittaneet.

— Vai pääsi raatari vartioimaan . . . elämänpuun tietä . . .

— Älähän sinä Kanasen Kustaa pidä kiirettä valjastamisella.

— Antaa äijän määrätä. Kun tarvitsee, kyllä itse ilmestyy . . .

— Parempi että ruokkoot elukan pintaa, ettei olisi kuin villakoira.

Toisetkin alkoivat katsella ajokasta. Kustaa sanoi:

— Kiinni sen karvan toinen pää on. Eihän se heinähevonen mikään syöttiläs ole. Toinen puolusteli:

— Eihän se karva kasva leivällä niinkuin heinällä.

— Mutta sen mahanalustahan on ihan rötöksessä.

— Antaa olla vain. Tämä on matalajalkaista sorttia, kun ajaa hieman hangessa, niin jo ryönä lähtee.

— Sanoppas sinä Heikki, kenen on tuo raudikko liinaharja? Valjaista päättäen ei ole tämän paikan eläjiä.

— Sehän on Runnilan Aleksin raudikko.

Oskari sanoi:

— Sen saman Runnilan, joka on Pylväistön Ollin isä.

— Soo. Jassoo. Vai on Ollillakin isä?

— On. Viime syksynä sanotaan Amerikasta saapuneen.

— No sitten se on. Tuokaa toki hevoselle kappi kauroja. Juokseppas Antero kysymään Aapolta.

Poika juoksi sisään. Puheen aihe muuttui hevosista Aapoon:

— Niin nousi kuin haudasta se Aapo.

— Haudasta nousi, myöntelivät muut.

— Miten oikeastaan sen asian kanssa lienee, että äijä niin paljon erehtyi?

Kuuselan Heikki aloitti:

— Sen asian kanssa on sillälaila, että kun äijä tuli yöllä kotiin Pylväistöltä — olin silloin taksvärkissä talossa — hiljaa hiipi hän pirtin puolelle, missä makasin sikeässä unessa. Heräsin siihen, kun hän sanoi: "Kuules Kuusela, nousehan ylös!" Minä kavahdin pystyyn kuin tikku. Kohota huomasin, että ei ole hauskaa kuultavaa, sillä ukko oli "nolleillaan" ja katseli alas kuin pystöön ammuttu metto ja sanoi: "Pistä päällesi, menemme nostamaan reestä pojat aittaan." En siekaillut, vaan solahutin sarkahousut jalkaani, panin lakin päähäni; tallukoitakaan en sitomaan joutanut, kun jo olin valmis lähtöön. Paineli isäntä kartuksia pippuunsa lisäten: "No, vedähän vain takkikin

päällesi, eivät ne sieltä reestä karkuun... Kiire on nyt sivu, vaikka kiirettäkin siellä oli”, paneskeli isäntä.

Miehet pihamaalla keräysivät Kuuselan ympärille. Ja tärkeän näköisenä Heikki kekisti päätään niin, että kaulassa kohollaan oleva kurkunsolmu tuli yhä enemmän näkyviin ja hän jatkoi painokkaalla äänellä:

— Pirtissä en uskaltanut sanaa suustani päästää. Sitten kun äijä laski puoliksi poltetun piipun rahille, takan “ottalle”, painausimme hiljaa ulos. Tuossa Mäkiaitan edessä seisoivat hevonen kuorminensa, jonka luo me sitten kävelimme. Ukko otti peitteen pois ja virkkoi: “Siinä on kolme matkamiestä: Eriikki, Antti ja Aapo.” Minä en muista mitä minä ensiksi sanoin, sillä kämmähdin niin, että en jalkaa jalan eteen uskaltanut panna.

— Kyllä sitä vähemmästäkin säikähtää, saati sitten kolmesta ruumiiksi kuolleesta miehestä.

— Niin, ja mitäs kun kaikki vielä tuttuja.

— No, sama jos omia poikia ollut olisi.

Heikki jatkoi:

— Sanattomana me sitten nostelimme kaksi ensimmäistä aittaaan. Mutta viimeinen oli hevosloimeen kääritty ja ukko virkkoi: “Ovat pahoin Aapon tärvelleet. “Pirunpommin” sanoivat sattuneen, ettei voi tuntea, niin on ruma nähtäväksi.” Siihen aitanlattialle riviin laitoimme poloiset. Minä seisoin oven puolella, isäntä kun päänsä paljasti. Harmain hiuksin vanhus permannolle polvistui heitä kutakin erikseen siunaten. Isä puheli pojillensa näin:

“Työtuokionne tehty nyt on. Uuden Hämeen puolesta seisee tulella olette! Mitä pyysin, sen miehekkäästi toimititte. Työmiesten tulee työmiehiä puolustaa. Herrat hoitakoot omat asiansa. Minulla nyt tyytyväisyys aatok-

sessani asustaa. Harveni paljon pirttini väki. Perheen pöydässä miehen kolmen, kaikista kovimman, avoin on paikka. Kolme kirvestä terävintä kalkussa kenenkään käyttämättä, muistuttamassa on viimeistä matkaa. Kolme ajokasta tallissa toimettona. Mutta aukon kuka täyttää sodassa valkohurttia vastaan? Kuka kohdastanne hankii pois pesältämme petturit? Kenties vielä herrain heittiöt kotini kimppuun käyvät, kimppuun minun, vanhan miehen... Mutta tietäkää, nyt vainajat poikani, minä silloin taisteluun käyn, kuten ennen nuorramiessä! Käyn uraa samaa kuin tekin! Käyn vakaasti, väistämättä. Menköön vaikka sukuni kaikki turman suuhun, menköön vaikka tuhaksi talomme, vaikka poroksi palakoon paikka — väistymättä seistään työn oikean edestä. Tämän, lapset, lupaan ja vannon!... Nukkukaa aitassa unta, kuten poikasena, pilttisenä... Minulta väkisin kiertyy kyynel murheeni mustan todistukseksi... Hyvää yötä!”

— Niin puhellut oli ukko pojillensa, kuin eläneet olisivat. Senjälkeen astuimme ulos. Oven kiinni veti ja lukkoon kiersi. — Heikki jatkoi miesjoukon herkästi kuunnellussa :

— Astelimme sitten siitä portaille. Minä pirttiin pyörsin, ukko kainosti koputti emännän kamarin ovelle. Turhaan minä itselleni unta sinä yönä asettelin. Valvoin silmää kiinni painamatta. Kuuntelin, kuinka haltijoiden kamarin permantopalkit notkahtelivat. Mutta mitään puhetta enkä itkua yli porstuan pirttiin kuullut. Miten siellä asia emännälle tilitettiin, ei kukaan tiedä. Tyyninä ja hieman kalpeina aamukahville kutsuivat. Mutta tulleesta turmasta ei monta sanaa lausuttu.

Pihaan ajoi uusia vieraita. Vartiossa olevat punakaartilaiset tervehtivät. Kuistin luona olevat asemiehet myös ottivat terhakkana tulijan huomionsa. Oskari seisoi sontaloodan päällä torppareiden takana ja sanoi:

— Siellä tulee Pylväistön Arvid. Hänen rinnallaan istuu emäntärouva.

— Vai että emäntärouvakin! Kuka olisi uskonut lujaluontoisen naisen muuttavan mielipiteensä?

—Katsokaa jälkimäistä rekeä ja tuota laihaa miestä, Norolan Nestoria. Se mies se on meidän poikain päällikkö. Rehti ja pelkäämätön hän on. Näin hänen taistelleen Pylväistöllä Korpion saksalaisia jääkäreitäkin vastaan ja selkään heille vain antoi. Ajoi valkoiset Vilppulan sillan taakse. Samassa reessä istuu Kiiskilän Henna. Kas kun Hennakin on malttanut jättää kotinsa ja kerran rientänyt ihmisten ilmoille... Tottahan toki sentään Konstaansa on katsomaan tullut.

— Kiiskilä on rintamalla.

— Tietysti ei sieltä kaikki pääse yht'aikaa, vaikka apuakin on saatu.

— Ketäs ne vastaan rientävät ovatkaan?

— Perämies Nordessen ja Martta. Sitten joku Saloheimo Turusta on tuo hyvinpuettu nainen. Kerrotaan heidän kaikkien olevan Norolan Nestorin ja Sirkan lapsia. Ovat maailmalla olleet.

— Vai on renkimiehelläkin sellaisia lapsia? Hyvät heillä ovat höyhenet.

— Silläkin miehellä olisi pitkä elämäkerta, jos sen vain oikein tietäisi. Mutta nyt on koko perhe siinä koossa, vaikka kuolleeksi kukin toinen toisensa luulleet ovat. Punaisten punaista ristiä huoltavat. "Tulivat kuin tilauksesta tarpeeseen", oli Nestori kehassut.

— Herroilta näyttävät . . .

— Herroja, mutta työväen ystäviä. Vallankumous tulisella kasteella heidät voidellut on. Se kutsuu kaikkia, se tarvitsee kaikkia. Jos he nyt sortuvat, sorrumme me mukana. Jos voittoon taistelu viedään, on voitto meidän yhteinen voitto. — Väkijoukko huokasi raskaasti ja myönsi puhujan oikeassa olevan.

— — —

Miesten siinä puhellessa ja odotellessa kysäisi Teeri-harjun Taavetti:

— Kirkolle on siksi paljon matkaa, että hankiskelemaan sitä pitäisi ryhtyä, jos mieli ihmisten ajoissa tänään takaisin palata.

— Onko sillä Taavetilla sen kiireempi kuin toisilla-kaan. Talon aika ja taksvärkkihän tässä täytetyksi tulee. — Antero viilletti pirtinportailta pitkä jyvääitan avain kädessä siihen sekaan:

— Saa sille turkulaisen hevoselle antaa kauroja . . . Tallirenki sanoi:

— Käyhän vielä poika hakemassa se vakka tallin laudalta . . .

Poika seisoi hetken miesten luona ja kuunteli keskustelua. Pitämättä kiirettä, puhalteli avaimen torveen ja sanoi väliin:

— Ei kirkkoherra tule! — Katsottiin poikaa, mitä tämä tarkoittaa.

— Mistä sinä tiedät?

— Tiedän minä. Emännän ehkä jos vielä siunaisi, mutta punikkia . . .

— Ole sinä näsäviisas vaiti. Isojen asioihin älä sekau-
du. Hae niitä kauroja.

Navetalta oli saapunut Marja-Maija myöskin tölli-

miesten kokoukseen siihen hevosten luokse ja kuivaili kastuneita käsiään vyöliinalla ja puuttui Anteron puheeseen:

— Tiedän minä sen, että kirkkoherra ei tule ruumiita siunaamaan. — Poika jatkoi:

— Niin isäntä itse justiin sanoi.

— Ja mitä se sanoi?

Ei viitsinyt poika kerrata, johon karjakko jo vastasi. Väitti vain:

— Kun se ei tule, niin se ei tule!

— Mutta miks' ei tule?

— Siunattuun maahan ei punikki kelpaa. Vanhat vainajat nousevat kapinaan. Heittävät yli aidan.

— Terävä vekara, nauroivat miehet. Teeriharju sanoi:

— Kattos ihravattaa, minkä juonen punoi.

— Sietäisi möhömahan panna tanssimaan "hevospolkaa".

— Että isot lihakset retkuisivat...

— Kattos tota siankärsää...

— "Voi mun penninkorppujani", sanoi kivivatikaupias pakaroita...

— Sanonkoma mitä mun pitäisi? Sanonkoma vaimo-ihmisenkin aikana?

— Eikö mokoma syöttiläs ole tästäkin talosta monta hyvää vetänyt makoonsa. Jos olisi tuossa edessäni, niin työntäisin hankeen tuonne että olis' seljullaan kuin Junnin kikki.

— Syönyt on monta hyvää...

— Syönyt ja saanut! Viisitoista vuotta sitten saapui säippärinä tähän pitäjään. Mokoma aivastus. Kun hänet näin ensi kerta lukukinkereillä, niin akan korvaan kuis-

kasin: Viekää häntä jo tikulla pellolle. Syömäköyhä humalasalako. Kappalaisena mokomana armopaloja naali pitkin pitäjätä. Jos oikein muistan, antoi meidän talonkin äijä lehmän "alkavalle miehelle." Nyt on mokomalle maha turvonnut kuin seitsemänleivän säkki, ettei tuskin ovista solumaan suoriinnu.

— Herran viinamäessä hengenkuokan heilutus ei ota nikusiin.

— Viini ja rasvaiset ruuat yltäkyläisinä turvottavat navan ympärökset ihaniksi isänmaallisiksi kunnaksi, joiden rinteillä virtailevat huumaavat, hekumalliset, perin hehkeät purot. Sinne alas rantaviidakoihin, joissa viihtyy ylimysluokan autuaalliset unelmat, palaa pastorinkin mieli.

— Osaapa se Korven Asarias paikalleen maalata.

Asia meni pakanasti pilkkaan päin. Koko sakki nauroi.

— Eipä se tauti työmiestä ahdistele? Tästä johtuu ajattelemaan, että papit ovatkin enemmän vatsan kuin jumalan palvelijoita.

— Halkomies harvoin kuolee liikaan lihaansa.

— Eri asiahan on vallan näillä molemmilla: eihän halkomies saa nousta saarnatuoliin.

— Miks'ei? Kun ma nousen niin nousen?

— Etpä vain nouse. Ja siksi toiseksi, jos nousisitkin, niin eipä sua vanha mustikaan kuuntelisi.

— Kyllä minä siksi saarnaamaan oppisin, kuin kirkkoherrakin halkoja hakkaamaan.

— Ja alkaisit vuorostasi kasvattamaan ihmämaa...

— Kyllä kernaasti, jos ihmiset haluaisivat nähdä minulla pulskan vattan. — Karja-Maija, Korven Asarias ja Teeriharjun Taavetti kinastelivat loppumattomiin. Vihdoin Kuusela otti "suun kouraansa" ja sanoi:

— Rietastako tuosta yhdestä mahasta ja navasta iankaiken kinastelee, jättäkää ruokkoamattomat asiat hautajaisissa sentään sivuun. On se kelleri nyt ihmisellä isompi tai pienempi, itse sen kukin kantakoon. Mutta minä luulen syyn toisen kieltäymiseen keksineeni. Kaikki kysyivät:

— Ja mikäs se syy sitten olisi?

Kuusela sanoi:

— Muistuu mieleeni viimeisyksyinen kokouksenpito tuolla Suomelassa. Meidän talon äijä taisi tulla moittineeksi kirkkoherraa leväperäisistä rukouksien pidosta... Pappi näette kostaa. Kostaahan se jumalakin.

Toisetkin muistivat saman seikan ja lakkasivat ihmettelemästä, miksi ei pappi saapunut hautajaisiin, vaikka alkuvuikosta oli lupautunutkin.

— — —

Isäntä huusi kuistilta:

— Teeriharju ja Kuusela, tulkaahan tänne! Molemmat kiirehtivät kuistille. Rajavaara aukaisi oman kamarinsa oven porstuan toiselta puolelta, josta virtaili ulos sakea pilvi sikaarin ja paperossin savua, sanoi hän avaimesta pidellen:

— Käykää miehet kamarin puolelle. Sisällä samassa huoneessa olivat ainoastaan kolme miestä: Arvid Pylväistö, Norola ja Nordesen. Istuutuessa aloitti isäntä:

— Jos Heikki ja Taavetti voisivat mennä sinne Ilvesvaaralle? Tiedättehän sen Mansikka-ahon, Kalevankiuksaan ja sen lepikon takana sen Kalmojenkentän? Molemmat vastasivat reippaasti kuin yhdestä suusta:

— Miksi emme sitä tietäisi, olemmehan viisikymmentä vuotta sitten varsoina vallattomina lehmipaimenessa kanssanne kivunneet joka kiven ja kolon.

— Sitäkö isäntä tarkoittaa, aukeamaa, joka on Lemmenlepikon keskellä?

— Aivan sitä. Menkää nyt kaikki torpparit ja ottakaa mukaanne lapiot ja rautaseipäät sekä puhkaiskaa sinne hauta noille viidelle, jotka ovat tuolla pihalla. Isäntä puhuessansa mietti, sanoi sitten:

— Ei. Kaivakaat hauta kahdeksalle ruumiille. Parhaiksi pitkä ja kolme kyynärää syvä.

Perämies kiirehti kysymään:

— Mitä varten kahdeksalle?

Kysymykseen aikoi isäntä vastata, mutta jätti sikseen. Miehet eivät enempää kyselleet, vaan muuttelivat jalkoja oven luona lähtöön valmiinaolon merkkinä. Arvid nousi ja sanoi:

— Minä käsken poikia mukaan. Poistuvien miesten perään puhui isäntä avoimesta ovesta porstupaan:

— Aapo, johda miehet haukkaamaan pari hiukapalaa. Mutta miehet estelivät ja sanoivat jaksavansa iltaan aamusyönnilläkin. He tunsivat jokainen äijän ajatuksen jo vanhastaan: "Sitä parempi, mitä pikemmin."

— — —

Rajavaaran pihasta maantielle asti oli hevosia. Jonon kolmessa ensimmäisessä reessä oli Erkki, Antti ja emäntä, kaikki Rajavaarasta, mutta neljännessä, sitä seuraavassa olivat Kalliosaaren Kalaukon ja tuntemattoman ruumiit.

Sensijaan että surusaatto olisi käänntynyt kirkolle päin, kuten tavallista, käänntyi se veräjältä päinvastaiseen suuntaan. Tämä tuntui muutamista ihan uskomattomalta. Saattueen värit olivat musta ja punainen. Seurue ei ollut sanaton, vaan puheltiin matalaan, jopa vilkkaastikin. Tämä oli tavoista poikkeavaa, siksi se jokaista kiihoitti. Yleensä tunnustettiin isännän yksin tekemä päätös hau-

tauksesta oikeaksi, jopa sitä ihailtiin, siksi siitä puhetta piisasikin.

Kulettiin kilometrin verran maantietä, jonka jälkeen saattue kääntyi metsätielle. Metsätie kulki alitse kuusi- koiden, peittävien juurioksain, luokiksi painuneiden koivu- virpien tahi juuriltaan myrskyn kallistamien runkojen. Tie yleni loivasti mutkitellen mäkisyrjiin. Toisinaan poi- kettiin avoimille rinnemaille, minne alavien suolaiteiden reunamia pitkin upottiin lehdettömiin varpuviidakoihin. Näreikköalojen kautta saavuttiin ahoille, vehmaisille ki- vikkorinteille. Tässä oli edessä ylenevä Ilvesvaara ja -vuori. Tässä olivat ahot ja tuolla Mansikka-ahon kuu- luisa Kalevankiuas, Lemmenlehto ja sen keskellä Kalmo- jenkenttä. Aivan oikein, kunnaan huipulla olivatkin vas- tassa kalmistoon äsken saapuneet haudankaivajat.

Mansikka-ahon korkeimmalla rinteellä avautui seu- rueelle suurenmoinen näköala, mikä levittäikse itseään joka suunnalle. Pohjoisessa ja idässä laaksoja, järviä ja kangasmännistöjä. Tuolla siintele vainiomaita piiri- aitoineen. Täällä ilmanpielellä sinivuoria, joiden luona laakea, tasalatvainen Siikakangas, mikä syliinsä sulkee tie- dossamme olevan Sinisalonsilmän. Jokien lumiset jää- tikkö uomat uurtelivat vakoja Maanselänteelle. Hämeen jykevät kalliovuoret kohoutuivat uhkeina, puoliksi met- sien peittäminä, erillisinä, lyhyinä jonoina. Siintäviä sini- vaaroja näkyi myös etelästä ja lännestä, toinen toisensa takaa. Vaarojen välistä ja järvien rantamilta pistäikse ihmiskäden perkkamia suorasuhtaisia kuvioita, peltoja ja niittyjä, jotka rikkoivat villin luonnon itsepintaista lakia.

Näköalojen tästä piiristä siirtyi saattue Lemmenleh- toon. Siellä keskellä oli aukeama. Kalmojenkenttä oli luotu auki ja ruskea multa vastakaivettuna hajahti muhe-

vana ja tuoreena. Hauta oli avoin ja sulan maan lämpöinen höyry heikkona henkäili talviseen kylmään ilmaan.

Joutuisasti voimakas miesparvi, haudan mahtavan, syvän ja leveän oli luonut. Seinämät olivat lihavilla kuusen juurilehveksillä sivutut. Se oli kaikin puolin valmis.

Rajavaara oli astunut multakasalle ja sanattomana kunnioittain katseli miestensä tekemää työtä. Siinä olivat kivikuokat, kanget, hakut ja lapiot huikeasti heiluneet. Suuria kivenmullikoita kahden miehen käsirysyllä haudasta partaalle kinnasteltu. Äijä aavisti miten siinä miekkokset olivat heiluneet, pihisseet, puhkuneet ja puhahdelleet. Tyytyväisenä hän myhäili ja heitti tämän tästä suopean katseensa Teeriharjuun, Kuuselaan ja Korven Asariakseen, jotka kimmainsa kuivailivat höyryävää hikeä ohimoilta hihoihinsa.

Rajavaara tiesi, että nuo miehet eivät olleet koskaan hänen toivomuksiansa keskeneräisiksi heittäneet. He olivat viisi vuosikymmentä hänen rinnallaan iskeneet kuokkaansa tämän maakunnan savikilsuiseen kivikkoiseen kamaraan. Jänterinä ja hajasäärisinä jäärinä olivat he yhdessä kaskikoivikoiden tuukaantuneita tyvinivaroita mätkinneet. Yhdessä oli täten hankittu hengenpitimet. Ihmisarvojen erotukset olivat olleet melkein tuntemattomat. Miehevä ja rehti sopusuhtaisuus oli vallinnut heidän välillään vuosikymmenestä vuosikymmeneen. Harmaaksi oli haalistunut äijän parta, harmaaksi torpparin tukka. Koskaan isäntä ei ollut pettänyt alamaistaan, eikä alamainen isäntäänsä. Kun syntyi luokkarajat, viha ja veljesvaino, lyöminen ja sisäinen sota, oli se Rajavaaralle outoa. Mutta kun valinnan päivä saapui, puolelle kumpaiselleko hän tahtoo asettua, oli sanontansa

valmis: "Jaa, työmiehet ja talonpojat yhdessä käykööt. Kuusi poikaani ja minä alustalaisten kanssa apuun vähäväkisille käymme. Herranketkut helvettiin työntäkää takaisin Pohjanmaalle. Eläkööt siellä herroiksi, jos kannattaa — meillä se ei kannata. Hämeessä hetaleissa ei her rastella. Käsäkoura kansa kapinaan käy ja piskit ja lorvit lyö maahan."

Niin oli isä poikiensa evästellyt sotaan lähtemään ja suksille sonnustellut.

Ne juuret ja siteet olivat syvällä, joita Rajavaara ei voinut poikki leikata, ei vanhasta luopua, eikä muiden manttaalimiesten keralla työväkeään vastaan sotaan lähteä. Nämä juuret juontuivat syvältä menneisyydestä. Miespolvissa aikana ne olivat vereen syöpyneet. Oma itseänsä oli tämä työläiskansa tyyten. Yhteenkuuluvaisuuden vaisto virisi vieläkin eheänä hereille ja oli se tässä miehessä puhtaana ja terveenä.

Rajavaara seisoj suorana ja juhlallisena päänpuolessa avointa hautaa. Hän oli siinä kuin väärentämätön esi-isän kuva. Arkut oli laskettu riviin hiekkaiselle multa-permannolle. Ilvesvaaran leppeän Lemmenlehdon kuohkea pohjamulta syleili kainosti kantamustaan, joka sen povellet nyt laskettu oli. Arkut olivat siinä asennossa, johon ne ainiaaksi jäivät, tullakseen unhoitetuiksi ja kerran kokonaan poispyyhityksi, kenenkään muistossa olemattomiksi.

Hetki oli hiljainen ja pyhitetty. Saattajat tiivistyivät lähemmäksi avointa hautaa. Kaikkien katset olivat luotuna Rajavaaraan. Vanhan miehen kasvot olivat kalpeat ja huulet vavahtelivat. Paljastetun päänsä harmaat hiukset ulottuivat tasattuna niskaan ja kaulustalle. Vienoinen

tuulenhenkäys heilutteli paria suortuvaa korvan oikean yläpuolella. Katsoi hautaan, katsoi kansaan, aloitti sitten :

Tämä hauta olkoon vanhan tavan mukainen ja -niminen "Lemmenkalmisto." Mistä nimi entinen lienee tullut, on sen esi-isämme oikein asettaneet. Lempi ja kuolema — ne sopivat hyvin yhteen. Kehto ja hauta ovat kaksi satamaa ihmiselämässä. Näiden kahden rauhan valkaman väliä me kukin kuljemme. Kulkumme on eri mitainen, toisilla myrskyinen, toisilla tyyni. Toiset löytää päämääränsä vaivatta ja pian, mutta toiset saavat seilata läpi taisteluiden ja koettelemusten meren.

Hautapaikkamme tämä ei ole uusi, vaikkei olekaan tähän vuosisatoihin vainajiamme tuotu. Senjälkeen kun n. s. kristinusko aseini ja väkivalloin tunkeusi keskuuteemme, rakennettiin kivilinnat ja itämaiset kupolit ja huiput tänne pohjolaankin. Vietiin vainajat senjälkeen uusien jumalten temppelien kalmistoihin. Tänään olemme palanneet takaisin esi-isäimme kalmistoon tänne Ilvesvaaran kauniille ja korkealle kunnaalle. Me tiedämme jo ammoin kaukaisessa muinaisuudessakin, rotumme vanhimpain palvelleen suuria henkiä, joiden luokse kuolemassa siirtyivät hyvin maailmassa eläneet ihmiset. Selittivät he, kuinka varhaisessa nuoruudessa kuolleet lasten puhtaat hengen laskeutuvat aamukasteen mukana kedon kukkasiin, kalmistojen lehville korkeilla kunnailla ja pyhien lähteiden läheisyyteen. Ja että näissä paikoissa jumalia palvoessa ja hengittäessä pyhää ilmaa, puhdistuu syntisenkin sielu. Sentähden valittiin pyhät lehdot kalmistoiksi, missä vainajien hengen mielellään viihtyivät.

Kätkiessämme nyt vainajamme tänne kalmistoon esi-isäimme seuraan, tahdomme täten urhoollisten poikaimme uhraukselle antaa arvoa, koettaen täten osoittaa, ettemme

halveksi osattomia veljiämme, jotka uusien oppien varjolla on mierolle manattu.

Minun sydämeni iloitsee siitä, että näin tapahtuu. Onhan toimituksemme koruton ja yksinkertainen. Tahdommehan uudestaan repiä rikki sen valheverkon, joka teennäisesti on solmittu kansamme silmille. Onhan itämainen papisto turmellut vapaan luonnonihmisen hengen ja sielun kauneuden. Nämä mustat korpit ovat vuosisatoja vaakkuneet orjuuttajiemme hyödyksi. Luonnonihmiseen on vaikutettu mahtavilla kellojen kumistuksilla. Niiden kaiku on kutsunut kansaa pois täältä alkuperäisestä luonnon pyhätöstä. Eivätkö esi-isämme palvoneet henkiänsä kuultavan sinitaivaan alla, missä puhtaimmat äänet tulivat suoraan luonnosta? Onhan totisesti tämän juhlahuoneen seinät ja katto verrattomat. Kaavamaisuudet eivät ahdistaneet, eivätkä puitteisiin asetetut jumalankuvat määrittelleet elämän ja kuoleman herran persoonaa täällä. Ken tahtoo elää hyvin, se välttää tekemästä pahaa ja kirkastakoon jumalansa omassa itsessään, jotta voisi kantaa mielenrauhaa.

Suomen kansalle heitetty kohtalon koettelemus on vihdoin kasvanut mittaan, joka täytetty on. Kansamme rikkaus: maa, metsät ja hyödykkeet on keinoteltu muutama harvain käsiin. Nyt köyhä ja rikas vastakkain tekevät tiliä asevoimin. Meillä oli valittavana yksi tie kahdesta, n. s.: yksi oikeasta ja väärästä. Käsitteiden hämmennystä meillä ei ollut, vähäväkisemmän puolustuksen valitsimme. Sen puolesta seisomme, voitamme tahi kaadumme.

Me olemme tottuneet taistelemaan ja kaatumaankin. Katkeria häviöitäkin vuosisatojen kuluessa olemme kärsineet. Mutta kun me olemme taas nousseet, olemme koonneet voimamme ja — kostaneet. Yksinkertaisina raatajina

aina kovimman kuorman olemme kantaneet. Herrojen elostelua ja orjuutusta me talonpojat aina olemme vihanneet. Kiviseen maaperäämme vaikeasti juurensa saaneet ovat. Veronkiskontaan kyllästyneenä yrmistyy maamies ja harteiltaan heittää laiskurit. Yrittivätpä sitä Ruotsinkin ruhtinaat valtaansa tänne perustaa. Heidän aikansa feodalismiin jätteitä kirouksena onkin jäänyt keskellemme elämään. Nämä yhdessä Suomen herrasluokan kanssa ovatpa siittäneet kansamme veljesvihan. Nämä kovia-kokeneen kansamme äpävät ovat vieraantuneet kauas pois suomalaisen rehellisen, alkuperäisen ja työteliään talonpojan velvollisuuden tunteesta. Heihin on kasvanut inho työntekoa kohtaan. Täten on syntynyt kaksi luokkaa, työtätekevien talonpoikain ja elostelevien herrain. Tämä herasluokka, kansamme surkea häpeäpilkku, on lapsistaan kouluttanut työväkeä ja talonpoikia halveksivan virkamiessakin. Hyvin harva rehdin talonpojan poika tai tyttö on eronnut turpeesta ja ottanut esimerkkiä heistä. Keinottelijoiden, koronkiskurien ja metsärosvojen kateenkirooma roikka ei totisesti ole suomalaista talonpoikaisuurtta. "Iisänmaallisiksi" sitten vielä nämä kehtaavat tekeytyä. "Isänmaan puolesta"(!) jumalaparatkoon hirtinnuoraa lahtari verisin käsin julkenee tuoda suomalaisen työmiehen ja talonpojan kaulaan. Onko törkeämpää irvikuvaa historia ikinä nähnyt?

Tässä hauta avoin on edessämme. Laskeneet siihen viisi vainajata oiemme. Kaivaa olen sen käskenyt kaikille perheeni jäsenille. Kaksi poikaani näette siinä, joiden joukosta kolmannen takaisin sain. Mutta tulleen tilalle on täytyntä luovuttaa rakas vaimoni. Hän pari päivää sitten kuoliaaksi paleltui. Hänelle, pitkäaikaiselle elämän kumppalilleni lausun nyt hyvästit. Olet nyt arkussa siellä,

askelta edempänä minua. Etpä eläessäsi vielä uskonut olisi, että oma miehesi sulle elämäkertasi sanelee ja että lepotilasi Ilvesvaaran harjulta löydät. Vuotta viisikuudetta rinnallani astelit. Käsikädessä yhtärintaa käyskenteimme. Kärsimyksiä ja myötäkäymisiä oli meillä. Leivän yhdessä ansaitsimme, yhdessä sen söimme. Muistanpa nuoruutesi hetkien kukkeuden. Täydellinen ja kaunis sinä olit. Minulle yksin elit ja olit. Lankeemukseen et koskaan kompastunut. Rajavaaran rämeiset korvet yhdessä perkkasimme. Torpparieni kunnollisten kanssa yhdessä ojat sinne kaivoimme ja sinä aina lounaan, maukkaan ja mehevän meille laadit. Missä ennen hettehet pohjattomat ja korpi, siellä nyt kohoo vainio laaja ja leveä. Tämän taloni hyväksi uhrasit nuoruutesi ja kauneutesi loiston. Lahjoititpa kuusi vakaata ja vankkaa poikaa. Isän askelia he kaikki käyvät. Suomen ja Työläis-Hämeen vahvoiksi vartijoiksi paisui parvi. Vastään kansanvihollisia rientäneet ovat aseineen. Heistä kaksi kaikkensa kerinnyt on antaa, uhrata sen kuin ihminen konsanaan uhrata voipi. Tämän maan emomme yhteisen rintain päälle lepoon heidät laskemme. Omasi saanut olet. Velvollisuutensa oikeuden ja hyvän eteen he täyttäneet ovat. Kiitos sinulle monista muista hyvyksistäsi rakkahin elämäni kumppani. Kallis olit, kalliimpi kuin luulit ja luulin!... Poikani, Erkki ja Antti! Täyttäneet olette isän tahdon. Esi-isäimme joukkoon kätkemme teidät sinne. Kunpa muistaisi nouseva polvi, mitä uhranneet ja minkä asian edestä seisoneet olette! Eläköön rahvas Hämeen ja sen sankarit!...

Entäs sinä neljäs? Sulle vanhus siunaus ensimmäisenä kuulua pitänyt olisi. Sinä kaikista kuuluisin ja huomatuin manalle mennehistä olet. Et ole aikalaisiamme sinä

Vilppo, Pylväistön kanta-isä. Siunaamme luusi koruttomilla lauseillamme. Pääsit synnyinmaasi helmaan hellään. Pääsit paikkaan, mihin elinikäsi uneksuit. Elämä lienee sulla merkillinen ollut, merkillisempi kuin meidän muiden. Suuri päämäärä ja tehtävä sulla suoritettavana oli. Sinä iltana, jolloin näin sinun viime kertaa huokauksesi lähteissä täältä, paistoi illan kultainen kajo sun kasvoillesi. Pyhä rauha luoksesi hiipi, kun sanani kuulit: "Rahvas tämän maan uljaasti taistelee!" Kuinka kirkastuivatkaan kasvosi ja silmäsi liekehtivät! Myrskyistä maailman halasit jo kauan päästä rauhaan. Sinä tuonentakaiseen onneen luotit. Se olkoon sulle siellä. Rauhaton elämäsi määrä ja mitta oli täällä. Idät ja lännet kuljeksit maanäärillä vierailta, tuntemattomilla. Mutta rakasta Hämettä et muistamatta ollut. Täällä sanoit aatoksesi asuneen. Tänne mielesi paloi mailta auringonnousunkin. Kalalahdelmiasi ja jurmuista hiekkarantaa katsomaan ikävöit. Sitten saavuitkin aalton ympäröimälle saarenkalliolle. Siellä luoksepääsemätöntä elämääsi elit. Arvoitus olit ennusteluinesi viimeaikoihisi asti monille meille. Vasta äsken sinut ymmärsi ympäristö. Ja vasta nyt, kun jo levollesi asettunut olet, sun oikein oivallamme.

Kääntyi Rajavaara vainajaan viimeiseen ja viidenteen :

— Ken sa olet, emme sua tunne. Oletko oma vaiko vihollinen. Koska kuitenkin kaatunut olet vihan saman mitteloissa, voit levätä siellä omiemme rinnalla. — Otti ukko kouran multaa ruskeata ja kunkin arkun kannelle kumahtavalle viskasi. Sanoi sitten: Tomua ja tuhkaa maan olette. Suuri ja tuntematon teitä nyt ympäröi. Lepo luillenne ja rauha . . .

Virisi hiljaa hautavirsi :

*Viime kertaa huminoidi
Laulu hautaan avoimeen.
Tovereita kaataa kuolo —
Uljaimmat eestä ihanteen.
Tykkein jyske kaukaa kantaa
Kuolinlauluun säveltä —
Vielä seistään vartijoina
Puoltain Puna-Hämettä.*

*Povellesi emo armas
Peitä poikas punaiset,
Anna heidän haudoillensa
Nousta puhtaat ruususet.
Työläis-Suomi syleilyllä
Kätke multaan parhaimpas,
Että nousis' vihannoimaan
Työläisvalta voimakas.*

*Kunnahilla meitä kutsuu
"Hurraa" taiston tulisen;
Punaisena nyt hulmuu
Hämeenvoima valtainen.
Valko-pohjalaisten laumat
Päällemme nyt rynnistää, —
Työläisjoukot taistotarmon
Vastaaan heitä jännittää.*

*Työläisjoukot horjumatta
Seiskää vastaan vainoojaa.
Tässä avohaudan luona
Vainajille luvatkaa:
Ettei kaataa herrat meitä*

*Konsanaan voi milloinkaan;
Ett'ei lyötynäkään vielä
Nöyrry rahvas Hämeen maan.*

— — —

Arkkujen yli levitettiin maa ja luotiin loppumulta kummulle yhteiseksi pengermäksi. Pientaralle laskettiin havuseppeleitä, joissa siteinä oli käytetty punaisia nauhoja. Seppelten vierelle astui Arvid Pylväistö:

— Rakkaat toverit! — En aikonut mitään puhua, mutta sisäinen paine pakottaa minutkin julkituomaan muutamia ajatuksia.

Tämä koruton Rajavaaran puhe on koskettanut meidän kaikkien sydämiin. Tämä kansanmies on löytänyt sen tien ja ohjelman, joka monilta muilta hänensiltaan näkemättä on jäänyt. Hän on löytänyt työläisen ja talonpojan yhteisuskon, yhteisvoiman ja yhteenkuuluvaisuuden.

Pitäjämme sielunpaimen on kieltäytynyt siunaamasta "pyhään multaan" "kapinallisia." Niinpä näistäkin vainajista kirkolla oli jokunen useita viikkoja odottamassa vuoroansa tulla haudatuksi "armosta", mutta vaikka useana sunnuntaina on valkoisia siellä kyllä kirkkomaahan siirretty, niin eipä otettu vastaan näitä, joilla kuolleenaakin rinnoissaan oli aatteensa mukaiset punaiset nauhat. Punikit "kirottiin" kirkon taholta ja jätettiin hautaamatta. Tämä on kai sitä pitkämielisyyttä, sitä vanhurskasta vihaa, jonka sanotaan kostavan kolmanteen ja neljänteen polveen . . .

Minäkin huomautan tämän leposijan juhlallisuudesta, tästä mahtavasta näköalasta, joka haudoille saapuvan pyhiinvaeltajan katsetta täällä kohtaa. Se ylentää tunnelmaa. Nämä vainajamme eivät pyri enempää porvareiden

“pyhiin tarhoihin.” Naurettavalla paavin pöyhkeydellä tahtoo kirkkomme ruhtinas hallita haudantakaisia asioita. Tietä taivaseen sulkien meiltä, huutavat kirkkoruhtinaat: “Valkoiset ovat enkeleitä, punaiset perkeleitä.” Valkoisilla lippukin kuuluu olevan sieltä ylhäältä valkoisista saaleista, kun sensijaan punaisten sieltä alhaalta — liekin-karvainen. Tämä on oiva näyte osoittamaan valtiokirkon rivoutta.

Askel suuri on nyt otettu, kun on palattu esi-isäin kalmistoille ja tomuille. Nyt ei enää olla orjina, ei hengitetä ahdasta ilmaa, vaan raitista ja vapaata uuden aamun tuulahdusta.

Jokaisesta ihmisestä tavallisesti lausutaan hänen ansionsa ennen hautansa umpeen luontia. Tarkastamme, oliko hän vilpillinen vaiko suora ja rehellinen; rakastiko hän suoruutta vaiko epäsuoruutta. Kas näiden tietojen mukaan lausutaan sitten tuomio, jos ei heti, niin myöhemmin, jos ei julki, niin salaa. Historia sanoo säälimättömästi sanottavansa. Mutta yksinkertainen rahvaanmies ja -nainen onkin tehty henkisesti orvoiksi. Arkoina ja vauhkoina uskaltavat he antautua ajattelemaan asioista, jotka ovat vastoin porvaria ja jumalaa.

Ahne ja itsekäs on porvari. Ahneuden ja saituruuden suossa rypee ja rakentaa pesää sikiöilleen saalistuksen ja itaruuden alituisessa ilmakehässä. Jos hän on kasanut miljoonan, alkaa hän pirullisimmalla kiireellä kerätä toista miljoonaa. Jos aatelisherra omisti satatuhatta orjaa, kuten ennen Venäjällä, täytyi hänen tehdä kaikkensa, saadakseen sataviisikymmentä. Heidän sikamaisuudellaan ei ole rajoja.

Tullaksemme rakkaudella eikä vihalla jälkeenjääneiden muistolausemissa mainituksi, tulee meidän työläisten

asian puolesta taistella. Luulenpa Suomenkin talonisäntistä, jotka valkoista asiaa isänmaan hurmiossa kuuntelivat, ajattelevan perästäpäin toisin. Entäs lait! — huutavat herrat. Lait, perustuslait, niitä sitä pitää kunnioittaa. Eikö porvarien laki ja oikeus ole vakiintuneiden vääryyksien vahvistamista? Selvinä ja tietoisina tehtävämme oikeudenmukaisuudesta seisomme paikallamme tässä taistelussa, kävi miten kävi. Jos vieraiden voimain avulla hakaavat meidät maahan, on silloinkin historian tuomio meille suotuisa, mutta kamasaksoille musertava. Merirosvojen jälkeläisille on kerran tuleva tässä maassa kuumat päivät. Kuten Ranskankin herrat edellä suuren vallankumouksen tanssivat tulivuoren aukolla, samoin meidänkin herrat keskellä huumaavinta murhissa hekumoimista tulevat näkemään seinällä “mene tekel ufarsin”, minkä Danielin 5 k. mukaan Belsasar pidoissansa näki hallitukseensa kukistumisesta. Moni valkoinen on huomannut nyt jo törkeän erehdyksensä. Kas tässä näette kirjeen valkoisesta Vilppulasta. — Arvid luki avoimen kirjeen kaikkien läsnäolijoiden suureksi ihmeeksi:

“Vilppula, 2/3, 1918.

“Punaiset siellä Hämeessä:—

“Tätä piirrellessäni en enää ole lahtari. Syvästi kärsin julmien töitteni tähden. En tahdo elää. Sensijaan, että ennen murhasin, nyt yritän vapauttaa vankeja. Tämän kirjeen tuojat Aapo ja Olli ovat siitä todisteena. Ei kukaan usko kuinka kadun Vilpon, äitini ja Rajavaaran poikain murhia. Elämä minulle on mustaa. Murhattujen haamut seuraavat ja ahdistavat minua kaikkialla. Kirous emoni soi korvissani aina. Jos joudut tilaisuuteen, kun maan multiin heitä viedään, tuo julki katumukseni, että eloonjääneet omaiset lohdun saisivat. Olin herkkäuskoi-

nen isänmaan puolustaja. Nyt he ovat itse julki lausuneet: "Helvettiin isänmaallisuus! Ammutaan vaikka kak-sikolmannesta kansasta. Kapitalistit tarvitsevat kultaa... Nyt vasta ymmärrän sinua ja äitivainajaani, kun se on myöhäistä. Sitten se vanhus ja ne toiset. Kuolemaa olen etsinyt, olen etsinyt kiihkeästi, mutta se väistää minua. Kohtalo, jonka olen teille niin monelle valmistanut, voi odottaa minua huomenna. Enempää en voi... Anteeksi en uskalla pyytää, pikemmin kirousta...

Entinen veljesi K."

— — —

Haudalla olivat kaikki hiljaa.

Arvidin ääni vapisi. Jäykkäluontoinen Pylväistön emäntärouva seisoi lähellä vähän kalpeana, mutta vaite-liaana. Suurimmatkaan asiat eivät olleet murtaneet tätä naista. Mutta kun kosketettiin tätä, joka oli enin järkyt-tänyt kuin mikään muu hänen helliä äidillisiä tunteitaan, ei hän nyt voinut olla voimakas. Tämä kaikki oli tullut liian äkkiä, liian ankarana ja odottamattoman alastomana. Särkynyt sydän tunsii odottamatonta iloa. Olihan hänen sieluunsa hiipinyt musta sumu. Niinkuin syyspäivän pil-vet, peittivät raskaat ajatukset häneltä entisen mielen-rauhan. Vaikka päättäväisyys ja tarmo astuivat entisen tapansa mukaan naisellisille tunteille avuksi, ei tällä kertaa voinut mikään pidättää ilmitulemasta syvällistä riemua. Julma murhaaja ja lahtari, ihmislahtari, oli ollut hänen oma poikansa. Hulluna ja vimmaisena oli tämä raakamai-sesti tehnyt mustan työn, jonka uhrin olivat tuolla hau-dassa kummun alla. Ja nyt tämä sama hirmuinen mies katuu, katuu syvästi kuin lapsi. Tätä miettien oli emäntä-rouva saanut tukea pojastaan Arvidista, niin että voi sei-soa saattojoukon keskellä. Pian kihosivat kyynel silmiin

ja kierähtivät alas ruskealle mullalle. Mutta entinen rautainen tahto palautui, kun hän muisti Rajavaaran äskeisen vihanilmaisun teeskentelijöiden ja ulkokultaisten valheopista ja kristillisyydestä. Oliko hänessä herännyt anteeksiantavaisuuden ponneton ja määrätön henki, jota kristittyjen jumala opettanut oli, että "veriruskeimmatkin synnit on anteeksi annettava." Ei — ajatteli hän — tämä ei ole muuta kuin tunteilla ja heikkoudella uskotettua yksinkertaisuutta.

Mutta haudalla seisojille salaisuudeksi jäi, mitä tarkoittivat emäntärouvan kyyneleet. Olivatko ne suuren laupeuden, vaiko pojan kääntymyksen tähden tulleita ilonilmaisuja, taikka selittämättömän surun ja epätoivon pohjalta kuohutettuja kärsimysten tihkuja. Pian tuo nainen oli ne pois pyyhkinyt ja seiso i vakaana tyynesti katsellen joukkoa, joka nyyhki ja vuodatti virtanaan kuumia kyyneleitä. Tunsiko tuo joukko vihollisen yhden antautumisessa voitontoivon varmenemista ja siitä iloitsi? Vai joko se riensi tarjoamaan anteeksiantavaisuutta, joka vihaakin on suurempi? Ylpeän pään ja katseen nosti vanha nainen ja jos olisi voinut uskoa sen halveksimiseksi, olisi tämä osunut kentiesi oikeaan.

— — —

Olli nousi haudasta ylös väännetylle kivellem. Hän oli sairaudesta kalpea ja kasvot kärsivän ilmehikkäät. Lausui tämä kylkeänsä painaen ja yskien suurella vaikeudella:

— Tämä oli vasta yksi, mutta voimme siitäkin olla iloisia. Hän vapautti minut ja Aapon varmasta kuolemasta. Mutta asia ei ole sillä pelastettu! . . . Kuulkaa jyskettä ja jymyä pohjoisesta ja lännestä. Lakanneet lahtarit eivät ole hyökkäämästä. Turhaan ei Rajavaara hautaa varannut koko perheelleen. Elämme historian suuria päi-

viä. Vanha maailma loppuu tähän. Historian lehti kääntyy, uusi sivu alkaa. Maailmansodat ja rotujen kansalliset taistelut alkavat muuttua kansalaissodiksi. Köyhälistö ja työläiset nyt nousevat maailmaa hallitsemaan. Olkoot uhraukset kuinkakin raskaat, tulee ne meidän kärsien vastaan ottaa. Taistelu teitä nyt rintamalla odottaa...

Hiljaa virisi laulu tuulenhuminan säestyksellä:

— Te uhreina kaaduitte taistelussa...

— — —

Pian solui viimeinen suksimies alas Mansikka-ahon kunnasta. Hiihtäjän olalla oli rautalapio. Iltakylmä oli sen terään kiinni kohmettanut ruskeata multaa. Ilvesvaaralla, esi-isäin tomujen ääressä, oli hiljaista.

Sanansaattaja

Isäntä oli kantanut reen pirttiin.

Reestä oli pajut poikki ja jalakset pysyivät yhdessä vain nenälaskan ja roukkupuiden varassa. Kolme paksua vesipajua oli pystyssä uunin edessä sulamassa.

Korven talossa ei ollut takkauunia ja siitä johtui paljon harmia pitkinä talvi-iltain pimeinä puhteina. Jos mieli saada pirtin lämpimäksi, oli se tehtävä leivinuunia lämmittämällä. Ja mitä tahansa tahtoi iltapuhteiden aikana veistää, piti silloin sytyttää kattolamppu. Oikeastaan asiahan oli sama veti tukasta tahi parrasta. Jos halot säästyivät, paloi lamppuöljy. Jos taasen olisi ollut takka, olisi voitu jättää monta jalkajuonta kauppiaseen tekemättä. Jos varsinkin sydänmaantalon metsissä löytyi halkolampsit laajat, olihan silloin turha ostella petroleumia.

Tämä olikin emäntävainajalla aikoinaan ollut selvillä ja siitä oli hän monet mukinat pitänyt, mutta silleen se takan rakentaminen oli jäänyt. Tämän vanhan ajatuksen isäntä sysäsi luotaan nyreänä, rykäisi ja nousi rutisevalta pimeän pirtin penkiltä, sylkäisi nurkkaan, haki tulitikkuja ja sytytti kattolampun. Astuipa pirttiin kaksi taksvärkkäriä. Isäntä aloitti:

— Lumisiako havut olivat?

— Olivathan nuo. — Torppari ripusti rukkasensa vaikkanan nokkaan ja katseli hetkenaikaa ääneti, kuinka ne siinä killuivat ja jurnahutti sitten:

— Kun kaatavat hakokuormasta selän allepäin, että oksa ei lähde lujasti riipaisematta . . .

— Selätkö allepäin? . . . Katos noita kyörttiä . . .

— Kaadettu oli selkä alle kun akka hangessa. Isäntä virkkoi:

— Olivat siinä tallintanhualla kaiken talvee pienentämättä . . . Taisivat niedoksetkin niitä . . . Eihän tässä kaikkia muista . . . Nykäsevät sinne, nykäsevät tänne. Nytkin on suoriinnuttava aamulla neljällä hevosella ransporttiin. Tuossa on reki remontissa. Rikki meni se siinä, kun laskimme tykkikuormia Karhuvaaralta Petokorpeen. Se oli silloin, kun punaiset painoivat Pohjanmaata kohden. Kuinka paljon työtä turhaan siinä sodassa tehdään, aatteles että kaksitoista hevosta tarvittiin niitä nihkaisemaan sinne ylös. Ja mikä meteli siinä miehillä oli. Mutta alas tullessa ei hevosvoimaa tarvittu. Ryykäsipä tämä sama reki rautapohjaisena ja liukkaana miesmahdistakin huolimatta matkoihinsa. Raskas rautakirnu viskasi päätä pahkaa kivikoita ja kantoja vastaan ja nuuskaahan siinä tuli, nuuskaa. — Taksvärkkäri ajatteli vähän aikaa isännän lausuntaa, sanoi sitten:

— No se on sitä paljon, että korjaamaan on käytävä?

— Niin, korjaamaan . . . Minä tässä aloitan hevosenkaluja kuntoon katsella.

— Saapihan tuota sitten silmäillä.

— Vaan älkäätkö tehkö pajun kouraa lyhyttä, jotta ei raiskaintuisi. Metsästä kotona ei ole muita, eikä pimeässä näe uusia etsiä. Jurnahutteli taksvärkkäri:

— Osataanhan tuota mitta ottaa, ollaanhan tuota rekiä pajutettu. Mutta isäntä epäili vanhaltaan miehen mainetta nikkarin töissä ja hän kysyi:

— Että miten pitkä sen kouran pitää olla?

— Kolmeneljättöosaa kaplainkaulan ympärystästä.

— Eipäs olekaan, sanoi vanhempi värkkäri, pitää olla pikkulillin kynnen levyeltä yli.

— Mauri on oikeassa, ei kolmeneljättöosaa piisaa, vaan se pitää olla yhtä kahdeksattaosaa vaille koko kaplainkaulan ympärystästä. Leikatulla pajun kuorella voi mitata. Mauri kysyi:

— Onkosten teitillä isäntä pukkaa terävätä? — Korkealta hyllyltä kurkoitti isäntä välkkyteräisen veitsen ja ojensi Maurille. Tämä kysyi:

— Ottenkons te vaskantapossa meitillä ollutta takaisin saanut? Isäntä ei vastannut, vaan jatkoi entisiä puhettansa:

— Ja pajunkourat on hyvin tervan kanssa haudottava päretulen päällä. — Isäntä meni kamariin. Vanhempi ja nuorempi hakoäijä otti pajun kumpainenkin, suorivat ja veistelivät osapuilleen. Tyven ja latvan latuskaiseksi kirvestivät. Asettivat sitten reen varmapuiden loviin lattialle. Leipälapion varrella mittasivat ristiin, jottei jalas kumpainenkaan tullut toinen toistaan edelle. Ja kun ne osoitivat olevan raiteella yhtärintaa "risuliinissa", kiilasivat paikoilleen ja istuivat jalaksille piiputtelemaan. Toinen virkkoi:

— Rapinaa se taas tänään on ollut. Ja Kilvensalanelta on kuulunut koko öylön ehtoon ammuntaa, eivätkö noi lie maantien varrella saakka.

— On se ollut. Hirveitä siitä vielä tulee. Mihin menä? Ollako maassa vai noustako puuhun.

— On se. Pelottaa se elävää ihmistä, mutta mihinkäs taivaan ja maan raosta taaperrat.

— Minä kyllä tietäisin, jos niikseen asian ottaa.

— Että mihin? . . . Noh . . . Sinä kun olet nuori.

— Suoraan tappeluun mentävä olisi, parempi sodan edessä kuin jaloissa. Jalkoihin tässä ainakin on jäätävä.

— Älä hiivatissa puhu, meitillä muutoinkin sylän villoja valavoo.

— Ei liene paljon muutakaan puhumista, kuin todellista totta.

— Mutta eikösten sentään ne omat poijsat seiso selään takana?

— Kyllä seisovat, mutta juuri sentähden nyt olisikin aika mennä auttamaan viimeistä miestä myöten.

— Onkosten asiat meidän poijsilla huonosti?

— Jos ei huonosti, niin ei hyvinkään. Seitsemään viikkoon eivät ole askeltakaan edenneet ilman perääntymättä.

— Jaa, minäkin samaa ajattelen.

Puhelu keskeytyi. Porstuasta kuului outoja askeleita ja kolinaa. Koira hyökkäsi räyhäten ovea vastaan. Puupuntista ja rissanuorista huolimatta rynkäsi koira ylös, olivathan vieraat vasten tavallisuutta päässeet kartanolle ilman "Vahdin" tietämättä.

Taksvärkkärit pirtissä ryhtyivät merkitsemään pajunkouran pituutta. Välittämättä tulijoista ollenkaan, osasivat olla tyyniä, niinkuin muka se heille olisi yhdentekevää, ketä tulee. Mauri asetti pajun poikkipäin kaplaimille ja toinen tärkeän näköisenä asettui sitä pitelemään. Vanhempi kirritti kyykkysillään ja käiversi ruumiinsa pajun alaitse reen alle. Seljällään siellä, puukonterä hampaissa, katseli hän tiukasti neulannupin kokoista silmua pajunkuoressa. Sisään astuneet julkeasti käyskentelivät keskilattialle ja vahtasivat vastausta, kolistelivat saappaitaan ja siirtelivät tuoleja. Hyvääilttaa mainitsematta äyskäsivät uudelleen:

— Isäntä ylös!... Montako kertaa helvetissä tässä täytyy asiansa esitellä!!

— Jurtti renki ja p—le!...

Mauri vetäysi hätäisesti reenalta. Hampaat irvessä katsoi miehiin, hiipasi henkeä sisäänsä ja herahantanut kino palautui takaisin kitaan, otti puukon suustaan ja vastasi:

— Eikö tuo liene kamarissa...

Molemmat taksvärkkärit katselivat kopeita ja karskia miehiä altakulmain, kun nämä astelivat suoraapäätä kamarisiin. Merkkasi Mauri sanatonna loppuun aloittamansa tärkeän työn. Istuivat sitten tovin aikaa äänettöminä. Sanoi vihdoinkin toinen:

— Mitähän ne nuokin — kaloja vaiko lintuja?

— Pahanilman lintuja...

— Mikä lienee Turpeen Kustaaksi kellätty.

— Mäkinen tuo toinen...

— Sitäkö Rummin-Jussin roikkaa?...

— Juuri heitä punaisetkin vasta kuulustelivat täältä.

— Poijiille on sana saatava.

— Sana joo...

— Matkaa on Ristijärvelle.

— Otus voi livahtaa ansasta.

— Ja vaarallistakin lienee koko peli.

— Parasta pysytellä syrjässä.

— Nahkaasi naulittavanko pelkää?

— — —

Piiat tulivat pirttiin navetalta.

Toinen heistä rukille suoriekse, toinen illallista asettelemaan kävi. Sanoiksi siinä aloittivat:

— Yövieraita saimme.

— Kopeita kovin, näen mä.

— Tietoja tuonevat, hyviä vaiko huonoja?

— Pikemmin konista liene kysymys, koska korpit korpia kiertävät. Tyttö toinen otti oviseinään isketystä nahkapeittoraudasta riippuvan miehen takintaskusta tultikkuaskin ja viritteli liedelle puita kastikepannun alle, jatkaen lausuntaansa:

— Pahoja tuonevat tietoja... Kehrääjä pysäytti pyörän ja kysyi:

— Mitä sait sinä kuulla?

Taksvärkkäritkin laskivat pajunsa ja astelivat äänetömmästi varpaillaan lieden luokse. Kysyi Mauri:

— Mitä uutta kylältä kuulla sait?

— Sirkkalan luona tänään taisteltu, sanotaan...

— Sekö se ammunta?

— Se.

— Voittoisiako omat?...

— Mitä vielä!... Länkipohjaan päin painuneet olivat...

Kaikki huudahtivat hämmästyksestä:

— Länkipohjaan päin!!!

Senjälkeen hiipivät torpparit allapäin ja sanattomina paikoilleen. He olivat kuin iskun musertavan saaneet, joka henkeä ja elämää uhkaa. Tyttö toinen unohti kehruunsa ja tuijotti kädet helmaan vaipuneena alas. Toinen hitaasti hääräsi iltasen keitossa eikä sanonut sanaakaan. Kun lampaanrasva kastike kirisi jalkapannussa ja kypsyi kylliksi, nostettiin se liedelle. Hautaperunat höyrysivät valmiina padassa puisen kannen alla.

Sanattomana istuttiin pöydässäkin. Pataseen kastettiin kannikkata, haukattiin ja rasva tarkoin imaistiin. Piiat kastoivat perunan puhdistettuna ja pistivät vain puolikkaan suuhunsa, mutta Mauri nyli kuoren pitkällä peu-

kalonkynnellä mukavasti ja kastoi koko munan ja pisti pyöreänä poskeensa.

— — —

Illallisen jälkeen nuorempi miehistä sipoi takin sanaa sanomatta selkäänsä, ottipa orrelta ketunnahkaiset käsineet ja lakin. Tämän äkkäsi Mauri ja astui askelta pari päin poikaa ja käsivarteen tarttui:

- Jaakko! Sinä mitä meinaat? ...
- Lähtöön hankin, kuten näet.
- Että siis?
- Että rekeä kanssasi rakentaa en aio ...
- Kuinkas sinä?
- Mulla otollinen on nyt aika.
- Että minne?
- Punaisten mukaan ...
- Jaakko, näin sinusta pahan unen ...
- Mitäpä ne unet.
- Näet, napakairalla vääntivät reikää ...
- Kutka väänsivät? ...
- Meitille kummallekin väänsivät ...
- Nekö lahtarit?
- Ne.
- Höpö! ... Unet ovat — ei mitään ...
- Älä ole löyhkö. Pysy paikoillasi. Jahka tässä minäkin alkuun pääsen ...
- Että kuinka?
- Eivät ne lahtarit niin vain yhtä kyytiä ...
- Mitäs ne sitten meidän miehet Länkipohjaan?
- Vauhtia ottamaan. Luulen, etteivät ne pojat pelkää.
- Ettäkö paremmin rytäkässä?
- Lämpäsee! Antaapa rimpuilla.

— Ravahtaisivatko noi kynnet sen paremmin?

— Että painetaan sitten Pohjanmaalle!

— Vaasaan koiravie . . .

— Niin! Pajutamme reen ja tuumimme. Ei yön selkään.

— Valkoisten jalkoihin en jää. Mulla varpaita polttaa nyt tämä kamara. Rintamalle lähden. Eikö tuota vielä voisi näyttää korttiukolle, miten turkkiliivit pörpättää.

Tytöt molemmat pyytelivät:

— Ohho, sitä Jaakkoa!

— On sitä paremmatkin sonnit salvettu!

— Jäähän toki kotiin Jaakko . . .

— Ettäkö suremaan jo aiotte?

— Eihän tuota nyt surra. Mutta kun nuoret miehet kaikki häviävät.

— Jaa! . . . Niin olisi jo pitänyt aikaa nuorten naistenkin.

— Luuletko, että pelon takia pois ollaan?!

— Eihän teistä ole miehelle mukaan. Hameväkeä olette. Sinäkin Mandi, — ei ole sinusta heilaksi sotamiehelle! . . .

— No jos niikseen tulee. Siksi kuin Jaakkokin on sotamies, kerkiää Mandikin matkaan.

— Luun sinä lihaksi luulet, jos minun tässä ankkana istuvan uskot! Istua tässä kuin pataässä paikoillaan sillä aikaa kuin miehet muut sotia käyvät. Tehkää te vain taksvärkit ja asukaa taloja! . . . Minulle kyllä huomisenpäivän aurinko toisaalta paistaa . . .

— — —

Reki oli valmiiksi korjattu. Miehet olivat sen työntäneet ulos pirtin leveästä ovesta yölliselle tantereelle. Ren-

git ja verotaksan tekijät illastivat hevosia. Lastut pirtin lattialta lakaisi Mandi kauniille kukkuralle eteen uunin. Hän raivasi rukit, penkit, ja pölkyt syrjemmälle, ettei yön aikana ulkona käydessä kukaan kompastelisi.

Kiukaan kulmalla istuen, kaivoi isäntä perskat pois piipustaan. Sitten veti piikain sängyn pahnoista pitkä-tähkäisen oljen. Kankeatyvisen korren työnsi lankivarsi piipun imuluun hikireikään. Varovasti painoi päältä, niin että oljenpää alkoi näkyä pesänpuoleisesta holkista mustana rahkapötkönä. Sormin pihtisi sitten oljen tähkineen ulos. Olipa se häntä vähällä juuttua sinne, niin pitkä ja paksu se oli. Mutta oli siinä isännän piipussa reikääkin, niin että kun hiljaa hampaat irvissä kinnasi, jopa lurahti kuin lurahtikin läpi. Toipa mokoma kyntäissänsä möykyn kitkerää hikeä. Oljen nosti isäntä päreorren päälle talteen. Piika-Ventla voiteli sillä tarpeen tullen poikansa napaa, koska tämä tuppasi öisin olemaan itkunen ja äreä vekara.

Piippu oli taasen kunnossa ja putisen puhdas, vallan herkkähenkinen. Savut tuprusivat kuivasta kartuusista, "kuin lampaan karittasta" itsestään. Mandin kysymyksen: "Mitä miehiä ne olivat ja mihin menivät?", nyt vasta pitkän kotvan jälkeen vastasi isäntä:

— Kukapa heistä tietää... Mutta se l v ä n kehuivat nyt asioista tulevan.

— Mandi sanoi:

— Saisipa tuota jo tullakin, ihme sitä on näinkin ihmisten elellä.

Jatkoi harvakseen mies:

— Mihin lienee Mettäksen asutuille aholoille mennyt...

— Mäkinenkö? Pyrkivätkö he taasenkin punaisten puolelle?

— Selänsyrjälle tietä tiedustivat.

— Eikö tuo teitä hyväkäs tunne?

— Haukiniemen ympäri neuvoin Kotipohjaan. Siitä Mikkolan kautta Saralaan ja Ristijärvelle ujuu aina talvinen tie kaupпамieheen. Sieltä sydänmaitse vain suk-silla kulkevat. Hevosjälki harvoin tukkoisina talvina tuntuu.

— Onko tämä Mäkinen punaisia vaiko valkoisia?...

— Olleneeko tuo mikään "Mäkinen" — jatkoi isäntä — ja eikö tuo liene karvaltaan kumpainenkin. Molempia näet mielistelee kuin kettu. Partalasta sanoi tulleen-sa. Pakomäessä öitä ollut oli. Kuusijärvellä kertoi karjaa kosolta saadun. Nuorta ja lihavaa, mutta eivät ulos vielä ottaneet... Mies puhui puuta heinää. Punikeille kielsi elintarpeita antamasta... Ounasteliko tuo meissä valkoista verta.

— Ai, ai, miten rohkea... Puhelee kaikki tietonsa.

— Kukapa tässä osaa oikein eellä. Tässähän on puolivälin paikalla. Molemmat kiertäin kaartain kulkevat, toisilla toistensa nauhat rinnoissa. Sen sanottuansa, isäntä nosti lavitsalta länget ja mäki-vyöt oviseinälle ylös tukevaan valjasnulaan ja asteli yli lattian yöpuulle kamarin puolelle.

— — —

Talossa jo nukuttiin.

Haltian puolella vieläkin paloi lamppu. Valo, verhon tiuhankin takaa kuului talviselle tanhualle. Jaakko hää-räili äänettömästi pihalla tikapuiden tykönä ja koetteli suksensauvoilla lumen kuoren kestävyyttä. Hän mietiskeli: Voisiko tuo pinta kyllin kestää pitkämatkaisen hiih-

täjän käsivoimaheittoja. Taivutteli sitten sauvanvarsia, hylkäsi liian heikot ja valikoitsi varmempia. Mandi siinä seisoi vierellä liinatta ja avopäisenä pakkasessa. Yötuuli lehytteli hajonneita hiuspalmikoita. Lopettivat keskusteluansa:

— Sano sitten äidille ja veikolle terveisiä, etteivät turhia ikävöitse, jos hyvinkin satun matkalla viipymään.

— Kunpa et tielle pitkälle ja palaamattomalle menisi.

— Sallimus sodassa suosii miestä. Mua viha vääryyttä iskemään käskee. Taistelua tätä, parempata minulla mitään ei maailmassa.

— Jaakko, älä usko minun jäävän tänne. Vielä tänä yönä lähden. Meidät heikommatko heittäisitte lahtarien tallaamiksi... Parempi että yhdessä...

— Älähän ole lapsi. Sota ei sinua kaipaa. Ja toisekseen, tuskinpa ne naisille mitään tekevät. Jää kotiin, Mandi. Jospa kohtaloni minut hyvinkin tanhualle tälle takaisin tuopi. Ja sitten... Sitten ehkä kerran yhdessä käyskentelemme sinne takalistolle. Ehkäpä jo syksynä seuraavana Ahvenjärven taakse polkua pitkin astelemme. Minulla kirves, kontti sekä saha selässä oivan luodikkoni keralla. Sinä sitten nyyttejä monia kanniskelet jäljessä. Tallaamme talomme uuden tanhutta etsimään. Niinhän se paimenessa päätös pikkuinen siinä ahosella puol'kasvuinen tehdyksi tuli.

— Jaakko! Leikkiäkö sinä yhä?...

— En, en leikkiä laske. Totena sen siitä pitäen aina olen pitänyt. — Kapahutti Jaakko sauvoja yhteen ja suk-silta takaisin pihapolulle astui. Mandin käden omaansa otti ja jatkoi:

— Lakkaamatta mielessä minä olen siellä asunut. Pirttimme pihankin olen jo suunnitellut. Kallion sileän

kärjellä siellä, majamme kulmakiveä hevoshakureissuilla silmäilnyt olen.

— Niin sinä lapsekkaita haastat. Et muista kumminkaan . . .

— Miksi en muistaisi . . . Ja sitten kun palajan, on siellä meillä kahdella hyvä . . .

— En jää, Jaakko, tänne . . .

— Vain niinkauaksi kuin palaan . . .

Syleili Jaakko ominluvin Mandia. Katsoi kerran viimeisen silmiin syvälle sinne. Kietonut oli neito nuori käntensä kaulaan Jaakon. Syleilyn kuuman ja kiihkeän jälkeen rivakasti sitten juoksi poika mäkeä ylös, sukset ja sauvat kainalossa.

Pihamaalla alhaalla, jälkeen jääneenä, tuijotti tyttö. Ja kun Jaakon varjon väikkymästä esti tuuhea metsä ja vilunväreet puistattivat häntä, heräsi hän ensilemmen uskomattomasta huumasta. Kuinka se oli tullut? Kuinka se oli heti lentänyt pois? Vieläkö koskaan saa häntä nähdä? Oi, elämää, missä se kerran on saavuttanut äkkiä tavoittamattoman määrän! Rakkauden tuli oli kuumana leimahtanut. Nyt se poltti kumpaistakin. Sydäntä lämmitti. Ja liekki levittäikse virtana suonissa. Sykähdellen ja seisahdellen, henkeä pidätellen lepatti vieno loimo rinnan rauhattoman alla.

Otti Mandi seinältä suksensa valmiiksi alas. Päätäväisyys kuroi pienen suun tiukkaan ilmeeseen. Sitten hän katseli alas lahdelle ja saaren taakse pitkään niemeen, jonne talvitie johti. Pyörähti sitten sisälle äänettömin askelin.

— — —

Jaakko nousi mäkiä jaloin juosten.

Tiet tasaiset työnteli suksessa voimaa säästämättä.

Alamaat lasketteli vauhtia vinhaa. Uskallettua urheilua tämä pimeällä tosin oli. Mutta tiet tutut saattoivat mutkaisinakin mukavasti väistellen vaaralta välttyä. Toisinaan ruoskivat raakut silmiä, tahi uhkasivat sukset pitkillä loikkauksilla laukata vasten louhikoita. Kiviröykkiöt hangen alta pistivät aavemaisina esiin. Saapuipa jälkeen pitkän nousun ylevätörmäinen mäki. Tämä ahde oli korkeampi mäkiä muita. Tässä tiesi Jaakko edessään olevan puolentoistakilometriä pitkän alamäen. Viistoon, mutkittellen vehmaisia pukinmännistö metsiä, vajosi tie alangoihin. Maaliskuun kiiltopintainen hangen kerstänne oli suksepohjaan lipeä kuin mateen selkä. Sivakat sukset liukuivat villisti. Tervapalvin kärskissä kulkeneet kiiltopintaist kyyt kiidättivät Jaakkoa kuin ajatusta notkosta notkoon, töyränteeltä töyränteelle. Helposti ja huoletonna nötkähteli nuortea ruumis.

Tuolla oikealla, suosalmekkeen laiteella häämöitti harmaana Santalan tölli. Jaakolla aatos mielellään pyrki viipymään hetkisen töllin tienovilla täällä, missä hiekkaiset perunapellot lumisina laakeina kallioiden korkeiden kuppeilla koukertelivat. Linnustelumatkoilla eräretkillänsä syksyn moniaan suussa, oli Jaakko eniät kerrat lounastellut töllissä tässä. Monen mustan metson lihapaisti makkialle maistunut oli jauhokkaan santamaaperunan keralla. Maistui se paremmalle senkin takia, että Mandin koti oli tämä . . .

Olisi mukavata ollut kerran kaksi kopahuttaa pirtin ikkunan pieleen ja matalalle ukkorähjykselle lausua: "Hyvästi nyt sitten. Tämä taitaa olla kerta viimeinenkin, kukaties." — Mutta vastausta ei Jaakko vuottamaan olisi kerennyt vuoteilta ylös kavahtaneilta. Ei! Ja niin jäi

sinne tölli katselemaan oudoksuvilla ikkunoillaan yöllistä yksinäisyyttään keskellä erämaata.

Hiihtäjä suksineen eteni koreassa koivikossa joutuin. Hänestä oli hauskaa väistellä mutkia ja väännellä ruumistaan sinne ja tänne vilistäessään puiden ohitse. Asettuipa joskus vanha visatyvikoivu tahi mahtava, humiseva petäjä kuin Jaakon tielle. Näyttipä siltä, kuin huima hiihtäjä syöksyisi päätäpahkaa kalloineen puun kylkeen. Mutta erehdys, Jaakkopa viime tingassa aina hapuilikin havuja ja juurioksia vastaisen puolen puista. Ja sitten aina saivat sukset uuden suunnan, sinne, minne tie osotti. Yhä vinhemmin liukuivat sukset ja tuulena humisi ilma ympärillä. Yhä sukkelammin asettuivat rungot tielle uhaten ankarasti tuhoisilla iskuillaan. Mutta yhä ketterämmin väisteli Jaakko. Toisinaan oli hän kyykkysillään, toisinaan eteen, toisinaan taakse kumarassa, toisinaan viillätäten vasenta ja sitten taas oikeata sauvaa. Keinui var-talo sinne tänne. Sukeltausi kuin ampiainen alas vierte-miä ja metsäisiä mäkilöitä. Sitten sujuivat sukset suikelehtien poikki mättäisen noroniityn aavalle järven jääl-le. Vastaiselle rannalle tultuaan, aikoi nousta jalkasin törmää ylös venetalaan töyrylle, mutta silloinpa nuotta-kodan kupeelta äyskäisi äreä ääni:

— Ken siellä? . . . Kädet ylös!

Pahoin hämmästyti Jaakko, kun valkokaapuinen haamu nurkan takaa astui esiin häntä kohden. Sukkelasti sukset ja sauvat olivat solahtaneet tielle. Tämä oli kaikki tapah-tunut niin äkkiä, että vastaanpano oli vallan mahdoton.

— Kuka olet? . . . Minne matka?

— Jaakko minä vain olen . . .

— Jaakot meillä on kaikki käsketty ottaa kiinni. Marssimme taloon . . .

— — —

Kartanoon tultua pääsi Jaakolta helpoituksen henkäisy. Ahdistuksen painava puntti laskeutui alas rintaa painamasta. Kun silmät olivat selviytyneet, niin oli kun olikin punaiset täällä vielä vallassa. "Koiruuttaan ovat vetäneet valkoisen mekon selkäänsä", ajatteli hän astuesansa esikuntaan.

Suureksi ilokseen tapasi Jaakko vanhan toverinsa Rajavaaran Aapon ja Kiiskilän Konstan, joille kertoi heti mille asioille hän saapunut oli. Ihmeissään huudahti Konsta:

— Vai on Turpeen Kustaa siellä!

Aapo lisäsi:

— Ja "Mäkinenkö" taasen lähestyy?... Sitten he vetivät patruunakoteloita ulos laatikoista ja täyttivät reput. Riensivät kuuden kesken ulos pihamaalle ja sieltä järvellepäin. Jaakko ohjasi joukkoa sille suunnalle, mistä kuullut keskustelun oli Korven kamarin oven takana Mandi.

Olihan Jaakko noussut suksille juuri sentähden ja oikomattoja sydänmaan halki rientänyt sanaa tuomaan. Mandi oli selville saanut, että Turpee ja toverinsa opastavat valkoisia yölliseen hyökkäykseen kiertoteitä Länkipohjaan. Ja että pienemmät joukot pyrkivät Kangasalle asti katkaisemaan rataa. Tämän tiedon Jaakko oli tuonut ja enemmänkin, jotka vetivät yhteen päivällä saatujen tiedustelujen kanssa. Täällä miehitetyssä sydänmaan talossa komentajina olivat Kiiskilä ja Aapo. Jälkimäinen oli vasta pari päivää sitten saapunut edelliselle avuksi. Ryöväri lähteellä saamansa vammat olivat paljon Aapoa heikentäneet, mutta sairastamaan hän nyt ei mitenkään joutanut. Toverithan kaipasivat häntä, rohkeata ja kaikkien

suosion voittanutta miestä. Sinne, missä vaara oli suurin, punainen esikunta komensi Konsta Kiiskilän tahi Aapon. Merkillistä kyllä, missä nämä toverukset olivat, siellä valkoisten liiallinen halu hyökkäilyyn herpaantui ja pian vihollinen alkoi etsiä reikää ja rettelöitä muualta.

Pian selvisi odottamattomasta tiedonannosta se epäily, että valkoiset sittenkin yrittävät päävoimineen painaa rautatien itäistä puolta. Pian Konsta muisti miten Rosan Pietarista pestaamat suomalaiset ja hyvinkäläiset uudet joukot olivat tarkoitettut juuri Länkipohjaan avuksi ja että miten vielä junan liikkeellä ollessa annettiin Kallen-Aution hälyytyksen takia lännenpuolelta, määräys noiden miesten sille sivustalle lähettämistä. Siis olisi pitänyt, kuten aikomus oli, jäädä Oripohjan pysäkille ja marssia suoraa Leppähampaalle. Mutta nyt olivatkin asiat toisin. Ja mikä ihmeellisintä, samaa määräystä seurasi vielä toinen ja kolmas juna ja miesten toimittaminen Korkeakoskelle ja Metsäopistolle. Nyt Konsta ja Aapo saivat selville liikkeiden olevan pelkkää petosta ja että edessä oli huomenna se päivä, joka tuo ratkaisevia sekä tuhoisia seurauksia punaisille. Mutta ei yleisesti uskottu asioiden pikaisesti kehittyvän siihen suuntaan. Määräys oli Aapolle käydä Kolhinselän suunnalle, jossa on joukot siirrettävä vesistön kapeimmalle kohdalle, Eväjärven kylän luokse. Mutta kaikki näytti myöhäiseltä. Uskottiin olevan parasta käydä taisteluun niillä voimilla, mitä hallussa oli. Sairaalle Ollille, joka jäi taloon, tuli huoleksi toimittaa lähetti Lylyyn. Jotakin nyt oli tapahtumassa, mutta mitä, sitä ei varmuudella voinut sanoa.

Mitä tapahtui etuvartio mökissä?

Jaakko tiesi lapsuusaikaiset metsätiet tarkoin.

Hän tiesi ja tunsu maat pimeästä yöstä huolimatta. Pieni joukko pyrki yli järven jään, aikomuksella viimeisen etuvartion ulkopuolelle. Silloinpa pamahtivat laukaukset ja kuulaside vinkuili sylenverran sumuun vasemmalle. Joukko viskautui hankeen, paitsi Jaakko, joka ei tuntenut sodankäyntitavoista aakkosiakaan, tietysti seisoi. Mutta pian laukaukset uusiintuivat, jonka jälkeen hänkin hitaasti laskeutui vatsalleen. Jaakko katseli ketunnahkaista kinnastaan ja ihmetteli:

— Tuli siihen naarmua nyrkkiinkin.

— Aapo kysyi:

— Osuiko sinuun?

Vastasi Jaakko:

— Oikeinko ne ovat valkoisia, kun tarvelemään...

— Kaikesta päättäen. Eivätkä ne ainoastaan tarvele, hengenkin ottavat tässä avoimella. Kaiva lunta altasi. Mutta pojat, ei pidä ampua. Tulen huomaavat. Sumussa meille on suojaa... Ovatpas riivatun koirat pian saapuneet, jos he samoja ovat.

Jaakkokin tuumi:

— Heillä matka kaksivertaa pitempi, mutta lienevät hevoset hyvät.

— Kyllä meillä pitää olla uskallusta tuon vuoren suojaan... Ennenkuin Aapo oli lopettanut, raikui laukaukset talojen takaa metsissäkin.

Konsta sanoi:

— Ovat kiertäneet. Nyt siellä pojilla on itsellä työtä, apuumme eivät ehdi. Olisi minun pitänyt olla Ollin apuna. Kuinka se sairas mies pärjää. Perääntyminen rantaan oli mahdoton yli lahden. Aapon neuvo oli ainoa oikeimmalle näyttävä. Nyt oli Aapolla päätös valmis:

— Pojista kuka hiihtää tuohon kallion kärkeen?

Jokainen lupautui. Mutta tehtävän sai Jaakko. Vielä häntä neuvottiin maalle päästyä siirtymään vuoreenpäin ja siellä ampua vihollista. Vaikka Jaakko varomatta ollelleen tahi pelkäämättä, asettui suksilleen, eivät kuulat sattuneet. Poika hiihti maalle kuin nuoli. Samalla komennettiin toinen, mutta vihollinen havaitsi ja ampui häntä kallionkärjen luona. Haavoittunut nousi kuitenkin niemien takaa edellisen mukaan. Hetken odottelun jälkeen avasivat he tulen vuorelta päin, joka viholliselle tuli vaaralliseksi. Jäältä menivät muutkin samaa tietä, paitsi Konsta, jonka oli palattava Ollille avuksi.

Yön pimeydessä kajahtelivat laukaukset siellä täällä. Koko seutu tuntui joutuneen sotaiseksi. Aseman oikea laita oli epäselvä. Kivikkomäessä teki Aapo johtopäätelmiänsä. Hän jätti neljä miehistänsä pitämään tulta vuorelta ja hallitsemaan koko sitäpuolta järven selkää. Mutta itse hän lähti Jaakon kanssa kiertämään vuorta, päästäkseen valkoisten seläntäakse tielle, mitä he olivat saapuneet.

Noin kaksi kilometriä olikin onnellisesti kiertoliike käynyt, jonka jälkeen saapuivat aikomalleen tielle erään töllin luona, mäen toisella puolella. Töllin pihamaalla oli hevosia. Niiden joukossa sekin valkoinen, jonka Jaakko illalla oli nähnyt lähtevän Korven pihalta.

Aapon kehoituksesta hiipi Jaakko tuvan ikkunan alle

nähdäkseen, mikä elämä ja huuto se oli, joka mökistä kuului. Mutta kun ikkuna oli korkealla, ei poika voinut siitä sisään nähdä, vaan otti aisan, jonka asetti pystyyn seinustalle, jota pitkin kiipesi kurkistamaan. — Rohkea poika, ajatteli Aapo.

Kun poika oli palannut, ilmoitti hän :

— Rääkkäävät naista siellä sisällä. Pieksävät ja tietoja vaativat.

— Montako miestä heitä?

— Kaksi. Toinen lyhyt, sarkatakkiin puettu ja se, joka oli takana pöydän, vahva ja tanakka.

Aapo mietiskeli tovin, sanoi sitten :

— Mäkinen varmaankin. Mutta nainen, kuka hän olisi? Taasen katseli Aapo hajamielisenä vuorelle, jonka takaa yhtämittäinen ammunta räikyi ja kaikuna hajosi ympäri koko saloseudun. Hakisiko miehet tänne? Eivät kerkiä kuitenkaan. Kahden nyt on toimittava. Katsoi Aapo sitten Jaakkoa ja sanoi :

— Arka sinä et taida olla?

— Kuinka niin?

— Jos tässä syntyy kähinä . . .

— Noidenko kanssa?

Nyökkäsi Aapo myöntäen :

— Niiden. Mutta onko mitään muuta tietä sydänmaan halki kuin tämä?

— Muita teitä ei ole, joista muut, kun minä tietäisin.

— Ja tämä johtaa mihin?

— Kolhinselän rantaan, Kotipohjaan.

— Tiehaarojakaan eikö ole?

— On yksi vasempaan, Kaukajärvelle. Tästä kolme virstaa.

— Olivatko ne tuolla sisällä talonväkeä toiset?

— Minä en luule.

— Se on pahinta. Tappaa emme heitä saa. Mutta vangiksi otamme.

— Minä mukana olla koetan.

Molemmat kuuntelivat ympäristölle. Jalanastuntaa eikä hiihtoakaan kuulunut. Paitsi huutoa ja mäikästystä, mökistä näkyi valojen liikuntaa huuraisten ruutujen takaa. Portaille kuului naisen selvä, käheä ääni:

— Jumalan tähden! Säästäkää henkeni!

Aapo tunsii miehet, kuten oli arvellutkin. Hän muisti miten Pystytukka Turpeen kera, oli heitä saattamassa lammenrannelle pyykkitupaan. Kuinka raakamaiset kasvot olivat irvessä saadusta saaliista. Kuinka villi verenhimo hekumoitsi niissä ilmeissä. Turpeen katseen muisti, miten se kiukkuisena liekehti hänelle Metsämäen kaupassa. Muisti Mäkisen, miten tämä viimeiseen saakka oli rikollinen Ryövärilähteen luona, jossa koetti häntä ja Ollia murhata. Aapo oli tälle lurjukselle sanonut: "Hyvä. Olkoon se sinulle tämä viimeinen kerta. Muista, että vastaisuudessa, jos tapaan sinun pettämässä rehellistä taistelua, voi sinulle käydä hullusti". Mitä onkaan nuo kaksi, joiden tiet sattuu yhteen hänen kanssaan, mietti hän. Olihan henki kilpana ollut niin monesti. Antautuako vieläkin seikkailuun mokomien kanssa, vaiko jättää ja väistää? Olihan nuo miehet juuri niitä, jotka Kassu Pylväistön kanssa lahtasivat kaksi hänen veljistänsä. Mutta omi tuista, että Pylväistö oli hänet säästänyt, vaikka Turpee ja Mäkinen vaativat tuomion toimeenpanemista. Olipa Kassu toimittanut niin, että hän sai Vaasan valtiossa vapaanakin oleilla vieraalla nimellä. Tämä se Mäkistä harmitti. Enempää miettimättä, naisen uusiintuvat avunhuudot jouduttivat päätöstä. Kyyryisinä kuin kissat nousivat

he molemmat töllin korkeita puuportaita porstuan kynnykselle. Mutta pimeän, pitkän etuhuoneen permannot olivat orsista tehtyjä ja päästivät pahan kolinan Aapon askelten alla. Jälessä tuleva Jaakko ei voinut välttää saman äänen uusiintumista muutoinkin raskasjalkaisempana.

— — —

Lakkasi pirtissä puhe. Mutta askeltakaan ei enempää porstuasta kuulunut. Oven kummallakin puolella kuunneltiin ja henkeäpidätellen kuluteltiin loppuun ijäisyyden mittaisia sekunteja. Kolkko ääni koleana jyrisi sisällä:

— Kuka siellä?

— “Suomenmies” . . .

Hetken kuluttua kysymys uusiintui:

— Kuka?

— “Suomenmies”.

— Se sana oli eilen!

— Oikein. Se oli eilen. Vastatkaa heti mikä on tänään?!

— “Oriveteen”! — Aapo ulkoa tiukkasi:

— Ainoastaan kahteentoista tänä yönä. Ettekö kuulut, kun kysyn mikä on tänään? Nythän on kello yli puolesta yöstä?

— “Länkipohjasta”. Ettekös te kuullut kysymystä?

— Oikein — “Suomenmies” — “Länkipohjasta” — “Oriveteen”. — Hetken perästä virkkoi sisällä toinen:

— Hyvä. Nosta haka auki.

Ravahti haka ja lennähti ovi auki. Kaksi miestä syöksyi sisään. Kuiva käsky karjaistiin:

— Kädet ylös! — Komennuksen vaikutuksesta tomujen luuli katosta rapisevan. Odotettuja laukaisuja kummaltakaan puolelta ei kuulunut. Kattolampun himmeässä valossa nähtiin sisällä olijat horjuvan ja koettavan nostaa

käsiänsä koholle. Ulkoa tulleet olivat aseman herroina. — Aapo rentona sanoi:

— Terveeks Turpee ja Pe—le!... Jokos tapaan teidät kolmannen kerran ilkitöissä?... Tuota naistako täällä hengiltä kirnaatte? Punaisten alueella taasen olette ilkitöissä! Ettekö konnat tiedä, ettei ole hyvä tänne tulla hävitystöille? — Kukaan ei vastannut. Aapo jatkoi:

— Ettekö vastaa? Kuka on tuo nainen, jota kidutatte? Joko kokonaan tapoitte hänet! Kumpainkaan ei vastaa.

— Suu puhtaaksi taikka sataa! — Miehet mykisivät jotakin. Nainen lattialla liikkui ja yritti hiukset hajalle revittynä sanoa jotain, mutta alkoi itkeä. Nyyhkien sekaisesti sai sanotuksi:

— Pylväistöltä minä olen... Rukoilen armoa itseni ja heidänkin puolestaan. Älkää tappako heitä kurjia... Murhaa ei saa murhalla kostaa... Oi, maailmaa!... Olemme onnettomia ihmisiä... Rukoilin juuri jumalaa ja hän avun luokseni lähetti...

— Lakkaa ruikuttamasta. Ei ole aikaa itkuun eikä kyyneliin. Kuka sinä olet? Nimesi?

— Pylväistön karjakko-Stiina minä vain olen...

— Sekö Kassun kätyri ja leipäsusi... Tunnen sinut. Ammutte kaksi veikkoa minulta. Kaunis ihminen! Etkös Vilppulassa virnuillut, naasikka? Mutta mikä sinut naarassusi sai riitaan näiden hyenain kanssa? Olisipa teidät kolme raatelijaa luullut sopivan toistensa kanssa siellä, missä parhaillaan punaisten veri virtana vuotaa. Luulin sinut nainen joksikin muuksi ja siksi apuun riensin. Hyvä. Tehkää tili toistenne kanssa. Etkö juuri sinä saattanut Nordesseenit vähällä tuhoon? Sinähän saatoit lahtaaat Kalliosaareen. Etkös emäntääsikin pettänyt ja

toimittanut villin murhaajan tuliluikun hänen eteensä? Avustitkos Vilppulassa Ollin ja minun kiinniottamista... Ja nyt tapaam teidät kissat ja koirat tunkeutumassa uudelleen Hämeen sydämeen tulta ja murhaa tuomassa! — Sanoi nainen:

— Malttakaa Aapo että sanoa saisin. En kiellä kaikkea sitä, mitä sanoitte. Mutta lahtari en enää ole. Ei sitä ole enää Kassukaan. Auttaa tahdomme teitä kumpainkin, vaikka tovereiksi emme enää kelpaa. — Rääsyihin puettu ja runneltu nainen nousi istualleen ja jatkoi:

— Katsokaahan miten olen revitty. Kas tuo roisto, tuo, aikoi minut ottaa hengiltä. Ottivat minut tiellä kiinni. Olin tulossa luoksenne tuomaan tärkeitä tietoja, joilla olisin koettanut sovittaa törkeät rikokseni. Olin siitä varma, että anteeksi annatte ja iloitsin suuresti, että voisin täten kumminkin palvella Suomen köyhälistöä tällä onnettomimmalla hetkellä. Noista papereista, jotka minulta ryöstivät, näette miten kavalasti hyökkäävät päällenne. Tuossa pöydällä ne ovat. Paperit on Kassu hankkinut vielä samana yönä, jona teidät irti laskimme.

— Olitko se sinä, joka olit avaamassa ovea Kassun kanssa?

— Minä se olin.

— Mistä se synnintuntoon tulo johtui?

— Kassu kertoi herrojen paljastaneen karvansa.

— Mitä niissä papereissa on?

— Valkoisten sotasalaisuuksia. — Katsoi nainen rääkkääjiinsä: — Mulkoilkaa vain siinä, ettepä uskalla päälleni nyt hyökätä. — Aapolle: Pystytukka kumminkin vainusi pian vaaran, ja sehän kuuluukin olevan oikea koirankuontolainen, laittoi takaa-ajajat. Kymmenet kohdat olen etsinyt reikää läpi rintaman, päästäkseni luok-

senne. Nyt sain selville tämän sydänmaatien, mutta pahako nuo lennätti eteeni. Selänpään metsänvartijalta olin saanut apua. Pari punaista oli ottanut sieltä juuri puulaakin hevosia, jotka valkoisia varten talliin asetettu oli. Ja niiden takaa-ajajat yllättivät ja kiinni ottivat. Karkasin heiltä kuitenkin ja viikon olen syömättä näitä metsiä ja maita eksyksissä kierrellyt. Satuin sitten erämaan tölliin, jonka seinustalta sukset sain ja niillä hiihdin. Mutta pahaksi onneksi laskin tielle juuri suden kahden suuhun, jotka tuossa lattialla ovat ja sitten tänne minut raastoiivat. Katsokaa hiustukkoja lattialla, miten ovat minua hakanneet ja kiskoneet tunnustuksia tahtoen. Vaikka ovat minut pisseet, älkää heitä tappako . . .

Kuulematta enempää naisen puhetta, keskeytti Aapo:

— Sen me itse tiedämme! — Aikoen juuri kuroittaa pöydällä olevia papereita vasemmallaan, kun oikealla piti revolveria, vingahtivat porstuan permannot ja kolina oli merkkinä tulijoista. Silloin Turpeen käytös muuttui. Rohkeus palasi ja odottamatta oven avautumista syöksyi salamana Aapon revolveriin kiinni. Kun Jaakon piti juuri iskeä Turpeeta, sai hän tekemistä mustapalttoisen kaverin kanssa. Ja vaikka Jaakko oli mainio ja norjavartaloineen urheilija ja muutoin rotevavoimainen, oli vastustajansa kuin juurikas, jonka ympärillä otteet lujatkin saivat vastuksensa, niin että heistä näytti tulleen kaksi kihisevää kissaa, jotka villisti repivät silmiä toistensa päistä.

Rajavaaran jättiläisvoimainen Aapo tällä aikaa sekaantui alussa niin, että Amerikan kapakoissa opin käynyt nyrkkitaistelija antoi luunuijista iskuja kuin satamalla. Leukaan osunut isku antoi Aapolle niin ankaran sysäyksen, että mies menetti tasapainonsa ja suurella rytinällä suistui pirstoutuvan pöydän kera nurkkaan. Vahvakou-

rainen Turpee väänsi hurjasti kiroten aseensa Aapon kädestä. Mutta kun hän ojensi sen Aapoa kohden, hyökkäsi hajatukkainen nainen vimmoissaan esiin ja hamusi hampaitensa väliin ojetun kalvosimen. Käden oli naisen painosta ja kivusta vaivuttava. Revolverin kuulat puhkoivat lattiaa lauetessa. Ja vaikka Turpee löi naista vasemmalla kädellä päähän, eivät iskut vähääkään vaikuttaneet. Viliintynyt ihminen puri rannetta kuin peto luuhun asti. Päästämättä otetaan irti murisi tämä kuin koira. Molemmat, sekä mies että nainen, sortuivat lattialle tyrmistyneinä. Mielipuoleksi tullut raivotar piti leukojaan yhä lujemmin kiinni ja silmät kiiluivat kuin sudella. Turpee oli kiskonut aikansa pitkiä hiussuortuvia juurineen irti ja suurta tuskaa kärsien ähkyi ja puhkui. Mutta viiltävä kipu vaimeni kaikista turskimmankin sisun niin, että oli pakko alistua ja hervotonna jäädä rimpuilematta läähättämään lattialle. Aapo hämmästyneenä katseli moista kamppailua. Hän näki miten pedon hampaiden välistä veri katkenneesta valtimosta virtaili . . .

Jaakko oli selvinnyt vastustajastaan ja kinnasteli vielä viimeistä voittoa lattialla. Tiedusteli jokaisen nyrkiniskun välillä.

— Jokos tunnustat? . . . Jokos nyt korilla tunnustat?

— Ja vaikka alla makaava sanoi:

— Tunnustan . . . tunnustan . . . niin nyrkin iskuja sateli suunpäälle lakkaamatta. Sitten sanoi Jaakko:

— Vielä kerta pitäisi sun turpaasi silitellä, mutta olkoon nyt sitten, jos kerta tunnustat?

— Huonompi minä olen . . . Velikulta, laske minut . . . Jaakko nousi seisoalleen ja korjasi housujansa kuin poika, joka on ollut painisilla:

— Pyristeli ja sätkytteli ettei tahtonut oikein aluksi

kiinni saada. Mutta eihän siinä sitten mikään auttanut, kun se otettiin tosipeliksi. Potsojollaan sitä on ollut paremmatkin miehet näissä käsissä — kehahteli Jaakko ja lisäsi: No, nousehan ylös ja muista olla ihmisiksi, tahi jos vielä alotat, otan minä ja oikein todenperään sätistan . . .

Hysterinen tyttö oli rauhottunut ja hän oli saatu uskomaan, että Turpee ei voi hyökätä päällensä, irroitti otteensa ja horjui ylös. Mutta Aapo auttoi Turpeen tuolille ja sitoi katkenneen valtimon. Lausui Aapo:

— Olet ollut enemmän vihollinen itsellesi kuin minulle. Nyt kai suvainnet minun koota nämä paperit rauhassa. — Nyt vasta havaitsivat kaikki katsoa ovensuuhun, koska kuulivat sieltä rykäisyn ilmaisten saapunut vieras itsensä. Jaakko katsoi pitkään, sanoi sitten:

— Mitäs tulit? . . .

— Tulithan sinäkin . . .

— Sanoinhan minä, että pysy kotona.

— Tulinpa kuin tulinkin . . .

— Mitäs täällä sodassa hameväellä on tekemistä?

— Oletko sinäkin sodassa mokoma olevinasi. Painahan te täällä harjoittelette. Sanoinhan, etten jää sinne kotiin.

— Mutta kuinka sinä Mandi tänne pääsit? . . . Palaa nyt siivolla heti pois. Oikein totta täällä on sota! — Aapo sanoi:

— Hontikko sinä olet? Anna tytön olla. Naisten apu täällä juuri onkin tarpeellinen. Punaisessa ristissä on työtä. — Mandi veitikkana sanoi:

— Niin. Ja tappelussakin näkyvät pärjäävän paremmin kuin miehet. Hikipä siinä olisi ilman Stiinaa tainnut tulla sinullekin. — Aapo kysyi:

— Kuka sinä likka sitten olet?

— Olenpahan se mistä tämänlainen on pois. — Aapo katseli Mandia, sitten Stiinaa ja lisäsi :

— Nyt ei enempää siekailla! Tietäkää mistä meillä on kysymys.

Alas kuoleman hyppyristä

Molempia vankeja ei voitu ottaa suksille, koska niitä ei ollut tarpeeksi asti. Sensijaan Mandi ja Stiina saivat sukset ja paperit, sekä Jaakko osoitti heille ladun pään. Hän neuvoi, mistä kiertää vuori ja hiihtää punaisten puolelle. Aapo ja Jaakko ottivat kaksi hevosista ja pakkottivat vangit asettumaan rekiin ja ajoivat vauhdilla vastakkaiseen suuntaan kiertääkseen pitkän kaarroksen kautta metsäteitä omalle leirille. Olisihan ollutkin turhaa kahden miehen pyrkiä suoraan paluumatkalle ainoata tietä, minkä yli kulki valkoinen ketju.

Tuskinpa töllin piha oli tyhjä, kun pimeän porstuan perältä juoksi joku ja painoi suoraapäätä valkoisten luokse. Ammunta järvenrannikolla alkoi kiihtyä. Mutta puolituntia tapahtumain jälkeen töllissä, nousi sen pihamaalle joukko miehiä. Miehet hälisten kiirehtivät hevostensa luokse. Mutta aittarivin takaa löysivät he ne tapettuina kuormarekien eteen . . . Karkeasti kiroillen katselivat jälkiä pihamaalla, josta kahdella parhaimmalla konilla olivat Aapo ja Jaakko äsken lähteneet. Työrään alta nousivat suksimiehet, joista valitsi vihollinen takaa-ajajat.

— — —

Virstan, puolitoista, ajoivat pakenijat hyvällä vauhdilla.

Mutta kuta kauemmaksi mentiin metsiin, sitä huonommaksi tuli tie ja vänkäsi väkistenkin liikaa oikealle. Tien kumpaisellekin puolelle erosi könsänäijien halko- ja heinä-

uria. Varsinainen valtatie pian heikkeni. Tästä oli syksystä alkain ajeltu vain harvoja kertoja. Hevosien jalka upposi polveen asti. Lyönneistä ja piiskaamisista huolimatta heittivät hevoset hölkkäämästä ja alkoivat astua käymäjalkaa. Aluksi oli ajeltu läpi varpuisten huuran hörrittämien lepikkoahojen. Toisinaan saavuttiin sekametsiin, mitkä tihenevät ja jyrkkenivät. Kurujen kätköistä köhjötti lumettomia kallioseinämiä. Toisinaan avartui notkelmissa niittynen heinälatoinen.

Aapo jo katui koko tämän suunnan valitsemista. Yhtähyvinhan olisi keksitty joku toinen keino. Ampua vangit ja hiihtää tiehensä, olisi ollut kylmän vallankumousmiehen tuuma. Mutta ei. Esikuntaan oli nämä tiedusteluja ja tutkimuksia varten vietävä, oli hän itsepintaisesti päättänyt. Aapo seisoj etummaisen hevosien vanteilla, alituisesti uppoavien jalasten kannaksilla. Hanki rahnusti jalvoja ja veti tavantakaa lapikan tielle. Tämä Aapoa suuttutti. Huusipa hän jo Jaakolle:

— Mitenkä lienee, — olemmeko oikealla tiellä? —
Jaakko sanoi:

— Tie on oikea, vaikka huonosti ajettu. Ja jos käyntiä kuljemme, perii meidät päivä jo ensikylään mennessä, ellei sitä ennen piru meitä imase lotkaansa.

Senjälkeen oltiin kotvanaikaa kuljettu vaiti ja turhaan hevosia hoputeltu juoksuun. Kuluipa tunti, jopa toistakin, eikä vielääkään oltu saavuttu sen ainoan ihmisasunnon luokse, mikä välttämättä vastaan tien vasemmalla puolen piti tulla. Toisinaan pysähtyivät hevoset omivaltaisesti. Miehet unohtuvat niitä käskeä käyntiin, koska mietiskelivät asiata sinne ja tänne. Jaakonkin muistaminen tien tuntemuksessa alkoi paikkapaikoin pettää. Tuntuipa toisinaan siltä kuin ei eläissänsä olisi mokomanlaisia tienoita

tarponut. Olihan hän poikasena näitä maita moneen kertaan koirineen kuleksinut. Kierrellyt oli pyssy selässä toista jos molempaakin rinnettä ja rymeikköä. Mutta nuori metsä siitäpäin oli kasvanut ihmeteltävällä voimalla. Mehevä maa oli lykännyt männikköä jos näreikköäkin. Olipa kasvanut moni ahokin upposten umpeen kuin puuronsilmä. Matalasta taimistosta oli tullut kah-tasyltää korkea vuohenvesamännikkö. Ja leveä tien uoma oli kutistunut tuskin tuntuvaksi juotiksi. Tämän tähden Jaakko Aapon kyselyihin vastaili epävarmasti.

Taaskin seisoivat hevoset. Yöllinen metsä ja maisema huokaili hiljaa. Mutta juuri siinä seistessä kahden vaiheella, halkaisi hiljaisuuden möyhkintä, joka kuului suoraan edestäpäin. Selvästi ne olivat kuormaa kuljettavan hevostiehen ääniä.

Jaakko katsoi kysyvästi Aapoa. Vangit reessä liikahtelivat. Hekin heristivät korviansa. Aapo ei vastannut mitään Jaakon äänettömiin vilkuilemisiin. Nytkin tapansa mukaan Aapo oli tyyni. Hän rauhoittui, kuten aina vaaran uhatessa ja nieli pettymyksen tunteen. Metsään emme syvässä lumessa pääse, — ajatteli Aapo. Takaisin emme voi myöskään pyörtää. Eteenpäin tässä on hetkeäkään arvelematta päästävä, kävi kuinka kävi. Tulijat kyllä hän oivalsi liiankin hyvin. Mutta päättäväisenä nyt oli pysyttävä. Vankien suureksi kummastukseksi sanoi:

— Ajetaanpa taasenkin eteenpäin.

Jaakko kömpi ketterästi kuskipukille. Ohjanperillä räpsäsi hevosia ajatellen:

— Oikeinkohan tämä on sitä sotaa? Jokohan minä olen oikein punakaartilainen? Kas kun heti panivat toimeen. Eipä sitä olisi Mauri ja moni muu uskonut jos minä eilenillalla sanonut olisin. Kummoisethan lienee

sapuskat ja palkat? Talon ruuassa ja työkaluissa tässä pidetään. Siinä miettiessään Jaakko muisti taskussaan olevan tulipunaisen lettinauhan, minkä Mandi oli hänelle muistoksi antanut. Nauhan otti Jaakko ja satoi pomppatakin nappiin. Salamiten hän sen siinä teki, ettei takana olijat sitä havaitseisi. Ja kun kerran nauhat olivat niillä muillakin, niin täytyyhän sitä sentään merkki olla. Muis-tikohan se pomo edes nimeä kirjoihin pistää, ettei käy kuten tässä takavuosina kerran tukinuitossa kävi, että py-välsivät kaksi keväistä pitkää päivää pois palkkalistoilta. Eihän ne herrat aina niin huomaa, eikä se pännätyö ole sellaista kuin kirvestyö. Jos esimerkiksi halkopinon hak-kaat tuohon mäkisyrjään, niin siinä on pino, ei se siitä pääse ylös ilmaan, eikä hupene pois polttamatta, siinä se vain pysyy paikoillaan. Mutta kirjaan jos jättää herra koukeron pari pyöräyttämättä, saattaa se merenteerata monta mutkaa ja koukkua. Niin se asia oli sen tukin-uittokevään kanssa ollut. Tiesihän Jaakko itse ettei hä-nellä yhtään rokulpäivää ollut, vaikka herrat litviikistä lyhensivätkin. Kuitenkin häntä rauhoitti ajatusten loppu-tulos. Sillä suoriutui se asia ponttoolla kuin suoriutuikin. Näet siellä rehvasi hän saman pomon, niin että nenästä nokkaan sai sanoa: "ei passaa tässä mutkan heitto, onhan asia selvä kuin juna!" Mutta sinnikäs oli sekin ruoja ollut. Uusissa riukuvartisissa pasierinahkasaappaissa rek-kasteli ja röyhenteli kekkavatsana varppikasan päällä. Mutta kun minä olin kysynyt: "maksatko sinä ne kaksi päivää ilman kauhtumatta", ja kun se sanoi, ettei hän maksa, niin täytyi minun ottaa häntä nikusista. Se tenän kovan teki kuin tekikin. Mutta kun minä sain kourattua äijää laulupillistä ja pyöritin sekä päästin jääkylmään jor-pakkaan, niin tämän kylvyn jälkeen maksoi hän minulle

pennit kouraan niistä kahdesta ansiopäivästä kurssin kanssa. Senjälkeen olimme hyviä ystäviä . . .

Jaakko oli herännyt ajatuksistansa, sillä hevoset olivat lähteneet laukkaamaan äkkiä alaviertävää törmää pitkin. Hänellä oli täysi työ pidellä ja kielellä hevosia. Kääntyi sitten Jaakko reenperää kohti ja kysyi vangeilta :

— Taitaa näissä olla mäkyrin vikoja? — Mustapalttoinen myhähti herrtaiselle kysymykselle :

— Voi ollakin, emme ole niitä niin koetelleet.

Kun muutaman sylen mittainen nikama oli laskettu alas ja hevoset alkoivat tarsia seuraavaa törmää ylös, kysyi Jaakko :

— Olettekos tämän valkoisen hevosen ostanee, vai antavatko lahtarit talonpuolesta ajokkaan? — Vangit vastasivat yhtä rehellisesti :

— Antavat talonkin puolesta, vaan tätä emme ole ostanee, emmekä sieltä saanee. Olemme taluttaneet sen ulos Koskenpään Pänkkälän tallista.

— Vai jämsäläinen . . . Vai antavat talonkin puolesta . . . Vai antavat?

— — —

Töyräälle saapuessaan näkivät he korkean mäen laskevan vasemmalle. Ahde aleni sinne loivana silpomännistö maisemana. Välkyn puustikon takaa siinteli laakson pohjalla jäätyneen järven luminen selänne. Mutkarantaisen järven ääriviivat koukertelivat niemiä ja lahdelmia sinne ja tänne. Mutta kuta edemmäksi siirtyi, sitä epämääräisemmäksi ja pehmoisemmiksi ne kietoi yöllisen etäisyyden piiri. Järventakaa, mataltuvan männikön yli nousi jylhänä uhkea kruunun puisto ja vuori. Hallaisessa hämärässä hahmottuivat muodot sumeina ja melkein mustina . . .

Siinä töyräälläpä juuri heitä vastaan saapuikin edestä

tuleva hevonen. Se veti perässään raskasta kuormaa. Hevoselle ajaja äyskyili ja myöhähteli tavantakaa. Hevosen tämän tulon ounastanut oli Aapo jo aikoja sitten. Kuorman rinnalla kummallakin puolella hiihteli kaksi miestä. Jälempänä tiellä asemiehiä seurasi kokonainen ryhmä. Kuorman sivulla hihtäjät husivat:

— Ketä siellä?...

— Seiskää sinne!... Aapo sanoi Jaakolle:

— Sinä siellä edellä käännä sivuun! — Vangeille matalaan ja kylmästi: Te ette avaa suutanne... Oikaiskaa rekeen. — Vastaantulijoille huusi Aapo: — Väistäkää veljet sivuille, meillä täällä murhetta muassa!... Haavoittuneita nähkääs! Siirryttiin siinä yhä lähemmäksi, kysyi hihtäjistä toinen:

— Tunnus teillä mikä?

— "Länkipohjasta Oriveteen"!

— Älkää kyselkö, laittakaa luitanne sivummalle! Meidän on päästävä eteenpäin! — Aapon huutoa tätä varmensi kuorman takana tuleva miessakki:

— Niin!... Älkää turhia kyselkö! Reki ja luuskanne vain viekää sivuun! Miessakki auttoi hevosia aisoista vetämällä, mutta kun siitä ei ollut apua, täytyi sotkea joukolla tie hankeen kummallekin kopukalle. Ja vasta sen jälkeen nyhkäistiin reet toistensa sivuitse.

Vastaantulijat kummatkin nyt syynäilivät ja sitten mulkoilivat toisiansa ja aikoivat vähällä, sanaa enempää vaihtamatta, painaa suunnalleen, kunnes siinä lähtörytässä eräs valkoisista nuuski nauha Jaakon pomppatakin napinlävestä: — Eikösten tämä ole "nutiken" nauha?...

— Joo... Mikäs muukaan se olisi...

— Mutta ottia tuota ja p—le!... Siinähan tuo Mäisen "kalkkilaiivakin" on lohottamassa!

— Sama kuttu s—na!

— Jukemukat!... Ihan sama onkin?...

— Tunteehan tuon nyt vaikka virstan päähän päivällä, mutta näin yön aikaan ei eroittanut ennen kuin taivasta vasten katastin tuon pykälän tuossa vasemman korvan ulommaisessa ääressä. Tunnenhan minä tämän kuin kuparirahan, olenhan minä sille niin monta silppuapetta sekoittanut. — Silitellen ja taputellen hevosta:

— Siinä se oli pojat vetoeläin!

— Hyvinkin se jyllää voima yhtälailta hevosessa kuin miehessäkin.

— Mutta reessä taitaa olla itse herrukin? Vai kukas muu siinä köhjäyttäisi? Mieslauma kiertyi reen ympärille. Etumaisetkin, jotka jo olivat törmän laiteella, löivät sauvat pystyyn hangelle ja palasivat katsomaan.

— No, kukas muu? Äijä könöttää nyt siis siinä kylmänä.

— Niin sitä ihmisen elinten ja nikusten liikunta sitten loppuu.

— Rikirinnan siinä reenkeulalla ovat ukon "passarit". Kyllä se vainaja niillä palveluksen isänmaalle teki. Tassut ovat nyt kylmänä... tassut...

— Punikin kuula se raapaisi. Liian rohkea oli...

— Elää olisi saanut...

— Jospa tärväämättä se mies elää yli tämän taistelun ja sodan olisi saanut, olisipa kentiesi hänestä hyvinkin keikistynyt valurautaan muovailtu maineen miesi...

— Myystäri hänestä olisi tullut, myystäri.

— Kuinkahan lienee hengenlähdön hetki viimeinen ollut? Kaipasikohan hän lähtiessään lohdutusta?

— Kuka sitä lohdutusta sodassa sitten sairaalle saa?...

— No!... Onhan ne joka komppanialla rippikalut

mukana. Onhan tässä joukossa meidän vöyriäinen nuttuniekka. Liepeetön röijy harmaan sotasarkaisen alla. Kantaa pulloa ja piparkaakkuja... Kyselivät Aapolta:

— Te sanitaari olette varmaan? Millainen taistelu oli siellä?...

— Luja on ottelu! Miestä siellä kaatuu. Näitä pääl-liköitä pitäisi koettaa ihmisten ilmoille, lopetti Aapo lyhyesti. Vangit olivat hiljaa, koska Aapo seiso i alinomaa takana. Ja he tunsivat kovan esineen kosketuksen aina silloin tällöin niskassansa. Se oli Aapon "suojeleva käsi". Kun tämä vastaili miesten kyselyihin, katseli Aapo samalla ikävöiden suksipareihin, jotka viekoittelevina siinä töyräällä hiihtäjää odottelivat. Jaakonkin huomasi Aapo silmänneen itselleen sellaista. Niillä toki seiso i mies. Mutta poika mittaili häntä kiireestä kantapäähän. Hän odotteli hetkeä. Kuten janoisen peuran, paloi pojankin silmät ja halu painua alas ja pakosalle. Nyt vain sekunteista riippui toiminta ja päättäväisyys. Mihin suuntaan tilanne kehittyi. Jaakon eleistä oli pannut lahtareista ovelin ja epäilevin merkille. Ja Aapokaan ei jäänyt havaitsematta, miten tämä valkoinen vihollinen irroitti browningin hitaasti ja asettui lähelle... Taisteluun yllättävään ja murhaavaanko, vaiko suksille ja pakoon?... Alkoi Aapon kylmäverisyys horjua. Jompaan kumpaan tässä heti on ryhdyttävä.

— — —

Joskus sattuu, että kun tapahtumain ratkaisu on hiuskarvan varassa ja Damokleen miekka uhkaavimpana häilyy viimeisintä sipaisua varten, joutuu apu väliin tuntemattomasta sielun syvyydestä kumpuavana päättäväisyytenä. Toisinaan ei löydy valinnan varaa kahdesta mahdollisuudesta. Toisinaan taasen valintaan ei osoittaudu

mahdollisuutta. Aapo oli valinnut tällä erää taistelun ratkaisijaksi, jos kerran oveluus ei auta. Nyt oli jälkimäinen pettänyt. Jaakon käyttäytyminen ilmaisi aiheen epäilykseen. Mutta juuri kun taistelun merkkiä hän Jaakolle tarcoitti yht'aikaiseen alkamiseen, käsitti tämä sen paoksi. Että taisteluun antautuminen olisi ollut epätoivoisuutta, selviää se siitä, että takaa-ajajat painoivat myöhemmin paikalle. Aaponkin hajamieliset vastaukset tekivät joukon rauhattomaksi ja olivat ne piirittäneet re'en valmiina tekemään mitä tahansa. Kysyipä eräs heistä sitä joukko-osastoa ja johtajaa, johon he kuuluvat. Vastasi Aapo:

— Jouduin Siikakankaalla vangiksi Ryövörilähteen kahakassa. Ja sitten karkasin Längelmäelle.

— Vai niin... No hitto! Vai olit sinäkin siellä. Enhän minä muista sinun nimeäsi. Ja meitähän oli vain kolme, kun Turpee, Mäkinen ja minä pääsimme pakenemaan.

— Niin oli, mutta olinkin haavoittuneena toisena niistä kahdesta, jotka punaiset veivät mukanaan. — Tämä naula näkyi vetäneen, sillä kyselijä, ties mistä syystä, jäi vaiti. Mutta reessä makaava Kiukkunen Turpee liikahti. Mäkinen menetti malttinsa ja yritti tarkastaa taakseen, vieläkö Aapon käsi piti browninkia häntä kohden. Yksi sana riittää, ajatteli hän. Jos hän sitä ei sano, joutuu punaiset jatkamaan matkaa ja heidän elämähän jokatapauksessa on mennyttä. Mutta tiellä takana kuului ääniä, joiden tulon ymmärsi Aapo ja Jaakko. Kaikkien huomio kääntyi sinne. Jaakko keksi huutaa:

— Ampukaa! Punikit tulevat!... Turpee ja Mäkinenkin nousivat yhteen ääneen:

— Ottakaa kiinni — punikit! —

— Punikkejahan ne! Ettekö te näe!... Silloin oli Jaakon hetki löynty. Hän suisti suksilta miehen edestään.

Mutta varovainen ohranan agentti oli selvillä nähtävästi ja aikoi murhata Jaakon. Mutta Aapo kerkisi ennemmin ja Jaakolle jäi aikaa kiskoa irti itselleen kiperistä pieksuista sukset. Aapo tällä aikaa hyökkäsi sutena miesjoukon keskitse töyräälle ja kerkesi Jaakon kanssa yht'aikaa hurjaan mäenlaskuun. Jaakolla tosin ei ollut alussa onnea, kuten toverilla toisella. Hän oli toista sauvaa vailla, josta taisteli omistajan kanssa, mutta kun sitä ei saanut, täytyi hänen syöksyä päätäpahkaa alas äkkijyrkästä kallion hampaasta tuntemattomaan syvyyteen. Alastullessa raapivat kovat esineet kantapäitä. Kuusten kuivat oksat olivat repiä kasvot rikki. Mutta jokatapauksessa putosi hän monta syltä ilmassa alas niin onnellisesti, että joutui jaloilleen. Tosin vasemman suksen kantapää halkesi hamaan jalustimeen asti. Mutta kaikesta huolimatta matka jatkui. Jaakko siekailematta paineli kyyryssä kuin istuva kissa mainion mäenlaskijan taituruudella. Välkeän männikön lomista lintuna liidättelevän Aapon huimat hyppyrit kiihoittivat Jaakkoa kilpasille — hänhän oli niitä poikia, jotka ovat syntyneet suksien päälle. Luonnon lapset orvoimmalla osalla mieronmatkallakin oppivat sitä kultaista elämän kokemusta, jota rahalla ei voida ostaa ja joka rikkaille on tuiki tuntematonta puutteista kaikinpuolisista varjeltuna ja hemmoteltuna. Tuimasti suistuivat vasta kyyille kiilloitetut sivakkaiset sukset. Ne hyppivät mättäältä mättäälle, kohokkeiden ja lumpengermäin yli. Siivuilla suistui sorja petäjikkö ja latu mutkaili kuin kyn-täjän vako kivisessä maassa. Jynkeät puut, kataistot ja pensaikot juoksivat tielle iskeäkseen korvalle moista hurjapäätä. Mutta ketteränä ja reippaana heiluili hiihtäjä. Suuntansa katsoi kaukaa ja sinne viistoon viillätti alas vaaran jyrkintä rinnettä. Jaakko itsekin tiesi, että häntä voittanutta laskijaa ei ollut toista tavannut.

Mäenpäällä ammuttiin.

Takaa-ajajat olivat vainunneet vihollista ja heittäytyivät lumeen ja aloittivat tulen. Kuormastolla oli todellinen hämminki. Toisia pakeni, toiset, joille asia oli selvinnyt, eivät osanneet sinne eikä tänne, mutta yksi osa antautui taisteluun ja alkoi vasta-ammunnan. Vihdoin Turpee ja Mäkinen saivat äänensä kuuluville ja voivat selittää asian uskomattomalta tuntuvan laidan. Mutta ennen sitä oli muutamia parhaita suksimiehiä seurannut Aapon ja Jaakon esimerkkiä kiirehtien pakoon samaan suuntaan.

Umpimähkään avasivat nyt yhteen tulleet joukot tulen pakoon lähteneiden jälkeen. Haavoittuneita oli ja niiden korjaaminen antoi toisille työtä. Kenellä sukset oli, hän sai painua perään. Mutta pohjalaiset eivät olleet alangoillaan oppineet mäkien urheiksi laskijoiksi, siksi he tekivät kuperkeikkoja, kaatoivat toisetkin. "Isänmaan puhdistajat" uivat nyt hangissa ja nenällään tekivät tuttavuutta Hämeen kivisille ja kalteville jyrkänleille. Joku heistä laski päin puita ja silpokuoriset jousimännyt kolhivat uskalikkoja kalloihin. Toiset laahustivat sauvoilla, tahi käyttivät istumapyöreitään jarrulaitteinaan. Muutamilta olivat päässeet sukset jaloista ja kiitivät karkureina kaukana edellä. Miehet juoksivat loikkien jälessä ja huusivat:

- Ottakaat rumaahisia kiinni!
- Marroot ja perkelehet kalvakohot heitä!
- Enkö sitä sanoonut jotta rumihia tääl' tuloo!

“Sano Mandille minun kaatuneen”

Yli sydänmaan salojärven laajoille vuorisille ranteille ei ollut eksynyt kulttuurin käsi perkaamaan ja muokkaamaan maita, tekemään tilkkusiansa kallioiden loviloihin. Eipä edes erakko ollut tullut tänne kultaista rauhankoti-ansa rakentamaan. Hiljaisuus ja vaiteliaisuus vallinnut oli ympäristössä tässä. Muinoin joskus metsänkaatajan kirves kaikui ja hongat ryskyen kaatuilivat ja ryteiköissä rouhentuivat oksat karskisti. Tämä tukinkaato rymysi talvina muutamina ja sitten taasen palannut oli rauha — rauha sellainen, jota luonnonvoimat yksin hallitsivat. Milloin kuumina kesäpäivinä metsämörkö mörähdellen kulki hitaasti kahden pentunsa kera vedenkalvon viilentävään kylpyyn, ja latki kirkasta kuultavaa mesimaitoa koveloisella kielellänsä tulikuumaan kitaansa. Höyssykarvaiset karhut kylpivät ja palasivat peittoon pentuineen. Saapuipa joskus syksynsuussa huhuileva karjanhakija, lapsi ihmisen ylevän, tahi nainen nimetön matkoillansa järven rannoille näille. Janoansa sammutti ja jalat vedessä rannan kivellä istui hetken. Joskus joikui laulun lienteän lemmestä kauan unohtuneesta, päivistä palaamattomista. Lauloi laulun järvestä tästä, erälammesta, joka petetyn rakkauden peittoonsa otti. Kuunteli kesäisen laineen loisketta inehmoinen ypöyksin.

Syksyn sumuisen perästä Suomeen hiipi talvi tuima. Jäävaipan loi lakeaksi ja laajaksi ja pehmoiseksi, sen pin-

taa yksin riekkoparvet rikkoivat tahi jänöjen tassut tal-lasivat. Keväthankiloilla metsoparvet kisailemaan kävivät selälle tälle. Lähteville jälle teeret soitimeen saivat kau-kaisilta kukkuloilta. Niille kyttä loukkaita ja pauloja laittoi, vaanien Tapiolan riistaa. Huhtikuun aurinko hau-toi rannat paljaiksi jäistä. Hiipipä silloin syvyyksistä mustista hauet kultakylkiset auringon paisteeseen liekoina loikomaan rantavesiin. Kiidätti jo varhain ilmojen halki kevättuulten mukana sinikaulasorsa ja istui ojansuulle auenneelle. Tämä terveiset ensimmäiset toi etelän auringon alta.

Silloin saapui juhla, odotettu elämänuhkua umpuileva aika. Taasen nuoruus palautui. Hämeen hämärillä kor-suilla nokinenäinen matala mies auki työnsi saunanuksen ja saloille soitimiin kävi. Kävi sarastuksen kera kilvan korpiin ja kunnasmaille otuksen ajoon. Kuunteli kaikuja heräävän metsän, kuinka kevään henki luonnossa teki työtään. Kuuli tinttien ja tiaisten tirsikutuksen, teerien kuherruksen, jänisten puputuksen, tahi kiimaisen ketun moninaisen marinan. —

Tänä aamunakin elettiin kevään suurta luonnon juhlaa kohti. Päivänpuoleiset vuoren puut mehevinä tuoksuivat pihkalle. Kultainen aika oli ovella. Rattoisana rauhallinen hämäläinen salojärvi vuotteli lymyilyynsä saapuvata Tapiolan karjaa...

Mutta toisin nyt oli kuin ennen.

Näytös väliaikainen ja verinen nyt nähtiin täällä, kuoleman kamppailu kesken kansan oman. Omain veljien sisäinen sysimusta peto syöntyntynyt oli kiimaan kiron ja kuoleman hurmaan.

— — —

Pakenijat jälle päästyänsä kerkisivät kauaksi edelle.

Jaakolla oli sauvana toisessa kädessä tien ohesta tempaisemansa kaatuneen kelohongan kuiva oksa. Hänen jälessään työnteli voimakas Aapo ikäänkuin näyttääkseen, ettei toinen ainakaan kykene jättämään häntä umpea ryöhästä. Sitä ihmettelivät he molemmat, että vaikka heidän jälessään kaksi miestä oli saapunut rantaan, eivät nämä aloittaneet ammuntaa, vaan hitaasti hiihtivät perässä samaa latua. Mutta ylhäältä mäestä kaikui pamaus toisensa jälkeen ja kuulat vinkuilivat korkealla ilmassa pakenijain sivu sinne tänne. Suuri meteli ja rähinä paisui yhä äänekkäämmäksi ja saapui vihdoin alas aukealle jälle kiihkeä miessakki.

Kajahtipa silloin laukaukset taajempaan ja paremmin tähdättyinä. Huusi Aapo jälempää:

— Jaakko hoi!... Käännä sukset saaren suojaan, ne ampuvat!

Kuulia vinkuili pakenijain kahtapuolta. Tuntui siltä kuin olisi syntynyt yht'aikainen kilpa-ammunta metsällä kiitävään otukseen.

Jos Jaakko olisi heti totellut Aapon varoitusta eikä luottanut oivalliseen hiihtotaitoonsa, olisi ehkä käynyt kaikki hyvin. Mutta edellä hiihtäjä pyrkin rohkeasti suorinta ja lyhyintä tietä sovittuun päämaaliin vastaiselle rannalle, josta metsänsuojasta oli tarkoitus nousta tuttua polkua ylös. Jaakko oli juuri ja juuri saavuttamassa rannan rynköisen juurimetsän, mikä pistäysi pitkänä niemenkärkenä korvesta suontuvan puronsuun kummallakin puolen. Eipä pajukkoon olisi ollut sylvää viittä pitemmästi matkaa, kun jäi Jaakko seisomaan. Syyn siihen arvasi Aapo saarentakana. Olihan suksen latu tullut tummaksi, joka merkitsi hangenalla ollutta pohjavettä. Aapo näki Jaakon kääntyvän suorakulmaisesti ojansuun vasemmalle

rannalle, sillä hän oli varmaankin vainunnut vaaran sulaneen jään takia. Vihollinen kiintyi ankarammin tähtäämään. Silloin Aapokin näki, miten kaksi jälessä tulevaa alkoi ampua tarkkaan vainolaista. Huomasipa viisikon muuton aikana heistä muutamia horjuvan ja heittävän kiväärin päänsä yli ja kaatuvan. Vaara ei kuitenkaan vähentynyt maaliksi joutuneelta toverilta vähääkään. Jaakko yhä rypi pusikikon luona sulassa ojasuussa.

Kevätvesi oli kavalasti kaivanut paksun hangen alla hauraaksi jään, ulottuen se virran kohdalla kauaksi järvelle, huolimatta siitä, että hanki oli vielä vahvana lähellä maanrajaa. Vaikka vihollinen ampuikin lakkaamatta, olivat kuulat huonosti osuvia pitkälle matkalle järven yli, soitellen sinne tänne osumatta maaliin. Nyt oli Aapo kiertänyt paikalle turvallisen saaren kautta ja huusi Jaakolle:

— Älä nouse suksille!... Ryömi matalana! —
Jaakko yritti, mutta lumi ja kohma takertui hänen vaatteisiinsa niin, että ne pian kangistuivat ja hän edistyi yrityksissään hitaasti.

Kun Aapo nosti silmänsä vastaista rantaa kohden, havaitsi hän siellä kaksi miestä vielä taistelevan avoimella järvenselällä ja maaten lumessa pidättelivät ampumisilla hajanaista ketjua, joka pyrki heidän jälkeensä. Mutta saartoliike tapahtui joutuin ja vastustajat olivat pian voitettut. Nähtävästi valkoisessa leirissä käsitteiden hämmennys oli johtanut niin pitkälle, että taistelivat vieläkin toistaan vastaan tahi oli kysymys kapinasta. Nyt vainolainen hiihti vapaasti ja vauhdilla suoraan joensuuta kohden. Tämän huomasi Jaakkokin ja ponnisteli viimeiset voimansa pensaikon ja rannan saavuttaakseen. Silloin tuli tuho. Surman vasama saavutti. Jaakko vaipui lumelle. Lähenevän hiihtäjän tähtäin oli selvennyt valkenevassa

aamukajossa ja tarkkasi nelinkontin ryömivää ihmistä kuula. Nyt ammunta taukosi. Vihollinen pujotti pyssyn olalle ja alkoi hiihtää kaatamansa saaliin luokse. Ryteliöstä kysyi Aapo:

— Sattui varmasti pahoin?

— Selkään koskee. En voi liikkua. Pakene sinä hyvä mies... Oih...

— Kuinka jättäisin sinut?...

— Ethän voi auttaa minua. Älä tule aukealle, ampuvat sinut.

— Mitä minä tekisin?...

— Sano Mandille minun kaatuneen?

— Heitä saapuu kaksi. Aapo hiihti Jaakon luo ja antoi taskuaseensa sanoen:

— Minun nyt lähteä täytyy. Jos voit, käytä tätä.

Päätänsäkään ei nostanut Jaako. Hapuili aseensa viereensä ja liepeensä alle kätki. Mutta silloin järveltä pamahti monilukuinen yhteislaukaus. Rakeina rapisi pusikot ja pensaat joiden alle Aapo oli viskautunut. Mutta kun ammunta taukosi, hävisi hän metsään. Ääniä järveltä kuului:

— Lampahanvarkahan toisenkin lähettävä oli...

— Kummitteloo kuvaatus.

— Niin juoksoo kuin jänöönen.

— Katsotahan ovaatko tuon punikin nikuuset pahoin tärvääntynehet.

— Katsotahan...

Jyrkkää vuotta kivutessansa Aapo kuuli alhaalla pohjalaismurteista puhelua. Hikisenä ja läähättävänä hän ryypi sukset käsissä yli kainaloiden uppoavien lumihautain. Saavutti juuri korkean metsäntakaa kukkulan laen. Nyt kuuli Aapo ivallisia pisteleviä puheita ja kiroilemisia.

Vihollinen seisoi haavoittuneen Jaakon ympärillä ja aloitti "kuulustelun". Selvästi hän tunsu äänestä, miten pistimillä uhattiin jos ei sano sitä taikka tätä. Viimeksi kuului:

— Puhut taikka et — kuolet kumminkin!... Sitä seurasi äkkiä useita laukauksia. Huudot ja ärhentelevä puhe oli äkkiä lakannut. Hiljaisuus oli Aaposta kiduttavan pitkä. Hän katui suuresti, että olikaan noussut ollenkaan vuorelle. Nyt kuului vielä yksi pamaus ja sitten oli hiljaista. Palata takaisin vaiko painua pakosalle? Ute-liaisuus veti takaisin jälle. Mutta on se liian uskallettua. Aikoi jo painaa edelleen, kunnes tuuma kääntyi ja jätti sukset siihen valmiina odottamaan. Alas hiipien pensaiden taustan kiertäen saapui paikalle, josta saattoi nähdä rantaan...

Siinä makasi sinne tänne kaatuneena neljä miestä. Makasi veljesvihan katkeran maljan pohjaan asti ryypänneet miehet. Vihollisista kolmas oli katkaissut Jaakon elämänlangan. Jaakko oli yhtenä yönä tehnyt nimensä kuolemattomaksi kärsineiden ja matalain majain epätoivon ja häviön hetkien valoisassa huomenessa. Makasi siinä maassa rengin ylpeän ympärillä pohjalaispohatoiden kolme "uljasta sankaria". He olivat herrain asioille työtätekevien nuoreen ja punaiseen tasavaltaan vihollisina saapuneet, mutta saaneet siitä nyt palkkansa.

Ajatuksiansa Aapo ei joutanut enempää kehittää. Samalta suunnalta läksivät uudet viholliset. Mutta nyt olikin hän lainannut luikun ja rensselit tupertuneelta ja alkoi ampua vainolaista, kunnes kuulat loppuivat. Heitti hän sitten pyssyn luotaan kauaksi ja juoksi tallattua uraa kunnaan päälle ja suksilleen.

Aamulla Korven talossa ei ollut kyytiin lähtijää.

Turhaan isäntä etsi aikansa Jaakkoa. Saipa siinä Maurin vihdoin käsiinsä. Tämän tehtäväksi tuli kahden vieraan valkoisen herran saattaminen. Muut miehet ja hevoset olivat jo aamupuhteella pimeässä "kaseerattu" kyytiin tykistöä tulituimaa, jota vihollinen veti Pohjanmaalta.

Siinä reenperällä istuissaan herrat puhelivat asioita Maurin kuullen, joista perille äkkimies ei päässyt. Peloitinkin hieman siinä kuskipukilla, mutta mihinkäs menit. Vihdoin hän huomasi toisen herran päässä ihkailmeisen Jaakon ketunkarvalakin. Kyllähän Mauri sen tunsii, vaikka tuhanten toisten joukosta, olihan se hänen Hetunsa ompelema, vasta vuosi sitten. Itsehän Mauri oli metsistä samaisen ketunkin kerestänyt. Nahan sitten Jaakolle vaihtanut ihkasten uusiin koukkusaappaan varsiin. Päällisiksi sitten täytyi Maurin Jaakolle luovuttaa niistä hopeisen lakkarikellon "viljoista" sen liipatun sinisen lasikiven, joka aina liivin rinnoilla pyhäpäivisin kiilteli. Kyllä se oli kerrassaan komea kivi, mutta kyllä päällisetkin olivat pakanan paksut. Rotialan tammannahkaa oli kirkon karvari ne sanonut olleen. Mauri vetäsi saappaan vasemman varren suoraksi ja kääntyi katselemaan taakseen.

Teki mieli kysellä herralta jotakin, mutta ei saanut alkua. Aina kun Maurin suu jo aukeni jotakin sanoakseen, jäi sana sinne kaulaan, kun näet kerkisivät herrat keskenään alkaa ennen häntä. Ja siksi toiseksi oli parempi "pitää äänet mahassaan" koko ketunkarvalakista, mikä sen tietää vaikka vielä . . .

Mauri ei ajatellut koskaan epämieluisia ajatustansa loppuun asti. Hän "löi sen lossiksi" ja äyskäsi hevoselle, tahi hyppäsi reen kuskipukilta kävelyllä ja harppaili he-

vosen rinnalla. Kädellä toisella piti kiinni kirkkoreen hopioidusta nenäsermistä. Nyt hän mietiskeli, mitenkä samainen herra ei ollut aamulla antanut kättänsä, vaikka Mauri tervehdykseen omaansa tarjosi. Toinen oli sitten juuri ja juuri sormenpäitänsä nuukailleen naapassut. Tästä johtui Mauri muistamaan, millaiset ihmiset antavat kättä ja millaiset eivät anna kun vain vähän sormiansa. Mutta koskaan ennen ei ollut vielä sellaista tavannut, joka ei ollenkaan kättään ojentanut. Toiset ihmiset puristivat, toiset enemmän toiset vähemmän. Mutta Kanto-Heikki vainaja se oli kovakourainen ollut siinäkin "työssä". Monen käsi oli ihan eloton, suora ja kylmä kuin laasti lapio. Toinen ihminen taas otti käden jo kaukaa kuin susi ja hemputteli... Orihveden rovastin rouva oli Maurista käteletty kaikista maukkaammin. Se oli sattunut kaksikymmentä yhdeksän vuotta sitten syksyisenä pimeänä yönä, kun he Maurin kanssa soutivat sen Salmijärven poikitse...

Maurin mukavan ajatuksen parahiksi katkaisi hevonen, kun se alkoi lujemmin pistellä Vilkkilän kovasin tehtaalle laskevata alasmäkeä. Mauri loikkasi rekeen. Ja vaikka "vetoeläin" kiri kuormaa vastaisessa mäessä, niin että yksiselkäisen tuomiluokan sakarat sojottivat kyljissä, istui hän vain ja häyhensi hevoselle. Yhteen lykkyyn tenäsi taaksensa:

— Teitillä se lakki nyt sitten on... "Herrat" kastivat kyytimiestä:

— Jaa mitä lakkia se patu tarkoittaa?...

— Sitä mikä teitillä on...

— "Teitillä" vaiko "meitillä", matkivat miehet.

— Sen Pärnä-Jaakon lakki... "Herrat" katsoivat toisiinsa.

— Sinä tiedät hänet?

— Kuinkas en tietäisi . . .

— Tappelumies, vai miten?

— Ei ollut riitামীهی.

— Mutta mikäs sitten?

— Voimaa siinä mykrässä oli rutkemmasti . . .

— Oliko?

— Oli enemmän kuin monissa kaljahousuissa. Oletko tavanneet Jaakon?

— Olemme . . .

— Ja lakkia vaihtaneet? . . .

— Olemme.

Maurin kyselyihin miehillä ei ollut aikaa eikä halua vastailla. Mutta mies itsepintaisena hetken päästä lisäsi väliin:

— Jaakolla on se Santalan Mandi niinkuin yhtä höykkää . . .

— Vai on Jaakolla ollut Mandi . . . Miehet molemmat mietiskelivät Maurin seivässuoraa tönkötystä. He arvelivat hänen "yliskamarissaan" olevan sahajauhoja . . . He olivat muista maakunnista, eivätkä tunteneet hämäläistä luonnetta. Kuin lohduksi lausuili toinen:

— Elää se teidän Jaakkonne saanut olisi. Miehekäs ja rehti taistelija.

Mauri ei käsittänyt, katsoi vain pitkään, raapasi sitten niskaansa:

— Kyllä se poika elää ja kykenee tälläkin hetkellä, missä miestä vain tarvitaan. Hetken kuluttua lisäsi: — Vaikka "maan nousun vikoja" sitä meissä löytyy yhdessä jos toisessakin.

— Juu. Mutta nyt on Jaakkonne muuttanut.

— Hän sinne sotaan hankkikin . . .

- Eikös hän siellä sitten ollutkin?
  - Vielä eileniltaan rauhantöissä viipyili.
  - No, eihän sitten ole sama Jaakko . . .
- Keskustelu pysähtyi.

— — —

Kilometrit kuluivat. Mauri mietiskeli yhä sanattomana, mitä se sillä tarkoitti: "Ei ole sama Jaakko." Mutta sitten hän äkkiä aukaisi suunsa ja sanoi:

- Jaakko oli sama!
  - Nyt ei ole enää sama . . .
-

Punaisessa esikunnassa

Kokonaisia säilykekannuvuoria oli syydetty asemapihalle.

Ne olivat järjestään rohkealla teräaseella avattuja, tyhjiksi syötyjä konservipurkkeja. Tuhannet miehet olivat ne viskoneet käsistään ahmittuansa sisällön nälkäisiin ki-toihinsa.

Junia tuli ja meni, vislasi ja vohotti.

Kolmannenluokan odotussalin perä oli kokonaan sul-loutunut täyteen etelästä saapunutta ruhkautunutta postia. Aseman eri huoneustoissa olivat vallankumousvirastot toi-minnassa. Paikallinen toimeenpaneva komitea sijaitsi metsänpuolella. Musta läheinen kuusikko kohisi öisin uha-kaavana. Ikkunain kaihtimet olivat ensiöinä alas vedet-tyinä, sitten ne saivat olla jo ylhäällä. Mutta viimeaikoina Arvid oli kiskottanut miehillä toisenluokan asemasalin puo-lelta kaksi korkeata kassakaappia ja asettanut ne riviin muurin ja paloseinän jatkoksi. Hän sanoi olevan sen siinä kuusikon puolella "kaiken varalta".

Vallankumouskomiteassa oli kahdeksantoista paikal-lista toveria, torpparia, talonpoikaa, pikkutilallista ja kän-sänäijää. He istuivat oikeutta. Ja kun rintamaesikunnan puolelta tuli vaatimuksia muonista ja takavarikoista, äkä-mystyivät ukot joskus ja kielsivät kaiken uhallakin. He tiesivät tarkoin alueensa. Tiesivät monen mullikkamäärän, oliko niissä liikoja vai eikö ollut. Kenellä oli lammas, ke-nellä kaksi. Sota-aikana oli nälkä nuolaissut liiat elukat liepeillä eläjiltä. Pitäjän pohatoilla sitä sentään oli aina yhtä ja toista. Ja olihan niitä ökäreitä tässäkin pitäjässä.

Valituksia saapui. Toisille annettiin oikein todistus, ettei heiltä saa enää ottaa. Toisille taasen laskettiin rahaksi

tähän asti otetut ja anottiin maksumääräyksiä. Mutta suurimmalta osalta kielsi asiantuntijat kokonaan ottamasta "nauhan nenääkään".

Asiakkaita tuli ja meni. Oikeutta koetettiin tehdä kaikille, olivat ne sitten porvareita tahi työläisiä.

Oli kulunut vaiherikkaita päiviä, jopa viikkojakin.

Punakaartilaisjoukko-osastoja alkoi saapua maaseudulta. Niitä oli aina lauantaicin mennyt muutoinkin kaupunkiin, mutta nyt ne palasivat väsyneinä ja märkinä. Toiset miehistä olivat menettäneet päällikkönsä. Kurittoisuus ja epäjärjestys vallitsi silmiinpistäväinä. Toiset olivat taistelleet juoksuhaudoissa viikkomääriä, kun toiset taasen kuivina kiukaan kissoina viettelivät aikansa toimettomuudessa "miehitysalueella".

Teitä pitkin, esikunnan ympäristöllä, ajelivat ratsut laukkaa hurjasti sinne tänne. Huuto ja melu oli yleinen.

— — —

Tähän ympäristöön saapuneet olivat myöskin Mandi ja Stiina.

Suoraa metsästä he hihtivät. Heistä elämä asemalla tuntui kokonaan hirvittäväälle. Siinä ahdingossa oli varsin vaikea väistellä suksiansa, jotteivät pohjat saisi naarmuja ja lovia. Heitä ei kuullut kukaan. Jos joku heidän kyselyitensä kuunteli, oli vastaus mykisemistä, jota ei voinut käsittää. Moni sivuitse kiitävä muiristi suutaan tahi murahti kiukkuisena. Mandi ja Stiina seisoivat kotvan siinä, kotvan tässä, ujoina esittäen asiansa. Mutta turhaa. Kaikilla oli kiire — jumalattoman kiire! Heistä kumpaisestakin näytti siltä, kuin järkikultaa kaikilta puuttuisi. Välttämättä täytyi vaikka hääriä ja huutaa paikallaan, kun kerran mitään muuta ymmärrystä ei ollut. Tytöt katselivat tätä menoa aikansa asemalaiturin äärellä. He olisivat toisissa olosuhteissa jo aikaa sitten livistäneet sinne, mistä olivat tulleetkin, jos asia ei olisi ollut sitä kuin se oli.

Korkeita kiviportaita ylös juoksi Arvid Pylväistä. Stiina tunsu hänet ja nyt he päättivät mennä jälessä sisälle. Vartija sanoi:

— Tämä on esikunta! Sinne ei luvatta lasketa.

— Sinne meillä juuri asiata onkin...

— Mistä tulette?

— Rintamalta. Lähettejä ollaan.

— Astukaa etuhuoneeseen...

Stiina ja Mandi odottivat vuoroansa. Tällä aikaa he näkivät miten rintamalta tuotiin nuoriin köytettyjä miehiä. Pari heistä raivosi äänekkäästi ja olivat he selvästi mielipuoilia. Järkyttävät tapahtumat olivat pimentäneet heiltä järjenvalon. Toiset kaksi seisoivat sanattomina ja synkkinä. He vartosivat tilaisuutta yhä uudempaan irti-repimismahdollisuuteen. Vartijoilla oli täysi työ saada heidät pysymään edes senverran aikaa paikoillaan, jotta junan tulo olisi mahdollinen.

Stiina oli heikko paljosta ponnistuksesta. Kaiken tämän näkeminen tuskaisesti toimivaa ajatuskykyä häiritsi.

— — —

Vaitelijaana laski Norola paperit käsistään.

Vaiti oli mies vielä senkin jälkeen kun Arvid saapuneiden kanssa vaihtoi vilkkaasti mielipiteitä. Yht'äkkiä malttinsa menetti Arvidkin. Hän tuli hajamieliseksi. Samaa asiaa kyseli kyselemästä päästyänsäkin. Ja naiset taasen saivat aloittaa kertomuksensa alusta.

— Olliko siellä siis päällikkönä?

— Olli...

— Kuinka siellä asiat olivatkaan?

— Asiat kuten sanoin... Tulemme Längelmäeltä. Siellä valkoiset ovat aloittaneet hyökkäyksen eilen. Koko viime yö on taisteltu. Aapo miehineen hävinnyt majapainkasta tipotiehensä.

— Aapoko hävinnyt?!... Mihin...?

— Tänne esikuntaan läksi... Herroja vangiksi vakoilivat valkoiselta... Tänne kulettamaan läksi Kuoreveden kautta. Totta kai he jo perillä täällä ovat...

— Täällä ei nähty ketänä sieltä ole... Mandi jatkoi:

— Herroja tuskin perille saivat... Johan minä sitä sanoinkin.

— Ketäs herroja ne sitten?

— No, ettekö te ollenkaan tiedä? Siellähän oli sel-

lainen painiskelu kuin karhujen ketustamisessa ainakin. Siellä sitä Jaakkokin sai näyttää, mihin hänen jusunsa riittää. Mutta riitti se vain!... Ei sitä olisi moni uskonut, että voittaa moisen täytehisen jänkkärän... Tämä Stiina se Rajavaaran Aapon kanssa yhdessä voitti sen pääsonnin...

— Kai Arvid muistaa sen saman turilaan, joka syksyllä Pylväistölle niitä viinoja vedätti, kun ne suuret juomingit Kassu toimeen pani. Se sama, joka sanoi itseänsä asepäälliköksi. Se se oli nytkin se jehumpi...

— Vai Turpee vangiksi! Ohhoh! Jokos jouduit satimeen. — Mandi jatkoi:

— Ei siellä tainnut poikia lopuksi hyvä periä. Tiedustelija Kauka-Manulta aamuöillä saapui ja ilmoitti lah-tareita samalta suunnalta lähestyvän. Kenties kahden tu-len väliin joutuneet ovat.

Arvid tarkasteli Stiinaa. Kyseli tältä yhtä ja toista. Tyttö oli perin kalpea ja laiha. Kuumeiset silmät veristivät ja paloivat raukeina syvissä, kärsimystä ilmaisevissa kuopissaan. Stiina kertoi monet matkinsa vaiheet ja kokemukset, moninaiset seikkailunsa metsissä, puiden juurilla yöpymisistänsä ilmaisi. Ja kuta edemmäksi hän kertomaan kerkesi, sen lauhemmaksi Arvidin tuima katse muuttui. Vihdoin ei kuunnellut enää, tempasi nyt vuorostaan Norolan heittämät paperit, silmäili hermostuneesti ja alkoi lukea...

Esikuntakomiteasta kuului kovaäänistä kinastelua:

— Äänestäkää Enorannan asiasta...

— Ei maksa puhua! Joukkoja Enorantaan ei lähetetä!...

— Lähetetään! Jos Helsingin "A" komppania on vaarassa...

— Houritteko te?... Sieltähän helsinkiläiset perään-tyvät yöllä.

— Seppälä pyytää apua. Harjun joukot ovat avoimella järvenjäällä.

— Laittakaa Salmijärven maantielle...

— Lylystä koilliseenko?

— Luoteeseen... Laittakaa Satamatyöläisten komppania pitämään tietä auki... "A" komppania muutoin on hukassa...

— Olkaa vaiti! Kyllä kai se aina ulos tulee!...

— Rautatien varrella vasemmalla hyökkäävät valkoiset!...

— Antakaa hyökätä — on siellä millä pesee!

— Mitä puhuu Turunen!... Harjuko?... Ampuivatko kolmekymmentäviisi!... Meidän poikiako kaatuu ketjussa yhdellä kertaa?

— Onko totta, että Pekkalaan on poltettu 250 puna-kaartilaista?

— Piru ties, kyllä sitä huudetaan...

— ... Vaiti!... Vaiti... Vaiti...

Telefoonit soivat. Julkinen kovaääninen puhelimeen huuteleminen lisäsi alkavaa sekasortoa. Tappioista huudettiin kovaäänisesti, niin, että puhelintorvesta kuului kaukaa kirkuvan tiedoittajan joka sana hiljentyneessä huoneessa.

Nestori Norola sulki ovet kiukkuisena, sanat ja elämä sisälle taukosi kuulumasta. Sitten kysyi teeskennellyllä rauhallsuudella hätäytyneeltä Mandilta:

— Kukas se Jaakko olikaan? — Tyttö ei vastannut ennenkuin Norola oli uudistanut kysymyksensä:

— Kukas se Jaakko olikaan?

Kalpeana pelosta, vapisten vastasi:

— Sieltähän se oli kotipuolesta...

— Taitaa olla voimakas ja hyväkin hiihtäjä, koska niin matkoja läpäisee.

Nyt vastasi Mandi reippaammin:

— On hän sellainen poika, ettei niitä muita sellaisia ole. Ei kukaan vielä ole Jaakkoa voittanut. Voimankokeuksissa monetkin reistanneet ovat. Ja eikä se huono mies Aapokaan ole, kuulutaan sitä monissa pitäjissä mainittavan. Vaikka ei se Jaakko ollut mikään sotamies.

Norola sanoi:

— Eivät ne viholliset niinpaljon välitä voimasta kuin

rohkeudesta. Kaikenlaiset nassikat voivat tappaa kyttyämällä väkevänkin, jos ase ja lupa annetaan.

— Sitä minä pelkään, ettei siellä kunniankukko laula.
Keskeytti Norola:

— Jaakkosi oli ehkä kokematon, mutta mitä Aapoon tulee, on sillä pojalla kyllin taitoo, tarmoo ja uskallusta pälkähästä pelastuakseen. Jos onni myötä on, suoriutuvat pojat pintehestä... Käykää nyt levähtämään. Lopen väsyneitä olette. Työväentalolla tarjotaan teille jotakin lämmintä ruokaa. Vielä antoi Norola heidän mukaansa kaartilaisen, joka opasti oudot, urheat naiset sotilaskeittiöön.

Mutta tuskin ovi oli sulkeutunut, kun hypähti Arvid pystyyn, paiskasi paperit pöytään, painokkaasti sanoi:

— Lepoa heille!... Lepoa meille pitäisi saada. Vuorokaudet ja viikot läpeensä valvoneet olemme... Keskeillä kaiken uhkaa tuho! Voittoa ja parempaa tavoitellen, astuu esiin tukalin tilanne!... Oletko lukenut tuota?

— Lukenut olen. Askelta pari kiivaasti otti Arvid ja sanoi:

— Sinun piti ymmärtää mitä noissa papereissa sanotaan?...

Norola ei vastannut. Toinen jatkoi astuntaansa ja mietiskeli raskaasti. Esikuntahuoneesta kuului yhä terävämpi ja korkeampi kinastelu:

— Miinoittaa... siltojen tuhoamisestako...?

— Päätetty on, että niitä ei räjäytetä.

— Miksi?... Sano miksi?!

— Mitä maksaa aineellisten arvojen tuho?

— Mitäs maksaa elämä ja taistelu?

— Mitä vallankumous? Mitä...

— Helvettiin kaikki!

— Nuuskaksi, sanon minä!

— Hajalleen... hajalleen!

— Toverit!... Hiljaisuutta!

— Ei nyt siitä ole kysymys!

Norola sulki väliovet. Ääniä ei enää kuulunut.

Arvid ja Norola vaipuivat tuolille, saamatta kumpai-

nenkaan sanaa suustaan. Pikku-Oskari astui äänettömin askelin ovesta varovaisesti. Seisoi hetken ja odotti tiedustelua. Arvid hyökkäsi. Poika aloitti:

— Toverit toiset pyytävät neuvoanne...

Keskeytti Norola:

— Sano, että malttavat... Heti tulemme.

Poika poistui. — Verkkaan aloitti Arvid:

— Kuulit, miten tyttö harhailut oli metsissä... Mikä onnettomuus meille. Mutta mikä onni olisi ollut, että tuon tiedon hetkeä aikaisemmin saaneet olisimme. Nyt kaikki tuntuu minusta siltä, kuin... Hukassa... hukassa... Kohtalo kuinka tyly on, kun se noin koskettaa... Suunnitelma on sittenkin se, mitä Aapo ja Konsta aina aavistelivat. Nyt on vihollinen aloittanut hyökkäyksen. Vastahyökkäyksen siellä, missä kaikista vähimmin sitä odotimme. Joukot ovat lähetetyt päin hornaa! Tässä me nyt istumme! Jotakin olisi tehtävä! Joukkosiirtoihin meillä enää aikaa ei ole... Hukassa kaikki, jos perääntyä emme voi! Jo aikoja sitten olisi meidän pitänyt vetääntyä Tampereelle. Turhaan apua uottelimme. Kaikkien toiveet kohdistuivat Hämeen työläisiin ja talonpoikiin. Nyt, kun *me peräännymme*, perääntyvät kaikki. Perikatoa kohden nyt kulkee tämä taistelu meidän! Tämäkö työllämme kaikella oli?! Ihanteita ja utukuvia se kansan heräämiseen luottamus olikin?! Olihan tuo raportti jo neljäs yhtämittaa epämieluisa. Tämä kaikista muista yllettävin. Kuinka kaiken konnat ovat osanneet valmistaa edeltä... Ehkä päivän kahdenkin ennakkotieto olisi meidän voinut pelastaa. Nyt minkäänlaisia keinoja en löydä. Kello on jo yksitoista. Ja tuosta yltyvästä jyminästä kuulen... Tykkien jyske kiihtyy kaikilla kolmella suunnalla... No!... Keskustassa kyllä joukot ovat kunnossa. Iltapäivällä käydään hyökkäykseen. Sekin olisi pitänyt jouduttaa päiviä ennen! Päiviä ennen lupa pojille olisi pitänyt antaa. Haapamäelle meidän olisi pitänyt mennä! Tuo valkoisten kierto ja käynnissä oleva Länkipohjan taistelu... Kuinka päättyy? Voi olla, että radan selkämme takana leikkaa vihollinen uudelleen ennen iltaa. Län-

kipohja, kuinka siellä ovat asiat? . . . Lisävoimia sinne — mistä? Ja jos se päättyy onnettomasti, olemme hukassa. Mistä johtuu puhelinten katkaisu Tampereen kanssa . . . Säynäjärvellä! . . . Ajatteles, eivätkös ole kerinneet kauaksi. Kierto Kuhmoisista, tiedän ma. Olihan se suunnitelman ensi koe, niinhän se näyttää? Näin kauan epä-määräisyyttä, Vilppulan pitkää "pussinperää" pidimme, voimia sidoimme. Emme perääntyä osanneet! Nyt molemmat kyljet lahtareiden hallussa . . . Pirstoiksiko? . . . *Ei saa mennä!* . . . Olemme luvanneet tovereille voittoa . . . Koti . . . Niin ja äiti . . . rakas äiti! Sinulle uskoin liian paljon lupauksia, joita en täyttää voi. Kuvitteluiksiko siis kaikki kauniit lupaukset jäivätkin? Sinä, emoni, jätät vaa-raan. Ja te työläiskodit, köyhät, rakkaat työläiskodit! . . . Lapset, emo ja isä alttiiksi lahtareille! Murhille, kostan-nalle kalman miesten!

Arvid käveli ja raivosi.

Hän oli menettänyt ajatusten rauhallisen rakennus-työn. Pirstoina olivat toiveet ja varma usko voittoon. Norola, ainoa uskottunsa, pysyi levollisena ja aina har-kitsi asioita kylmäverisesti. Nuorimies heittäysi tuoliin ja kumaraan pöydän päälle. Käsivarsin katseensa kätki. Suru ja syvin kosketus katkeroitti kaiken. Voimakas mies oli lapsen lainen. Hartiat hytkähtelivät. Ääneen itki. Itki kuin viaton lapsi, herkästi ja hellästi. Virtailivat kyynel-et edestä kaiken sen aavistuksen, mikä alastomana aukesi eteen. Vähäväkisten ja orjain kamppailua tämä oli kansan ja maan valoon ja voittoon viemiseksi — kamaran kan-san, joka köyrynä ja kumaraisena raadannassa raskaassa osallisena alinomaa olla on saanut. Kovaosaisten puoles-tahan tässä iskemään oli käyty, taisteluun lahtarilaumoja vastaan, jotka törkeästi ja häpeämättömästi röyhistelivät ja vajavaraisten osan itselleen ottivat. Muistipa Arvid uljaat ja uskolliset kaartilaiset, jotka parhaillaan rintamilla luottivat asiaansa ja voiton puolesta taistelivat . . . Mihin joutuvat he? Teloittajan, teilaajan, pyövelipiilun ja pölkyn uhreiksiko? . . . Eikö olisi sittenkin ollut vii-

sainta ottaa tarjottua upseeriapua englantilaisilta? Tarjosihan sitä Britania . . .

Ei, ei totisesti. Tuomio siitä olisi tullut kansan suusta myöhemmin, olisihan se ollut lahtarien laista isänmaan kavaltamista ja myymistä. He juuri joukkojansa maihin Hangossa laskevat nuo valkoisten kalmanveljesten kumppanukset. Oi, te kansan pettäjät, valkoiset juudakset, jotka kauppaa käynte veljesverestä — kansan kamaraisen verestä, joka puuhaa pelloilla, tekee työtä tehtaissa ja tuotantolaitoksissa.

Kaiken tämän — ja enemmänkin — tunsii Arvid tuolla onnettomalla hetkellä. Menehtynyt hän oli, kalpea ja laihtunut, uhrautunut mies. Hän mitään ei kyselyihin vastannut. Norola rauhallisena puhui:

Rakas poika . . . Tyynny, hyvä mies. Nyt jos koskaan vaaditaan meiltä mielenmalttia ja lujuuutta. Sitä pitäisi olla meillä . . . Enemmän pitäisi olla meillä kuin muilla. Pitäisi osoittaa esimerkkiä, olla osviittana. Tulee asettua kaiken varalta olemaan valmiina. Siinä mielessä sitä taisteluun lähdeittiinkin — voittaa tahi kaatua! Ei saa nureksia, jos huonompi osa on itsellemme kääntynyt. Karkaistuja pitää meidän olla. Kuolemaakin on katsottava silmästä silmään. Ettemme saaneet noita tiedonantoja, on sekin luettava vastoinkäymiseksi. Joukkojen siirrot ovat meillä todenteolla viivästyneet. Kuitenkin tehkäämme se, mitä tehdä voidaan. Käyttäkäämme tämä aika, nämä tunnit, mitä voi olla, hyväksemme. Pikaisesti on saatava määräys keskustan perääntymisestä, jos eivät ole kerinneet hyökkäystä aloittaa. Ei minuuttiakaan enää hukattava. Erehdys on korjattava.

Odottamatta Arvidin vastausta, astui Norola huoneesta. Esikuntahuoneessa tuli heti rauhallista. Kuulematta enempiä esityksiä, antoi Norola perääntymismääräyksen. Samalla hän lähetti päivystävän panssarijunan avaamaan rataa etelään. Myöskin määräyksen uusien junien saapumisesta rintamalta tulevien joukkojen siirtoon. Vielä hän jakoi muutamia muita kiireellisiä ja tärkeitä määräyksiä ja palasi sitten takaisin Arvidin luo.

Tämä oli asennossa samaisessa, mihin oli jäänyt Norolan lähtiessä — kokonaan aloitekyvyttömänä asiain äkillisen yllätyksen suhteen. Hän ei voinut käsittää minkäänlaista mahdollisuutta pelastaa joukkoja suoralta tuholta. Norola aloitti äskeiseen puheeseen:

— Erehdys voi olla myöskin siinä, että emme todella ottaneet ammattimiehiä avuksi taisteluiden johdossa. Olisivat kenties hyvinkin voineet muodostaa työläisarmeijan taistelukuntoiseksi. Eri asia on se kuinka olisimme voineet luottaa heihin. Vallankumoustako olisivat palvelleet, vaiko imperialismia. Nyt kuitenkin näyttää siltä, että valkoiset tuovat harjaantuneita voimia yhä enemmän tuleen. Jääkärikomppaniat ovat saapuneet ja hajaantuneet pitkin valkoista linjaa. Saksalaisia sotilasosastoja lasketaan maihin. Porvarit haluavat tehdä työläisarmeijassa perinpohjaisen lahtauksen. Me jätimme tilaisuuden käyttämättä. Marraskuun suurlakossa olisi voitto ollut mahdollinen melkeinpä verenvuodatukselta. Olisi tullut toimeenpanna ainoastaan työläisdiktatuuri, joka olisi pitänyt aisoissa valkoisia mahdollisia kapinayrityksiä Neuvosto-Suomen sisällä. Kalliosaaren Kalaukko-vainaja tapasi sanoa: "Kansan on saatava verikasteensa", ennenkuin se on kelvollinen ja ymmärtäväinen ottamaan vastaan oman hallintansa. Vanhuksen puhetta ei oivallettu. Nyt syyttömät joutuvat kärsimään syyllisten tähden. Pohjois-Suomen pikkutalonpoikaisto ja työläisetkin ovat jättäneet velvollisuuden raskaan kuorman meidän harvain kannettavaksi. "Puolueettomat" pientilalliset ja työläisetkin ovat syyllisiä kadotukseemme. Korttakaan yhteiseen kekkoon monet heistä vetäneet eivät ole. Kenen muiden harteilla historian edesvastuu raskaampana on? Jos häviämme, lyövät sosialidemokraatit rintoihinsa, huutaen syyttömyytensä "kapinaan." Jos voitamme, esiintyvät he etunensä "vallankumouksellisina" ja uuden yhteiskunnan oikeina omistajina. Kas tämänkaltaista on kansan tietämättömyydellä ratsastaminen.

Norola jäi vaiteliaaksi. Lauseet ja sanat harvenivat. Hän katseli ikkunasta ulos asemapihalle, jonne tuotiin

hevosilla haavoittuneita. Junaan kannettaissa näytti Nestorista siltä, kuin siinä olisi raahattavana tuttu mies. Mutta kasvot kääntyivät pois päin, niin että hän jäi näkemättä kuka se oli. Juna pian vislasi ja jyrisi kiskoja pitkin pois. Äkkiä hän muisti nuo piirteet ja juoksi aseman rappusille ja huusi siinä vielä seisoville:

— Oliko se Kiiskilän Konsta?!

Miehet pudistelivat päitään. He olivat outoja, eivätkä ymmärtäneet mitä Norola tarkoitti.

Uusia yllätyksiä

Puhelinkellot soivat lakkaamatta.

Kellot kilisivät koko päivän tunnista tuntiin. Esikunnan keskuspöydän hoitajalla oli tulinen kiire. Ylipäällikkö oli kalpea ja istui yhtämittaa sentraalipöydän äärellä. Hän otti vastaan ja antoi määräyksiä hätäilemättä. Lähettejä seisoi etuhuoneessa ja odottelivat tungeskellen. Moni heistä huusi asiansa "suoralta kädeltä" ja sai vastauksen ennentulleiden päiden yli. Monet tyhjäntoimittajat häärivät sinne tänne lattian täyteenä ymmärtämättä siirtyä edes pois tieltä. Rohkea päällikkö ahdistui kysymystulvien taakse pienine tuoleineen yhä enempi nurkkaan. Milloin puhelimesta hän kuunteli sangen laajaa ja monimutkaista selontekoa kärsivällisesti, milloin taas katkaisi hän keskustelun ja huomautti rauhallisena:

— Lyhyemmin, toveri, lyhyemmin . . .

Vastaukseksi hän tavallisesti antoi kolme neljä sanaa, mitkä huusi harvaan ja ymmärrettävästi. Hänen sanoissaan oli tinkimätön sävy. Milloin lankaan puhua ei tarvinnut, kuunteli hän toisella korvallaan esityksiä ja kyselyitä huoneessa. Pyysi, että vain yksi kerrallansa sanansa sanoisi. Ihmeteltiin tätä tarmoa ja tyyneyttä. Ihmeteltiin miestä, joka ennen aina nurkassa nuhjotti, antoi toisten rehennellä ja määriskellä, nyt kun kaikki oli mennyt ylen kukkeria kuin ylösalaisin käännettyssä myllyssä, astui tämä nahkiainen remmiin. — Kuka hänet siihen asetti? — kyseltiin, mutta ei saatu vastausta. Näytti vain siltä, että noinhan sen pitikin käydä. Kas juuri tuollainen mies se pitää ollakin. Tottelevaisuus tarttui erinomaisesti.

Tämä johtaja oli Arvid.

Tähän asti olivat rintamalla muut korkeamman johdon

hoitaneet. Arvid oli kuunnellut ja alistunut aina tekemään kilvan sitä, mitä määrättiin. Joskus sentään oli sanan sanonut, sanonut sen tinkimättömästi ja peräänantamattomasti. Olipa joku viranhoitaja äkämystynytkin ja havainnut siinä miehen, joka on jotain muutakin ei vain sanahelinää. Nyt, kun Arvid määräsi, merkitsi se myös määräysten täytäntöön panoa.

Sellaisetkin ainekset, jotka aina olivat olleet valmiina huutamaan: "Työväenvalta ei saa heiluttaa ruoskaa, sitä käyttävät vain tyrannit, eivät vallankumousjohtajat", tottelivat nyt käskyjä.

Kuului joukosta joskussa terveitäkin huudahduksia: "Koirille koiran kuolema!" — "Pitääkö meidän porvareita nähdä hallitsemassa miekalla, ilman että emme osaa ottaa esimerkkiä!" — "Määräysvalta pitää olla vallankumouspäälliköllä!" — "Emmekö rakenna uutta vanhan yhteiskunnan raunioille?" — "Mitä liehittelijät ovat voittaneet?" — "Mitä parlamentaarinen reformien rakentaminen teille tiputtaa?" — "Rihkamahuutokauppoja ovat eduskunnat ja parlamentit! Naskaleita ja nappeja hevosensilmäpeilien keralla teille sieltä tarjoillaan. Porvarimursut "sielukkaina" tarjoilevat kansalle pikkuparannuksia!" — "Ei, valta on otettava väkivaltaisesti, voimaan saatettava köyhälistön diktatuuri, vasta silloin vankalla pohjalla seisoo vallankumous!"

Monelle toverille selvisi tähän aikaan kansanvallan hullunkurisuus luokkataistelun kriitillisimmällä hetkellä. — Joukkopäätöksillä oli käyty hyökkäämään tai peräännyttämään, joukkopäätöksillä pysyttiin paikoillaan tahi loikoiltiin silloin, kun yksilöillä oli selvillä toiminnan tärkeys.

— — —

Päällikölle esitettiin seuraavanlaisia kyselyitä:

— Pitääkö tykistö jättää ja miehet pelastaa, vaiko taistella ja molemmat menettää?

— Mitä minä tein miehistölle, joka ei tottele peräännytmismääräystä?

— Onko meidän komppanian päällikköä täällä näkynyt?...

— Mihin joudumme haavoittuneiden kanssa, kun ei ole hevosia?

— Minut lähetettiin hakemaan sapuskoita. Kolmeen päivään leipää emme ole nähneetkään.

— Saako ottaa varakkailta talollisilta viljaa tahi karjaa?

— Eikö voisi ottaa siviilihevosia sodan palvelukseen?

— Jalkaväen siirrot vaikeita ilman suksia ja hevoskyytejä.

— Olemme ottaneet kiinni miehiä, jotka olivat "puhdistamassa" pohatoita ja kertovat olevansa punakaartin "palveluksessa." Olivat ryöstäneet rikkaita siellä jo viikkomääriä ja saattaneet kauhua aikaan. Olemme tavanneet heiltä kalleuksia ja kamaa. Tappelun ovat heittäneet hiiteen, jos ovat koskaan tapelleetkaan? . . . Mitä teemme heille?

— Saako oikean lahtarin ampua vai pitääkö sitä elättää?

— Otetaanko vankeja täällä vastaan ja mihin ne lähetetään?

— Mihin helvettiin on joutunut Pietarin suomalaisten punakaartin sapuska- ja vaatevaunu?

— Johan nyt vasta murhia kuuluu! . . . Että perääntymäänkö te olette p—leet meidät määränneet?

— Saako sen herra von Bournin kampeet jakaa kaartilaisille, niille, jotka hänet kaatoivat esikuntineen?

— Eikö ylipäällikkö voisi suostua siihen, että ajaisimme panssarijunan edellä "helvetinjuna" Vilppulaan?

— Säästetäänkö rautatietä, siltoja, laitoksia, vai tehdäänkö "*silkoista?*"

— Poltetaanko perääntyessä pohatoiden hynttyyt?

— Otetaanko panttivankeja siviiliväestöstä?

— Eikö tosiaankin saisi panna sen "ruman puolen" sodassa käyntiin? Tämä kaikenlainen ärsyttely saattaa nyt jo mennä liian pitkälle?

— Eikö voisi tyhjentää elintarvelautakuntain varastot?

— Minä tulin pyytämään viittäkymmentä pyssyä sin-

ne meidän kulmalle. Ne äijät päättivät mennä pyhänä lähteä kans' mukaan . . .

Telefoonissa kyseltiin uusia ammuksia, junia, lääkkäreitä, sidetarpeita, kiireellisiä apujoukkoja. Itäisen siiven ilmoitettiin horjuvan ja sinne pyydettiin apua yhtämittaa: "Apua kaikissa muodoissa, muutoin me hukumme!"

Kalpean päällikön huulet värisivät.

Hänen hermostonsa jännittyi yhä tiukemmaksi. Oikeutta jaettiin. Kaiken tarkoitus oli: "Silmä silmästä, hammas hampaasta ja veri verestä." Lähettejä saapui ja läksi. Toiset onnistuivat, toiset epäonnistuivat. Kaiken menettämisen uhka alkoi näkyä. Kuumeessa ja ensipaniikissa selviytyivät vain ne, jotka kylmästi tottelivat annettua käskyä ja veivät joukoillensa. Junia alkoi tulla asemille. Vaunujen lastaukset edistyivät reippaasti. Aseita ja sotatarpeita, haavoittuneita, naisia ja lapsia, paljon marssineita, kaukaa tulleita punakaartilaisia lähetettiin etelään. Aikaa oli vähän, työtä paljon, äärettömän paljon. Raskas aseistus kaukana rautatiestä kahden puolen sivustoilla. Tykistön pelastaminen olisi kysynyt aikaa. Jyske hetki hetkeltä kiihtyi. Nyt se alkoi kuulua kaikilta suunnilta. Mutta suunnitelmien toteuttaminen tällaisessa tilanteessa ei suju yhtä joutuin kuin ajatus.

— — —
Ero on toimeenpanemisella ja määräyksellä.

Niinpä Suomen luokkasodan pohjoisella rintamalla-kin Hämeen maakunnan rajoilla. Perääntyminen näin vähässä ajassa, johtajien käytettävissä olevilla voimilla, oli mahdottomuus siinä järjestyksessä kuin sen olisi tullut tapahtua. Asiain kehittyessä odottamattomat iskut seurasivat toinen toistaan taajassa tahdissa. Näistä kysymyksistä saattaa olla monia erilaisia päätelmiä, arveluita ja ajatuksia. Ovatpa vuosien kuluessa porvarit vähätietoisten työläisten suun kautta syyttäneet punaisia johtajia työväen asiain myynnistäkin. Tämä syytös on törkeä valhe, lahtarien keksimä, joka ilman muuta on torjuttava.

Työläisarmeijan rivimies on kuitenkin oikeutettu tekemään muutamia kyselyitä "herruilleen": *Miksikä sitten*

perääntyminen jätettiin viimeiseen tippaan? Miksi ei otettu minkäänlaista katsantokantaa mahdollisen häviön suhteen? Miksikä ei viikkoja ennen tahi jo alunpitäen suunniteltu Tampereen linjaa varsinaisiin puolustuksiin vetäytymisvarustuksiksi?

Vastausta näihin kysymyksiin kaukaa ei tarvinne haakea, sillä onhan se edellä selville käynyt useasti, että se oli *kansanvalta* punakaartissa eikä luottamusmiesten vilpillisyys enempää kuin porvareiden viekkauskkaan, mikä esti toisin menettelemästä kuin mitä näissä kysymyksissä meneteltiin. Täytyihän ajattele mattomimpainkin vainolaisten vaistoillaan jo käsittää tässä tilanteessa Länkipohjan murtamisen merkitys. Kuka muu hyvänsä olisi Pohjanmaan puolelta hyökätessään Hämettä vastaan tässä tilanteessa tehnyt samoin kuin valkoinen kaarti. Sen sotanerokkuus ei siis siinä suhteessa ollut erikoisempi.

Länkipohjan taisteluista johtui Suomen luokkasodan ratkaisevin käännekohta. Siinä oli Kalevalan työkansan Troijan portti, josta sisälle valkoisella puuhevosella ajoivat tsaari Nikolai verisen ja Vilhelm Rautaisen kouluttamat lahtarikenraalit pitkine viiksineen, poleteineen, rinoillaan roikkuessa hilistiminä Kristus-opin viimeiset symbolit. Tämä oli samanlaatuisten herrain toinen tulemus "pakanallisia heimoja sivistämään."

Saadaksemme tässä jonkinlaisen käsityksen näistä seikoista, on meidän palattava katselemaan silminnäkijän keralla yksinkertaisia pikkuasioita.

— — —
Päivä on kulunut iltaan.

Arvid oli päättänyt mennä itse katsomaan joukkoja ja koettamaan jouduttaa niiden siirtoja. Kaikkialla löytää hän uupumusta ja taistelukunnon puutetta. Muutamilta rintamien kohdilta löytyy intoa vain paikallisista joukko-osastoista. Niissä vieläkin liekki palaa, vaikka himmentyneenä hehkuna. Luottamus leimahtelee voirasanoissa ja katseissa. Rehellisesti ajattelevat syrjäseutujen asujamet ovat ottaneet tämän sodankin kuokan ja kirveen kannalta. Raivaustöihin he korvenkolkallaan käyneet

olivat antaumuksella ja vaivaantumisella. Perinpohjaisesti, kuten kuokkari kapanala kapanalalta perkkaa pellon kovaan kannikkoon, olivat he päättäneet puhdistaa ja muokata kapitalismin kahleihin kytketyn Suomen yhteiskunnan, uutta työväenvaltaa varten.

Nämä nureksimattomat kamaran kansan miehet, eivät olleet koskaan käyneet esikunnassa anomassa mitään. Äänimyhkää yhtyneet kahakoihin punaisten puolesta olivat. Itsestään siellä salotöllin tanhuilla kutsun kukin omaltatunnoltaan saanut oli. Kivikkoisten kolujen ja polkujen polkijoina, sanoi heille esi-isäin vaisto teon, taian ja tarpeen. Tulirauta, tuima ruuti ja kuulat, vaikka vanhanaikaisetkin, turvantunteen toivat. Ase oma oli tutumpi kuin toisen tuoma, vieras ja vento. Ei ylöspittoa, vaatetusta, jalkineita ja ruokaa etsimään heistä kenkään tullut. Omineväin he matkaan lähteneet olivat. Ja kun leipä loppui, läksivät kotoa katsomaan uutta. Oman äidin kalapytty, voirasia ja reikäleipäkimppu täyttivät tuohikontin, nahkalaukun tahi pussin. He puolustivat maataan valkohurttia ja "hakkapelitoita" vastaan. Punaniskaisia juippeja vastaan he nousseet olivat, jotka röhöttelivät manttaalimailla, ensiluokan vaunuissa ja asemilla, kartanoilla ja kylissä. Ylvästelijöitä vastaan vihdoinkin sinnittelivät rengit ja maattomat. Eiväthän puulaakit edes "tötteröiden" omistajina antaneet maillaan köyhien olla, "puita polttamassa ja heinämaidat tallaamassa." Heitä vastaan tässä kamppaus kysymyksessä oli.

Hyvä oli, jos apujoukkoja muualta saapui. Joskus tuli tänne riihimäkeläisiä, joskus Salon kaupungista, milloin tammisaarelaisia, milloin Tampereen poikia. Mutta lomalle kun nämä menivät tai kaupunkiin kylpemään lauantaisin, jäi silloin kaikki edesvastuu paikallisille kaartilaisille liian suurena.

Arvid ajatteli näitä uskollisia, hiljaisia, vaatimattomia ja aina valmiina olevia korpikulman poikia.

Matti Hiltunen, joka oli pietarilainen toveri ja hoiteli varastoja asemalla, huomautti Arvidille tarkoin sen arvon, mikä on paikallisilla joukoilla ja että hän kehoit-

taisi panemaan huomiota juuri tälle kantajoukolle. He olivatkin päättäneet jättää nämä "viranhoitamiset" esikunnassa ja lähteä kahdenkesken rintamalle suoraan ketjuun järjestämään siellä olevat asiat. Kaunis päätös jäi kuitenkin toteuttamatta tilanteen äkillisen muutoksen tähden. Kaikista suunnitelmista oli luovuttava. Ja kuinka katkeraa olikaan Arvidista tehdä ilmoitus näille joukoille suoraan ja alastomina tapahtumain oikeasta laidasta. Kuinka voisi ilmoittaa, että nyt toverit on tämä kotiseutu jätettävä... Nyt on lähdettävä suinpäin pakoon!... Tätä kuinka he voisivat käsittää?... Kuinka he voivat sitä kehoitusta noudattaa ja kuinka he kiireellisimmin sen toteuttasivat? Hehän taistelevat "pompeliensä" puolesta, ei talojen eikä edestä manttaalien. Mutta siitäkin huolimatta, he ovat kamaraan kiintyneitä. Kuta viheliäisempi torppa, sitä rakkaampi on siellä äiti ja omaiset! Sitä sanomattomampaan surkeuteen he joutuvat, jos turva ja voimakkain mies ansioilta apeammiltakin muualle muuttaa...

— Eikös sitä ollut tarkoitus alueet ottaa uudelleen kansan käytettäväksi? kysyvät he ja vastaavat:

— Oli, tottakai oli! Niinhän sen Kiiskilän-Konsta sanonut oli. Ja kun sen kerran Konsta sanonut oli, niin sen täytyi olla niin.

— — —

— Kylmä sumu lepäsi laaksojen pohjilla.

Arvidin ja Matin hevonen juoksi vinhasti. Kyytimies tiesi tien Ruoveden ja Juupajoen rajamailla... Kevätalven yötaivas oli tähdessä ja kuulakkana. Pakkanen raksahteli Huikonkankaan männistöissä. Reki oli lyhyt ja korkeakeulainen. Se tärskähteli jäätyneen raiteen ja lumirekivallin puolelta toiselle. Reki hyppelehti ja heiluili osuuskaupan oriin kiidättämänä. Tuosta kääntyi tie kuulun hevoslääkäriin, Mooses Kolmikouran, yksinäiselle asumukselle. Arvid muisti poikasena siellä veikkonsa keralla käyneensä. Rautaa oli antanut purra nirsuuntuneen "Raudikon." Ikenistä oli verta laskenut lääkäri. Ja niin oli kuin olikin hevonen hellittänyt vikuroimisen. Oli alka-

nut syödä silppua pulittelematta jo heti ensi yönä punttunsa tyhjäksi.

— Arvid muisti siinä sivumennen veikkonsa. Muisti maineen ja miehen matkat sodan tämän sisällisen aikana. Pian he saapuivat sillalle ja Kankaankulmalle menevälle tiehaaralle. Ja siitä oikeaan ajoivat korpikuusten hämääriin, kylmiin katveksiin. Valjun vaipuvan kuun varjot kajastelivat pimenoissa viluisina suikaleina. Revontuletinkin himmeinä heijastivat ja saivat kopertuneen hankikanteen eloisana kimaltelemaan.

Metsäopiston tänne Pylkin takamaille, hyisen Hyytiälän kulmakunnalle, oli perustanut vasta vuosia sitten valtio. Uudet ja mahtavat rakennukset hahmoittuivat sieltä vainionveräjän takaa vastaisen vuoren taustalla. Mutta veräjällepä ilmestyikin ukko, valkoinen kalmankaapu harteillansa, tielle hevosen eteen tuli, ja vaati sanaa tunnusteeksi "tahi ampuu!" Kun tämä sanan oli saanut, laski lahtariksi lumottu punakaartin valpas vartija kuorman kartanolle. Opiston pihamaa kaikui monien rakennusten ympäröimänä astujain askelten alla. Jäätiköiden liukkaat kaljamat kiiltelivät pilkkopimeässä loistavan öljytuikun kaukaisessa heijastuksessa. Alimmaiseen rakennukseen kävivät askelmat.

Kaikissa huoneissa nukuttiin raskaasti. Täysissä tamineissa punakaartin pojat lepäsivät. Kuulavyöt ja reput ryntäitä vyöttelivät. Proletaarisoturit väsähtäneet olivat paljosta ponnistelusta. Kivääristä kiinni piti nukkuvan miehen koura. Ei unessakaan kalusta tästä luopua aikoneet. Pyssynsä heillä rakkahin kaikkea muuta maailmassa; sitä he syleilivät, sitä he rakastivat.

— — —

Hieroi silmistänsä unen torkahtanut päivystäjä. Päälikön herätti. Pyysi Arvid anteeksi, että häiritä levossa häntä aikoi.

- Paljonko joukkoja illalla tähän saapunut oli? ...
- Neljäsataa kahdeksankymmentä miestä.
- Kaikkiko siltä osalta?
- Kaikki.

— Se oli virhe. Vihollinen voi seurata teitä.

— Eikä seuraa, sillä on muuta tekemistä kuin sieltä kautta pyrkiä.

— Reservinne olisi voinut jäädä?

— Reserviä ei meillä ole koskaan ollut.

— Se on virhe veliseni. Olisi pitänyt järjestää . . .

— Kerran sellaisen järjestimme, mutta pianpa se tarvittiin taisteluissa, jotka siitä alkaen ovat olleet käynnissä. Juoksuhaudoissa olemme olleet. Kolmekin päivää yhteen mittaan makasimme ketjussa, toisinaan enemmänkin, ennenkuin uusia saimme. Viime aikoina emme vaihtaneet. Märkinä ja väsyksissä marssimme aina yöksi tähän opistolle, milloin henkäysaikaa saimme. Vasta eilen saapuivat ne uudet miehet etelästä . . .

— Entäs joukot teistä vasemmalle?

— Ovat siellä missä ovat. Asunnoissaan taisteluketjän läheisyydessä. Mikä hätä heillä, käyvät kuin päivätöissä ainakin. Lomalle on mennyt paljon. Kokonaisia komppanioita on ominluvin lähtenyt, kun kerran ovat päänäpiston saaneet muijiaan katsomaan mennä. Sinne sitten ovat jääneetkin.

— Ilman lupaa . . .

— Omalla luvallaan tietysti. Ja mitäpä siinä päällikön sitten auttaa. Niissäkin on sellaisia jukuraniskoja, että menevät sinne tappelemaan, mistä itse enin tykkäävät.

— Siinäpä se sitten onkin.

— Siinä on virhe, jota ei pystytä korjaamaan täällä. Mennäpä muistuttamaan, saat kuulla kunniasi.

— Ei ole joukolla tällä kuria.

— Vallankumouksellista kuria kokonaan puuttuu. Vaatimuksia ja komennuksia heille ei käskevästi voi esittää. Ensimmäinen myötäkäyminen viskasi heidät kuin hyökylaineen kauvas ja korkealle vasten kivikkorantoja. Mutta ensimmäinen vastoinkäyminen saa heidät sortumaan entistäkin alemmaksi — aina epätoivon ja menestyksen partaalle, nöyryyden ja alistuvaisuuden liejuun, joka porvariston ruoskan alla on ollut ominaista. Olisipa vallan-

kumouksen alkuviikkoina, jolloin rauta tulikuumana hehkui ja sisu säihkyvänä kalpaa kaipasi, olisipa silloin ollut aseita! Olisipa johtajilla ollut vaiva seurata heitä kinteillä. Aika on tuonut lamaanusta. Itsetiedottomat ai-
nekset pian katselevat asioita vain pinnalta ja päivä ker-
rallaan, mitä kulloinkin on silmäin edessä. Vihollinen on
saanut rauhassa vahvistua. Nyt sen kukistaminen vaatii
sodankäynnin kaikkia toimenpiteitä. Tähän on tultu, kun
historian kutsumusta viime syksynä ei seurattu. Se ei
anna leikitellä kanssansa.

— Ehkäpä silloin valta ei olisi pysynyt, vaikka se olisi
otettukin.

— Voisiko se nyt sitten paremmin pysyä? Eikö meille
olisii jäänyt aikaa ja mahdollisuuksia perustaa varsinaista
kansanarmeijaa. Punaisen armeijan asettaa olisi voinut
vallankumouksen suojelijaksi.

Arvid tahtoi muuttaa puheenaihetta tärkeimpään päi-
vän kysymykseen, joka hänellä polttavana sydäntä painoi.
Hän keskeytti:

— Miten käy raskaan aseistuksen pelastuksen?

— Joko otamme mukaan tahi lukot pois riisuttuina
jätämme paikoilleen. Kuormastoja emme aina myöskään
kerkiä kulettaa . . .

Tuskin tämä oli sanottu, kun pihalla kajahti hälyytys-
torvi ja muutamia laukauksia kuului etuvartiolta päin.
Kautta rakenusten kuului huuto:

— Aseisiin!!! Kaikki ulos!!! . . .

Arvid kysyi levottomana:

— Mitä tämä tarkoittaa??

— Tämä on taasen yksi yllätys perääntymisessämme.

Murheen Länkipohja

Siinä mielessä oli Arvid Metsäopistolle mennyt, että joukkoja sieltä kiireesti siirrettäisi Länkipohjaan, missä eilinen päivä oli taisteltu. Mutta miesten uupumus ja lopen rasittunut tila ei sallinut ajatuksen edes julkilausumista.

Joukot Längelmäellä olivat sijoitetut ennemmin kerrotulla tavalla. Kuoreveden maantienvarsilla oltiin käyty kahakoita, jotka päättyivät punaisille edullisesti. Ilta-pimeällä saapuivat he takaisin kylään etuvartioketjun sisäpuolelle. Aamulla oli vielä rauhallista. Mutta kello yhdeksän aikaan vihollinen nähtiin lahdella, lähellä kylänlaitaa. Taistelu alkoi ja kesti yhtämittaa iltapuolelle, jolloin hyökkääjät menettivät joukon kaatuneissa ja perääntyivät.

Seuraavana aamuna päättivät punaiset edetä, jota heidän tietoisina ei olisi pitänyt tehdä, voimia kun kerran ei ollut kyllin riittävästi. Tätä ärsytystä vihollinen oli juuri tarkoittanutkin. Kun punaiset hyökkäsivät varustuksistaan ulos, yllätti heidät vihollinen moninverroin voimallisempana. Kavalaa iskua varten oli vainolainen varustanut itsensä ja löi punaiset verissäpäin takaisin. Kylää vastaan teki vainolainen ankaran hyökkäyksen, jossa punaiset harventuneina sankarillisesti pitivät puoliaan. Taistelussa kaatui moni punakaartilainen maailmansotarintamilla ollut taitava soturi. Eräs sellainen toveri, jonka nimeä tämän kirjoittaja ei muista, sai kuulan jalkaansa. Mutta siitä huolimatta tappeli jokaisen nurkan suojassa ampuen päällehyökkääjiä. Ja vaikka punaiset olivat jo kaukana, eikä hän enää voinut heitä seurata perääntymisessä, jäi hän yksin taisteluun ja haavoittuneena ampu

kauan senjälkeen ja kaatoi monta liian rohkeata ja tungekskelevaa lahtaria. Kuinka hänelle lopuksi kävi, on arvattava... Mutta silloin kun Suomi on tullut punaiseksi ja työväki hallitsee kaikkien Kalevan heimojen keskuudessa, tulee sen hakata muistikirjoitus Länkipohjaan "Nimettömälle, uljaalle sankarille", joka taisteli ainoansa antaen paikalla, mitä muut eivät näin tärkeäksi oivaltaneet.

Tästä hetkestä lasketaan tasapainon sortuneen ja punaisten perääntymisen alkaneen.

Länkipohjasta perääntyivät punaiset rippeet Orivedelle johtavaa mantietä pitkin. Reserviä kun ei ollut, oli selkäpuolen suojeluksen laita niin ja näin. Vihollinen sai vapaasti seurata jäljessä ja tuhota joukkoja. Tosin vastaan panivat punaiset useasti urhoollisuudella, mutta pysäytys ei onnistunut, sillä vihollinen kuletti mukanaan tykistöä ja sitä käyttikin tarpeen tullen. Jo Kokkolan luona olevilta kukkuloilta alkoivat pommittaa asemaa ja kirkonkylää. Oriveden kirkonkylän Nuijalla oli juuri punaisten esikuntakokous ja joukkojen ravitsemispaikka ja joukkoja siellä majoitettunakin, kun hyvin tähdätty vihollisen kranaatti lensi katosta sisään. Onneksi se ei tuottanut mainittavaa tuhoa.

Nyt alkoi Oriveden pommitus yhä kiihtyvämmällä voimalla. Tästä oli radan rikkominen ja puhelinten sekä lennättimen katkaisu seurauksena. Rautatieliikenne Vilpulaan keskeytyi. Valkoiset valloittivat yhdessä ryttäkässä Oriveden rautatieaseman ympäristön ja valmistelivat hyökkäystä asemalle, jota puolustelivat vähäiset punaiset joukko-osastot. Mutta kaksi panssarijunaa pohjoisella rataosalla kulki edestakaisin pitääkseen rataa auki. Kun sitten Oriveden taistelu tuli ja vihollinen hyökkäsi asemalle uskoen punaisten kokonaan menettäneen taistelukuntoisuutensa, saivatkin asemalta vastaansa ankaran kuulasateen. Mutta kun pikaisesti oli toimittava, yltyivät valkoiset väkirynnäkköön hetkellä, jolloin punaisten taistelujuna saapui asemalle, saaden selkäänsä ja tullen lyödyiksi verisesti takaisin. Ryttäkässä vainolainen oli jättä-

nyt kentälle 70 kaatunutta. Uskollinen asemamies oli puhelimella junan kutsunut jo silloin, kun Nihuasta nähtiin vihollisen saapuvan radalle. Nyt korjattiin rata ja saartorengas pohjoiseen oli katkaistu. Jos tämä yritys olisi valkoisille onnistunut, olisi yllätys tullut punaisille raskaaksi. Pohjoinen rintama olisi jäänyt vangiksi ja vihollisen hyökkäys Tampereelle olisi ollut avoinna. Olisipa ollut mahdollista, että varsinaisia Tampereen taisteluita ei olisi senjälkeen kehittynytkään niin valmistautuneita ja tuimia kuin miksi ne kehittivät. Ja kymmenentuhatta miestä pohjoisesta olisi jäänyt kaupunkiin tulematta punaisten avuksi.

Tämän taistelun jälkeen Oriselän ja Nihuan puolelta hyökkäviä valkoisia vastaan keskitettiin pohjoisesta pelastettuja joukkoja. Taisteluhalu ja kurssi punaisille oli nousemassa. He olisivat sisulla ja vihalla halunneet tällä erää taisteluun vihollisen kanssa, mutta määräys oli kaikilta suunnilta vetääntyä etelään. Oriveteläiset olivat vereksiä ja kunnossa olevia paikallisia, he tahtoivat pysyä juurillaan. Valkoiset kehittivät uusilla apujoukoilla hyökkäystään Längelmäen kautta. Tunnin kahden ajalla siirtyi punaisia sivilipakolaisia Oriveden lävitse suurissa määrin. Itsensä kirkonkylän asujamet olivat paenneet viimeistä sorkkaa myöten takamaille. Karja ammui nälässä navetoissa ja lisäsi melkoisesti mölinää. Punaiset olivat välitöikseen käyneet heittämissä heinää elukkain eteen.

Mutta pian alkoi uudelleen kranaatit lennellä. Punaiset asettuivat pitkin maantien vartta asemiin hiekkatöyräille ja santakuoppiin. Lahtarit hyökkäsivät kuolemaa halveksien näitä varustuksia vastaan. Heidän uudet apuvoimansa hyökkäsivät uudelleen ja uudelleen, käyttäen samalla tykistöä. Ja kun ne olivat onnistuneet Tähti-niemeen tuoda pomminheittäjän, viskoi se lakkaamatta räjähtäviä kuuliansa. Oripohjaan pyrki vihollinen samaan aikaan maanteitse. Mutta uudella rajuilmailla ottivat punaiset vastaan heidät paremmalla menestyksellä, sillä heidän avaamansa tuli kylvi nyt kuolemaa. Pakolaislaumat painuivat Heiskon kautta Tampereelle, välttyäksensä

tuhoisalta tulelta. Osa heistä joutui aina siellä täällä tuhotuksikin valkoisten tarkoitetulla tähtäyksellä.

Iltapäivällä alkoi kolmas ja viimeinen kahakka. Lähempänä Kangasalan rajaa oli uhkaamassa uusi ja voimakas saarto. Nytkin jatkui taistelu, mutta loppuansa kohden, sillä punaisien joukot olivat suurimmaksi osaksi vetäytyneet jo tästä sivu.

Tämän onnettomuuden alkuna oli murheen Länkipohja.

Kaikki siteet eivät katkea

Ennenkuin käymme mahtavaan Tampereen taisteluun, on meillä rakkaat niiden henkilöiden kohtalot, joita tässä olemme edellä tulleet tuntemaan. Mihin he joutuivat? Tuhoon kuka heistä tupertui? Mihin rakentuivat kauniit ihanteet ja mikä oli seuraus toiveiden kaiken kaatumisella? Mikä tuli heidän monen osalle? Tämä iskuhan käy syvimälle Suomen kansan sydänjuuriin, kuin mitä historia tuntee.

— — —

Vielä samana päivänä, jona Mandi ja Stiina toivat nuo onnettomat paperit punaiseen esikuntaan, joiden perusteella viimeisessäkin kädessä tehtiin mitä tehdä voitiin, lähetti Arvid kiireellisen kehoituksen Ollille, että Ristijärven joukot hyökkäisivät Länkipohjaan lahtarien selkään ja että aina Pohjankylästä, Väärinmajasta, Hyyrylästä Suluslahdelta, Vilppulasta, Lylystä, Hirvenjärveltä ja Juupajoelta lähetettäisi heille pikaista apua hevostyöväillä ja suoraa suksilla. Kuinka määräys otettiin vastaan, käy selville siitä, että Säynäjärven ratarikko kesti tänä yönä uudelleen kuntoon panna viisi tuntia. Tämä hermostutti päälliköitä, sillä valkoagitaattoreiden ja vakoilijain kehittämät huhut lisäsivät perääntymismääräyksen ohella yleistä sekamelskaa. Joukot eivät käsittäneet, mitä tarkoitti hyökätä Länkipohjaan, jos kerran perääntyminen on kysymyksessä. Toiset taasen olivat vahvoissa asemissa, eivätkä sallineet perääntymisestä puhuttavankaan. He katsoivat suoraan etensä ja omistivat yksinkertaisesti ja pyhästi tämän rintamapätkän omakseen. Paikalliset kaartilaiset eivät halunneet poistua kodin ja omaisten luota hevillä. Nämä siteet olivat juotetut, niin,

että kaikkia niitä ei voida poistaa katkaisematta. Ja vaikka jo käytiin Oriveden taistelua, oli pohjoisessa täysi tosi pysyä paikoillaan, jopa pyrkiä eteenkin päin.

Eipä siis ihme, että kun perääntymismääräys tuli, paikalliset punakaartit itkien ja kiroten hitaasti jättivät rakkaat tanhuat. Heidän kotinsa, omaisensa, äiti ja isä, veli ja sisko jäi alttiiksi lahtarien teilauksille. Ottaa heitä mukaan kaikkia ei voinut. Ja mihin sitten joutuisivat? Monista tuntui mahdottomalta, että nuoret miehet, joilla on aseet, jättävät häpeällisesti kaiken rakkaimman maailmassa valkoisen leijonan verihurttien raadeltavaksi! Olla taistelematta viimeiseen mieheen asti, se ei totisesti ole proletaarisoturille kunniaksi... Kaikki olivat kuin tyrmistyneitä. Sensijaan kaupunkilaiset, jotka olivat etelä-Suomesta, tottelivat käskyjä viimeiseen mieheen. Samoin muutkin etelästä saapuneet joukot ilman muuta tekivät lähtöä. Vihdoin uppiniskaisimmat maalaiskaartitkin saatuansa asemasta täydellisen selvyuden oikealla sivustalla, tottelivat perääntymismääräystä. Poistuipa Ollikin asemastaan samoin Norola, joka oli aikonut mennä edelliselle avuksi ja sitä varten koonnut joukkoja, luopui aikeistaan ja läksi Arvidin kanssa etelään.

Mutta yksi oli jäänyt ja se oli Rajavaaran Aapo.

Aaposta ei tiedetty ennenkuin viimeisillä tunneilla, jolloin lähetti ilmoitti Arvidille Aapon rohkeasta päätöksestä. Se koski Arvidia kovin. Aapon joukko oli pienoinen, kuuluen siihen Aapon veljet, Kiiskilän kulman muutama mies ja Pylväistöltä oman alueen poikia. Tämä päätös pani Arvidin miettimään syvästi, sillä olihan hän juuri itsekin ajatellut kodin ja äidin kohtaloa. Kun hän mietti ja punnitsi, sai hän loppupäätelmäksi, että Aapo on sittenkin oikeassa. Arvidin äiti, emäntärouvan rohkaiseva toivomus ja Rajavaaran äijän pyhä, yksinkertainen ja rehellinen usko rakkaan Hämeensä puolustukseen, olivat siteitä, joita ei saattanut ilman uhreja poikkileikata.

Pian Arvid katui sitä, että oli lopuksi kieltänyt Norolan ja Ollin hyökkäämästä Länkipohjaan. Olisipa tullut mitä tuli, ei se kuolemaa hullummin olisi käynyt. Nyt löysi

hän itsensä häpeällisestä paosta — pää riipuksissa istumassa ratsulla, joka käymäjalkaa astui edessä ja takana olevan hirveän ahdingon keskellä. Katsoipa eteen tai taakse kuinka pitkälle hyvänsä, oli siellä sotilaiden, naisten ja lasten murheellinen surusaatto. Tämä oli kuin kansainvaelluksen aikana, tahi niinkuin hugenottien kuoleman kulkue. Tässäkö tämä Suomen kunniallinen työmies ja nainen on nyt ulospotkittuna ja piestynä kuin koira herransa kartanolta? Missä on nyt se "Väinön kansa", joka tämän maan korvet ja kivikkomäet perkasi viljaviksi vainioiksi? Missä ovat ne runolaulajat, jotka esiin loitsivat asiat ammuin ollehet? Missä helkkyilee se kantelo Kalevan, kun sen parhaat pojat tappolahteen suistettuna tuossa ulos ulontuvaa taivalta tarpoo? Eivätkö he ole tuossa mierolla manalan? Siinä he ovat Hämeen savupirtin salvajat, oivat metsän kävijät, urohot partaniekat, ojurit, hyisen hallan karkoittajat! Siinä on koko kansan turva ja mahti, elinvoima ja -ehto! Siinä sen parhaimmisto, taakan raskaimman kantajat, orjantyyllä ja toimella kiusatut ja osattomaksi kaikesta ryöstetyt *suomalaiset työläiset*, joiden käsivarsista hyötyvät ulkomailta Rockefellerit, Morganit, Fordit y.m. Tämä sama suku se on, joka päättävällällä tavallaan on alkanut perkata kaukaisen Amerikan metsiä ja kannikoita, iskenyt käsiksi kuokin ja kirvein kuparin, raudan ja kalleuksien kimppuun kaivannoissa. Sysimustissa syvyyksissä tekee se raskasta työtä, uurastaa tuhansissa tehtaissa ja laivoissa! Kas tässä eikö riitä työn aatelointia ja arvoa kylliksi. Mutta ei! Suomen sikamainen porvari on tohlo, joka ei osaa hävetä, vaan hontia ja hotkia, ylvästellä ja röyhistellä. Kun se on valloittanut yksityiseksi omaisuudekseen parhaat Suomen luonnonrikkauudet, röhisee se niiden puolesta kuin nälkäinen harjasniskainen huntti haaskalla. Mikä alastoin ilkamointi, hirtehin riemu, kaikkien kylävariksien ja korprien raakuminen ja runkutus mahtaakaan seurata tätä peräytyvää punaista työläisten armeijaa?

Nämä ajatelmät ja kyselyt kiitelivät Arvidin mielessä. Joukon käytös osoitti pidätettyä harmia ja katkeruut-

ta. Kirosanat sinkoilivat yhteenpurtujen hampaiden välis-
tä. Vihan väärentämät kasvot ilmaisivat pohjatonta kär-
simystä ja tuskaa. Kukaan ei lausunut mitään. Kellään
ei ollut asiaa sanoa sanaa. Ainoa, jossa toivonkipinä virisi,
oli Olli. Häntä elähytti uusi Tampereen ryhmitys. Hän
aprikoi uudesta onnistuneemmasta yrityksestä. Suunnit-
telipa hän jo palaamista kotipaikoilleenkin. Tästä virkisi-
tyneenä kannusti hän hevosensa luokse Arvidin, joka ajoi
Norolan jälessä ja huusi kuuluvasti:

— Palataan sitä pojat vielä taaksekin päin!

Jostain vasemmalta tarttui yhtä reipas ääni:

— Palataan! Jos ei tänä, niin tulevana vuonna . . .

— Jos ei perästä kymmenen, niin vuoden kahdenkym-
menen.

— Antaapa lahtarien tulla Tampereelle!

— Vastaanotamme heidät lämpimästi.

— Kestit pystyyn pistämme.

— Vastaan otamme.

— Engelbrekt aikansa sanoi: "Ei antautuminenkaan
ole sodassa häviön merkki, voitto vain siirtyy tuonnem-
maksi."

— Ja tämänhän on vasta perääntymistä.

Tästä puheesta virkistyivät kaikki, jotka sen kuulivat.
Virkeänä kohosi moni riipuksissa ollut pää. Yksikin roh-
kaiseva sana hetkellä tällä, oli kuin öljynlisäys kuivaan
lamppuun.

Mieliala kuitenkin oli toivoton ja raskas. Pitempää
keskustelua ei syntynyt. Väsyneet kuormahevoset huojui-
vat eteenpäin ja hiestä höyrysivät. Jalkamiehet jaksoivat
vielä, mutta heissä oli myöskin paljon kalpeita, näänty-
neitä ja jäisissä vaatteissa lopen uupuneita sotilaita.
Muutamia heitä pikamarssissa oli kohdannut pistos, mikä
esti kiireesti liikkumasta. Joku oli heistä vyöttänyt kyl-
kensä ja liikkui eteenpäin kumarassa. Toiset painoivat
kädellä sydäntä, jotta ei se pakahtuisi. Toisia kaatui tielle
ja jäivät makaamaan apua pyytämättä. Muutama horjui
ja pyysi tukea, vaikka vain kädelle hevosenvetämästä
reestä. Toveri pyysi toverilta tukea rinnalla astuessaan.

Vilu, nälkä ja valvominen olivat synnyttäneet kuumetta. Oltiin hermostuneita ja ärtyisiä. Ajatusten häiriöitä lisäsivät hurjat huhut. Edesvastuuttomat, tunnottomat ja tohlot ihmiset valkoisten asian hyväksi kirkuivat kaikkialla ja kiihoittivat kauhistusta pakenijoissa.

— Tämä joukko tarvitsee lepoa, lämmintä ja ruokaa,
— puheli Norola Arvidille.

— Mutta siinä tarvitaan aikaa sen järjestämiseen. Ja pelkäänpä, että sitä meille ei anneta. Tampereelle tuluaamme odottaa meitä uudet, heti alkavat taistelut. Vihollinen tietää, että epäjärjestyksemme on heidän liittolaisensa. Norola jatkoi jotakin, jota Arvid ei kuullut, sillä hän syventyi miettimään ja jättäytyi muista jällelle. Norola ja Olli keskustelivat. Edellinen sanoi:

— Eikö viisaampaa olisi ollut kuolla paikoillaan, kuin kulkea häpeällisesti taakse — kuoltavahan tässä on kuitenkin . . .

Joltain sivutieltä hiihti poikanen heidän luokseen ja kysyi kiivaasti Arvidia. Olli viittasi taakseen vastaukseksi. Poika kierähti sinne. Arvid kysyi:

— No, Oskari, mitäs tahdot?

Oskarin posket tulipunaisena hehkuivat. Hikeä hatuunsa kuivaten huohottain sanoi:

— Aapo ja Konsta jäivät sinne . . .

— Aapo ja Konsta? Eikös Konsta haavoittunut? Norolahan sanoi Konstan vaunuun viedyn?

— Kyllä, mutta haavansa on sidottu. Ja Kiiskilän Henna oli hänet hevosella takaisin hakenut.

Arvid ihmetteli. Hän kysyi edelleen, mitä Aapo tahtoo.

— Ampumatarpeita tiedustaa . . .

— Oi, hyvä poika! Mitä hän niillä tekee?

Ärjäisi poika vastaukseksi:

— Tarvitsee tappelussa.

Arvid nosti katseensa ja silmäili lyhköistä Oskaria. Poika ikäänkuin kasvoi pidemmäksi. Pakolaisvirta solui sivuitse verkkaan. Poikapa niihin ei katsetta lainannut, vartosi vain vastausta ryhdikkäänä siinä suksillaan seis-

ten. Arvid näki edessään pienen miehen, jolla oli lyhyt japanilainen uusi tuliluikku hihnoissa selässä roikkumassa. Oliko tuo pieni mies sankari ja soturi, sama poika, jolle hän kuukautta kaksi sitten tuon tuliluikun lahjoittanut oli? Siinä se heleänä ja tulipunaisena palttinanpala heilui miehen matalan ja mainehikkaan kalpaa kaunistamassa. Hypähti ratsulta Arvid alas ja katseensa yhä kiintyi tuulessa lepattavaan tilkkuun tuohon. Ajatteli päällikkö itsekseen näin: Siinä on Oskari, kultainen Oskari! Pojan tämän arvoinen on aatekin, yhtä kaunis ja nuori se on. Hänenlaisensa sitä kunnollinen puolustamaan on. Niin nuori ja puhdas, tuskin kukkaan puhjennut elämänsä, kun jo sitä nuppuna tarjoaa uhriksi kalliille työlle. Kuka kehtaa halveksien hylätä tarjonnan tänään? Otollinen on vain tällainen tarjous puna-Suomelle puhtooselle, muistoksi isille rehdeille, työn uurastajille, jotka nokinurkissa asuivat ja kyyryssä kulkivat. Uhriksi kelpaa tämä leskien ja orpojen avunhuudoille, itkulle, kyynelille, räkätytjen ja silvottujen lohduksi, turvattomain toivonkipinäksi, aamunkoitoksi taakse teljetyille kalterien kolkkoihin komeroihin. Hän, poika tuo edellä astua tahtoo, kuoloon vihkiytyä sankarien muiden kera.

Arvidilla kihosi katseessa kiilto. Silmänurkkaa kosteus kirkasti, kun sanoiksi vihdoin sai:

— Oletko sinäkin aikeessa jäädä?

— Rajavaaran poikain joukossa olen. Heillä panokista on puute. Minun kysymään laittoivat.

Katsoi Arvid kuormia etsien silmillänsä, mutta sitten vilkkaasti sanoi:

— Petokorvessa, muistatko? Kaksi kuormaa on siellä sammalladon alla. Vieläkö sinne mennä voitte?

Sauvallansa irroitti Oskari tieran sukselta, sujahuttipa sivakasti mäystimet tallukoihin ja takaisin metsätielle painui.

Piti Arvid hevosta suitsista ja menneen jälkeen sanatonna katsoi.

Sitten siirtyi edesvastuullisen miehen katse ylös met-

sänrantaan, siitä edemmäksi kulakan talvitaivaan äärellä oleville rusoittavien pilvien pieluksille. Kaukoharjanteille, missä siniset salot kohottivat kukkuloita takaa toinen toisensa maanselänteiden synkästä sylistä. Tässä ylängöllä seisoi mies kauan, kunnes viimeinenkin pakolainen oli sivuitse saanut. Tähän mennessä päätöksensä oli täysin mietitty ja valmis. Ratsun pohjoista kohti kannusti ja antoi sen mielinmäärin kirmata vyöhykkeelle, mistä punaiset juuri poistuneet olivat, suuntaan Oskarin äsken kadonneen.

Hiljainen rantatupa

Pylväistön Rantatuvan ikkunalla lepatti liekkiänsä lasiton lamppu. Sairasvuoteen yli se himmeästi heijasti ja pilkkotti läpi hallaisen harmaan harson, joka höytyisenä valkohahtuvana leijaili Petokorven hetteiseltä suolta ja sammalladolta. Yömmällä oli höyry laskenut lähelle maanpintaa ja muuttunut sakeaksi sumuksi, niin että se kietoi huppuunsa Kalliosaaren kainalon ja kotilahdelman.

Vuoteella lepäsi kalpea Sirkka. Antero oli istumassa tukilla, polvillansa lemmitteli puhtoista kirjavaa kissaa, joka kehräsi ja maikaili, pyyhkieli partaansa ja pyysi enemmän silitystä. Sairasvuoteen vierellä Sirkalla omaista muuta ei ollut, sota oli niellyt ne. Mutta Pylväistön emäntärouva oli ottanut tämän tehtävän itselleen, huoltaen ja hoitaen Sirkkaa siitä päivästä lähtien, jolloin onnettomuus kohtasi Kalliosaarella.

Äsken oli hoitaja poistunut ylös töyräällä olevaan taloon. Hän oli kaiken päivää ollut erittäin levoton. Emäntä oli alinomaa puhunut Arvidista ja odotti häntä lakkaamatta kotiin. Katsoi ikkunoista katsomasta päästyäänkin. Lukemattomat kerrat astui ulos, käveli majalle alas rantaan, hoiti sairasta ja puheli aatostensa ainoasta asiasta. Sirkkakin oli toipunut ja puheli Nestorista. Naiset vaihtoivat mielipiteitensä monien epämieluisien uutisten suhteen. Illan tullen oli Stiina saapunut äkkiarvaamatta kotiin ja tiesi paljon sellaista, jota eivät kotonaolijat olleet aavistaneetkaan. Molemmista pojistaan samanaikaisesti ei emäntärouva puhunut. Mutta tarkka silmä huomasi jonkinmoisen sopusuhtaisuuden piirteen lujaluontoisen naisen suupielessä. Työläisarmeijan pikaisesta perääntymisestä puhunut oli Stiina. Vaikka siihen

ei emäntä ollut luottanutkaan, niin ei kuitenkaan voinut torjua aatosta luotaan. Tämä lisäsi levottomuutta. Sairasta Sirkkaa oli hän lohduttanut uusilla toiveilla, huojentaakseen tämän kohtaloa, vaikka sitten ei itsekään uskonut omiin lausumiinsa sanoihin. Jokatapauksessa Sirkka aavisti pahinta ja hysteerinen mielentila palautui jälleen pienillä väliajoilla. Vanha ja kokenut nainen luki muiden katseista omat johtopäätelmänsä, jotka paljon eivät poikenneet pois totuudesta. "Sairas katselee taakseen silloin, kuin kuolema häntä alkaa lähestyä", oli emäntärouva kuullut vanhain sanovan. Sirkkakin piti tarkoin silmällä hänen liikkeitään. Silmänsä olivat aina nauhitut hoitajaansa. Tuskin kerkesi tämä pyörähtää kotona katsomassa omaa talouttaan, kun jo Antero juoksi kutsuun: "Äiti teitä kutsuu." Ja kun emäntärouva kiirehti tupaan, olivat Sirkan silmät kosteat. Hän pyysi hakemaan kirstusta esille isävainajansa lähettämän lahjan, mieron kaukaisilta mailta lähettämän. Turhaan sitä emäntärouva etsi. Silloinpa Antero saapui kartanosta ja veti hopea-elefantin taskustansa, sanoi sen Stiinalta juuri saaneensa. Tyttö oli kertonut korun löytäneensä Rantatuvan lattialta samana iltana kuin kotitarkastus siellä oli pidetty ja että sitä porsas pahoin oli kalunnut. Vankilasakin koru mukana työllä ollut oli ja nyt sen takaisin antaa oli tahtonut, koska arveli sen Martan omaksi. Katseli sairaus korua kädessään ja ihmetteli sen vaelluksia, piti sanoa jotakin, mutta porstuasta kuuluivat silloin varovaiset, raskaat askelet.

Ovi aukeni.

Sisään astui Arvid Pylväistö.

Sairas ponnahti pystyyn istualleen ja tuijotti tulijaan. Emäntärouva jäi paikalleen kuin kuva, katsomaan kaivatunsa. Poika äidin kaulaan kiirehti. Molemmat olivat kuin silloin, milloin tämä nuorin sylivauvana maitosuuna emoa omaa rakasti. Sitten tulija vuoteen vierelle kävi:

- Rauhaako teille vielä kuuluu?
- Jumalan rauhaa . . . Mutta mitäs teille?
- Sotaa meille . . . Sotaa teille.

— Armollinen olkoon isä ylhäinen...

— Mitä tarkoitat, poikani?

— Rauhoittukaa. Mutta sanokaa ensin, onko Pylväis-töllä vihollinen?

Emäntärouva perääntyi askelta kaksi. Sirkka heittäytyi vuoteelle ja sai kohtauksensa entistä rajumpana. Mutta Antero kiiruhti sanomaan:

— Ei setä! Ei vihollista ole!

— Hyvä. Sitten voin viivähtää...

— Mutta kertokaa jumalan tähden Nestorista! Katariinani missä on? Marttaa en enää takaisin saanut! Miksi jättivät meidät tänne yksin? Roobert poikani? Eihän hän luvannut minua milloinkaan enää jättää! Oi, miksi te peräännytte?... Miksi vihollista ette voittaneetkaan? Häviävätkö työmiehet sitten? Tämähän on kauheata! Olemmehan nyt ainakin hukassa! Valkoiset nyt tulevat! Oi, ne taasen tappavat... repivät... murhaavat! Kuulkaa!... Me emme jää tänne! Meidän pitää päästä mukaan! Roobert, Roobert, sinun täytyy palata meitä hakemaan!...

Viihdyttää koetti emäntärouva sairasta vaimoa turhaan. Sirkka teki lakkaamatta uusia kyselyitä. Arvid katui, että ollenkaan tuli sanotuksi asiain todellisuutta. Sitten vasta sairas rauhoittui, kun Arvid oli kertonut kaikki ja että Sirkan omaiset ovat turvassa peräänntyvien joukoissa. Saneli sitten sairas vanha nainen:

— Hyvä. Itsestäni en välitäkään. Minä olen valmis nyt lähtöön, kun lapseni pelastuneet ovat. Raukeana vai-pui hän vuoteellensa ja sulki silmänsä. Huulensa alkoivat sinertyä. Antero kiirehti äitinsä luo ja alkoi halaillen itkeä:

— Älä äiti kuole... Kyllä ne punaiset tulevat takaisin. En tahdo jäädä yksin tänne tupaan, kun sinä kuolet!... Poika silitteli sairaan kurttuaisia poskia ja suori hiussuortuvia silmiltä korvan taakse. Arvid ja emäntärouva katsoivat merkitsevästi toisiinsa. Hetken kuluttua aukaisi Sirkka silmänsä ja etsi jotain kiihkeästi katseil-laan, sanoi sitten:

— Nestori... Nestori... Ota poika mukaasi. Ota Antero sotaan... Opeta hänestä taistelija suuri! Opeta voittaja!... Tule tänne Antero...

— Tässä minä olen. Poika ja äiti katsoivat kauan toisiansa. Silmä silmän sineessä viipyi. Nämä olivat äidin ja pojan ikuisen eron viimeiset sanattomat hetket. Sirkka yritti syleillä ainokaistaan. Viittasi Arvidille:

— Tunnen aikani saapuneen... Ota poika... Ota luoksesi. Jotain sairas tahtoi enemmän sanoa, mutta siitä ei kuullut kumartunut nuori mies muuta kuin Martan nimen. Arvid puristi vanhuksen kättä ja ymmärsi liiankin hyvin sen, jota ei uskonut kenenkään tietävän. Sitten päästi kätensä ja hapuili Sirkka kaulakoristeen rinnoiltansa ja asetti Anteron kaulaan. Saneli harvaan ja tuskin kuuluvasti:

— Sinä lapsi isäsi tietä käy. Olkoon minun isäni ja sinun isäsi aate perintönä yhteisenä. Minulla muuta ei ole. Työmiesten Suomen hyväksi työtäsi tee ja elä. Olkoon punainen tähti ohdakkeisen tiesi viittana. Lipun punaisen alle kokoo kansamme nuoriso. Muistakaa, että sen alla kaatuneet ovat sankarit suuret. Jo vuosituhansia kaksi on loistanut tähti tuo. Mutta mies aatteelle suuri, mestari ensimmäinen kuollut on. Sydänkäpyni, katseesi korkealle nosta ja oman äitisi tietä ovelle uudelle käy. Sen avaimen sinä saanut olet. Tarkoituserät puhtaina pidä. Uhria enempää pyytää ei voida, kuin äidiltä ainoata poikaa taisteluun tähän. Vie viime terveiset isälle, veikolle, siskoille ja tovereille. Älkää väistykö, vaan kohti käykää. Valkoisten hävitä täytyy. Mitään kalliimpaa maailmassa tehtävää ei ole, kuin työ tämän asian puolesta... Niin hiljaa puhui sanojansa kuoleva Sirkka, että käsittämättä viimeiset jäivät. Juhlallisuus yli kynnyksen kuoleman mukana majaan astunut nyt oli.

— — —

Hetkeä myöhemmin astuivat kolme henkilöä ulos Rantakuusikon tupasesta. Arvid pani puulapion pönkäksi porstuan ulko-ovelle. Pihapolkua astelivat navetan ohi, missä kalahteli kartanosta saatu lampaankello talvellakin

Tummiken kaulassa. Antero kantoi kissaa ja itki. Hän muisti "Niskun" siellä karsinassa ja sen rinnalla pikkuisen "Pykyn" kolmikulmaisen karsinan. "Pyky" oli nivaravillainen uukkokaritsa, ensimmäinen lammas, jota heillä koskaan oli ollut. Ja kuta ylemmäksi he kartanoon nousevaa tietä astuivat, sitä enemmän vuotivat pojalta nyhkyttömät kyyneleet.

Lupaus hautakirjoituksesta

Arvid taputti poikaa olalle ja lohdutukseksi lausui:

— Antero saa nyt asua täällä Pylväistöllä äidin kera.

— Ennemmin tahtoisin siellä mukana olla... Arvid mietiskeli ja kun muisti vastalausutun Sirkan toivomuksen, sanoi hän:

— Vaikka haluni oli sinut ennemmin jättää, niin oma tahtosi tapahtukoon. — Sitten selitti hän lyhyesti tapahtumat ja tilanteen äidilleen ja Alice siskolleen. Rauhallisena kuunteli emäntärouva tavatonta uutista. Sitten sanoi:

— Vaikka aavistanut olinkin jotain tällaista, en uskonut sen tulevan näin äkkiä. Öin ja päivin olen pelännyt perääntymistänne pois näiltä mailta. Vaasalaiset ovat liittoutuneet Saksan kanssa ja saannevat aseellista apua. Voi käydä niin, että rahvaan miehet hakataan verisesti maahan. Ylivoimalla ja väkivalloin harvainvalta kohoteetaan tässä maassa entistä röyhkeämmäksi. Mutta sitä vastaan taistelleille lankeaa historian myötätunto. Porvariston valheellinen "isänmaan vapauttaminen" tullaan aikaan vetämään päivänvaloon. Kansan todelliset viholliset tulevat saamaan tuomionsa. Olethan, poikani, taistellut ja voittanut miestä monia. Asiasi on jatkaa ja me avustamme kohdaltamme. Talonpojat tämän maakunnan, hitaina ja hiljaisinakin, ovat oikeuden tuntoisia. Oikein oivaltaneet ovat ja lähettävät poikiensa monilukuisimpina riveihimme. Tämä kamaran rahvas jos nujerretaan vereen ja kalpaan, nousee joskus voimakkaampana entistään. Jos pirttimme palavat, eivät ne ensikertaa pala, mutta ei kostamatta. Tosin paljon tarvitaan ärhenellä, ennenkuin kostonkytö kypsentää tämän kansan vihan ilmilieskaan asti. *Muistakoot sen herrat, etteivät*

iltikseen riehu raatajien hirtännässä tässä! — Mutta mitä ajotte tehdä nyt perääntyessänne, poikani?

— Jatkaa taistelua uudella rintamalla.

— Kas niin! Se tehkää kuin miehet! Antakaa pian kuulla viestejä voitoistanne.

— Nyt palaankin levollisena joukkoihini. Olimme näet jo poistumaisillamme, kunnes vastustamaton voima pakotti minut luoksesi, näkemään sinua äiti. Tahdoin näet ilmoittaa kaikki, miten asiat ovat. Ja halusin tietää mielipiteesi turvallisuudestasi, joka jäät nyt vihollisen alueelle.

— Ole levollinen. Tapahtukoon mitä tahansa, otan kaikki vastaan tyynesti. Saattaa olla, että näkemisemme tämä on viimeisin. Minä olen vanha. Hautani kohta luodaan auki. Olen oppinut rakastamaan tätä kotiani ja synnyinseutumme multaa. Ikävöin sitä, että luuni rauhaan tänne kätkeittäisiin. Sinä Arvid olet nähnyt maailmaa jo rajaimme ulkopuolellakin. Näet ja ajattelet asioita vapaammin. Hyvä kun tulit hyvästiä heittämään, niin olkoon sana sanottuna aikansa. Silmistäsi näen, että niissä omituinen tuli palaa, lienee se sentähden, että tiedän sinulla olevan kiireen. Jos käy niin, että eloon satut jäämään, sen ylhäinen yksin tietää, siksi puhun kaiken varalta suoraa kieltä: Seuraa sinua pako, samoin eloonjääneitä muita. Ero elävinäkin, kentiesi, tulee kestävään kuolemaamme asti. Jos mahdollisuus vuosien vierittyä tulee palata maille näille, tapaat kentiesi tyhjyyttä... Katselet ja löydät yksinäisyyttä ja pettymystä muistojesi mailla. Etsit ymmärtäväisiä katseita, joita kauan mukana säilyttänyt olet. Kovan ja kalsean pinnan alta kalskahtaa itsekäs epäily. Vain aniharvoin vilahtaa sinulle muutama avoin katse. Kalmistoihin askeleesi ohjaillet. Kas täällä kohonnut muistomerkkejä on summa. Nimiä tuttuja sieltä näet monta. Mielestäsi lauselmat niissä väärin on piirrettyinä. Ajatuksesi mieli merkit veistää pois. Ja sinä tahdot niihin liimata lauselmat uudet, lyhykäiset ja vainajan elon kanssa yhtäläiset. Millaisen kunkin elon juoksu ansaitsee. Kenties löydät louhospatsaan ja siitä

kohdan kiiltopinnan, missä uurrettuna kultakirjaimilla muutaman nimi, jonka tuiki tunnet alkujuurta tuhmaa olleen. Kartanot kalliit omisti eläissänsä, alinomaa rypi rikoksien ja roiston töissä. Tahi juovuksissa hummas ja mylvi, kantoi kivääriä ja valkonauhaa sodassa ja murhasi monta puuseppää taitavata tahi kivenhakkuria kuulua koko kunnan. Kas tällä imelä isänmaan on värsy ja "sankaripatsaan" alla lepää luut "kalleimmista kalleimmat!" Mutta jos käyt hautausmaan kolkkaan pohjoisimman, missä rivi kuoppia on ja kumpuloilla koivunkepaleista ristit, siinä "siunaamatta" lepää miehet ja mestarit parahimmat työläisten ja rahvaan miesten. Elämänsä päivät ovat päättyneet valkomurhaan. Kas näin ehkä käypi osassasi huonommassa . . . Jatkoj äiti lausuntaansa :

— Poikani! . . . Ehkä hautani mun myöskin sieltä löydät. Se yksinkertainen ja koruton olla tulee. Kun polvistut illan hämärässä ruohopengerhälle kuiskailuni tuulen henkäilynä kuule ja kirjoita se muistiin muille. Salat julki kertoella sun tulee. Hautakirjoitus kirjoita heille, kutka työnmarttyyreina tallattiin osattomuuteen, tuleen, turmaan ja tuhkaan.

Sanoi poika :

— Minä lupaan, jos minussa on sen täyttäjätä.

— Valheet tulee sinun alas repiä, ja muistosanat oikeudenmukaiset kirjoittaa. Aikakautemme oloja aniharva muukalainen oivaltaa. Kirjoita, etteivät kaikki olleet työväenmurhaajia, vaan että talonpoikia oli katalasti petetty!

Äiti ja poika puhelivat kamarin hiilloksen äärellä, kunnes Alice astui sisälle ja ilmoitti Stiinan kuulleen, että vihollisen jalkaväkeä oli saapunut naapurikylään ja voivat saapua heti tännekin. Levottomana nousi Arvid ja käveli lattian poikki. Hän oli äsken Anteron suksilla lähettänyt törmälle, josta näkyi kauaksi pohjoiseen Pylväistöltä. Nyt hän päätti pistäytyä ulkona kuulemassa. Sykkivin sydämin kuunteli hän ääniä, mutta kun ei merkinantoa mitään kuulunut, astui hän takaisin kuistille. Yli pihan törmäsi "Hurveli" äänettömänä ja yhtäsuoraa vikisten isäntäänsä kohden. Ja vaikka Arvid ei aikonut lainata

huomiota koiralle, hyppi tämä ympärillä korkealle ja nuoli pieniviiksisen suun. Miehen oli pakko puhutella vanhaa talon vartijaa, olihan hän monet metsot koiran löytämänä Kiiskilän Konstan kera ampunut. Oli siitä jo vierähtänyt vuotta puolitoistakymmentä. Kun koira oli osakseen saanut taputuksen ja pari vetaisua kuonon ja korvain yli, antoi tämä senverran rauhaa, että Arvid sai oven auki, jolloin koira ryntäsi sisälle edellä pirtin läpi keittiöön ja siitä ruokailuhuoneeseen, jonne ovet olivat avoinna. Ja kun Arvidin piti sanoa hyvästit omaisilleen, pyysi äiti häntä istumaan illalliselle, "oli asiat kuinka tahansa." — Alicekin pyysi:

— Veikko hyvä, nyt on illallinen valmis, käy pöytään kanssamme.

Vastustaa pyyntöä ei mies voinut. Hänestä tuntui siltä, että vaikka mitä nuo naiset pyytäisivät, täytyisi hänen se täyttää. Sanatonna kävi hän pöytään. Sanatonna siinä istuttiinkin. Ruokaan tuskin kukaan kajota muisti. Arvid nousi ja asteli lattialla. Joskus katsoi ulos ikkunasta. "Hurveli" makasi lattialla "koiranunia", toinen silmä kiinni, toisella katsoi isäntänsä jokaista levotonta liikettä. Välistä kohoutui eläimen niskakarvat, sieraimet laajenivat ja se veti pitkän henkäisyn, sitten kuului hiljaista urinaa. Koiran vaisto oli hereillä, se vainosi lähenyvää vaaraa. Musta nenä tunnusteli ilmaa yhtämittaa.

Arvid ajatteli pakoon lähtemistä esittää äidille ja sis-kollekin, mutta katsoi sen mahdottomaksi. Olihan äitinsä niitä ihmisiä, jotka saattoivat ottaa vastaan kaikenlaisia kohtaloita pelkäämättä. Siitä johtui tekemään itselleen kysymyksen: Miksi en minä sitten? Voisinhan katsoa miten käy! Olenko pahantekijä, ryöväri tahi murhamies? En ole! Tuohon tuoliin istun, kodissanihan minä olen. Onhan kerrassa häpeällistä lähteä pois täältä mokomien lurjusten ajamana. Niin istuutui hän rauhallisesti tuoliin.

Emäntärouva ja Alice katsoivat tätä hämmästyneinä, hehän uskoivat hänet tuotapikaa häviävän teille tietämätömille.

— Kuinka, — sanoi Arvid äidilleen, jonka näki kal-

penevan ja äänetönnä tuijottavan kynttilän liekkiin, — kuinka jos minä en pakenisikaan, vaan jäisin kotiin.

— Odotatko lempeyttä heiltä? Siinä poikaseni suuresti erehdyt! Sota ei tunne sääliä, vaan raaka voima käy oikeuden edellä. Jos tahdot säästää vanhan äitisi näkemästä tuhoasi oman kohtaloni rinnalla, niin säästä minua siitä . . .

— Tuntuu niin raukkamaiselta lähteä juuri nyt, oikein hävettää oman itseni edessä. Olisihan parempi taistella tässä ja kaatua kuin puikkia pois . . .

— Älä sano niin! . . . Näethän, toverisi tarvitsevat sinua. Ja parempi on teidän yhdessä käydä kimppuun, kuin yksilönä kohdalleen kaatua.

— Mutta kun Rajavaaran miehetkin jäävät kotiin, Kiiskilän Konsta ja monet muut. Ja kun he aikovat taistella ja kaatua paikoilleen, niin panee tässä ajattelemaan samaa . . .

— Mitä sanotkaan? Ettäkö Rajavaaran miehetkin jäävät! . . .

— Ovat jääneet. Niin!

— Antautuako aikovat?

— Ei! . . . Mutta taistella ja . . .

— Ja kuolla merkityksettömästi . . .

— Eikös se olisi kauneinta?

— Kauneinta ennen kaikkea. Poikani, minä puhuin sinulle hautakirjoituksista. Jälkeenjääneitä kohtaan täytyy riisua ihanteidenkin ihanin kaapu . . .

— Piirtäkööt ne, kutka elävät . . .

— Ja hallitsevat . . . Niinkö? Muistatkos Kalliosaaren Vilpon ennustuksen?

— Että valkoiset voittavat.

— Entäs sitten?

— "Katsokaa! Suomen köyhälistön voitonpäivä on noussut!" . . .

— Silloin kun uusi polvi on lukenut hautakirjoituksen.

— Ja iloitsee maatuneiden tovereiden uhrausten tuloksesta.

— Nehän kantavat vaaditun uhrin riemujuhliassa uuden huomenen loistoon.

— En ymmärrä kaikkea, mitä tarkoitat äiti?

— Tahdon lupauksesi täyttämistä.

— Ja . . .

— Ja etteivät unhoon vaipuisi nämä työt.

— Ja että . . .

— Ja että poistut hiljaa täältä. Sen oma äitisi sinulle on määrännyt.

— Etteikö taistelun . . .

— Ei täällä, vaan tovereiden luona.

— Sitten käsitän . . .

Ulvahti lattialla koira. Se hyppäsi ovea vastaan, siitä keittiöön ja pirtin läpi pihalle. Reippaat askeleet kuuluivat kuistilta. Heti ilmestyi Antero kamarin kynnykselle sanomaan:

— Nyt on aika lähteä. Nousevat ylös rantatörmää . . .

Viimeisen kerran syleilivät äiti ja poika, sisko ja veli toisiansa. Arvokkaasti ja lyhyesti lausuttiin lausetta pari puolelta ja toiselta. Hellyyttä eikä kyyneleitä niissä ei ollut. Ovessa Arvid heitti katseen taaksensa. Hitaasti antoi sen kiertää huoneen, sillä hän tahtoi kuin ikuistaa muiston tämän viimeisen. Silmäys emossa vielä viipyi. Tämän teräväksi ja tuliseksi muuttunut katse kohtasi rohkeana poikaa, joka oli matkalla pois ikuisille teille. Pojalla oli perintönä luottamus hautakirjoitukseen.

Ulkona oli kevättalven kajo vielä viipymässä yöllisellä lännen rannalla. Tallin takaa mäkimänniköstä humauteli pihkainen tuoksu. Pylväistön päärakennuksen kattokaa-velin kulmauksesta tipahteli rästäsvettä kuistin nurkassa olevaan korvoon. Koira haukkui rantatöyräällä käheästi ja sen kaiku ulontui kauas kotilahdelle ja Petokorpeen. Arvid piteli suitsista hevosta, joka tallista vaihdettuna satulaan teutaroiisi ja kuopi tahtoen villisti ratsastukseen.

Mitä onkaan koti ihmiselle, jota on tottunut rakastamaan, muistamaan sitä ja uneksimaan sen parhaimmista hetkistä ammoin olleista. Onhan ihmisiä, jotka eivät koko elinikänensä ole jättäneet kotinsa eikä kontunsa pii-

riä, eläneet onnellisina vuosikymmenensä sen veräjän puolapuiden sisäpuolella. Ei heidän konsaan ole tarvinnut tuntea kodittomuuden vaisua turvattomuutta. Eipä heidänlaisensa lellilasten ole tuskin juontunut mieleen antaa asumasijoilleen sitä arvoa, eikä tuntea niitä tunteita, joita maailmalla matkaavan proletaarin myötä on olemassa. Tahi rakastavatko he sitten synnyinsijojaan niin suuresti, että eivät kykene niistä koskaan luopumaan? Eivätkö ylimielisesti korskeiden kotien asujamet aina ole katselleet maantien matkalaista, joilla myöskin kerran on ollut koti, ja joka muisto kulkee hänellä mukana. Mutta orpojen ja kovaosaisten lahjoiksi ei riitä yhteiskunnalla antaa edes näitä mieltymyksiä, näitä utuisia ajatusten virvatulia. Kaipauksitta matalan majan moni tytär ja poika mante-reita samoilee. Toiset etsivät kannikkaansa kaukaa kuin koira, kooten kokoon luukahlionsa, lennättäen niitä "kotiinsa" jyrstävänä. Maistuuhan se oman kurkihirsren alla petäjäinengin pettu paremmalle. Maistuu kotoisen honkapöydän nokalta kaluttuna lapaluukin lihalla. Rikkaalle on koti yltäkyläisyyden, ruuan ja moninaisen ravinnon ruokapurtilo. Paikka, missä löytyy lepoa ja leposijoja, joiden pehmeys viihdyttää rasittamatonta ruumista.

Köyhälläkin on koti uupumusten, ponnistelujen ja väsymysten virvoittava kultainen kehto, missä puiset lavitsat höyhenpatjoille tuntuu. Onhan pellonperkkääjän ja kuokkurin kyljen alla kaikki samantekevää. Halkokin päänalustana on hyvä ja uni maistuu makealle. Entäs rikkaan? Pehmeilläkin patjoilla rumasti syönyt ruho tuntee olevansa kivirauniolla.

Koti kahdella vastakkaisella luokalla on vallan erilainen. Mutta kaikessa tapauksessa rakastaa köyhäkin kotiansa. Kodin kadottaminen lapsuuden varhaisessa iässä, jättää ihmissieluun pois lähtemättömän, ihanteista kudotun utuisen unelman. Pitkin poukamaisia polkujansa maailman matkaaja antaa silloin tällöin liidellä hengen herttaiset ajatukset pakon pois unohdusten iltaisille auderille. Väikkypä silloin silmien sinervillä terillä lapsen taivaan ääret ja pielet kotoisilta tanhuilta. Muuttuu murisevaksi

merikarhuksi karaistu mieskin lapseksi maitosuuksi mieltänsä, jos hetken sopivan etsii ja kotia kaukaista mieleen johdattaa. Tuijottaapa tovin tuonne ulapalle, aaltoi-
hin vihreihin uppoaa ajatus ja etsii sieltä sumennoista piirteet äidin oman. Monia muistojen maisemia maalan-
nut on kunkin mielikuvitus ja asettanut temppeleinsä pyhän seinustoille. Lepohetkin niitä sitten vaalii ja ihannoii. Kohdanneet kanssaihmiset elävöityvät esiin sellaisina, miksi he kuvansa kunkin mieleen luoda ovat osanneet. Monista piirteet hienoimmatkin muistoon palaavat. Jaksaapa monen muistoon palanneen varjo elävänä käydä rinnallasi asti partaalle hautasi.

— — —
Olihan Arvidkin matkannut maita ja meriä. Kaivatun kaiho, pitkän kuluttua, tahtonut nähdä monia muistojansa. Äiti kauan ikävöity taasen oli ollut läheisyydessä. Sannansa ja äänensä korviin sointui. Olihan odotettu poika vuotten vuotettujen kuluttua kotiin tullut. Tummat kiharansa emo taasen nähdä oli saanut, silitellä ja hyväillä kutrejansa. Mutta eipä poika sisäisesti ollut sama kuin ennen. Toinen oli nyt kuin lähteissänsä. Olihan käsitteiden ja ajatusten ilmapiiri hänelle avonaisemmaksi tullut. Eipä ottanut enää vanhaan ja samaan soveltuaksensa. Tuulahduksen uuden ja vapaan tuopi vanhaan kotiinsa. Tulivatpa sitten ihailijat ja viimeksi vihamiehetkin. Olivat aatteet uudet tiensä Suomen saloille saaneet. Matalille majoille uhoasi aurinkoinen aika. Kovaosaisille, tuvan tyhjän ja tanhuattoman, nyt uusi huomen koittamassa oli. Viskelipä historian myrsky lastuna laineillansa pian Suomen köyhälistön kohtaloakin. Pirstaleina kansa tämä nyt sisäisissä puuhissansa askarteli. Koti- ja perhesiteet ratkeilivat. Ja sitten meurasi myrsky... myrsky moinen, jota koskaan nähty ei oltu näillä mailla ja kankahilla...

— — —
Vielä hetken seisoi hepo. Vielä hetken katsoi mies kotiansa, kerran viimeisimmän, johon vasta kaipausten monien perästä palannut oli.

Koiranhaukunta rantatöyrään alla yhä kiihtyi. Sei-

soipa sittenkin mies tässä liikahtamatta ja katsoi äidin kamarin ikkunaa. Siellä näki hän varjon hitaasti liikkuvan yli lattian ja sitten polvistuvan. Vilahtivat sumun seasta kimaltelevat tähtöset. Ja kun hän ajatteli huumaisaa taistelua tanhualla tässä, häämöitti sen taustalla rivi hautakumpuja ja kirjoittamattomat ristit koivunkepaleineen. Palasi laihtunut luonto ja lupaus... Koira nousi pihapelloille. Tarttui Arvid vaistomaisesti jalustimeen. Ja kun ääniä kuului, kuunteli mies nuori huojuntaa männistön vastavirinnyttä. Tipahtelivat pisarat rästäsrännin jääpuikoista korvoon. Kas nytpä ajoivat pihamaalle vastenmieliset, kutsumattomat vieraat. Mutta silloin oli Arvidkin noussut vapisevan hevosen selkään ja katosi luhdin solasta tallin taa.

Vainolainen oli lähtijän havainnut. Toljaili ja taivasteli aikansa, mutta kun juoksi miessakki selvää parempaa saadaksean, kuului jäätäneeltä maaliskuun tieltä enää ainoastaan ulontuvia hevosen kavioiden kapseita.

Henki hiihtäjällä palkintona

Jaakko oli jäänyt järvenjälle.

Aapo nousi kiireesti kunnaan laella, ponnahti suksille, aikoi pyrynä painaltaa tavoittamattomille teille. Mutta sukset olivat myöskin jäällä kastuneet ja niiden pohjia piti kiireenkaupalla puhtaaksi harata. Tässä työssä kuuli hän varsin hyvin vainolaisen rantaan saapuneen. Hiihtäen tulivat kiertäin kaartain Aapon lähtökohtaan, missä panokset tämä tyhjentänyt oli. Siihen hangelle olivat hylsytyhjinä kirvonneet ja tuolla viskattu pyssy. Vallan selvästi vainoojat nyt nousivat jäljessä ylös mäkeä ja päättivät "sutta seurata, kunnes se on saavutettu!"

Aapolla apuna ei nyt ollut muuta kuin hiihtotaitonsa. Päätäpahkaa painautui hän metsiin. Nämä maat olivat tuiki tuntemattomat. Täällä liikuskellut ei erämatkoillakaan ollut. Vaikka seutu olikin vierasta, oli hän ilmansuunnista selvillä. Epätietoisuus painosti kuitenkin hänen mieltänsä — saattoihan vihollisleiri yht'äkkiä aueta esiin milloin hyvänsä.

Vanhana metsänkävijänä Aapo tiesi, miten vaarallista on otuksen hyväjalkaisenkin ristiin rastiin kiidellä kuusistoja, niin ettei aina joskus viidasta vilahda pyssymiehelle palliksi kaukaisen aukeaman tahi suonsalmen takaa. Ja silloin paukahtaa salon synkkä syli ja otus useimmiten haavoitettuna hyppii kilometriä kaksi, kunnes kaatuu. Tämän tiesi hän ja tiesipä syyn siihen, miksi "kaulaa" kerittävä tekemään olisi. Kruunun korkeita koskemattomia metsiä halkoi Aapon suksien latu. Toisinaan takaa-ajajat näkivät niiden nousevan vaarain rinneille, toisinaan laskevan yhtäsuorasti alas rotkoihin. Tä-

hän asti oli pimeä tehnyt haittaa. Pakenijan oli pidettävä silmällä alamaita, joissa voisi suistua suksilta hankeen ja joutua turhantautta aikaa menettämään. Perästä tulijat, valikoidut mäenlaskijat, tihrustivat silmiänsä vastaisille aukeamille ja ahteille, hämärän läpi edes haamun nähdäkseen.

Alkoipa silloin jo keväinen talviaamu valjeta. Kirpeinä kohoilivat säteensä ensimmäiset kukkuloille ja sini-vuorille. Pimeät huput horhista ja notkelmista kaikko-sivat ja valkeus yön kääreet kapaloitsi. Ja harhakuvia seurasi todellinen kirkas päivä.

Suksi lipui liukkaasti. Tuumanverran upottava han-gen kerstäpinta kihaltehi. Eteenpäin Aapo työnteli paisuvalla vauhdilla siellä, missä se oli metsän tiheydeltä sallittua. Ahot, järvet ja viidakot kauriina kaleväisillä kankahilla kiisi. Maassa, missä punariistaa vainui valkoinen verivento miesi. Tiheiköissä naarmuja viilteli raa-kut. Käsiä ja kasvoja kirveli. Paksu sarkatakki teki haittaa ja hautoi harteita. Ei auttanut ajatus muu, kuin: eteenpäin! Eteenpäin oli päästävä!

Kilpahiihdot ja palkinnot oli Aapo kotikylällä kaik-kina talvina voittanut. Miksipäs ei nyt, kun henki on hiihtäjällä palkintona.

— — —
Turpee ja Mäkinen olivat selittäneet, kuka paennut mies oli.

Selitetty oli, että Aapo Rajavaara on vaarallisin henkilö, jonka kiinni ottaminen tahi murhaaminen tuo tekijälleen suuren virkaylennyksen enkelien karvaisessa kaartissa. Ja että tämä mies se juuri pakooppäästyänsä vie tiedot valehyökkäyksestä rautatien läntisellä puolella. Painokkaasti selitti Mäkinen kaikki epäonnistuvan, ellei sitä miestä kiinni saada tahi ammuta.

Niinpä äsken jälkiä seuranneille kahdelle, lisäksi lähetettiin vielä kuusi paikkakuntalaista, jotka tuntevat suunnan ja ovat tottuneet laskemaan Hämeen mäkisiä maita. "Ennen ei saa palata — oli määräys — kuin pakoilija on tavoitettu". Hiihtäjät seurasivatkin latuja

varmoina saaliistaan. Olihan takaa-ajajien helppo puhkaistua umpea eteenpäin painella. Ja kuta korkeammalle aurinko nousi, sitä pehmoisemmaksi yön kovettama hangen pinta tuli. Eräälle metsälammelle saavuttaissa, havaitsivat takaa-ajajat pensaikossa harmaan takin. He uskoivat siinä olevan itse pakenijan. Mutta kuta lähemmäksi takkia tulivat, sitä selvemmin sen havaitsivat todella vain takiksi, joka oli läpimärkä ja höyrysi hiestä. Vaihtoivat mielipiteitä:

- Vaatteita vähentää.
- Kuuma äijälle tulee.
- Liian raskas mies suksille.
- Pohjia myöten painuu.
- Märkä on taljansa, kuin järvestä nostaissa.
- Voimia sillä riittävän näkyy...

— Kyllä, potkaisut ovat liian pitkiä ja sauvat painuvat syvälle. Ei sitä pitkin ryöhitä. Miehet vaihtoivat joka kilometrin kuluttua etumiestä, niin että väsynyt sai jäädä jälkeen, ja hiihtää hiljempää ja huilailla.

— — —

Aapo tiesi ennen olleensa mestari kestävyysjuoksussa.

Mutta tänään tuntui kurkkua kuristavan. Hengitys kulki vaikeasti. Takki oli riipaistava pois selästä ja yritettävä vauhtia hiljentää. Aapo saneli itselleen ääneen:

— Jos pohjalaisia ovat, mäkimaihin sekautuvat. Minua epäilyttää siellä etelän miehiäkin olevan. Ja saattaa niissä Oulun lahtareissakin hiihtäjiä olla... Hidastaa tuo alinomainen umpi... Ja jos en tietä kovapohjaista tapaa ennen puoltapäivää, saavat he minusta otuksen. Silloinpa hengenottoa ennen, päänahan multa nylkevät, reppuunsa pistävät ja sotasaaliina vievät.

Joskus taakseen katsoi ja tasangoita väistellä tahtoi Aapo. Saapui sitten avoimelle suolle, joka oli laaja sekä oikealle että vasemmalle. Vaivaismännistöt nevalle saattoivat olla suojaa antamattomia. Päätti Aapo kaikesta huolimatta painaa aukeaman poikki. Hän halusi nähdä takaa-ajajien ja itsensä todellisen välimatkan, oliko se pidentynyt vaiko lyhentynyt sitten metsälammelta lähdön.

Onnellisesti pääsikin hän poikki pienen aavikon. Mutta juuri kun hän oli nousussa havumetsiin, huomasiikin saapuneen riitaveikkojen taaksensa aukeamalle. Ensimmäinen hiihtäjä heistä jo painoi suolle ja noudatteli latua Aapon vasta avaamaa.

Että välimatka oli todellakin lyhentynyt, sen täytyi Aapon huolestuneesti todeta. Tämä oli odottamaton tulos Aapon arviointiin, sillä hiihtoasioissa oli hän takanansa tulijat ala-arvioinut.

Nousi Aapo rinnettä ylös, toista alas. Saapui sen jälkeen avoimelle kulolle. Tässä kauttaaltaan seisoivat hiiltyneet hongat raakkimuksina. Korkeina köhöttivät rungot valkealla vaipalla sysimustina murheen muistoina. Alastomina kuin luurangot, vaikka verhoa, häpeissänsä. Outoina, onteloisina rupurunkoina köhöttivät maasta korkealla toiset, oksainsa kannattamina. Kuin kuolleen kahliot, koukertuivat käsivarsina vankkoina kämäräiset kanto-oksat korkealle...

Aapoa aatos tuo puistatti. On kuin kansan kalevaisen kuolinkenttä, veritanner. Kankaan santaan juoksutettuko kohta olisi kansani hurme? Tahtoisivathan nuo ihmismetsästäjät tuolla minutkin hengiltä. Tavoittaa täällä tahtoivat ja mustaan kuoloon syöstä.

Katseli Aapo siinä käsivarsiensa jänteveyttä ja jykeviä ranteitaan. Katseli lihasta jäykkää, kuinka se paisui ja supistui vuorottain. Voima hiihdolle kiihkoa uutta antoi. Salaisista sinnin salvoista päästeli poika uutta voimaa. Purren hammasta vauhtia lisäsi. Kuin metsänpeto, painoi hän syvässä hangessa ryöhien eteenpäin. Pyrynä pölisi lumi potkaisuista. Ja sauvat singahuttelivat sotkettua huuraa höyryäville hartioille. Kuin karhu, karkasi hän päin puskikoita. Läpi lumikoiden hyökkäsi eteenpäin, kunnes suoperäisestä maasta suoriutui kanervikko kankaille.

Hehkuivat lämmöstä tulipunaisina partaiset posket. Voimakas hiki hajosi ja nousi valkoisena vaahtorenkaana kurkkuun ja kaulaan. Kaulukset täytyi repiä auki. Kurkkuja ja kitalakea poltti kuivuus ja jano. Silloin tällöin

kaappasi kourantäyteisen palan lunta ja ahtoi sen ahneesti suuhunsa... Syntyi siinä hänessä ihmeellinen rakkaus itseensä. Hän kietoi kätensä entistä lujemmin sauvojen kahvoihin. Puristi vimmaisina nahkoitettuja kädensijoja, yhä kiihkeämmin ponnisteli eteenpäin. Moni kirvelevä karahkan isku sattui otsalle. Täytyi summa-kaupalla, silmät ummessa painaa näreikköihin. Joskus oli vaara kompastumisille ja kaatumisille... Aukeiden yli saavuttua, kääntyi pakenija katsomaan.

Yli vehmaisen ahon ja suonkurkun seurasi yhä vimmaisemmin vainolainen. Taakseen katsomatta päätti Aapo nyt rientää eteenpäin...

— Saavuttavatkohan?... Saavuttavatkohan koirat? — ähisi hän. Korvesta aukealle työntyi... Aukealta korpiin seurasivat yhä itsepintaiset takaa-ajajat. Tätä ei ollut Aapo ennen koskaan nähnyt. Kukaan ei ollut vielä häntä voittanut. Hän ei voinut käsittää, että joku olisi voinut häntä seurata... Mutta seurasivatpas vain! ... Seurasivat...

— Jos näkyviin aukealla saavat, varmaan ampuvat, ajatteli hän. Mutkasipa hän sitten hieman vasempaan. Hengityksensä oli muutoin kyllä helpottunut, mutta hieno postausta tunsu hän oikean kyljen alta. Se kipu se seurasi virsta virstalta, vaan sitä ei saanut tunnustaa todeksi. Kivun *täytyi* painua sinne takaisin! Sen täytyi painua!... Pieni vaiva oli ensikertaa siellä suolla tullut, noin vain mitättömästi ponnaistusta alkunsa saanut. Pian Aapo koetti kivun unohtaa pois ja hengitti sentakia pitkään ja tasaisesti. Jokainen hengenveto tuntui kuitenkin hellittämättömältä. Ja kun taasen oli kulunut virstoja, olivat tuskan vesikarpalot kohonneet hänen ohimoilleen. Kylkiluiden ja vatsan rajalla viilsi jokainen hengenveto kuin veitsellä...

— Jospa saisi edes yhdenkin hetken aikaa istahtaa, niin sydänkin helpottaisi iskennästä... Mutta pysähtyä ei voinut. Vaikka iltaan asti muutoin olisi jänteryyttä jäsenissä ollut. Ja vaikka yön ja huomenenkin päivän tätä saunaa kestäisi, kun vain ei tuota pistosta olisi.

Aapo tunsi, että kipu ei niinpaljon johtunut hengityksestä kuin jatkuvista ja toistuvista ponnisteluista. Potkaisut olivat alinomaa vajoavassa lumessa pohjattomia ja puoliksi epäonnistuneita. Alaraajojen voimalliset liikkeet olivat avuksi käsivoimille vain harvoin.

Kauan olivat Aapon silmät etsineet kohtaa sivuilta kumpaiseltakin pysähdyspaikaksi. Mutta sellaista ei satunut. Ei ollut mitenkään tilaisuutta hellittää, muutoin kuulat voivat saavuttaa. Sattuipa siinä samalla eteen viertävä törmä. Kallion kärki kurottui korvenrantaa ulommaksi. Siihen sujahtivat sukset salamana. Aapo riuhtaisi tuppivyön ja soljitti hätäisesti pistoksen päälle. Piukka kiristys tuntui tuoneen toivotun tuloksen. Suorakulmaisesti hiihti nyt henkipatto metsän sisälle. Poiketulle puolelle pian havaitsivat kääntyä paikalle syök-syneet vainolaisetkin. Ja kun he laukoivat kivääreistänsä ensimmäiset kuulat ja lensivät ne viuhuen Aapon ympärillä, oli siinä ja tässä että mies ehti tiheikön taakse. Takaa-ajajat taukosivat amunnasta ja hyökkäsivät verenhimoisina "otuksen" jälkeen huutaen:

- Yäh!... S—na!
- Hiih! Ryäkäle!...
- Niinkös sinä luulet meneväsi?...
- Painakaa pojat päältä!...
- Elävänä p—le otetaan!
- Ei se enää pitkältä potki!...
- Ei potki! Yhä lyhentyy välimatka...
- Saarretaan sitä kaikin!
- Saarretaan!...

Kuusi miestä ryntäsi rivissä nyt lumisella aholla. He panivat parhaansa kukin. Villi veren vimma oli nostanut valkoisten petojen raivon kamalaan mittaansa. He huomasivat uhrinsa yhä likentyvän ja likentyvän. Mutta lumi upotti. Humahtelevina sukset puskein juurilla vajosivat ja niitä täytyi tottumattoman kaivaa käsinkin keskellä kiireen. Parasta oli siis yhtyä yksille laduille.

Aapo pani parastaan. Elämä käski. Kipukin oli turtunut tuntumattomaksi... Yht'äkkiä poikkitie syl-

vähti eteen. Sukset syöksyivät vauhdissa alamäkeen tien yli. Päätös pakenijalla oli yhtäpian valmis kuin tien ilmestyminenkin. Suunnanmuutoksen teki vaisto itsensä. Rohkealla tavalla palasi suksia kääntämättä takaisin. Sauvat koholla, kantapäät edellä hiihti tielle. Lylyt kahmasi kainaloonsa ja juoksi tietä pitkin mäkeä ylös. Mutta tuskin tämä oli tapahtunut, kun vihollinen ryntäsi yli tien sellaisella vauhdilla, että he yhdessä rykelmässä painuivat notkoon. Koe Aapolle oli onnistunut. Huudot selvensivät siellä eksymyksen:

- Älkää laskeko...
- Hoi!... Tielle kääntäkää!...
- Kattos karittaa minkä teki!
- Kehnonkaulaa... Noin! Älä laske!
- Piruako tänne laskette!
- Siellä ylähällähän se on!
- Kuulkaa siellä!...
- Jaa mitä?... Jaa että jo saitte!
- Koiraa päästäkö...
- Kiruutetahan!... Kiruutetahan rumaahista!...
- Varrotkaahan kun tulemme...
- "Kiruutetahan"!... Haistakaa... jumal'auta!
- Mitä te hounaatte? Tiellähän se, eikä täällä!
- Haa!... Hätsis sto sano ryssä!
- Horikaa muoria...
- ————— rr...yrrr.

— — —

Aapo oli vihdoin vapautunut latua avaamasta. Hän pääsi kovalle tielle. Ja asia muuttui heti paikalla. Suunta ja määrä oli kadonnut siinä metsiä kiertäessä. Ei ollut oikein aluksi selvillä, mihin tie tämä mahtoikaan mennä? Huimia alamäkiä laski kuin leikiten. Suhahdellen loikkailivat kylkiset kyyt vastaisen mäkitöyrään harteelle asti. Hänestä oikein tuntuivat sujakat pompahtelevan notkoissa ja nikamissa. Aapo ajatteli:

— Ajakootpa nyt jälessä... Ottakootpa nyt kiinni. Taivalta siinä on takana... Saipa auringosta selville,

että tie laski länteen. Lähes tunnin antoi huilata taakseen kertaakaan katsomatta.

Tie kulki mäkimailta alangoille. Tasalatvainen Hali kangas korkeana puistikkona aukeni eteen. Samannimisen suon ja korven halki kuumotti Kuoreselkä ja Sui nula. Rautakorven niityt latoineen lepäsivät alhaalla lumisine poukamineen. Aapo tunsi tienoon. Huuppoili suuntaa siinä ylängöllä sinne, toista tänne. Katseli koillisesta kumottavaa Kolhin vuoristoa ja Hallinpenkin tuuheata, kuuluisaa, ikimuistoisaa uhrikoivua. Ehtimättä rakentaa mitään ajatusta, kuuli ihmeekseen Pihlaiston puolelta taistelua, kovaa ammuntaa. Kaukainen tykistö kumahteli Vilppulassa ja kenties takana Längelmäellä. Mutta likeinen kivääri- ja kuularuiskurätinä sekottui siihen ja yleinen humina kiiri vuorilta vuorille kaiun kantattamana.

Aapo käänsi suksensa suuntaan, joka johtaisi N:n myllylle.

Tienohesta silloin tällöin pyrähti lentoon kirjavarintainen pyy. Toisinaan Tapiolan lumivalkoinen "jussi" pöykki pois päivämakuultansa puskikosta. Laukkomaan läksi pupu alamäkeä Aapon rinnalla. Mutkitteli jänö ja metsään pysähtyi ja pöllöttämään jäi. Tassut koholla ihmetteli elukka, mikä mies se on, joka ei jahtiin jouda?...

Sai nyt rauhan Tapion riista. Ihminen ihmistä metsästeli.

— — —

Suoralta tieltä, välkyn metsän seasta väipähteli vastaan tulevan hevosen pää ja luokka... Pian pikkuinen tiuku totesi sieltä jonkun tulevan. Ajatteli Aapo työntyä tienpuoleen, mutta koska reessä kenotti yksi ainoa höt-kähtänyt miesi, niin noudattelivat suksensa peilipintaista rahtikuorman raidetta. Tulijan jo kaukaa tunsi Aapo... Hevosenkin tunsi — "Runttehan" se oli, "Runtte"! Raatari istui reenperässä suu sanomattomasti ammol laan. Seisoi kieltämättä kaakki... Sai sanottomaksi

hiihtäjänkin ja seisoi samoin sivulla. Katsoivat kumpainenkin. Sanoi raatari:

— Siinä on Aapo Rajavaara...

— Siinä mestari Juurakkoniemi.

— Tulen pitäjiltä neuloskelemasta...

— Niitäkö? Pussihousujako sitä yhä?...

— Entistä tienestiä hakemasta Paakkulasta. Pannin sekulia sain...

— Mutta sodassahan mestari syksyllä... Eikös valkoinen armeija kykene...

— Olinhan minä sitä ruutikellaria vahtaamassa. Mutta piru sen periköön.

— Tiedätkös sinä, ovatko punaiset tuolla kylässä?

— Herra siepatkoon!... Valkoiset siellä nyt meteliä pitävät!

— Puhu nyt raatari totta!

Hetkenaikaa katseli vanha mies silmäteriin toista ja räpäyttämättä sanoi:

— Sinä tiedät, poika, että isäsi kanssa olimme ennen laatumiehiä. Sinulla nytkin on neulomani sarkaiset "saravarit" jalassa... Minä puhun totta!... Mene herraan täältä hyvä mies!... Laita luusi joutuin korjuun!... Nyt on justiinsa hengenoton hetki niillä kapinaan käyneillä... Aapo, et ollenkaan usko, että ne nytistävät... Nytistävät ihmisiä kuin vasikoita vain!... Ämmät ja kakerpässit parkuvat ja ulvovat kuin...

— Mihin vie tämä tie?

— Tästähän pääsee Suinulaan kirkolle ja tuonne myllylle... Mutta tiedätkös, että viime yönä ottivat valkoiset nämä asemat. Rumasti ne nyt hyökkäävät siellä Kivelässä...

Aapolla ei ollut halua keskusteluun. Mutta raatari huuteli miehelle jälkeen:

— Kyllä siellä ei Norolan Nestorinkaan päätä silitetä! Hätähökän lykkää mies! Kyllä se minuakin aikansa nuusas, haukkui ja näivi!... Sitten se Rajavaara! Kyllä hänelle nyt kunniankukko ei laula... Suotta sekin isäsi oli sellainen närreenkarvanen... Herrojen

kanssa on parasta olla mielinkielin... Paljon parempi jos lakkia nostaa ja palveluksen pienen tekee toisinaan vastakarvaankin... Herra on aina herra. Toista se opinkäynyt on kuin talonjussi. Heille on annettava arvo ja kunnioitus, eikä ylvästely. Leuhkineet eivät liikoja, kun antamaan alkoivat... Ja entäs sekin Kiiskilän Konsta! Kuka käskei?... Kuka käskei toimeentulevana töllin isäntänä yltyä renkiroikan etunokkaan! Mies liuhuu ja liehtoo kuin rätti seipäässä... Sanoivat hänenkin saaneen karvaan marjan... Nyt jäi senkin akkapahanen jonkun toisen miehen ruukiin ja ruukiin... Jou... Akkoja sitä nyt alkaa saada akattomat näistäpuolin kuin lahnoja vain! — Ja kun ei Aapo enää kuullut, puheli raatari "Runttelle", jota kehoitteli kävelyyn:

— Näistäpuolin niitä saa akkoja... Saa nuoria ja vanhoja, mitä vain halusi hyrrää. Persokin mies saapi peuhata kuin possu vatukossa... Minäkin tässä leskenä suotta kuikkailen ja kärsin... Ovat olleetkin mokomat olevinansa. No, on sitä toiset pelmun pitäneet... Jou... Otanpa heitä useampiakin... Mies sitä nyt pian on hinnassa näillä mailla... Jaa-ah. Kelpaisi vanhanpuoleininkin, kelpaisi!... No, Runtte! Alappas siitä hilailla sääriäsi... Amerikanleski sitä oli Rasikiven Eveliinanakin. Ja heti kun vanhasta henki läksi, niin uuden otti. Kuka tietää... Kiiskilän Henna, vaikka hyvinkin suosuu, kun vanhasta eron on saanut... Hänellä se vyötäisen paikka onkin mukiin menevä. Sellainen hoikka... Jou... Sopii koettaa... Alatkos kontata! — Hevonen läksi liikkeelle. Mies puheli loppumattomiin mitä parhaimmalla tuulella:

— Kapine siitä vielä tästä elämästäkin tulee... Kapine...

— — —

Kilometriä kolme oli hiihtänyt Aapo.

Vartevan jousimännikön lomitse välkkyi vainioaita. Kylän laide selviytyi kuin selviytyikin siellä. Pitipä hänen tässä pysäyttää ja mietiskellä tovi. Mutta silmiin siihen siinteli sininen savu vartiosotilaiden nuotiolta. Savu

oli soihutuisa ja venyi pitkäksi kuin loiminlankojen löyhä vyyhti ylös puistikosta huojuen sinne tänne taiteellisin kaarin. Vastavirinneen nuotion luona, tervaskantoa tiksesi valkoinen mies. Toinen heistä palvoi polvin tulta. Hän tuikki nuotioon tuohiskäppyröitä ja tervastikkusia. Luikut kumpaisenkin seisoivat petäjän kupeella pystyssä. Teki siinä päätöksen rohkean Aapo. Perääntymiseen aikaa ei ollut. Vauhdissa työntyi äkkiarvaamatta kohti. Sävähtivät vartijat pahanpäiväisesti. Suunnalta ihan odottamattomalta tulija ilmestyikse. Edes aseiden ottamiseen aikaa ei ollut. Ajatuksille aikaa antamatta tiukasti tulija:

— Päällikkö teillä missä?!

— Kylässä...

— Kuinka te vartioitte tietä, kun tänne ylös olette nousseet?

— Katsomme sopivammaksi suojapaikasta...

— Mutta savuhan saapi kauaksi? — Sanoessansa katsoi miestä kumpaistakin tiukasti. Silmäsi aseita... Harkitsi, mutta hylkäsi tuuman ja valitsi toisen, sanoi sitten:

— Pian näette saapuvan suksilla samaa tietä tästä punikkiroikan. Koettakaa ottaa heidät kiinni. Koettakaa tuoda esikuntaan... Ymmärrättekö?

— Kyllä!... Kyllä ymmärrämme! Kiinni otamme, kuten käskette. — Sanoi Aapo sitten:

— Tekeytyneet ovat meikäläisiksi... Arvaan ma... Loruja kaikki!... Keljuimpia tiedustelijoita, mitä maa päällään kantaa. Ei muuta kun mutkitta muitta kuula suoraan kalloon!...

— Kyllä me osataan "pammaattaa".

— Ovat ajaneet minua kuin koiraa takaa, kun olin urkkimassa kujeitansa...

— Kyllä me... Kyllä me kutitamme!

— Lähetän heti apua...

Jykevän metsän ranteelle olivat talven tuiskut puhaltaneet pöykkyjä paljon ja paksuun. Hangen vaipuneen kevätkannen läpi pistivät piikkeinä vainioaitojen ja tar-

hamaiden seipäät. Ylimmäisen aidaksen yli helposti hi-
vahtivat hiihtäjän sukset... Talon tämänpuoleisen pi-
halla mekastivat miehet. Äänet tulivat jostain riihen-
luota päin. Lauseetkin jo selvisivät Aapolle:

— Seis!... Ja kädet ylös... Ei tässä pitkältä
pulista!

— Eikö meinaa?... Pankaa tunnustukselle!

— Ei meinaa, ei!... Mutta annetaanpas seistä tuossa
asennossa tuntia pari... Hieroskellaan kupeita... Koe-
tetaanpas keinoa uutta.

Aapo näki vastenmielisen tapahtuman: Riihen ri-
main alla rääkättiin miestä. Häneltä vaadittiin tunnus-
tuksia... Uhria, joka oli kokonaan vaiennut, piestiin.
Hän alistui raa'an väkivallan ja pakon alle vastaanpane-
matta ja voimattomana. Kädet sidottuna riippui tämä
orresta niin, että hädintuskin jalat tapasivat maahan.
Rohkeasti asteli tulija lähemmäksi ja näki lahtarin jul-
kean teon... Sanoi Aapo:

— Lähettäkääpäs hakemaan hohtimia. Minä haluan
tehdä tälle punikille pienen avun... Näissä hivutusasi-
oissa minä olen mestari. Tulee olla turkasen tarkka...

— Jos herra tuomari suvaitsee toimituksen ottaa ajan
kanssa, tulee se sitäkin perinpohjaisempaa...

“Korkeanoikeuden” tuomarilta valui kuola alas pitkin
leukaa. Hän oli kuin otusta kurkoittava susi siinä tei-
laajan vierellä... Mutta kun kuuli tuon tulijan sanat,
katsoi lahtari kumpainenkin takitointa, hikeen hiihtänyttä
miestä. He hymyilivät ulvovan suden naamalla. Ikenet
irvessä kysyi “apumies”:

— Hohtimiako?... Oikeinko hohtimia?... No,
miksikäs ei niitäkin talossa löytyisi... Totisesti “pihti-
synnytystä” kai tarkoittatte? — Hammasta purren jatkoi
Aapo vakavana:

— Sitten tappuroita ja tervaa...

Tuomari pahaa aavistaen sanoi:

— Mitäs te? — Kukas te?... — Mutta toiset eivät
panneet huomiota sanontaan, vaan Rummin Jussille näyt-
tävä mies ehätti:

— Käyppästen sinä kaveri ja kysäse, eiks' meitillä ole siellä kuormassa? Se on näesten se "loola", jossa on se kengitysversta. Ja tuo samalla se kavioveitsi... Kiperäteräinen kavioveitsi... Joo! Jaha. Tuomari meni tuonne. Pyytäkää häneltä yksi jäsenkirja. — Toinen sanoi:

— Pystytukka ei kirjaa anna.

— Miks'ei anna?

— Itse haluaa naulata. — Miehen mentyä Aapo kysyi:

— Minkälainen teillä on ruukannut olla "loppuhivutus" näissä asioissa?

— Joka ei tunnusta, naulataan jäsenkirja rintaan ja heitetään hangelle.

— Mutta jos tunnustaa...?

— Konsti on sama. Kaikki me ne kumminkin on tapettu...

— Kaikki tapettu?... Mutta tuomiohan lankee tutkinnon tuloksista.

— Meidän tuomarin tuomio lankee aina sitä "silkoista puolta".

— Mutta mitäs te sitten niistä kiusaatte?

— Tunnustukselle tietennii!... — Aapo viittasi uhriin ja huomautti:

— Ottakaapas nämä nyörit auki...

— Se tahtoo sanoa sitä paljon kuin että punikki otetaan alas kinteristä?... Antaapa hänen roikottaa vain siinä... Sitä, mihkä se ensteen pannaan, ei me sitä senjälkeen ole tavallisesti irroitettu. — Vilkaisi Aapo ympäri pihaa. Sitten astui askeleen lahtaria kohden, katsoi tiukasti silmiin:

— Päästä uhri irti!... — Lahtari kalpeni ja horjui... Hän tunsu vasta, kuka mies oli... Mutta sanaa sanomatta alkoi tämä vapisevin sormin kiireesti avata solmuja...

— — —

Pian hujahtivat Aapon sukset alas ahdetta myllysil-
lalle. Vanki juoksi vapaana perässä. Kuitenkin hän jäi

kauaksi jälkeen, ollen liian heikko ankaran mielenjännityksen mykistämänä.

Ei kauan sen tapahtumisen jälkeen, kun alkoi ylhäältä talosta kuulua huutoa ja hälinää.

— Älkää helvetin siat omia miehiä ampuko!

— Kukas s—n rupikuono on meiltä pomon hirttänyt!?!?

— Johan tämä nyt vasta myrkyn lykkäsi?!

— Tuokaapa tuomari itse näkemään!

— Ettekö te hirtehisen kelmit ollenkaan näe?... Ettekö te näe, että "nautoja" kiittää hännät pystyssä keskelle vitivalkoista esikuntaa! Nutipuljukset seisotte siinä kuin pylvää, tietämättä tämän taivaallista tehtävistänne! ... Varrotkaahan! Varrotkaahan kun marrasnahka nyljetään takapuolista teiltä!... — Epämääräiset äänet, komennukset ja melu täyttivät ilmapiirin.

— — —

Tieltä toiselta suunnalta laukkasi kaksi hevosta valtoimina mäkeä alas. Säikähtyneet hevoset kaarsivat jo kaukaa myllyn eteen. Myllyn ovet olivat auki ja kivet jyrryytti tyhjää. Ovelle juossut Aapo ei tavannut ketään. Myllärit ja myllymiehet olivat kadonneet jonnekin... Kaikkialla oli yht'äkkiä syntynyt sekasorto. Kyläntakaa alkaa kajahdella yhä kiihtyvä ammunta. Aiheen laukausten vaihtoon hyvinkin aavisti Aapo. Mutta häly ja huuto kävi talosta taloon: "punikit hyökkäävät!" Ammunta kuului juuri suunnalta, mihin pakenija ladun hiihtänyt oli.

Töyrään päällä talossa hämminki yltyi yhä enemmän.

Nyt Aapo keinoa muuta ei keksinyt, kuin väänellä säkkipuomat pois reistä ja kääntää hevosten päät takaisin tulosuuntaan. Saapuipa siihen vasta vapautettu henkipattokin paikalle parhaiksi, kun Aapo veti myllärin jauhoista turkkia selkäänsä. Rekiin ehtivät istua hädintuskin miehet... Nousivat mäenkin hätäilemättä. Mutta karanteiden hevosten isännätkin juoksivat oikopolkua peräjulkkaa ehättäen vastaan. He vaativat äänekkäästi omiansa... Mutta kun huomasivat ja tunsivat siinä Aapon, jäi-

vät vaiti ja katsoivat sanattomina heidän jälkeensä. Vastaan tulevat sotilaat kielsivät heitä ajamasta "koska taistelu siellä on paraillaan käynnissä ja saattavat joutua vaaraan." Ajajat ilmoittivat itsellään olevan siihen "luvan." Ja ilman muuta laukottivat läpi sivuteille. He yhä ajoivat kauemmaksi onnenpäälle ja uhalla, kuitenkin kiinni joutumatta. Valkoiset rohkeita miehiä luulivat asiallisiksi omikseen . . .

— — —

Iltamyöhällä sitten saapuivat karkurit onnellisina Vesarin takalistolle. Pirttiniemen sydänmaan kautta ujosivat Haapa-Aatulle. Täällä töllissä asui syvä suru ja murhe. Alakuloisuus mielen kaiken oli vallannut. Torpanväki oli avuton antamaan miehille mitään neuvoa. Suksia ei kotosalla ollut yhtään ainoata paria. Pojat olivat sodassa viimeistä miestä myöten.

Mutta samana yönä Pihlaja-Jussi asian oivalsi. Pian järjesti niin, että pojat samalla saivat jatkaa matkaansa yli rautatien linjan lännenpuolelle, missä tiesi vaaran vähimpänä uhkaavan sekä yksinäiset seudut olivat suurimmat. Yhtämittäinen ponnistelu ja öiden valvominen uuvutti Aapon niin, että lepo hangen pinnalla tähtitaivaan alla tuntui kovin viekoittelevalta. Kun vain olisi saanut uinahtaa ainiaaksi kohmeen kalpeaan syliin. Tuudittelihan talvinen yö tovereita nyt satoja, jopa tuhansiakin taistelutantereella tällä unohduksen uinuntaan . . . Mutta velvollisuus ja vilu vangikseen olivat otuksen tämän ottaneet. Kohtalo käski ja kannusti kaiken uhallakin eteenpäin. Kauan oli hän jaksanut, mutta nyt horjui ja vapisi voimattomana vainottu. Näännytys teki taitavasti työtään peräänantamattomassa ja sinnikkäässä miehessä.

Hitaasti huojuivat he kaksi kuutamoisella erämaan järven jäällä. Polvitaipheet kangistuivat ja suonet ja jänneet tulivat sietämättömiksi. Housut jäätyivät kohmaisiksi kontturaksi. Olisi voinut vallan hyvin istua niiden nojassa. Silmäluomet turposivat ja niitä kirveli. Painuivat kiinni keskeytymättömänä kiusantekona. Mutta siitä huolimatta täytyi yrittää eteenpäin. Jos laskeusi lepää-

mään, tiesi se siinä sovittamatonta ja anteeksi antamatointa laiminlyöntiä omaa olemusta kohtaan... Vihdoin pilkoitti pimeässä kirkkaana ikkuna yksinäinen. Takan tuli töllistä tuolta näkyi... Kuin unessa hiipivät miehet majaan...

Kuinka he olivat itsensä esitelleet, kuinka riisuutuneet ja levolle kiukaan kuumille kiville menneet, sitä he eivät ymmärtäneet. Uneksi luulivat!... Kuoleman unta kylmällä hyisellä hangella uskoivat uinuvansa... Uskoivat mielikuvan luovan kauniita kuvia kiukaasta ja erätölliästä tähtitaivaan alla.

Mutta unta se oli ja totta. Unta syvää ja yhtämittaista katkeamatonta vuorokausi umpeen. Vasta silloin kirjassilmäisenä heräsivät he. Kysyivät kohta kiihkeinä, missä he olivat? Haastoi heille vanha mies:

— Hyrkköseksi tätä kutsutaan... Epraksi minua...

Kun illastelivat lientä lämmintä ja puuroa kupin tukevan kukin kohdastansa, joutuivat miehet matkalle.

Sivu Leppäojan ja Vuorijärven jo hiihtäneet olivat. Tutuimmille takalistoille saapuivat. Sivuuittivatpas Ruoveden seudut. Siellä oikeallahan oli Siikakangas. Vasta viikkoa puolitoista sitten Aapo muisti siellä Ollin kera yhdessä oleskelun. Jo silloin oli toverille sanonut ajan oikean olevan etelään vetääntyä. Mutta toinenpa pelkuriksi maininnut miestä turhan tautta oli. Ei, pelkuri hän ei ollut, sen tiesi itse Aapo paremmin kuin kukaan muu. Nyt siinä taasen latua hiihtivät yöllisessä yksinäisessä erämaassa voimakkaana ja virkeenä. Tuntuipa kuin into entinen olisi palaamassa. Muistuivathan isän itsensä, Rajavaaran sanat mieleen. Yhä korvissa soinnukkaina ne kaikuiivat. Lakkaamatta sellaisina itsetietoisina, minä ne olivat olleet tuona päivänä Ilvesvaaran Lemmenlehdon kalmiston kentällä.

Kuinka kaunista olikaan Aaposta hiihto tänä yönä!

Hanki taasenkin kimalteli tähtien välkkyilyssä. Kidehelmet loivat kilvan kauneutta.

Rotkoniityn Heikki oli tullut viime tingassa pelastetuksi.

Nyt kiitollisena mies nurisematta jaksoi hiihtää Aapon perässä. Joskus sattumalta edellämenijä kyseli jotakin, mutta kun mies oli kuin puulla päähän lyötynä, ei saanut vastausta kyselyihin. Rääkkääjät olivat hänen mielensä järkyttäneet pahoin, ettei tahtonut kalua tulla koko kunnan pojasta. Nyt vihdoinkin alkoi järjenjuoksu palata ja jonkunmoinen rauhoitus valtasi hänet. Aapo kyseli:

— Mitä ne konnat tarkoittivat niillä jäsenkirjoilla?

— Lylyssä naulasivat lahtarit työväenyhdistyksen jäsenkirjoja punakaartilaisten rintaan...

— Elävänäkö?

— Tietysti elävänä.

— Näitkö sinä itse?

— Teiskonlahden talon heinäladosta Helsingin Akomppanian päällikkö löysi kokonaista kuusi ruumista, joille niin oli tehty. Toveri Harju arveli niille kolmesta naulatun elävänä, koska veri oli juossut reijistä. Kolmelle taasen oli ruhjevammat annettu elävinä.

Aapo ei voinut kysellä pitkään aikaan. Hänelle muistui mieleen taistelu Kiiskilän töllissä, jossa Rasikiven Eveliina oli tullut hulluksi ja näytteli läpi ammutuita kämmeniänsä, joista veri vuoti. Nainen oli sanonut niitä "Kristuksen käsiksi." Aapo ajatteli suurta mestaria, joka nauloilla käsistä ja jaloista oli ristille vasaroitu. Nyt hän teki vertauksia. Käsistä ja jaloista naulaaminen vaiko rautanaulan iskeminen uhrin rintakehään ja läpi keuhkojen — kumpi niistä on julmempaa? Ovatko lahtarit ja Kristuksen pyövelit yhtä ansioituneita?

Äänettöminä he sitten hiihtivät hitaasti. Kovaksi uurtuneen hiihtoladun yli lankesivat hongiston jyryt varjot. Aaposta näyttivät ne kuoleman kaupungin esiin kaiveuilta rauniopilareilta, mitkä ohi astujalle muistuttavat tulemistä vuorostaan tulivuoren hautaamaksi. Tämänlainen kuvataulu oli Rajavaaran haltijain kamarin seinällä mustissa puitteissa. Aapo oli sitä katsellut ja ihmetellyt lapsuusikänsä.

Nyt sukseilivat hekin kuoleman pylväistössä. Yönhelmassa erämaassa turvattoman turvaa etsivät. Vallitsihan näillä mailla jo valkoinen kalman haju. Valkoisten saatanain enkelit ympäristöissä harsosiivin nyt rikeerasivat. Vallankumouksen viiri vielä kerran uusien verihurttahuovien himomurhissa häväistään. Näillä mailla vallitsi kaameus ja proletaarien voihkinta. Kuoleman kääriliinat avattiin jo elävien ihmisten silmäin eteen. Niin monien sykkivien kultaisten sydänten läpi työnnettiin kylmä lahataripistin ja puukko. Teräksen tuoma turma toi mukanaan ruumiin hajun kaikkialle. Puroina valui kyynelten, veren ja katkeruuden vuo. Nyyhkytys ja pidätetty parku asui matalien majain kurkihirren alla. Punaisten mukana oli mennyt elämä. Kauhun ja hiljaisuus hautasivat jo osan Hämeestä surulliseen syliinsä. Sysimustaan sumuun asti oli ylettynyt köyhän kevättaivas. Valloittajan kannukset kalisivat. Ivanaurut hirnahtelivat. Voiton huumeinen riemu reutoi "isänmaan" intohimoja.

Tällä erää halasi pois Aapo tästä kuoleman varjojen maasta. Mykistyneenä seisoi nyt metsä. Kuukin paistoi entistä kalpeampana. Koko luonto häpesi. Tämän kansan joukkomurhista mustin, kavalin ja kauhein, oli nyt alkanut!

Mitä oli yöllisellä taistelukentällä?

Edelleen hiihtelivät Aapo ja Rotkoniityn Heikki.

Tasasilta kankailta saapuivat mäkiseen maahan ja sekametsään. Pitkin ahteen vieremillä olevissa puissa mäenpäällä näkyi pilkkoja. Vallan selvästi huomasi kuulien kuorineen pintoja ja kaarnaa. Alempana siellä näkyi taittuneita oksia ja jälkiä lumikolla. Molemmat pysäyttivät vauhtinsa ja alkoivat varovasti kurkistella notkelmaan. Olipa siellä lumikin tahraantunutta. Ja mitä olivat siellä kuustenjuurilla nuo mustat kasat? Piirteettömiä, epämääräisiä kuin aaveet. Kuuntelivat henkeä pidätellen, mutta mitään ei kuulunut. Lähestyäkö vaiko hiipiä takaisin? Hiljaa kuiskien vaihtoivat ajatuksia. Ei tuulikaan henkäillyt. Oksakaan ei risahtanut. Ei kuulunut neulaisenkaan puusta putoamista. Rauha vallitsi erämaan taistelutantereella. Rauha, syvä ja vaimentunut. Kuka oli todistajana melskeestä tästä? Kuka eloonjääneenä suoriintunut? . . . Ken murhenäytelmästä viestin vei ilmoille ihmisten? Näkijää oliko tiettömässä salossa kahden suksijoukon otteluissa, kalvanmitteloista viime mieheen? Tässä viha vihalla kostettu oli. Vainolainen vainottunsa tavanut oli rinta rintaa vastaan.

Toverukset muistivat äsken töllissä tuolla vaimon ker-toneen punapakolaisia joukon tästä kautta kulkeneen.

Selvän asiasta Aapo ottaa päätti. Hiljaa lähestyi kuolinkartanoa, varjosta mustain kuusten. Näkyi jo notkosta tallattu tanner. Pahoin piehtaroitu ja poljettu paikka, pahemmin kuin pedot olivat ihmiset tässä taistelleet.

Siinä niitä lepäsi huiskin haiskin ruumiina runneltuina. Suullaan ja selällään, koukussa ja käppyrässä makasi miestä. Asennot olivat sen mukaisia, mihin kuo-

lemankoura oli otteensa kuhunkin asettanut. Toisilla tuskaisu ja kärsimysten kouristamain hengenlähdön kajo paistoi piirteistä. Toiset ratkaisun kivuttoman kautta astuneet ulos olivat elämän alhosta tästä.

Valkohiuksisia, tanakoita olivat toiset. Solakoita tummia miehiä muut. Tummat hiukset, mutta vaaleat kasvot. Entäs nuo tuolla yhdessä ryttäkässä kaikki?... Oi, kuolleiden paljoutta! Mitä merkitsee tämä?

Aapo lähestyi hitaasti, aavemaisesti ruumiskasaa. Kumartui alas ja tarkasteli kasvoja. Käteen monioille tarttui, se jäätymätöin vielä. Mutta muutama kangistunut jo. Jäykkyys oli jänteröittänyt raajat siihen, mihin ne vaipuivat. Yksi oli astunut iskun saatuansa ulomaksi ja kaatunut. Toinen tuonne hoipertunut kannon luo, karvalakki loitolla. Aaposta tuntui kuin tuolla olisi puku tuttu. Tarkasti ja polvistui hankeen asti. Kasvot kuolleelta kuun puoleen käänsi. Poskelta hurmeen kohmaisena pois puhdisti. Silloinpa kädet vainajasta herposivat. Huusi Aapo synkkään korpeen:

— Venni!... Oletko sinä Venni, veljistä Rajavaaran kaikista nuorin?... He-hei!... Heikki!... Tulehan tänne! Heikki pelokkaasti lähestyi, mutta jäi kauaksi kuusten suojaan vainuten piileksivää vaaraa. Mutta Aapo äänekkäästi puhui:

— Jo puolet ukko-Rajavaara pojistasi kaatui... Kolme kenties meistä elossa, kolme kuolleena... Mitä kotona lienee tapahtunut, kun tämän nuorimman sieltä pois lähteä on täytynyt? Vastahan hänet sinne palaamaan pyysin isäukolle avuksi. Venni rekkulani!... Poika parka ja pahanen. Sinä rohkein veitikka. Hyppyrit ja nikamat laskit uskaliaammin alas meistä muista... Sinä oivallisin onkimies ja uimari. Joko mun kuolleena sun lapsikasvosi nähdä täytyy? Mitä enää mulle elämä on? Arvon se nyt on pois kaiken saanut. Kuka nyt nukkuu käsivarrella, Rajavaaran pirtin peräsängyssä kanssani?... Veikko pieni poloinen. Mikä osanasi ollut lienee... Oi minua, etten sulle apuun ehtinyt! Olisinpas tuholaisen tyköäsi suistanut! Tule syliin mulle kerta viimeinen vielä. Sitten

levon saat ja rauhan... Jykevä Aapo otti kohmettuneen Vennin ruumiin maasta ja piteli sitä rinnoillaan hetken. Kiersi käsivartensa vainajan ympärille. Katseli kuin apua etsien äänettömästi. Vaiti oli hän. Vaiti metsä ja maa, vaiti tämä kuoleman kuilu ja kenttä... Sitten hitaasti laski taakan alas ruumiin, hitaasti ja varoen kuin äiti, joka rinnoiltaan irroittaa uinuneen pienoisensa kätkyeen kultaiselle unitaivaan tanhualle. Lumelle siihen viereen vihollisen ja oman miehen asetti. Oikaisi jalat ja kädet kyljille asetti. Lakin lentänehen etsi ja vainajalle päähän painoi. Seisoi vierellä siinä ja silmäyksen heitti kerran hyvästiksi väsyneelle veikolleen. Astui sitten askelta kaksi kohti suksiansa. Pyyhki kyyneleettömän silmän sumun ripsiltänsä ja toveriinsa katsoi, joka kuutamon katveessa korvessa seisoi tolpillaan liikkumatta kuin jäisen tantereen läpi pistävä pylväs.

Silloinpa ääni läheltä lausui:

— Ihminen!... Veli!... Ystävä!... Toveri! Tule luokseni. Kuka lienet? Auta!... Puhettani kuule.

Jähmettyi Aapo paikoillensa ja metsään siihen suuntaan katsoi. Siellä vain vainajia lojui summa. Ainoastaan yksi kannon kupeella nojui. Liikahtamatta sinne tahi tänne seisoi suksimies. Mutta pyyntö uudistui:

— Tule luokseni sinä, joka hetken elää saat. Minä kuolleiden mukaan kuulun... tule.

Asteli Aapo haavoittuneen luo, kysellen:

— Kukas olet?... Minä autan sua velikulta. Haavasi sidon, jos voin...

— Lähemmäksi tänne... Aseta ylemmäksi istumaan minua hieman... Kas niin. Nyt onkin mukavin... Kuule sanaani kaksi. Ei muuta. Apua en tahdo haavain sitomiseen. Se kaikki myöhäistä. Jalkani näet molemmat ovat menneet. Vereni kuiviin kohta on juossut... Kova oli taistelu meillä. Illan hämärässä tässä tapeltiin tavalla, kuten itse näet. Valkoinen olen, lähtenyt P—n pitäjältä. Johdossa sakillani olin, kunnes kuulia sain samalla mitalla kuin annoinkin. Nyt vasta huomaan, miten turhaa on elonjuoksu tuo... Toiveet, miehuus ja kunto, kohta hen-

kikin on mennyt... Tässä sitä nyt ollaan, lahkannon kanssa yhden arvoisia... Nuori mies. Sinä punaisia olet. Puheesi kaikki kuulin. En tunne minä aatettanne. Minä *isänmaan* edestä sotaan läksin. Kuolevan olen punaisten miesten nähnyt kunnialla. Ei moitteen sijaa ole heissä...

Haavoittunut värisi vilusta ja hampaat kalisivat. Ääni vapisi niin, ettei selvää enää saanut. Aapo ajatteli auttaa mitenkuten, mutta ei keksinyt muuta kuin takin tuolta kaatuneen luota.

— Millä minä oikein voisin teitä auttaa? Ehkä laitamme tämän takin...

— Auttaa voit sillä, että viereeni vedät tuon aseensa tuolta, jota itse en toisinkäsin ole voinut saada.

Sanat kuultuansa Aapo ojentui ja askeleen otti taaksansa. Oliko mies vielä murhan vimmassa? Tahtoiko Aapoa tappaa, vaiko itselleen sitä pyysi?... Hetkeen ei voinut sanaa selväksi sairaalta saada. Mutta värisevä mies puheli:

— Rukoilen sinua vapauttamaan kärsimykseni... Enhän voi tuskaa suurempaa kärsiä tuonella kuin tässä...

Aapo soperteli jotakin, jota selväksi itselleenkään ei saanut. Mutta viluinen ääni vaikersi:

— Ettekö te punikit murhaa! Näethän että olen lah-tari?... Ei meillä vankeja eikä haavoittuneita ole tapana vaivaannuttaa...

— En minä ole sairaiden enkä vankien murhaaja, en terveidenkään. En avuttomien eikä heikkojen. Minä olen taistelija sodassa. Miehuuteni ja työläisten asian puolesta seisonut olen. Eivät punikit tapa kentälle jääneitä eikä sairaaloihin joutuneita, kuten te vasta viikko sitten Kuhmoisissa...

Haavoittunut kivahti:

— Kuhmoisissa!... Olette tietoinen siitä? Minä olen sen saman joukon miehiä. Tahdotteko tietää koko jutun. Voin sanella teille syntiluetteloni?

— En ole synninpäästöjen antaja ja me tiedämme sen jo muutoinkin.

— Älä ole liian röyhkeä. Sentähden että seisot siinä

vierelläni terveenä härkänä. Näethän, että makaan henkitorissa tässä. Vedä nuo tunnottomat jalkani suoraan hangesta tuolta. Ja nosta minua ylemmäksi kantoa vastaan, jotta voisin kertoa sinulle, mitä on sydämmelläni. Ja kun olet sen kuullut, niin olenpa varma siitä, että putken painat ilman epäröimistä ohimoilleni. — Kun Aapo oli täyttänyt sairaan, kuolevan miehen viimeisen pyynnön, ja asettanut takin peitteekseen, aloitti tämä ääntä ponnistellen:

— Niinkauan kun olin jaloillani ja terveenä tepastelin loukkaantumatta, oli minulle elämä ja isänmaani kaikki kaikessa. Onni suosi minua. Ja elämän intohimot kuohuivat suonissani. Kosta kaipasini teille jokaiselle. Minä en koskaan muuta ajatellutkaan, kuin päivänpaisteista kunniaa ja myötäkäymistä. Niinpä tässä hangella maatesani monet tunnit yksin täällä ruumiiden keskellä, on minulla ollut aikaa kysellä itseltäni... Olenhan kulkenut hounamaisena mitään ajattelematta, kylmässä niinkuin tuo puu tuossa, jolla tunteita ei ole. Minä viime ajat päivästä päivään viinassa elin.

Aapo katseli levottomana yli kuoleman kentän. Puoliyön hämy kattoi kaiken. Heikkiä ei näkynyt missään. Kaatuneen silmä huomasi hajamielisyyden ja terävämmin sanoi:

— Miksi ette seuraa, mitä kerron teille? Olkaa levollisena, kukaan ei tule teitä häiritsemään.

— Kunpa siitä voisi olla varma.

— Olen varma siitä sentähden, että tunnen mieheni, ja he makaavat tuossa. Kenkään heistä sanansaattajaksi jäänyt ei ole. Ainoa, joka heistä viimeksi hengissä oli, oli tuo ulommainen mies tuolla ahon laiteella. Tuolla, missä on puu juurineen kaatunut ja maata vääntänyt. Voisihan sille huutaa.

Sairas yritti sortuneella äänellä, joka kirisi katkonaisena:

— Hoi-i! Siellä Lahtinen!... Vieläkö elät?

Korpi vastasi tyhjänä ja kammoisena — "Vieläkö elät."

Aapolle tuli outo olla. Hän ei osannut tietää avunannosta, jota muutoinkin vieroksuen vastaan otettiin. Tarkoitettu vastaus tuli kuin tulikin. Ääni juurakon takaa vastasi. Mutta sanoiksi selittämättömänä sinne jäi. Sairas sanoi:

— Jusu siellä miehellä alkaa masentua, koska sanaa suustaan ei selvitä. Äsken, ei kauan sitten, hän vielä puhui. Huutelimme toisillemme hiukkaa ennen tuloanne. Tajuaa hän kyllä ja kuulee, mutta vastaukset eivät kuulu. Sekin mies sanoi kaipaavansa poikiansa. Kaksi pientä sanoi vaimon kanssa kotiin jääneen. Viitasaarelainen kuului olleen. Sanoi, jos sanankin omaisille tiedoksi saisi, olisi helpoitukseksi itsellensä tässä. Mutta sitä ei kiireessä lähde, matkavalmiita kun jo ollaan . . . Hetkenaikaa pieksemäkeläinen oli hiljaa, pyöritteli vain päätään siinä kannon vierevää pintaa vasten. Mutta sanoissansa ei ollut vähääkään liikutuksen väreilyä tahi tunnetta, kun jatkoi:

— Selvillä sanoit olevasi Kuhmoisten joukkomurhasta?

— Vain sen olen kullut, mitä siellä tekivät valkoiset.

— Minä en ole kuullut, mutta nähnyt. Ei kun tehnyt, minä! aloitti haavoittunut maassamakaava mies itsepintaisella äänellä. — Minä olin yhtenä heistä, jotka hyökkäsivät revolverit käsissä punasten punaiseen ristiin. Me kävelimme kylmästi vuoteiden äärelle, missä kaikissa virui kalpeat kasvot valkeilla tyynyillä. Ilman vähintäkään arkailua me lauoimme panoksen kunkin päähän ja rintaan. Kirosimme ja temmoimme sängyistä lattialle ja potkimme toisia, ennenkuin murhasimme. Haukuimme heitä maanpettureiksi ja ryssän kätyreiksi. Emme antaneet armoa kuolemassa heille. Toiset sitä pyysivät, toiset olivat mykkiä, eivät vastanneet sinne eikä tänne . . . Vaikka olen kuoleman monille tuottanut, en sitä silloin sellaiseksi tiennyt kuin sen nyt aavistan. Elämästä erkanemista pidin satuna, joka ei koskaan toteudu, — saattaa olla tuntemattomien aikain takana . . . Uhrein rukoukset kiihoittivat ja armon äänekäs ulvonta hurmasi kostonhalua. Vimmaisina petoina riehuimme senkin jälkeen, vaikka kaikki oli-

vat jo tapetut. Tuossa tilassa ihminen ei tunne sääliä. Alhaisimmat vietit silloin hallitsevat. Ihmisessä herää sellaisia himoja, joita ei ennen ole milloinkaan tuntenut.

Niin, niin. Nyt sitä minäkin tahtoisin toista, nyt kun olen tässä maan matosena. Hetkeni kuitenkin pian lyö. Kärsimykseni onnettomuudessa muiden suhteen turhia ovat. Näet tuolla lumella, kuinka he ovat jo kankeita, hiljaisia ja kylmiä. Tähän notkoon se päättyi meidän monien elämän juoksu. Päämäärä mulla kunnianhimo ja itsekkyyys, loistoon nappitakin, virkoihin ja ylennyksiin. Nauhat ja poletit päämääränä. Kas siinä ihanne, jota häpeän. Kuinka onkaan ihminen toisin kasvatettu tekemään kun mitä todellisuus on. Todellisuus vasta nyt avaa silmät surkeimmalla hetkellä, kun myöhäistä jo kaikki on. Kuka pakotti minut mielettömyyksiin ja murhiin? Kuka kannusti onnettomuuteen tähän?! Kasvattajani, ympäristöni ja isänmaani! Voitteko nyt sitten vastata kaikesta tästä? Voitteko? Minä en voi...

Valkoisen isänmaan korpi vastasi: "Minä en voi!"

Äänetöinnä kuunteli Aapo onnettoman miehen puhe-
lua. Hän ei osannut mitään ajatella heidän avukseen. Sitten taasen hän muistikin, ettei hänestä henkipatosta, takaa-ajetusta olekaan heille avun antajaksi. Pikemmin on itse pakopaikan ja lymyn tarpeessa. Ajattelikin pakoa näiltä mailta ja kysyi:

— Tästä taistelusta jäikö punaisia ketään?

— Kentiesi muutama. Tahi terveenä tuskin ketään.

— Ja mihin päin he antoivat?

— Yhden sinne etelämmäksi hihtäneen luulin — puheli haavoittunut hiljenevällä äänellä ja katsoi suuntaa korpeen, jota tarkoitti.

Nyt Aapo käänsi suksensa suorakulmaisesti pois siitä suunnasta, mihin alkuperin aikonut oli, mutta outo tunne esti häntä kiirehtimästä pois. Maahansortuneen miehen ääni värisi:

— Sinua kutsuu elämä, minua kuolema. Tahdot rientää pois! Tiemme pian eroavat.

Aapo kysyi:

— Mitä tahtoisitkaan minulle sanoa? Toivotko jotakin, sano pian.

— Elämälle minulla tervehdystä ei ole. Kukaan toivomuksiani ei tarvitse. Palveluksen pienen sulta pyytäisin.

— Se mikä olisi?

— Tee se mitä vihollinen viholliselle tekee. Vedä viireeseen tuo ase, saada hampain en sitä voi.

Aapo katsoi miestä halveksuen:

— Olet julma ihminen ja heikko kohtaloasi kestämaan. Vaadithan multa käsieni tahraamista.

Haavottunut nauroi niin että korpi kamalasti kaikui. Erämaan yöllinen tyhjiys vastasi onttona kammona kuoleman kartanolla.

Pelotonta Aapoakin pöyristi. Hän katsoi vielä viruvaa miestä, jonka pää kuin kissapöllöllä pyöri kantoa vasten. Mielipuoleksi ajatteli Aapo häntä. Mutta päinvastoin hetken päästä tämä sanoi:

— Oi, sinä hyväsydäminen ihminen! Ei sinun olisi auttanut antautua sotamieheksi. Tehdäksesi näin pienen palveluksen, ei suinkaan ole paljon pyydetty. Senjälkeen hiihtäisit pois ja täällä korvessa olisi taasen tyyntä ja hiljaista...

— Tahtoisitko todellakin minut osalliseksi mustaan murhaan? Ethän sinä ole mikään vastustaja enää.

— Tahtoisin tuntea mielentilan, jota kokenut on moni avuton uhri, jolla viritetty ase on ollut ohimolla.

— Ja sitten?

— Ja siten tietäisin mitä olen toisille tuonut, — sovitaisinhän rikokseni...

— Luuletko rikoksella rikoksen sovitetuksi tulevan?

— Mitä tekisin muuta? Polttaahan sieluani kuin helvetintuli! Onhan silmäini edessä lakkaamatta valkoinen tyynty, millä lepäävät kalpeat kasvot otsa ja ohimo puhkaistuna, josta punainen juova piirtyy alas peitteen alle. Jos silmäni suljen tahi avaan, ovat kasvot lakkaamatta edessäni. Tähän asti ne olivat syyttävät ja tuomitsevat, pysyivät loitolla, mutta nyt ne ovat lähelläni niin että hengityksen huuliltansa tunnen. Ja korvissani humisee

koston kirous ja huuto. Onhan tämä julmempaa, kauheampaa kärsimystä kuin haavat ruumiissani! Etkö auttaa voi lopettamaan vaivojani.

Ulompaa, kaatuneen juurakon takaa, kuului kohmettuneen miehen maanalaista murinaa. Mies siellä tahtoi saada äänensä kuuluville, mutta vilun ankara puistatus helisti hampaita, ääni muuttui ärinäksi kuin korpikarhulla talvisen unen häiriön sattuessa. Se ääni oli kuin luuta kalvan koiran urinaa. Mutta sanat selvisi kuin selvisikin:

— Äiti... äiti... äiti!... Elsa, Elsa rakas... Sitten se taas vaimentui vapisevaksi suonenvedon vavahteluksi. Seurasi hiljaisuus kolkko. Odotetun hetken jatkoa vuotti hengetön korpi ja mykkä kuusisto heristi korviensa ja odotti vastausta. Kun sitä ei saapunut, ymmärsi Aapo kaiken olevan lopussa. Raajatton mies sanoi:

— Lahtisen lähtö oli se. Sinä nuorimies et ole vastannut äskeiseen?

— Mitä vastaisin? Tekisitkö sinä sitten sen minun sijassani tässä terveenä jos olisit?

— Epäilemättä jatkaisin... Ellei minulle mitään tapahtunut olisi, jatkaisin työtäni entistä. Sillä eihän villiintyneihin, raivossa oleviin murhamiehiin teoissa mikään muu tehoa. Ase on ainoa saattamaan järjenjuoksun raitteilla.

— Myönnät sinäkin miestesesi ja teidän sitä olevan?

— Kuinka en myöntäisi! Voiton kallistuminen ihan huumaa. Ja luottomme saksalaisiin sokaisee tihutöihin.

— Että järkeä heille, tarkoitatte...

— Tuo vain vastaiskut. Jokainen käsittää vasta "osansa" saatuansa, kuinka itsekunkin minän on vain raukeneva kupla. Itsekkyys, ylpeys ja arvot, sekä omistuksen ahneus, ovat pahasta.

— Kuinka sinä valkoinen lahtari puhut tällaista?

— Kuolevan miehen on etsittävä totuutta. Todellisuuden silmäin edessä rapisevat kaikki koristukset ja uskot. Alastomuus riisuuntuu valheiden verhoista. Ja ihminen astuu kaikkivaltiaansa kasvojen eteen... Kunpa ihminen aloittaa voisi lapsesta, osviittoinansa menneiden miesten

kokemukset . . . Mutta mikä on hukkaan mennyttä, se on mennyttä. — Aapo auttoi sairasta, joka yhä pyrki saamaan parempaa asentoa. Lumella makaavan rintakehä kohosi korkealle ja syvä, paljon puhuva huokaus kumpusi ilmoille. Katsoi kauan ja järkähtämättä Aapoja, sanoen sitten :

— Sinä, joka olet vihollinen, vaikka suvusta samasta ja rodusta, voitko tarttua käteen tuohon. Murhaajan kämmen se on ja verinen. Jos puistaa sitä voisit hyvästiksi viime matkalleni? . . . — Aapo askelen otti, otti toisen ja lähentyi. Varren kumaraan laski ja käden kylmän kuolevan sivulta herpoimena jo ollehen etsi. Siinä silmiin kummankin katse, toisen, että toisen sattui. Kuoleva kuis-katen sanoa koetti :

— Taistoa toista käydä minunkin olisi pitänyt . . . Ratkaisemaan puolta samaa, kuin sinä. Kadun, että iskenyt olen omaa miestä. Vuotanut veljesveri yllytyksen katalan on tuomaa, huomaan liian myöhään . . . Maalle tälle kirous koittanut on. Talonpojat, työläiset ja kansa kamppaileen keskenään, se on tulos herrain työstä . . . Vihannut olen vihollistani. Ristiinnaulitsemista huutanut ja tehnyt. Kohti etelää ja Golgataa tie Suomen työmiehen nyt käypi. Pian uhritulien ympärillä hurmanhimo-tanssit pyörii . . . Veikko, viestini viimeinen kuule ja elämälle sanele, että yksi pahimmista ollut olen. Mutta kuuroonsa enää kuolemassa yhdy en minä! Osani olen saanut ja tässä makaan. Omaisuutta ja kultaa himoava herrain roikka kaiken matkaan saanut on. Heitä pahalta tieltänsä ainoastaan ase ohjata voi. Sillä katumusta ja kääntymystä ilman sitä, eivät herrat koskaan tee, ja jos tekevät, tulee se liian myöhään, kuten minulle tässä.

Nyt kärsi kaatunut ankaria tuskia ja pää kallistui sivuun, silmät sulkeutuivat. Aapo kuunteli hengitystä, se hiljeni, vaimentui ja harveni. Kumartunut mies aikoi hitaasti vetää kätensä pois kohmeasta, jääkylmästä kourasta, mutta tuntui puristusta, epätoivoisaa ja hätäistä. Vaipuva kokosi siihen viimeiset voimansa. Likisti silloin

Aapo uudelleen ja rauhoittavasti. Avasi kuoleva silmänsä ja sanoi:

— Kurkkuani polttaa jano... Toinen pisti jäätä herneen hampaiden väliin. Pää kallistui lumelle takaisin. Aapo luuli kuulleensa tuulen henkäyksen seassa sanat:

— Anna anteeksi... Sitten heikko käden puristus. Aapo vastasi yhtä kuulumattomasti:

— Annan... Silloin silmiltänsä kihosi kyynel kimalteiselle hangelle, missä kuun kirkastamat kiteet sitoivat sen hetken helmeksi tämän.

Aapo nousi hitaasti pystyyn. Katsoi kuolleen kasvoihin ja havahti heti suksillensa. Mustan kuusikon takaa korvesta kuului kolme hurjaa huuhkaimen huuhua. Tämä oli merkinä raatolintujen heräämisestä hankkiutua haaskoille, joista kalman hajun tuoreena vainusivat. Mutta mäkitöyräällä herännyt talitiainen laulahti suotta yhden aamuviserryksen.

Kevään ihana aamu

Viistoon oikealle ohjasivat nyt molemmat miehet suunnan. Jo itäisellä ilmanrannalla tuntui valohäivää. Tämä tuntu ennusti tunnin kuluessa aamusarastuksen saapuvaksi. Hieno tuuli oli virinnyt ja toisinaan puhal-teli vasten kuusikoita hiljaa kohisten. Korkeat metsät eivät lehviltään huojuneet, mutta henkäilivät. Vuoren-rinteellä tuolla kaukana kuului ketun haikeata haukuntaa. Aapo hätkähti ääntä kuulemaan. Tarkkaavaisena pysäh-teli tavantakaa, mutta äänipä ei toistunut. Sensijaan hijoi musta metso konkoista noukkaansa ihan edessä olevalla honganoksalla. Toisinaan lintu lunksahutteli ja taasen päästeli kutsuääniänsä naaraalle. Koppelot lensivätkin kaukaa ja hakkasivat siipiänsä kuusen havuihin ja jäivät sinne sopivimmille oksille istumaan urosmetsojen lähetty-ville. Aapon sattuva silmä näki kullankellertäviä kaare-via kauloja kurkoittelemassa. Naaraatkin kotkottivat, pörhentelivät ja tekivät itsensä mahdollisimman huoma-tuksi.

Että tässä oli ammoin ollut vanhain kertoma soidin-paikka, sen jo pikkupoikasena Aapo kuullut oli. Metsän kokenut kävijä sen eleistä ympäristössä pian näki.

Muistuiapa Aapolle siinä mieleen vuosikymmentä toista sitten eletty poikuuden aika. Muisti hetken herttaisen, miten isän kera ensi kertaa saloille suksessa samosi. Han-kimetson sointimille sitä illasta pitäen yökuntiin painettu oli. Yli Ilvesvaaran ahojen, Saukkosuon kautta Hiiden-korpeen ja Kontiomäille aina Hirvienvuorelle asti, jota harmaat kelohongat jynkevinä ja jäykkänä kruunasivat. Vuoren kallioiset heulat paljainakin verhoutuivat vihreik-köjen peittoihin. Siellä sitä isä oli etsinyt suojaisten ja

ja sopivan yötelan. Poikki korkealta rouskahtanut ikihonka siinä tarjosi tulentekoon tervaksia. Maassa roihuavan rungon kuumassa kyljessä sitä oli hehkoisa. Punainen valo kajasteli kauan hangelle ja liekki ja kipinät kirmasivat kilpaa korkeiden kuusten latvoihin. Seipästä teroitetussa teikissä sitä isä oli suolasärkeä ja silavaa savuttanut. Nukahtanut oli sitten Aapo, mutta valohäivän sarastuksen aikana soidin-hongille oli samottu. Ja kaiken ikäkauden ihmeeksi taakat raskaat metsän mustia motkoja puista pudotelleet olivat.

Tämän kaksitoistavuotiskevään muisti nyt Aapo, kun siinä taasen sattumalta vastaantulleen otuksen eleitä katseli. Niinpä kaihoisin mielin kohosi rinnasta unohtunut salainen syvä ikävän tunne. Halusipa ajatuksissa elää ajan tuon uudestansa. Olihan se aamua ollut niin sinervän kuulakka, nuortea ja puhtoinen. Sen Hirvivuoren soidinpaikan oli isä kertonut olleen vanhan. Ja että jo hamasta menneistä ajoista olivat metsot siinä vistailleet. Olipa Rajavaaran äijää itseänsäkin jo poikasena oma isänsä ohjaillut samaan soitimeen. Kuten Aapon isäkin, olivat vaarit samoin vanhoillaankin vielä innostuneet joskus poikavuotten teutaroisille. Niinpä sen Aapo muisti, miten jokaista poikaansa isäukko erikseen itse opastellut tänne oli. Sen jälkeen olivat keväisin siellä kukin käydä saaneet.

Siinä nuotion luona olivat äijän parrakkaat posket hehkuneet. Ihka elinvoimaisena ja nuorena tervaksia sydänyönä nuotioon työnteli. Isällä ryhti silloin suora ja solakka. Niin liikuskeli keppevänä kuin poikanen konsanaan. Kuuli siinä poika kertomuksen kahdesta veljeksestä — Pentistä ja Vilposta.

Yht'äkkiä Aapossa heräsi verrattoman suuri kaipaus nähdä isää ja kotia. Mitä onkaan siellä kotona? Miten onkaan hän voinut unohtaa nämä vaaran hetkellä juuri nyt? Ja mikä on isän mieli nyt siellä, kun perääntymään on käyty? Hän on se mies, joka poikainsa perääntymistä varmaankin vastustaa. Murhe ja suru nyt hänellä vieraana viipynee.

Aapoa hävetti ajatuskin perääntymisestä isän tähden. Kehtaisiko sitä enää silmiänsä näyttää ukolle? Ukko oli vakaa ja varma, joka luotti perinpohjin oikeuden voittoon. Poikiinsa hän luotti ja työväkeen. Voittamattomana hän oli työläisiä aina pitänyt. "Jos he kaikki nousevat, on siitä pojat leikki pois", oli hänellä ollut tapana työmiehistä sanoa. Aapo tiesi varsin hyvin, ettei ukko hetkeäkään ollut epäillyt. Voiton ottaminen "herranketkaleista" oli hänen mielestään maailman helpoin asia. Rehellinen Rajavaara ei ottanut laskuihinsa herrojen kavalasti palkkaamaa ulkoista sotavoimaa Suomen teloitamisessa. Eihän juureva ukko ollut sentään herroista ihan niin pahaan uskonut. Olihan se koko maan ja maineen riistävää alennustyötä, jota ei ennen oltu nähty.

Aapo mietiskeli ja hiihteli edellä hyvää kyytiä.

Joskus työnsi suksensa sellaiseen vauhtiin, että unohti hidaspuheisen ja -liikkeisen Heikin näkymättömiin taakseen. Kierteli oivallisesti näreiköitä ja väisteli soidinhongistoja häiritsemästä. Vihdoin vimmoissaan työnteli sauvoilla tulisesti ja puheli ääneen:

— Pakoon en lähde minä!... Kotiin, kotiin ukon luokse menen! Tahdonpa näyttää, että täällä sitä vielä ollaan! Tahdon kysästä mielipidettänsä. Jos tarvitaan, kotiani puolustan, taistelen, kävi miten kävi...

Nousi sitten vaivaiskoivuja kasvavalta hetteeltä, aukealta rahkasuolta ylös kuivanmaan kangasmännistöihin ja siitä yhä johtavia latuja lepikkovehmaiselle riteelle. Aikoipa hän juuri laskea alamäkeä, kun oikealta kuului yht'äkkinen huuto:

— Hei jastas — Aapo!

Hiihtäjä kivettyi. Puskat estivät hänet huutajaa näkemästä. Mutta risukosta tuli esiin matala mies huutaen:

— Jumaliste, Aapo! Kuolleena sinua jo joka mies pitänyt on!

— Olenhan minä tässä vielä...

— Ka siinä sinä vain seisot ihkasten elävänä...

— Ihan säikytit huudollasi...

— Väliä sillä, mutta täällä tarvitaan nyt miestä!

— Mitä teille kuuluu?...

— Piruja tänne kuuluu!... Ja pirunkaulalla ovat asiat kaikki!

— No, missä ovat pojat? Kaatuneetko kaikki?

— Neljähän meitä enää viidestätoista. Näitkö Nyyrikin notkossa?...

— Näinhän tuolla veikkonikin. Näin vihollisia ja... Nyyrikilläkö ne kaikki muutkin?

— Nyyrikillä. — Aapo survoi sauvalla kuoppia hankeen, kysyi sitten:

— Mutta mitä muuta tiedät?

— Perääntymistä, perhana! Hävettää sanoa, että suuret miehet jäniksenä loikkivat!

— Määräys tietysti on annettu?

— Kuka sellaisia määräyksiä antaa että pakoon?

— Päälystö varmaankin.

— Varpaista hirteen sellaiset päälliköt!

Aapo hyppäsi tasajalkaa ladulta hankeen ja istahti väsyneenä suksiensa päälle. Aloitti hän:

— Kuulehan Oskari, kerroppas joutuin, ketkä ovat elossa, ketkä kaatuneet.

— Omenamäen Opatias, Rajavaaran Venni, Vilppulan Puujalka, Pietarin "Kerenski", Tappilan Matti, Töyrin Mikko, Männistön Hoikkaronko, Korven Albinus, Vuorenpään Vertti ja kuka heitä kaikkia muistaa peräkunnan poikia ketä lienee sakissa ollut — siellä ovat Nyyrikin notkossa kylminä.

— Ja toiset missä?

— Saari Aatun saunassa siellä "Pirulassa".

— Mikä se sellainen on?

— Tölli se on.

— Missä?

— Neljännesvirstan päässä tästä.

— Mitä puhutkaan, niinkö lähellä? Sekö sama sydänmaan torppa?

— Se sama.

— Onpas sitä matkaa leikattu! Ja ketä siellä saunassa?

— Einari ja Kalervo veikkosi ja Robert Nordessen, se perämies.

— Entäs Olli ja Kiiskilän Konsta?

— Peräytyvissä joukoissa... Moni poika ehtoolla sinne notkoon jäi. Miestä kaatui eri sopimuksella! Voi turkanen kun se oli kova nujakka! En minä ole ennen sellaista nähnyt. Suksijoukkueet kumpaisetkin kohtasivat toisensa tietämättään. Me laskimme siihen notkoon yht'aikaa kuin suden suuhun. Kumpaisetkaan eivät perättääntyneet. Armoa ei pyydetty. Ampuminen oli turhaa. Käsikähmässä siinä oli koetettava. Piehtaroiivat siinä sylipainia miehet. Ei siinä huudettu eikä liikaa elämää pidetty. Lumi vain põlisi ja nyrkillä iskivät toisiaan silloin kun aseella eivät osanneet. Sukset poikki survottiin ja niiden päillä pieksivät. Puukoillakin antoivat. Tappio siinä tahtoi tulla osaksi meidän miesten. Vihdoin Venni pääsi ensinnä irti ja huusi: "No meidän pojat, nouskaa helvetissä tästä, muutoinhan hengen ottavat!" Sitten näin hänen käyvän vihollisen johtajaan, joka ampui meitä lakkaamatta. Vennin näin lyövän häneltä jalat alta ja siihen tupertuivat molemmat. Kauan kesti kisailu senkin jälkeen. Osansa oli saanut kukin ja kaatui hangelle... Pimeässä meitä ainoastaan neljä suoriutui lähtöön.

Aapo ei jaksanut hetkeen aikaan kysyä mitään. Oskari oli enemmästä vaiti, köytteli vain peukalohaarukkaansa, jossa verinen, likainen riepu osoitti saatua haavaa. Aapo katseli ja kysyi:

— Kuinka se sinä nahkasi säilytit, sellainen lyhyt kun vielä olet?

— Jaa. Minä se monen muunkin ketarat kinteestä päästin. Näet, isot olivat minusta edellä hiihtäneet ja jäin jäljelle. Kun Nyyrikin notkolle jouduin, oli siellä nujakka käynnissä. Minulla oli hyvää aikaa "sihtailla". Kalervon ja perämiehen viimeksi päästin pinteestä. Se Mänttän "makasiinirotan" poika tuohon haarukkaan puri.
— Poika solmisi hampain riepua ja vahtasi miehekkäänä,

että Aapo olisi enemmän kysellyt. Mutta toinen muutti puheenaihetta:

— Onko teillä panoksia?

— Juuri niitä ei meillä ole. Kysymys innosti hie-
man poikaa ja hän sanoi hetken kuluttua:

— Kyllä niitä saadaan.

— Kuormastosta, joka Teiskon kautta kiertää.

— No niistä sitä jo on turhaa meinata.

— Taikka toisenkin keinon tiedän. Arvidin luokse.

— Taitaa turha vaiva olla.

— Jos heti lähden tästä suoraan, olen puolillepäivin
täällä.

— Jaksan minä, voit luottaa, en ensi kertaa mene.

Ennenkuin Aapo ehti poikaa varoitella ja ohjeita antaa, oli tämä huiskahtanut suksilla mäkipieveruun. Aapo istui ja katseli sanatonna jälkeen ja ihmetteli, kuinka poika oli tullut taitavaksi mäenlaskijaksi ja noin kovassa menossa voipi väistellä vaarat. "Jaksan, minä jaksan", pojan sanoja kertasi hän itselleen. Mutta pian jäljessä tulevan raihnaisen Heikin suksen rahina alkoi kuulua. Aapokin nousi ja hieroi molemmin käsin polvijäntereitänsä pois puuduksista. Sitten he yhdessä laskivat aamuhämärissä ales töllille.

Pian puinen saunanoven sarana kirahti. Ja jostain kappaleen matkan päästä uninen koira hyrskähteli. Mutta erämaahan oli pian virinnyt tuhatääniset laululintujen visertävät parvet, jotka olivat virittäneet äänensä hetki hetkeltä paisuvaksi vastaanottamaan nousevaa päivän pyörää. Aamuhetken kullankalliissa koittehessa riemuitsi heräävä kevät. Mutta ihmisraukat rypivät rikoksien ja veristen temmellysten synkeässä yössä. Vihan summa oli suuri ja sen sysimusta vaippa kattoi kaiken intohimojen syliin. Tulisen taistelun kostava hehku hii-vutti monen raikkaan ruusun. Moni intoinen sydän lak-kasi lyömästä. Elämän punaiset virrat ratkottiin auki ja ne syöksyivät vaahtoavina ja tuomiota huutavina olemassaolon lain rikkomisesta. *Maaemo joi häpeissään omain poikainsa nuoren teurasveren.* Elämän lain piti leikata

vain tuleentunutta viljaa. Ei hurmetta, joka rikoksen, kirouksen ja kyyneleen kirvoittaa ja kantaa kauan osattomain veljesvihaan. Luokkien taisteluhan olla tämän pitäisi, oikeudettomien taistelua kirotun kapitaalın veroherroja vastaan.

Nyt tämä talonpojan ja työläisen keskinäistä temmellystä oli.

Murhetta mustaa itki kevään ihana aamu.

Kamaran sankarit

Muutaman tunnin lepo teki väsyneistä miehistä valan uudet ihmiset. Aamukahvin ja murkinan aikana saapui töllinpirttiin Rajavaaran Kalervo ja heitti lattialle selästään emännän suureksi iloksi ja ihmeeksi viisi metsän mustaa metsoa. Muutkin miehet olivat saunasta kömpineet pirttiin ja kuuntelivat Kalervon ja emännän keskusteluja. Aamuyöllä oli Aapo saunaan saavuttuansa laittanut veikkonsa vartijaksi töllin taakse töyräälle, josta Oskari muille asioille oli mennyt. Nyt Kalervo sieltä tuli, eikä turhaan ollutkaan aikaansa viettänyt. Könsän väki oli ensin ollut ihmeissään, mutta mokomasta saaliin jaosta sulivat sovinnolle. Riemastunut vaimo lokkasi lintuja ja korpesi uunin piisiin päällä. Mökki oli täysi höyhenten ja rasvan miellyttävää hajua. Miesten kaikkien ruokahalu heräsi ja vesi lerpahтели kielelle.

Työnsä välissä vanha nainen rupatteli kaukaisen maan asioista. Australiassa sanoi sukunsa siirtolaisina olevan. Pojastaan mielihyvin kertoili, kuinka tämä oli ahkera metsänkävijä. Tämä kodin rauhallinen idylli erakon tupasessa saattoi aikaan tunnelman, niinkuin ei ihmisillä mitään riitaa eikä epäsopua ollut olisikaan. Sota oli ihan vierasta täällä. Miehiinkin tarttui rauhan mieliala. Merkille Aapo kyllä asetti sen, että töllin väki ei ollenkaan tiedustellut, kumpaan puoleen pojat sodassa kuuluivat ja jos sanat jotenkin sotaan kiertyivät, alotti emäntä puheen Australiasta:

- Metsästystä siellä meidän poika harjoittaa...
- Vai metsästystä?
- Lampaitakin tuolla kuuluu paljon pidettävän.
- Onko siellä suomalaisia muitakin?

— Vallan paljon. Ratavartijoina ja rautatien palveluksessa. Ja maatakin viljelevät. Työkaluista kunnollisista sisämaassa puute kuuluu olevan. — Perämies innostui kyselemään:

— Millainen se elämä ja luonto siellä oikein on?
— Ja kun emäntä kantoi höyryävän linnunlihakupin keskelle pöytää, seurasi jokaisen miehen katse kuppia ja sitä luontevaa liikettä, millä pahka-astia lautaan laskettiin. Ja ennenkuin oikein vasta kiehuneesta kuoriperunapadasta oli vesi tyystin pIRRattu pois, nosti Aapo noki-valkeesta palavan padan viiden päretikun päälle pöydälle. Päreet poikki rusahutti Einari ihan viimeatingassa, koska sanku sanomattomasti poltti kantajan käsiä. Niin sitä sitten aloitettiin ateria.

Käskemättä kukin oli pöytään astunut. Ja vasta sitten, kun oli himokkaasti lintua ja linnunlihanlientä reikäleivän ja santamaan mureain perunain kanssa ensi palat nautittu, kerkesivät miehet kuulemaan touhukkaan töllin vaimon kertomuksia. Tämä jatkoi äsken aloittamaansa:

— Ei sinne Australian saarelle pääse jalkapatikassa. Joka miehen on mentävä laivalla. Matka kestää sinne kuukausia. Heikkopäisten sieltä pois on oltava. Perämies pisti väliin:

— Poissa niin...

— Talvea siellä ei ole. Vesisateita kyllä paljon. Aurinko paistaa pohjoisesta ja puissa lehdet lipattavat syrjällään. "Kempuralampaat" käyvät reput seljissä. "Tuonelan joutsenet" soutelevat pikimustina korppeina kaulat kenossa kuin mitkään... Jäniksiä on kuin sääskiä joka paikka täynnä, syövät kaiken kohta talonpojilta, mikä kiveä pehmeämpää on. Patamustia kiharatukkaisia ihmisiä asuu metsissä. He syövät puunjuuria, matoja ja käärmeitä. — Niin sieltä kirjoitetaan...

Miehet jatkoivat ahnaasti syöntiään ja kuuntelivat. Perämies lakkasi puremasta ja linnun kupulua kädessä katsoi kauan vaimoon, joka tiesi ihmeitä. Kummasteliko kuulemaansa, vaiko ihmetteli yksinkertaisen vaimon har-

vinaisia tietoja maasta, joka oli näin merkillinen ja kaukainen.

— — —

Tuntia myöhemmin pojat valmistuivat lähtöön. Perämies puheli hilpeään tapaansa:

— Tämän töllin nimi nyt saakin olla "Australia", jonka herttaiset asukkaat ovat oriveteläisiä siirtolaisia. Ja luulenpa että meidänkin tästä "leijonain luolasta" on lähdeittävä rajojen taakse takaisin. Onpa sentähden hyvä, että tunnen Yorkin niemen ja Tasmanian saaren...

Siinä samassa alkoi töllin koira urista. Se juoksi eteläiselle mäkitörmälle ja ulvoi. Varovaisina painuivat pojat kaiken varalta läheiseen korpeen. Koiranhaukunta kiivastui yhä ja pian sylvähti suksijoukko vauhdilla metsästä näköpiiriin. Oskari siellä edellä hiihti ja opasti uuden eksyneen joukon tuttuja poikia Aapon miehiin... Nyt vasta Aapo oikein sai kuulla ensi kerran todellisen aseman. Kaikki toivokin paikoilleen jäämisestä muutoin kuin sisseinä on mahdotonta. Peräytymistietkin on katkaistu. Ainoa suunta oli Teisko, jonka kautta vielä kenties päästy olisi. Keskustelu Tampereelle menosta nousi esille. Joku ensiksi sanoi:

— Mutta, pojat, yrityksettä vielä kerta en tahdo uskoa!

— Jou!... Sitä mekin samaa...

— Jäämme kotipaikoille. Tappelemme totisesti kerta vielä.

— Tappelemme, joo!

— Täällä kuolla parempi kuin mailla muilla!

— Eihän miesten tapaista ole juosta...

— Mitä hemmetin rikosta minä tehnyt olen, että täytyisi pakoilla?

— Puolustakaamme kotikontuja ja tanhuita.

— Mokomia konnia kotonamme kukin vastaan otamme!

— Ja oikein kun asian räknäilee, niin olisivatkohan noi valkoiset niin hiivatin koiria, että hirteen asti oikiata miestä?

— Älähän turise viivaa mies. Tuossa Heikki, joka tietää hirttävätkö "oikiata miestä". — Heikki teki selväksi kokemuksensa ja miehet uskoivat.

— Ei vangiksi ole hyvä antautua suosiolla.

— Ei suosiolla eikä pakolla. — Aapo sanoi:

— Niin. Tuumikaa nyt pojat tarkoin kumpaan lähdemme. Lähdemmekö kápälämäkeen ja häpeään, vaiko tuleen ja turmaan, mutta ylpeinä asiastamme vaikka maan multa?

— Häpeä on häpeä!

— Luihumaista — perhanan luihumaista!

— Ei kehtaa haastaa hiivatissa!

— Ilvesvaaran multiin jumal'avita!...

— Kyllä! Mutta onko meissä toinen toisiensa kuoppaajia?! Siellä heitä parikymmentä Nyyrikin notkossa on odottamassa vuoroansa. Kuka tietää, jos kaatuisimme yht'aikaa?

— No, jos eloon jääneet eivät kuoppaa, niin katselkoot! Mitä siinä...

— Niinhän se oli tarkoitus, että yksissä siellä maan mullissakin mukavampaa olisi.

— Eikö tuosta eloon jääneet huolta pitäne?...

— Jos hyvinkin koirakuopille kulettavat...

— Sitä ennen mäkeen tuomitsevat...

— Konikorpeen kuulutaan Vilppulassa tovereita jo viedyn.

— Juu!... Ja märkään maahan en halua minä... Mun luuni kuivaan kohtaan mielivät.

— Minusta samantekevä... Vaikka suohonkin...

— Minusta ei ole samantekevä... Kuitenkin tovereiden vierelle, elämässä ja kuolemassa mun mieleni palaa.

— Samat sanat.

— Samaa minäkin sanon.

Moni innostui mielikuvitusten mittaamattomille maille. Ojanperän Antti oli vilkasluontoisin monista muista ja ehdotti:

— Meillä Pajavuorella paikka olisi ollut mainioin.

Kuormaa kaksi jopa kolme ammuksia sinne louhikoihin ja elintarvelautakunnan lihatiinut. Kentiesi jauhoja ja kamaa mitä muuta elinkeinoksi koottu oltaisi... Tiedätekös, miten meillä linnoitus lujin kaikista muista ollut olisi! Ei tykit, kuularuiskut, pommit eikä ilmalaivasto meitä kallioiden kuiluista koskaan voinut voittaa olisi. Siellä pysyttäisi lujina ja tomerina. Armeijoita me sieltä salakähmään kaataisimme! Ja armeijoita piirittämään meitä saisi sinne tulla ja meillä vain hyvä siellä ja herrttainen ollaksemme olisi...

Kuuntelivat Antin oivaa keksintöä kaikki mielenkiinnolla, paitsi Aapolla ajatukset muualla matkailivat... Se oli paha, että keksintö tuli ilmilausutuksi liian myöhään. Nyt sinne meno jo oli mahdoton.

— — —

Miehet kinastelivat ja huolehtivat siinä vielä haudan paikastaan, mihin kukin kuupertua mieluumin meinaisi. Kyseli Aapo Oskarilta:

— Miten siellä Rajavaarassa ollee isällä asiat?

— Pylväistön piika Stinalta kuulin, että Rajavaaraan olisi jo illalla ollut itse tuomari matkalla. Kenttäkomentuskuntineen sanoivat hänen Pylväistöllä peuhanneen... Mutta Juurakkoniemen raatari oli tiennyt niiden ajaneen Kaskurin puustellin tienhaarasta Paakkulan kartanoon yöksi. — Tämän sanoman kuultuansa, Aapolla leuka värähti... Sitten taasen silmäili sameana metsänrannan kuulakasta sinitaivasta, siitä Oskariin ja miehiin. Hän ikäänkuin säikähti... Mutta hämmästyksen ilmeensä peitti sanaa aiottua sanomatta... Vihdoin välähtivät silmänsä vihan tulista tulta... Nyt ne iskivät kipeniä ja säihkyilivät. Olisiko todellakin inhoittava Pystytukka asemiehineen ehättänyt häiriöksi hiljaiseen kotiin, vakaan vanhuksen, isä Rajavaaran kimppuun käyneet?... Ja miehille muille siinä tiedustelun teki!

— Perääntymäänkö tässä ajetaan vai... — Vastasivat monet miehistä yht'aikaa:

— Ei suinkaan se ole tarkoitus.

— Keinoja me tässä vain mietimme... — Sanoi Aapo:

— Mutta tietäkää, että jääminen tänne on samaa kuin...

— Kuin kuolema... Sen me tiedämme... Kunnialla kaatumisesta kai tässä on kysymyksenkin ollut.

Miesten yht'aikainen vastaus miellytti Aapoa. Hän sanoi:

— Meillä koti kullakin kenties... Toisilla teistä vain könsä, pirtti-pahanen pieni ja siellä omaiset... Kotiemme puolustus kuuluu meille! Nyt meille on vieläkin tärkeintä ja likeisintä oman henkemme puolustus... Kuolemasta meillä valikoitavana on vain tapa, kuinka kohdalokkaan vieraamme vastaan otamme. Vielä tässä hengitämme vapaana "herran taivaan alla" vapaata raitista ilmaa... Yhtä minä tässä miettinyt olen... Tekisi mieleni mennä Rajavaaraan ilmaisemaan äijille, että vielä sitä tässä näillä mailla ollaan, että lupausta tässä täytetään — peräännyttä ei, vaan paikalle kaadutaan! Ja että ennen kaatumista taistellaan — taistellaan miesten lailla! Kuka tovereista tahtoo seurata minua?

— Kaikki tahdomme!...

— Tahdotte siis väistymättä vastaan ottaa... tuli mitä tuli?

— Tahdomme...! Tahdomme!

— Itsenne vihitte kuolemalle, vainajien muistolle, se muistakaa! Tämä astuntaa on edelläkävijäin. Uhrautumisesta esimerkki tänä on! Kumpujen kätköissä uinuvien unohduksen ilmituomista. Heidän asiansa jatkajiksi meitä nyt vaatii kunto, miehuus ja maine... Muistakaa, ettei lupaus tovereiden luille kärsi tulla pilkatuksi! — Kaikki huusivat:

— Me emme pilkkaa!

— Muistamme!... Muistamme!

— Miksi kyselet tätä?

— Niin totta kuin tässä me seisomme!

— Lupaamme ja täytämme!

— Sanaan Suomen työläisen tulee uskoa.

Aapo katseli hetken miehiä ja nousi kannolle. Raiakas tuuli huminoi petäjikön kaikilla äärillä... Etäisen töllin yksinäinen koira ulvoi ja valitti. Itäiseltä ilman-suunnalta kantautuivat kaukaiset tykin laukaukset, ne jymisivät ulvahdellen kuin villit koirat... Kaikki astuivat kannon ympärille. Jokainen näki, miten Aapo yritti lausua jotakin. Hän, kun ei ollut koskaan puhunut, saivat sanansa jäädä sinne mietteisiin syvälle lausumatta. Jäkähti leuka, ja hän tapaili turhaan alkua. Mykistyneiltä huuilta mitään ei tullut... Kaikkien katseet olivat kiintyneet pitkään mieheen. Säteilihän hänen silmissänsä veraton, tulkitsematon tuli. Saattoivathan nämä silmät sanoa enemmän kuin parhaimmatkaan sanat. Jokainen ymmärsi, mitä tarkoitti liikutuksensa tuo. Koruton, karkea *kamaran sankari* siinä seisoi omiensa keskellä... Astuivat yhä lähemmäksi harmaan hongiston tasaista pankkoa, alustaa, jolla Aapo piti ääneen lausumatonta suurta puhettansa. Lähemmäksi häntä he kukin astuivat. Käsien sankariinsa tarttuivat ja laulun, reippaan taistelulaulun, virittivät... Kuin valaksi päätöksille lauloivat ja ilmassa Aapoa korkealle kantoivat:

Terve taistelu tuimin!
 Terve ottelu viimeisin!
 Käy kalpojen keralla kulku
 Kohti kuoleman paareihin.

Me puolesta pellon karun,
 Verotöllumme pientarien,
 Alta pyövelipiilun ja narun
 Ylös astumme uljaimmin.

Me kostamme jumal'auta
 Ja kaadumme hurmeihin!
 Eihän orjain joukko ole nauta
 Ijäks' sortunut hautoihin!

Orjain rinnoissa reutoo
 Kevätmyrsky nyt myllertäin.
 Teräs tuima ja katse kuin rauta
 Murhat mullasta paljastaa!

Käy kuoleman kunnaille kulku
 Yöhön usvaan mainehikkaan
 Oikeutta peitä ei sulku —
 Me unhoissakin taistellaan!

Hyvästi isä ja äiti
 Heloheila ja morsionkin,
 Kalpaan käytkö sa veikko
 Taistomme riemuihin?

Manalan virroille taulun
 Näen varjossa viittovankin.
 Tulikuumana tempasi laulu —
 Tämä sävel soi murhettakin.

Terve taistelu tuimin,
 Terve ottelu viimeisin! —
 Käy kalpojen keralla kulku
 Kohti kuoleman paareihin!

— — —

Lakit entistä lujempaan painoivat miehet päihinsä.
 Sanattomina, puristunein huulin suksillensa saivat.
 Sitten ottivat suunnan Rajavaaraa kohden. Tuliputket kimaltelivat vinottain olan yli. Keväinen aurinko loisti eteläisellä taivaalla. Hanki ja metsiköt kylpivät riemullisessa kultaisessa hohteessa. Kirkkautta kuului kaikkialla. Laululinnut soittelivat säveleitä, ikäänkuin muistuttaen, että vielä kannattaisi elää! Mutta männiköstä etäältä vielä kuului suksijoukon suruinen sävel:

Manalan virroille taulun
Näen varjossa viittovankin.
Tuli kuumana tempasi laulu —
Tämä sävel soi murhettakin.
— — — — soi murhettakin.

Rajavaaran talossa

Heinäkuormaa kotiin ajoi Rajavaaran äijä.

Yli miespihan osasi hevonen itse mennä ohjaamattakin navettarakennukselle ja heinävajalle. Hepo seisoi oven eteen, kuten sellainen hevonen aina seisoo, joka yksinomaan on heinäin ajoon tottunut. Kaukana jälessä lönksi isäntä kädet seläntakana, pää alas vaipuneena. Pian havahtui päämäärään tultua ja irroitti rinnireen kaidepuut, talikoitsi yhteen lykkyyn heinät sisälle. Kokosi karmut haravalla latoon, sulki sitten pariovet. Sitten riisui rinnireen edestä hevosen ja vei valjaiden kera talliin.

Silppuseimi oli vielä aamulliseltaan täysi, ei tarvinnut muuta kuin ravahuttaa kourallinen kaurajauhoja appeeksi ja Hirnakka alkoi purentansa. Mutta korvat höröllä odotteli "vetoeläin" sukasua paria, kutkuavaan selkäänsä. Ottikin äijä mustavartisen rautasuvan ja karstasi irtautuvaa keväistä karvaa suurina palloina alas heposen hikisiä kylkiä pitkin. Mutta parahiksi alkuun päästyänsä hylkäsi hyvittelyn. Vasten tavallisuutta nosti karstan jauholaudalle, otti vesisaavin korvalta roikkuvan rukkasensa ja astui ovea sulkematta ulos.

Pihanpoikki pirtille käydessä oli ukolla taasen entinen ylevä ryhtinsä. Suitset ja käsineet heiluivat vuorotellen askelten tahdissa.

"Vahti" istui kellarin katolla höyrytorven tykönä tavallisella paikallansa. Sen nenä oli pohjoista kohden. Se nuuski ja oudosteli jotakin.

Koirapa ei nyt juossutkaan isäntänsä mukana sisälle, kuten ennen aina pitkän juoksun jälkeen nälkäisenä, vaan ounasteli ja nuuski ulkona.

Tuuli lennätteli hienoa lumenvitiä alas katoilta, tahi pensaikeista aukealle vainiolle ja kasvatteli kovalle hangen pinnalle monimutkaisia ja muotoisia kuvioita. Halko-liiterin katolla hyristeli kaksi väkkärää; toinen rautanaulaisessa navassa viilletti ympäri yhtenä kehänä. Mutta toinen, puuakselinen, pitkäsiipinen, väljäksi kulunut, laukuili kuin poutahaukka laiskana lennossa. Väkkärät olivat Rajavaaran nuorimman pojan Vennin värkkäämät. Ukko itse oli nimittänyt 25-vuotista miestä "pojaksi". Poika sai isona miehenä, partasuunakin, monet pyrypäivät tuulenkeloja veistellä ja tehdä tintin lootia, tahi suk-simäkiä mainioita lasketella. Sillä aikaa miehet muut rutakuopilla teutaroiivat tahi ranganaajossa olivat.

Mutta harmaaksi taivastuneen salkoriuun huikean huilakassa nokassa "viserteli" lounaistuulessa rautainen viirinkukko. Sammaltunut kelohongan rivakka riuku oli seisonut siinä suola-aitan päätyseinällä aina muistamattomista Rajavaaran isän ajoista asti. Ylhäällä siellä kuparoidun kukon kyljessä, kumotti kuusi rihlapyssyn puhkaisemaa kuulanreikää. Tämä luku tarkoitti Rajavaaran veljesten päälukua. Kukin heistä kohdastansa täyttäsänsä kaksitoista vuotta, oli harjoitellut simansa siksi tarkasti tähtäimeen, että kykeni suorittamaan isän määräämän koeammunnan. Viirikukon pillkaanampumis päivänä, sai kokeen suorittanut poika oman rihlakkonsa, jonka isä aina oli ajoissa tilannut kuuluisalta pyssysepältä jostain Pieksämäen puolelta.

— — —

Vielä kaksi viikkoa sitten oli Rajavaaran isäntä ollut melkoisen rehti ja hautajaisissa Ilvesvaaran Kalmiston avoimilla haudoilla ryhdikäs. Rautainen vanhus oli nyt lyhyen ajan sisällä paljon muuttunut. Nyt, kun hän istui tuossa oman pirttinsä pöytälavitsalla heinäreisun tehneenä, ei hänen ulkomuotonsa ole hetikään sama. Paitsi että talo on autio ja tyhjiys orpouttaa korvaa, oli isäntä itsekin kuin vieras, tahi vasta tupaan tullut outo astuja. Varovaisena, vilkuilevana ja katse harhailevana istui hän nyt tuossa omassa laajassa honkapirtissään. Olkapäänsä

olivat aina ennen olleet niin suorat ja sopusuhtaiset, nyt ne laskeutuivat luisina ja väsähtäneinä. Kasvoissa kuvastui syvät surujen kosketukset. Menneiden murheen päivien ja elämän vastoinkäymisten piiloon peittyneet jäljet nyt ilmoille uurtuivat. Pieninkin kurttu epoehdostaan julkeni tulla itsepintaisuudella esiin. Silmätkin olivat melkoista syvenmällä, melkein mustissa kuopissaan. Puoliharmaat hiukset olivat valjenneet huomattavasti. Melkoisen valkoisena tuuheat kulmakiharat pörhöttivät karvalakin alta . . .

Huoneen hiljaisuus kidutti vanhaa miestä. Mutta hän kärsi sitä kuitenkin, koska ei jaksanut rauhaa rikkoakseen löytää luonnollista tapaa. Talon yksiviisarinen könniläinen seinäkello, taulu savuttuneena naksutteli vanhaa iänikuista naksutustaan. Siinä Rajavaaran pirtin peräseinällä kello oli ollut kohta kokonaisen vuosisadan. Monta pellavapunennaista punttinauhaa oli se loppuun kuluttanut. Ainoastaan kerran muisti äijä ikänään ajanmittarin "kronuveivanneen". Itse isäntä oli sen koneistot kopeloinut ja "uurmaakaroinut". Helppoahan se oli ollutkin, asettaa vain tamman kesäkengän ja senjälkeen suutarivasaran killumaan siihen nyörin päähän pussipuntin avuksi. Sitten se taasen oli ontuen käyskennellyt vuosikauden, jonka jälkeen isäntä selville sai seikan, että russakat olivat kortteerin kellossa ottaneet. Ei tarvinnut muuta kuin paloöljyä ja vasarankin sai siitä hellittää. Kesäkengän ohueksi kuluneen liulun siihen vielä jätti ja siitä pitäen sitten se siinä oli. Viisaria vaati talvinen aika viikossa siirrettäväksi "nuolusormen kynnen leveyden etiäppäin", mutta kesäiseen aikaan riitti pikkulillin leveys. Tämä oli niin tarkka "rukkaus" ollut, että isäntä voi "kaupungin herrojenkin" kanssa siitä kinata, oliko aika edellä vaiko jälessä.

Iiankaikkisuuden taipaletta nakertelivat kellon heiluri ja rattaat. Tuo pyöreä taulu oli nähnyt penkillä istuvan vanhuksen elämän askeleet ja tiesi hänen ikänsä ensimmäiseen raksaukseen saakka. Olihan seitsemän vuosikymmentä kuitenkin honkaisessa hämäläispirtissä jotakin.

Rakkaaksi oli tullut kellokin vanhukselle. Iltahämyt istuskellen työtukin äärellä harvoin käyntiä kuulemaan kerkes. Mutta milloin hetki hiljainen ehti ja yksinäisyys rinnalle riensi, hivelivät korvaa kellon tasaiset, hyväilevät naputtelut. Vuosikymmen vuosikymmeneen oli liittynyt kuin itsestään. Vähäpätöiset ne koettelemukset ja kinnastelut elämänvarrella olivat olleet näin matkan päästä katsottuna. Mutta jos niihin itsekuhunkin antautui, viipyi niissä ajatus ja askarrus. Mutta tasaista ylimalkaan elämäsentään oli ollut — tasaista kuin tuo kellon käynti. Eihän "Ukko-Ylimmäinen" ollut antanut mehakoita eikä juurikkaaseen taloa pois polttanut. Meteleitäkään ei ollut tapahtunut, ennenkuin nyt näinä viimeisinä päivinä. No, ihmisiä niitä sitä tulee ja lähtee tästä maailmasta. Ylä- ja alamäkiä sitä on talonpojan taipaleilla. Olihan ukkokin kotinsa keskipisteenä ollut. Varhaisesta nuoruudesta maatalousammattiin kokemus oli hänet kouluuttanut. Hän oli kuin suljettu kirja, joka tiedettiin sisältävän vissit, perinpohjaiset tiedot sillä alalla. Milloin kuunteli puheita ja luennoita, otti hän niihin kysymyksillä osaa. Agronomit pussiin pani ja oikeata vastausta antamatta ukolle moni jäi. "Kaikkikitietävät" tunnustivat ukon oikein asioita harkinneen. Mutta naapureille ja yleensä kaikille ihmisille, joiden kanssa hän kanssakäymisissä oli ollut, oli hän selväsänainen ja suora. Kukaan ei jäänyt hänen sanoistansa väärinkäsitykseen. Takapuheille ei hän huomiota lainannut.

Mutta työssään hän oli perinpohjainen. Yksityiskohittiin asti maataloudessa perille ukko pyrki. Unia näki ojien kaltevuudesta, syvyydestä, kyntöpalkin vahvuudesta, maan laadusta ja lajeista, turvelannasta, kaikista peltokasveista ja vaalimisista. Pojat lukivat hänelle ääneen oppikirjoja. Takkatulilla siinä puhdetöiden yhteydessä äänettöminä hyvä kaikkien oli kuulla. Uursivat muut astioita, korjasivat ajokaluja, tikkasivat tallukoita, tahi kehräsivät havaslankaa. Monesti lukemisen päätyttyä sukeutuivat esille keskustelut monet ja mutkalliset. Ukko puheli:

“Hätäkös nyt on maata möyrästellä, kun on kaikki tiedossa. Niin ovat tiedot ladottuina kuin apteekin hyllyllä. Toista oli ennen, kun kaskurin perässä käytiin. Kannikoita ja kivikoita oksaisella haralla karhita sai. Silloin oli tosin aikakin toinen. Nauris- ja ohrakasken kaataa sai vehmaisimpaan rinteeseen, minkä metsästä löysit, ihkasten omanasi pitää kaiken sait. Mutta nyt on toisin: Maa ei kuulu kaikille. Tukkiyhtiöt alat parhaimmat omistivat. Työtätekevä väki joutilaisuuteen ja irtolaisuuteen on työnnetty. Sen oikeutetut vaatimukset on kylmästi hallituksen luota pois työnnetty. Eikö Suomen maanviljelyksen laajennus ja kuntoonsaattaminen ole ainoa tämän maan pelastus? Mutta kun herrat sitä eivät oivalla, niin talonpojan ei kannata kannattaa moista oppineistoa. Parasta tehdä pesäero “keljunkeinoilla eläjistä”. Onhan suuri vääryys, että yksityiset omistushulluudessaan hallussaan pitävät viljelemättöminä Suomen suurimpia ja viljelyskelpoisimpia maa-alueita. Omistajat ilman, etteivät niitä eliniässään viljele, tahi niistä metsien kasvatuksella tuloja saavat, estävät suoranaisesti leivän omistamattoman suusta. On järjetöntä saattaa satojentuhansien kädet toimeettomuuteen, tahi alhaiseen ja inhoittavaan palkkaorjan työhön. Kuinka häpeällistä on estää voimakkaita käsivarsia tarttumasta kuokan ja lapionvarteen ja kieltää antamasta raivata hallaisia korpia reheviksi viljavainioiksi. Jos se oikeus annettaisi, pian Suomen salojen autioihin korpiin ja vermaisiiin mäki-maihin, kohosi kultainen aika, rikkaus ja varallisuus versoisi. Eipä tarvitseisi muuta kuin antaa lupa ilman ehtoja maattomille tarttua toimeen kontujensa kohottamiseksi, pian silloin kirveet kaikuisivat, uusia, uhkeita taloja kohoilisi kuusikoista. Ojat uurtuisivat valtavana ja voimakkaina vetämään notkot ja norot, hyllyvät hetket ja suot kuiviksi. Jopa hyiset hallanpesät kerrankin häviäisivät ja yli kannikkomaiden nähtäisi suoriintuvan sarka saralta. Rämeköt rimpineen kuiviksi kutistuisivat. Sanalla sanoen: silloin tämä olisi vasta taasen isien maa, joka on kutsunut poikansa perkaamaan ja kaivamaan ulos

uinuvia rikkauksia. Työ ja toimi viriäisi. Putousten partahilla teollisuus temmeltäisi. Sähkövoima olisi työteliään talonpojan apuna. Ja tehtaat ja jalostuslaitteet kehräisivät rikkauksia kansan yhteisiin taloustarpeisiin. Toimeton työ kansa ylenmäärin kiusattuna ja orjuutettuna saisi elinoikeutensa. Mutta siihen tarvitaan suuria muutoksia. Luulenpa vain vallankumouksen siinä suhteessa ainoata oikeata työtä tekevän.” — — —

Paitsi kotioloissaan, puheli Rajavaara näitä samoja ajatuksia pitäjäläisille kunnantuvallakin. Useimmat eivät uskaltaneet äijälle nauraa päin naamaa, mutta kyllä nurkantakana ivailtiin ja naurettiin hänelle. Ymmärtävääsimpien isäntämiesten suosion oli ukko voittanut rehdillä ja suorasukaisella puhelulla. Mutta moni vastustaja sellittikin, ettei se auta, vaikka maa jaettaisi tahi vapaasti annettaisi kaikkien käytettäväksi. Ennenpitkää esiintyisi kuitenkin ahkeruus ja laiskuus rikirinnan. Tyhmyys ja selvä järki keskenänsä kamppailisivat. Voitto ja tappio puntarissa painaisi. Keinottelu ja rehellisyys olisivat taasen pian kuitenkin toisensa vaiheilla. Petos ja kavaluus kiertäisi apajansa kaiken ympärille ja niin pian pirut vetäisivät saaliinsa takaisin. Rahamassit ovat ainoana osviittana ja puntarina. Raha se on se, joka “konteeraa”. Taivaanportille asti auttaa raha! Mutta siinä vedetäänkin kamelit parsinneulan silmään... Yksi sama on kiertokulku. Kumminkin sitä taasen yhteen tullaan. Siinä on historia selvimpänä todistuksena. Katsokaa Ranskaa ja vallankumouksia, katsokaa Amerikkaa, eivätkö siellä taasen hallitse herrat?...

Tämäntapaisiin kysymyksiin oli Rajavaara saanut vastailla oman keksimänsä teorian mukaisesti. Joskus vastausten antamista täytyi tuumiskella. Joku sentään silloin sanoi: “Miksi sitten muu voisi maakysymyksen meillä ratkaista? Parlamenttaariset reformit lisäävät pikutilallisia, joka on samaa kuin syöstä heidät keinottelijoiden kurkkuun. Eikö maakeinottelu lakkaa sillä, kun lakkaa maan yksityisomistus? Ja eikö valtio voi ottaa haltuunsa kaikkia valtakunnan maita ja tuotantolaitoksia,

jota Ranskassa ja Amerikassa tehty ei ole, missä on syy siihen, miksi siellä ei vallankumous ole koitunut pohjakerrosten, vaan herrain hyödyksi. Sitten ei ole syytä laiskurin syyttää ahkeraa oman puutteensa syyllisyydestä. Maaomistuksen lakkauttaminen ei merkitse suinkaan talonpoikain peltojen paloittelua ja kotien köyhdyttämistä. Vallan kernaasti annetaan maata viljellä sen kuin voi, mutta mitä kukin ei voi viljellä, annettakoon se tarvitsevaisille . . .” Taas rajavaaralaisuuden vastustajat väittivät: “Mistä saadaan silloin piikoja ja renkejä? Eiväthän he senjälkeen työhön palkoilla vähillä suostuisi, eivät. Ei käy laatuun, että joka mies käy päällepänttäriksi. Kun kaikki olisivat isäntinä, kuka silloin töitä tekisi? Ei käy laatuun. Pian silloin pellot virumaan ja mahoiksi jäävät” . . . “Jokainen tekköön työnsä itse, tahi käykööt yhteen ja suorittakoot yhdessä työnsä. Konevoimaa käyttäen se laatuun käykin. Muussa tapauksessa syököön mitä kokoon saavat. Pitää peltoa sen kun jaksaa viljellä, vapautuuhan silloin pitämästä “laiskaa palkollisväkeä” . . .

Yleensä tämä oli päivän polttavin kysymys aina ollut. Poliitiikan ympärillä ajatukset vanukkeisenä vyyhtenä kihelmöitsivät jokaisella. Mutta kaikesta huolimatta olivat ynseätkin isäntämiehet ja yleensä pitäjäläiset oppineet pitämään Rajavaaran selväpäisyydestä. Ja ajan varrella siihen, että ukko oli omalaisensa jäykkäpäinen juttikka, jonka sanat kalskahtivat liian kovilta ja jopa loukkaaviltakin, alettiin tottua. — Kukapa sitä kehtaisi kaikkia kokeneen miehen ajatuksia vastaan vängätä? Kun se oli jurakki, niin se oli jurakki, minkä sille sitten voi.

Mutta kun kuntakouksissa asiat alkoivat mennä “hakaan” jostain kansakoulun kaivoarkusta tahi maantierumpun kunnanvaroilla rakentamisesta ja kun mies-sakki siinä talojussin kuumassa leivinpiirtissä kenotti satalukuisena, hikisinä ja haisevina pitkien lavitsoiden täyteisinä ahtaaksi pakatuilla mahoilla, paksuissa sarkatakeissa, niin ähinä siinä äkkimiehelle tuppautui tulemaan. Äläpäs ärhentele sosialisti liiaksi “verenimettäjien” puolesta ja mekastele kuin paha variksen poika räkättämässä

— taikka s—na!... Kohosipa silloin jullikka pönäkkänä pötkönä pässinsarssi vaatteissa pystyyn ja aukaisi alimmaisen liivin napposen ja vaikka puheenjohtaja käiverteli ja vasaraa kaputti, niin ei se *vuoro* tullut suinkaan kysymykseen, silloin kun sanottiin asiat "nenästä nokkaan", niin että sen "hihhulitkin" kuulivat. Oikein tahtoi harteiden yläpuolelta, sieltä lapaluun välistä kihelmöittää. Se oli sellaista hienonlaista kutkaa, joka vaatisi korentopuun hivutusta. Mutta täytyi tyytyä vain kohauttelemaan kumpaakin olkapäätä ja häyhentää:

"On tässä eläneet jumalavita miehet muutkin ei Rajavaara renkineen!" "On sitä kynnetty kivikkoa ja kannikkoa!" "Ja miks'ei ole hyvä mekastaa, kun on manttaalia!" "Miks'ei Rajavaara ala jakamaan maitansa etukäteen muille myystäriksi? Kyllä me sitten seurattaisi perässä hyvää esimerkkiä!"

Näihin isäntien öläköihin ei ollut äijä juuri mitään viitsinyt vastata. Mutta kyllä merkille saattoi panna, että valmiita tappeluun olisivat, jos vastustajan saisivat. Mutta yksitellen jokainen pelkäsi kahdenkyntiseen seurusteluun antautua. Niinpä ryttäkän jälkeen katselivatkin monet nenät nolpalla alas. Rajavaara sensijaan aina käyskenteli pystypäisenä. Useimmiten ukon alustalaiset olivat kokouksissa myötä ja alkoivat pitää hänen puoliaan: "Ei meillä ole moitteen sijaa. Elämme mielellämme pitäjän parhaan isännän alustalaisina siksi, kunnes muidenkin maat jaetaan!"

Tämänkaltaista härkien junnaamista se monet vuodet viime aikoina oli ollut. Mistä maanäristä lienee mokoma vihan vänkäys jupiutunut miessakkiin. Toiset arvelivat sen tulleen ryssistä, toiset preussilaisista, mutta "viisaat opettajamiehet" sanoivat sen kuleksineen aina Amerikan maasta, sieltä palanneiden siirtolaisten "älissä" ja kapsäkissä.

Muuten rajavaaralaisten "tönkötyksen" täytyi tunnus-taa asialliseksi jo vihamielisten vanhoillistenkin. Ja laajasti ympäristössä tunnettiin täysi totuus. Vieläpä koko Hämeen väestön enemmistö ja suuri osa Suomen kansaa

yhteiskuntansa ristiriidat tiesi, jotenka ratkaisun hetken lähestyessä kaikista vähimmän myönnytyksiä tehtiin. Kun omatunto oli paisunut ja sisu myrtyi kerran aseenhilutukseen asti, niin "mitä siinä sitten oli näljaamista". Mutta aseet eivätkä uhkaukset olleet horjuttaneet Rajavaaran periaatteita. Ilman muuta jatkoi hän oikeuden puoltamista.

— — —

Siinä pirtin penkillä istuissaan kiertelivät Rajavaaran ajatukset ilman muuta omilla teillään. Vielä kerran kulivat ne läpi menneisyyden ja etsivät syiden ja seurausten lakia. Suorasukaisena mietiskeli hän mahdolliset erehdyksensä. Olihan ottamansa kanta tuonut mukanaan suuria muutoksia ja mieskohtaisia kärsimyksiä taloon ja perheeseen. Asiansa itsepintainen puolustaminen oli vienyt häneltä kotoisen rakkauden valon ja loisteen. Perheen äiti oli hautaansa äkkiä suistunut. Pojat, sitä ennen talon ja vanhusten vankka, luotettu turva — vähentyneet taisteluissa kaatumisen kautta ja elossa olevat ovat sodassa — teillä tietämättömillä.

Vanhuksen yht'äkkinen suru väkistenkin otti syleilynsä. Syvästi vaikutti häneen pitäjän sielunpaimenen ynseys. Mutta perinpohjin oli hän sitten ottanut asian ajattelunsa esineeksi ja päässyt edellä selvinneeseen tulokseen.

Yksin sai Rajavaara heinät kotiin vedellä; samoin turvekuivikkeet karjanalle hankkia Hiidenkorven suolta, kesäisestä keosta. Kuusela ja Kananen kyllä apuna olivat sen kuin kotoansa kerkisivät, mutta koti ja perhe heilläkin oli hoidettavana. Halkoja, heinää ja kuivikettä oli alin omaa tarve. Pääleppäätteeksi katkesivat kaivosta ammennuskettingit. Miestä nuorta asettamaan niitä sinne alas ei ollut. Vesi oli nyt vedettävä Leenan lähteestä, Kiuasvuoren juurelta. Naisten työ kaipasi johtoa. Emäntä oli jättänyt velvollisuudet ja poistunut palaamattomille teille. Tyhjältä ja kolealta tuntui kuoleman jättämä jälki. Vaikka palkolliset puuhasivat entistään paremmin, olivat otetut askelmat kaikilla epämääräisiä ja tuskallisia...

Vastukset ja vastoinkäymiset asettivat itsensä poikkitelein tielle, yrittäpä sitten suuntaan tahi toiseen.

Aamuhämärissä siinä oli Taipalen Taava kipassut jauhokouraa lainaamassa. Hän oli äijälle kiertäin kaartain ilmoittanut uutisen, joka oli epämääräinen ja vastenmielinen. Poikansa kertoi akka ilmoittaneen: kuinka punakaartille on mukamas tullut perääntymismääräys; että jo viime yöstä alkain Hämeen pohjoisten rajain puolustajain olisi ollut paettava. Tätä asiain tilaa ei äijä ollut ottanut aluksi vakavasti. Mutta Taavalta ei jäänyt huomaamatta, miten vanhuksen leuka jäkähti. Seisoi siinä matalaovisen jauhoaitan oven edessä vähän aikaa vastaamatta. Siinä hän muisti, että ihmiset eivät lennätele hänelle tavallisesti tuulesta temmaistuja juttuja, vaan puhuvat suunsa puhtaaksi. Niinpä nytkin. Vakavana hän sitten väänsi jauhoaitan oven ruosteisen salparaudan suurella avaimella lukkoon, otti avaimen ja asteli lankkuportaiden poikkipuisille kepakoille ja siitä ales, sanoen sitten:

— Tulehan sitä sodassa tehdä molempia, edentyä ja perääntyä. — Tähän ei Taava ollut uskaltanut mitään puhua, kiikutteli vain makkaruspussia mielissään, sillä isännän "jauhokoura" tänään oli ollut tavallista runsaampi. Oli oikein äyskärillä laarista pistänyt ja punnitsematta nyrkkiin työntänyt. Ei ollut viitsinyt edes elintarvelautakunnan leipäkorttia "nitistää", vaikka Taava kivenkovaan kuittaukseksi kunnanmiesten varalta sitä tarjonnut oli. Isäntä vain oli sanonut:

— Piisaa niitä jauhoja minun iäkseeni. — Ja kun Taava oli kiitellen hivahtanut matkoihinsa, ei vanha mies voinut olla ihmettelemättä, mikä muutos tuossa suulaassa vaimossa olikaan tapahtunut. Hiljaiseksi oli muuttunut, mitä lienee ollut mielessään. Olisi tainnut paljonkin tietää, mutta eihän ole arvokasta käydä urkkimaan..."

Tähän asti oli päässyt ukko mietteissään tämän hiljaisen ja ikävän päivän tapahtumista.

Keltapesäinen, kiiltopintainen "syäskumi" sai olla takan otsalla kylmänä ja käyttämättömänä. Piipun siinä huomasi isäntä nyt ja asteli sen ottamaan. Painoi "sa-

karisormella” poltettua tuhkaa pesässä, mutta kun se oli liian alas palanut, kopautti hän helasuista piippua varovaisesti “takan tantarirautaan.” Katseli sitä Kavalan sepän kieroksivääntämää jyrää rautatankoo hetken. Muisti, miten Viialan ruukin tukkiankkuri oli siinä asiallisen tilansa hakenut. Ankkuri oli kallionrakoon koljon selällä tahtunut jämptisti neljäkymmentäkahdeksan vuotta sitten...

Kun piipun imuluun sauhukanava heinäreissulla oli jäänyt ja muutoinkin ryönäntynyt, hän päästeli auki varsivärkin eri osat. Kukkaroneulalla ruokkosi ja pihautteli posket pullollaan rahat pois. Puikkasi suustaan kielelle herahtaneen makutuikean hien ja puheli:

— Perääntyvätkö? ... No tuota minä en tällä syömisellä sentään usko! ... Ei. En ikinä usko minä, että meidän miehet jänistävät ...

Kun piipun holkit oli ruuvailtu kiinni, jatkoi hän ääneen ajatteluansa:

— Jotta pojatkin perääntyisivät ... Kyllä sitä minä en usko. Tahi sitten he eivät ole minun käsialaani. — Paineli ompeleettomasta pässinkilles kukkarosta “kartuusit” piipun palokoppaan, ja kun se oli kukkurallaan, pöyhensi “ranstakalla” hiiliä aamulla hehkuneesta hiilustasta:

— Tulevat vainolaiset tänne ... Tulisen hiilen hitaasti asetti hän paljain käsin piippunsa päälle ja vopsotteli hainkuja muutamia. Tempasi sitten hiilen vihaisena takaisin takkaan ja äänimyyhyä sanoi:

— Että minä olisin nuori mies! ... Ja että meille tul-taisiin pahoissa aikeissa! Oikein vanhuksen ryhtikin ojentui. Kookas jättiläisvartalo suoristui. Olkapäät saivat taasen entisen vanhan muotonsa. Hän katseli silmäterät tulta välähtelevinä ylös oviseinälle pitkään kirveskalkkuun. Siinä olivat mukavalla suomuksella myötäkarvaan ladottuina kymmenen kirvestä. Seitsemän oli tavalista, kaksi seinänveisto piilua. Yksi oli kaikista julmin, pitkävarsinen, suuriteräinen suonojien jyrkeiden juurien irtiratkonta piilu. Sitä jumalatonta asetta oli isäntä itse kontiomaisilla voimillaan Saukkosuolla nuorra miessä vai-vatta päivät pääksytysten välkytellyt ... Sopsisikohan tuo-

hon vielä vanhanakin kopeloinen koura . . . Mutta ajatusta ei hän voinut kehittää edemmäksi, sillä sisään astui Kas-
kurin Anna-Maija, joka oli ollut kokkina maahanpanijai-
sissa, mutta nyt oli emännän kuoltua emännän tilaisena
talossa. Ja muutoinhan asiat olisivatkin ilman Anna-Mai-
jaa menneet hunninkolle. Anna pyysi isäntää käymään
päivälliselle, joka oli jo myöhästynyt. Perunapata oli hau-
dattuna pysynyt kuumana heinälaatikossa. Lampaanrasva
kastiketta sisältävän kupin perunoiden kera pöytään kan-
toi Anna ja askarteli yhtä toista uunin ja pöydän välillä.
Aikoi emännöitsijä enempää sanomatta poistua takaisin
navetta-askareille. Mutta isännän teki mieli virkata nai-
selle jotakin ja myhäili eläinten astioista, mutta sanat ta-
kertuivat suuhun. Ei ollut asiaa, mistä olisi voinut pu-
heenpään irti ottaa. Sanoi sitten Anna:

— Antoi se Kultaruusu maitoa jo tänään . . .

— Vai antoi . . . Lehmänen vaiko härkänen on va-
sikka?

Kiirehtimättä vastaamaan, sekoitti Anna-Maija kau-
rankaunoja kanojen kippoon, sanoi sitten arkaillen:

— Molemmathan nuo tulivat . . .

— Molemmat? . . .

— Molemmat ovat . . .

— Kaksosetko?

— Kaksihan niitä on: punainen ja valkoinen . . .

Sitten isäntä ei sanonutkaan enempää, vaikka Anna-
Maija odotteli. Äijä rutkahutti päretikun poikki käsissään
ja kävi vain muodon vuoksi pöytään kuin jotakin tehdäk-
seen.

Kun pirtti oli taasen tyhjä, olivat isännän ajatukset
paenneet kauaksi. Einettä ottamatta pöydässä kumartu-
neena käsiensä varassa istui. Puheli itselleen vanha mies:

— Tämä lahja oli ensikertainen minun isännyyteni
aikana. "Liikanainen hyvyys on hyljättävä" . . . Muori-
vainaja tosin oli ammoin kertoillut samaa tapahtuneen sen
suuren metelin ja vihan edellä, kun Ryssä ja Ruotsi ryös-
tivät maata ja kansaa. Silloin olivatkin elukat vuosikautia
parittain vasikoineet. Mutta kuinkas sitten kävikään sen-

kin perhekunnan? . . . Mummolta mies ja pojat tapettiin, talo poltettiin ja eukko itse orjuuteen Pietarin linnan korpiin kiskottiin . . . Jaksamatta maistaa ruokiansa, asteli ukko vaivalloisesti yli lattian. Erkin ja Antti-vainajan yhteiseen sänkyyn laskeusi levolle. Pitkä mies oli pitempi poikiansa, koska jalat ylettyivät jalkopäälaudalle asti ja siitä melkoisen pitkälle ylikin.

Siinä seljällensä ollen käsivarret päänalusella, katseli vanhus ylös savuista laipiota. Pirtin katto oli ankanan musta. Se oli noessa niiltä ajoilta, jolloin sen kuusisyltäinen kumea kajo oli sisäänsavuavan kiuasmuurin mustaama. Sen laudat olivat vaajojen avulla petäjähongista kinnasteltuja. Oksat kiittelivät pihkaisina ja olivat ne kiriseet aikansa kovassa kuumuudessa. Miehet muinaiset sen tehneet olivat. Vuosisatoja sitten hämäläinen heimo tämän työn ympärillä teuhannut oli. Olipa siinä alempana piiluttu seinä. Neljä jykevää hirsivarvia tuimasta lajienrajasta alespäin vieläkin kiiltävän kernan karstan kovettamana. Nisu Salmonin suku oli sen siihen "värylle ja laineelle" veistänyt. Seinänveistäjien kuulu taide oli kulkenut suvuilla erikoisena ammattina polvesta polveen. Eipä ollut pirttiä mailla kuuluvilla, ettei Salmonin suvun piilu niitä sisästä kaunistanut olisi. Ja kuoreveteläinen mestari elää taiteensa tuotteissa siksi, kunnes viimeinen savupirtti tästä maakunnasta on multiin murentunut . . . Mutta sitten taasen kiertyivät Rajavaaran ajatukset väkisin tämänpäivän tapahtumiin. Hän tuli entistä murheellisemmaksi. Huokaukset kohoilivat rynkevältä povelta:

— Kohtaakohan herran jumalan viha minua suurempana, kuin että voisin sen kantaa! . . . Olenhan nyt tässä yksinäisenä ja avuttomana. Elämässä olen aina luottanut miehuuteeni . . . Ainoastaan omiin voimiini turvannut olen . . . Ja hyvin sitä pärjälty on . . . Hyvin toimeen on tultu . . . Naseva olit sinä pikkuinen akkatassukkani . . . Oi, miten hyvä sinä lemppari olit! Kannoin sinut kainaloiseni kanani monilla matkoillamme. Käsivarrellani kannoin sinua kerrankin kokonaisen Särkisuon rutapohjaisen ne-

van yli. Muurainlakkoja keltaisia silloin kosolta kokosimme. Mutta poissa olet nyt . . . Poissa . . . Entäpä te kuusi väkevätä poikaani — vanhuuden päivieni tuki ja turva. Te olitte kuin yksi mies. Tahtoni kaiken tekijät olitte. Kutsusta kuuluu sotaan kajositte, rajalle proletaarivallan tukimuuriksi, oikeaksi huomatuksi asialle avuksi . . . Niin, niin! . . . Minulle outoja sanomia nyt kuuluu. Oletko kaikki kaatuneet, että perääntyä myös muiden on pakko? Ettekö edes sanaa vanhalle isälleen saattaneet . . . Vai eikö teissä enää sanantuoja, eikä lähettäjä ollutkaan?

Siinä sängyssä pakenivat mielellään taasen ukon ajatukset vaimovainajaansa, poikainsa äidin nuoruusvuosiin uudelleen. Miten monimutkainen oli ollut se seikkailu heillä, kun tytön vanhemmat eivät hempukkata miehelle rotevalle hevini antaa tahtoneet, vaan toiselle menemään määräsivät. Olipa sitten jo kestit ja kuuliaiset miestä muuta varten heilan herttaisen kotona, kun siitä sivu "myllyreissulle" asettanut oli Rajavaarakin kulkemaan itsensä. Viinassa olevat miehet monilukuisena kohtasivat hänet maantiellä. Kohta hyökkäsivät hänen kimppuunsa. Mutta entuudestaan kun tiesivät hänen voimansa voittamattomiksi, eivät yksitellen sentään käsikähmään uskaltaneet. Siinä talon pihalla seisoivat hevonen, eikä tavilla varustetut miehet laskeneet häntä jatkamaan matkaa. Tulipas siihen sitten sulhasmieskin, Ison-Konttilan Paksu Hermanni, joka samalla oli Rajavaaran Kustalle kilpakosijana. Hermannin tiesivät kaikki Petokulmalaiset oraksiksi. Eipäs ollut eppua toista, joka olisi käsikartussa voittanut. Kissanhännässä taasen ei kaksikaan miestä puoleen tullut. Mutta "moukarikiven" nostossa Aution kankaalla kokeiltiin ja tarkalleen punnittiin suvisina sunnuntaipäivinä kunkin ruumiin voimat. Ja Hermanni se sentään aina "kasapukiksi" jäänyt kaikista muista oli, olipa vielä melkoisen nupin nostanut nostokiven kukkuranakin.

Pihaan tullessa oli Hermanni heti haukkunut Kustaata ja vaatinut voimankoetuksille. Mutta Rajavaarapa ei ru-

vennutkaan sellaisiin juopuneiden miesten kanssa, vaan jätti heponsa maantielle ja läksi sipomaan räyhääjien käsistä vaaran jyrkännettä ylös, joka äkkijyrkkänä heti nousi Rotkolan talon pihasta. Miehetpä tästä kiilimystyivät ja luulivat Kustaan karkuun pelonpakoittamana kipaseen. Seurasivat matkanpäässä kirkuen ja kivittäen. Jyrkän vuorensinämän korkeimmalla kohdalla oli jättiläisen "Kukkarokivi." Kaukaa katsoen kivi killui siellä ylhäällä varsin täpärällä, mutta jos luokse tuli, oli se miehen korkuinen möhkäle ja jotakuinkin juurevana tasoittamattomalla kantillansa. Monet kerrat olivat Petokulman nuoret miehet siihen hikisen väkensä kiinni karahuttaneet, mutta pyöreä jullikka seiso iankaikkisella jalustallansa "kuin Iivanan mestauslava Muskoon torilla."

Tulipas siihen kiven luokse lähättävänä ja pääluu kuhmuille kivitettynä kiukun puuskaama Kustaa. Tuiki suuttuneena tempoili maasta kallionäreitä juurineen, ja viskoili taakseen karjuvan ja mörkö-elämää pitävän Petokulman poikain päälle. Mutta kiviä satoi yhä nasakamin. Muutakaan käteen ottamista ei ollut kuin ryhtyä "Kukkarokiven" kimppuun ja kierittää kivi kintereillä karkaavien kahuksi... Räjähhti silloin miessakki siellä alhaalla leveään röhönauruun. Koko maantien ja miespihan täyttämä tanssiväki nauroi ivan ilkamoivaa ilvettä: "Mitäpä tuuli kiville saapi!"... Mutta sitä sinnikkäänä hamusi jääreä Rajavaara rysyä syltäisestä kivistä. Aluksi otteet olivat turhat. Kädet rivesivät eikä jalkapohja ottanut oikealla tavalla. Mutta vihdoin kinttuponnikkeeksi keksi kanervan peittämän kallion hampaan. Ja oikea olkaluu soveltui hamaan alasantavaan keskipaikan kuoppaan. Jopa kourille molemmille aimo hantaakit selviytyivät kiven kupeelta alimmaiselta. Koskaan ennen ei ollut Rajavaara tuntenut valtaimen voiman pakoittavan ruumiissaan niin jäntehikkäänä ja joustavana. Koskaan ei ollut sitä sisua herännyt hänessä kuin nyt. Tuolla alhaalla katsoi Maria muiden kera tänne ylös. Jos nyt eivät voimat riitä, eivät silloin siteet salaiset Maria neitoon kestä. Rutkahtelivat siinä polvilumppion jäyhät ni-

kamat. Lokshti lapaluiden luona töyräsmäiset harteet. Puristuivat kourista kynnet maksanmustiksi kivenkulmia vastaan. Maailma silmissä tummeni ja siniset kärpäset pörräsivät kiristelevien hammasrivien rutinassa. Mutta otettaan ei hellittänyt voiman jyrävä jättiläinen. Vintrasi hiljaa puolelle kumpaisellekin... Ja silloin — silloin se liikkui!... Jumaliste se liikkui! Sitten alkoi mahtava lonkareen kylki kallistua. Ja alhaalla näkivät miten jylyhy kivi, jääkauden kantama ja sorvaama, kymmentuhattavuotia sitten siihen Rotkovooren kuuluisalle kukkulalle asetunut, vääntäytyi nyt noin joukeestaan ja heitti ensimmäisen kuperkeikan härkämulkoa, alkaen vyöryä perässä tulevan karjuintuneen joukon päälle. Hurjalla rytinällä ja paukkeella iski sen särmit tulta ja kipeniä kallioista. Toiset kokoisensa jullikat sysäsi syrjään, tahi antoi pienemmille alkuvauhtia alasmeneon. Päätäpahkaa Rotkolan riihenluona rynkäsi kuuliaistalon vanhan isännän ruumislautapetäjän päälle ja rotkahutti sen kolmesta kohti poikki niin helakasti, että latvatukki putosi oksineen päivineen pystyyn paikoilleen kuin kynttilä. Siitä vyöryi kivi kove-nevalla vauhdilla kuuliaistalon pinteitä kohden. Pihassa kaikkien suut olivat hautaperunan mentävällä appoammollaan. Nauru ja rähäkkä oli äkkiä muuttunut kuoleman kauhukseksi. Nyt väki juoksi ja ulvoi apua. Näin puita ja aitoja, seiniä ja nurkkia tölmivät siinä. Poikki perunatarhojen ja maantie-aitojen vimmahutti kivi. Kärryliiterin seinästä sukelsi sisään ja olkivajan takaa tuli ulos. Niisti halkoliiterin nurkan ja olisi vienyt koko Rotkolan viisisylysen honkaisen pirtin hajalleen, mutta pihassa kasvavan riippukoivun luona oleva "Käräjäkivi" antoi sille sivusta melkoisen syrjäiskun ja silloin kirottu mulkoova mullikka syöksyi suoraapäätä mutapohjaiseen Mustijärveen.

Rajavaara katseli vuorelta kipenistä käryävää linjaa, minkä kivi oli synnyttänyt. Siellä vieläkin kuohahtelivat rantapaljakat pauhun synnyttämistä laineista. Ja ihmiset hiiviskelivät pitkin kujilla äänettöminä ja kipristelivät paljaiden jalkainsa iskemiä varpaita.

Vanhus kääntyi tuskallisena vuoteella. Hän oli ponnistanut sängyn perälaudasta ja potkaisi lujasti seinään. Horrosunestansa jysäykseen heräsikin. Hän oli hikinen ja ohimoita poltti. Kuumetta oli poskipäillänsä. Ukko ei ollut pariin viikkoon oikeata yötä nukkunut. Ihmetteli merkillistä toisintoa, joka siten silmäinedessä ilmielävänä uusiintuu.

Juuri kun hän oli palauttamassa ajatuksiinsa niitä seikkoja, kuinka Mariansa sitten oli kärryihinsä nostanut ja myötämöisin Rajavaaraan tuonut, kuului ulkoa ääniä. Koirakin oli yltynyt vimmatusti räyhäämään. Pian portailta kuului kopeita, raskaita askelia. Kylmä hiki nousi hänen kuumille kulmilleen, sillä askelet eivät olleetkaan oma in poikain. Eipä ollut tämä käynti oma in ihmisten hillittyä käyntiä. Kopeata, liian julkeata röyhkeilijä in tömistelyä se oli.

Hämeen karhu on viressä

Vanhus oli aikonut nousta vuoteelta ja ponnistautua sellaisella vauhdilla, että jokainen olisi tuntenut luissaan, koska on astunut kuuluisan Rajavaaran pirttiin. Ja että äijä oli vanhoillaankin sitä, mitä oli ollut miehenä nuorempana . . . Mutta nyt ei hän nostanut päätäänkään. Oli siinä asennossa missä oli.

Ovi aukeni. Sisälle Rajavaaran pirttiin astuivat kuusi sarkaanpuettua, outoa miestä. Vihollisaikeissako tulivat? Mutta kieltä omaa tämän Suomen kenties haastoivat. Hihnoin, vöihin ja valkonauhoihin pujoteltuina olivat. Kukin heistä kantoi kivääriä. Paksuja rautalaattaisia pysynperiä permantoon jyskyttivät. Astelivat keskilattialle ja sitten ylimielisesti isäntää vuoteella tarkkasivat. Vanhus nosti kulmakarvojaan rohkeasti ja avoimesti. Katsoi vieraita väistämättä, arkailematta. Mutta nämä katseiltaan kiersivät jokaisen loukon, puhkesivat sitten puhumaan:

— Onko tämä talo Rajavaara?

— On. Tämä on Rajavaaran talo.

— Oletko se sinä äijänkähnys isäntä?

— Minähän tässä sitä virkaa pitänyt olen.

— Sinäkö se olet punikkien pääpunikki?

— Olen mieleltäni työmiesten mieltä.

— Sinullako sitä on kuusi poikaa roistojoukoissa?

— Minun neljä poikaani on taistelemassa tämän maan puolesta . . .

— Valehtelet ruoja! Sano: tätä maata vastaan!

Työmiesten sotajoukoissa ovat . . . Kaksi heistä on jo kaatunut.

— Helvetin hyvä! He saivat koiramaisen lopun.

Mutta me kyllä toisille tilitämme!... Etkö sinä häpeä puhutella korkeita sotaherroja makuultasi?... Isäntä nousi hitaasti ja äänetönnä istualleen vuoteen laidalle. Valkonauhaisista joku sanoi:

— Onpas siinä korillaa... Ruotoa sinussa on ihmiseksi...

— Puiseva, pirun puiseva! Puukirveellä käsitelty...

— Romulainen kuin Rantas-Erkin hevonen!...

Maantieltä ajoi Rajavaaraan uusi kuorma miehiä. Asestettuina he seisoivat reessä ja lauloivat koko kurkulla, niin että sanat kuuluivat selvästi huoneisiin:

12. luvun

Porren Jukka se sanoo jotta
se tie pitää olla auki,
niin kauan kuin minä Hämeen tyttöjen
rakkauresta nautin...

— Ruma ruumis tuosta ainakin tuloo!

— Ruma joo!

— Hatararonkainen kuin hernesvarsi haasia!...

— Kyllä se konikuoppahan kelpaa...

— Sittenpä hänestä pirukin erehtyy, kun huiskahantää hilailtavan taivahan portille luulee...

Kaikki höröttivät hevosen naurua ja oikoivat ja nikottelivat kurkkujaan kuin luita nielleet korpit. Senjälkeen pakottivat vanhuksen seisoalleen ja taluttelivat keskilattialle ja tarkastelivat ukon ryhtiä. Höystelivät sanojansa ja antoivat arvosteluja suurella ilvehtimisellä. Muutamat ehdottivat aiheeksi ja huviksi pientä polkanpätkää, jota ukko saisi pistellä siinä lattialla ja että Krannilan Jurkkoo saisi hanurilla kitkutella tahtia. Kun sakissa ei ollut Jurkkoota mukana, niin päätettiin, että Mantalan Hiiskoo viheltää "kääviäläästä."

Rajavaara oli vaiti. Hän tuskin kuuli ja näki, mitä ympärillensä tapahtui. Häntä temmottiin sinne ja tänne, tölmäistiin ja potkaistiin. Kesken kaiken muutama huomasi pöydällä ruoan valmiina syöjiä odotellen. Nyt jokainen ahnaasti kävi kilvan aterian kimppuun. Mutta sitä ei

kestänyt kauan — syönnin jäljestä tuli uusi “kuulustelu.” Toiset murtautuivat sisähuoneisiin ja kaapeille etsien muka aseita.

No, äijä! . . . Alappas vastailla, missä ovat poikasi, missä torpparisi, missä yleensä punikit ja nutikit? Säästät selkänahkasi vähemmällä parkitsemisella, vaikka kuolemasta et säästykään.

— Poikani ovat sodassa. En ole heitä nähnyt kahteen viime viikkoon. Ja . . .

— Valehtelet vanha varis!

— Kotiinhan ne ovat jääneet! Ja sinä olet peittänyt heidät!

— Hivutetahan häntä . . .

— Hivuutetahanpa vain.

— Etkös tunnusta s—na tahi alkaa sun rumihistas ilma läpите paistohon!

— Kaverit! . . . Lyörähän ensin nyrkeillä! Sitten kepa-koolla ja seipähillä.

— Jokos lakkaat valehtelemasta? . . . Jokos?

— Rumaahisen rovio . . .

— — —

Rajavaaraa iskettiin nyrkeillä. Lyötiin poskille molemmille. Potkittiin ja kiroiltiin. Vanhus ei ollut elinikänsä valehdellut eikä sitä nytkään aikonut tehdä. Tämä syytös kävi hänen kunnialleen enemmän kuin ulkonaiset iskut. Tappeluun ja riitaankin hänet nuoruusvuosinaan olivat joskus ärsyttäneet ja syyttä saamansa iskut olivat tulleet koron kanssa takaisin maksetuiksi. Puolikasvuoisena poikaisena jo piileskeli hänessä verrattoman aikuisen miehen voimat. Kesäisillä kisoilla suvisina sunnuntaina pahasisuiset eivät sallineet hiljaisenakaan seurassaan mokomaa poikasta ärhentelemättä. Miehemmäksi vartuttua alkoivat antaa yksi ja toinen kyörtti periksi. Vähinerin vallitsi ympärillensä rauha, koska kukin oli saanut osansa. Koskaan ei Rajavaaran Kustaa lyömään ollut ryhtynyt, mutta sensijaan käsitelty “nikusia” ja viholaisen jäseniä kouravoimilla. Pahemmat pukarit saivat elinikänsä kantaa pääkuorissansa muutamaa viirua, jotka olivat harjasten juurilla

siellä "Kustaan kynsien puumerkkinä." Miessakissa vanhanakin vielä puhuttiin ja syynäiltiin päitä, ketkä olivat Rajavaaran Kustaan "viirukuonoisia mettisikoja."

Mutta siinä lattialla rähisevien pohjalaisnutipuljusten joukossa tunsu Rajavaara Ison-Konttilan Paksun Hermanninkin, joka oli yhtä tömerä kuin nuorra miessäkin. Eivät vaarinpäivät seläntakana painaneet. Mutta elinikänsä ei ollut Iso-Konttila anteeksi antanut sitä, että Kustaa kihlatun morsiamen kuuliaistalosta vienyt oli. Vuosikymmenet oli kaunaa kantanut. Ja Rajavaaran kuuluvilla salakynteen kytkkinyt ja kierrellyt. Olipa Maria-vainaja väistelläkin mokomata mykyriä saanut yksinollen kun laidunmailla karjan kintereillä kierteleikse. Nyt se sama kiusankappale oli valkohurtat ensimmäisenä tänne ohjailut. Tien ja talon neuvonut oli. Rajavaaran synti-luettelon julkiluki ja oli "vuoren raskas", sillä olihan tämä mies koko maakunnan villinnyt, kaikissa "juoniteluissa" etunokassa ollut.

Ja koska Iso-Konttila itse sattui olemaan vielä Pystytukan "korkean oikeuden" jäsen, niin tahtoipa tuomari itsekin mieskohtaisesti olla mukana tutkiskelemassa tätä pahenuksen pesää. Niinpä olivat paikalle saapuneet juuri sillä hetkellä, kun nämä kuusi miestä etumaisen nuuskimisen toimittaneet olivat, "äkseerauttaen" parhailaan ukkoa lattialla.

Ja kun sitten tuomari oli pistäätynyt kamariin, le-vittänyt "lakipykälänsä" pöydälle ottaakseen eteensä *kamaran kansan* vanhan karhun "tutkinnoille", kuului pirtistä yht'äkkiä ankaraa jytyä, huutoja ja pauketta sekä huonekalujen rikki rouhintaa. Sitten hilinää ja astioiden rikkoutumista. Selvästi erotti mätkähtelemistä, ähkinää ja valitusta... Murhaava tappelu oli käynnissä!

Pystytukka oli niitä miehiä, jotka itse asiassa hirveästi pelkäsivät hengenottoaikkaa. Päällekarkausta ja itsensä säilyttämistä mietiskeli alinomaan. Mitään mahdollisia turvakeinoja itseensä nähden hän ei sodan aikana käyttämättä jättänyt. Pelko voitiin lukea miehen heikkoudeksi, mutta punaisten hengenpäälle kävi itse kuin

villein peto. Jos uhri oli jossain varmoissa rautakourissa tai ristikkojen takana köytettynä tai kahlittuna oikeudessa tai jossain muualla kytkettynä irtipääsemättömästi, oli hän *mies* ja osoitti "isänmaallista urheutta". Kiusatun uhrin epätoivoiset mielenilmaisut herättivät miehessä rikolliset hurttat vaistot. Epätoivonkyyneleet sytyttivät hurman, joka kiihoitti ja toi nautintoa. Uhrien rukoukset saattoivat hivellä korvia taivaallisin tuntein ja saatanallinen sykintä yllytti sydäntä kalman kamaliin himoihin. Hän oli yht'äkkiä ratkennut ihmisveripedoksi, joka halajaa olla teurastajana ja elää hurmeen hajussa. Vankeja ammuttaviksi tuomitessansa tahtoi hän aina välttämättä itse olla mukana tuomion täytäntöönpanossa. Sanalla sanoen: hänestä oli tullut hurttat, joka vaaniskeli ja riemuitsi uhrien kasvojen vääristyksistä. Ja kun ammuttavan sydänhermosto haavanlehtenä värisi, tuijotti hän kiväärien leiskausta ja sitten uhrien sortumista ja vaikerointia. Hän oli kuin metsäkoira, joka on ajanut otuksen puuhun, mutta sitten oltuaan hetken haukkumatta, kuuma kieli pitkällä vartosi laukausta. Ja kun sitten kiväärin olivat launneet, riensi hän kuin susi seinustalle kaatuneiden luo. Kaula pitkällä ja sieraimet puuskuttaen, eläimen silmillään hän katsoi läheltä uhrien viimeisiä vaikerruksia ja nytkähdyksiä. Puuttui vain hampain kiinni tarraaminen jyskyttävään kaulavaltimoon, ollakseen täysi raatelija.

Kas näin pitkälle kalman valkaisija tuomari-istuimelansa oli päässyt kamaran kansan lahtauksessa, että paljasti ikenensä ja huohotti hurjana juovuttavasta huumauksesta. Oli vahinko ettei hän saanut oikaista kalman katkun läheisyydessä ja juopua huumeisiin hourailuihin, kuten opiumiluolissa.

Ihmishengen väkivalloin ottaminen oli erään paheen kehitys rikolliseen suuntaan. Ihmispetojen lisääntyvä vimma Suomen valkoisissa oli saanut peloittavan luonteen. Hirvittävän jalansijan oli pahe "isänmaan" puolustajissa kiimaannuttanut. Voittajat juopuivat ja jat-

koivat ennenkuulumatonta nautintoaan. Tämä tarttuva verikauhu oli tuomaritkin täydellisesti voittanut.

Niinpä taasenkin, kun tappelu pirtissä oli alkanut, vapisi Pystytukka kamarissa pelosta ja himosta. Odotti joka hetki uhrin hänen eteensä tuomista. Mutta sitäpä ei kuulunutkaan. Jotain siellä taitaa olla hullusti, ajatteli hän. Hän näki uusia miehiänsä saapuneen pihaan, kii-rehti ulos ja juoksi jauhoaitan taakse, josta nurkantakaa kurkki ja kehoitteli:

— Käykää sisälle pian pirttiin!... Tarkastakaat mitä siellä tapahtuu! Miehet murisivat jotain ja ihmettelivät tuomarin kepeäjalkaisuutta. Astelivat sitten portaita kohden.

Pirtin ulko-ovea vastaan sisältäpäin paiskattiin mies. Avoimesta ovesta tuli samantien toinen ja singahti pors-tuan perälle. Sitten kolmas. Pirtissä oli jotakin tapah-tunut, sillä äskeiset miehet entisten lisäksi tekivät lujasti vastarintaa. Räiskintä ja pauke kuului kauaksi tante-reelle. Laukaukset kajahtelivat ja kirosanat sinkosivat karkeina ja terävinä. Joku huusi käheästi:

— Apu hoo-i!... Auttakaa...!

— Ampukaa saatanaa!... — Laukauksia.

Uusi mies oli saanut sellaisen potkauksen ahte-riinsa, että lensi läpi oven aukosta vastaiseen kamarin seinään. Iskun saanut oli paksuvatsainen Iso-Konttila. Porstuan lattialta joku hoippui ylös, mutta kuukertui kasvot verisinä alas korkeilta portailta.

Huuto ja meteli sekaantuivat ulkoa sisälle pyrkivien ulvontaan. Taistelu pirtissä oli tuima ja oli se alkanut arvaamattoman äkkiä. Kähinä siellä sisällä kiihtyi hetki hetkeltä. Henkensä edestä kamppailevat viholliset oli-vat kokonaan yllätettyjä. Heitä typerrytti enemmän kauhu kuin saadut iskut. Näin yht'äkinäinen voimak-kaan Rajavaaran raivostuminen oli ihmeellistä. Pitkillä aseilla tulisessa mylläkässä ampumiset eivät osuneet. Moni laukaus oli onnistunut, mutta surmasi se lahtarien monen oman miehen. Yrittivät siinä sohia pistimillä ja puukoilla viholliset. Onneton oli se joukko, joka erehtyi

taaksepääsemättömään nurkkaan. Mutta monta haavaa ukko itsekin saanut oli ja niistä valui veri. Olisipa kenties haavoja saanut enemmänkin, ellei vanha pelkäämätön pukari olisi painanut entisaikaisella kurssilla. Uskomattomalla tavalla vanha mies taisteli. Vihollinen, jonka ylettyi saamaan rautaisiin pihteihinsä, oli pian valmis "seinäriiveksi". Eipä siinä iskunsaaneen enempi tehnyt mieli tämän maailman kilvoituksiin ja ponnisteluihin. Neljä tungettelijoista oli Rajavaara paiskannut porstuaan. Ovipielistä nämä olivat saaneet turmaniskut. Sisällä olijat olivat ampuneet urosta sääriin ja olkapäähän. Haavoista ärmistyneenä tempoi jo aseeseen minkä eteen sai. Aluksi oli käyttänyt vain "kunniallisia käsivoimiansa". Aseen uhasta oli pirtti äkkiä tyhjentyt. Mutta pihaan oli ajanut uusia miehiä, jotka saapuivat sisään, tahi viskoivat pommeja pirtin peräikkunaan asti. Räiskeestä lensivät ikkunat säpäleinä ulos seinistä. Huonekalut loputkin pirstoutuivat. Huone täyttyi savulla. Ei voinut uskoa kenenkään sisällä olevan luitten ehyinä säilyneen. Ilmanpaineen voima oli viskannut isännän lattialle. Siinä hän nyt makasi tiedottomana ja turtuneena.

Mainehikas hämäläinen kamaraisen maan ja työkan-san urhoollinen puolustaja uskottiin jo sortuneen... Mutta vielä sykkäili hänellä sydän, vielä askarteli ajatus. Ja äkkiä syöksyi sisään uudet verekset joukot vainolaisia. Tulleet täyttivät tuvan. Ukkoa ympäröivä sakea miesjoukko näki hänen nousevan. Luulivat hänen armoille alkaneen, mutta kauhukseen valkoiset hounat huomasivat honkaisen lavitsan pyörivän taasen ilmassa. Nyt se iskeytyi armotta kutsumattomien vieraiden kalloihin. Lahtareita horjuili lattialla, toisia peräytyi yli kynnyksen ja huusivat:

— Väistäkää — ulos!... Viskataan pommeja!

Mutta takaa työnsivät yhä uudet kartanolle saapuneet kuorimat miehiä oventäydeltä porstuaan. Apujoukot olivat saapuneet ja tahtoivat työntää ulostulijat takaisin yli kynnyksen... Isännän käteen oli sattunut nyt se

kaikista viimeisin ase, jota hän ei ollut tahtonut vielä ennen käyttää. Oviseinällä muisti mies kaiken keskellä kirveskalkun. Suopiilun sivalsi nyt hän huiman. Julman kirveen pitkä terä välähti savun sakean seassa. Kamalasti karjaisi vimmaisaa mies ja karkasi karhuna koston kaameaan työhön. Ojossa olevat pistimet sysäytyivät syrjään. Hikisen kuoleman hetken marina mykistyi tikahattamattomaksi tuskan kuumeiseksi odotukseksi. Ase teki tehtävänsä miehen voimakkaan käsissä, niinkuin tekee kirves ja kuokka korpikuusen juurineen kaadannassa.

Tuonelan työmaalla, kalpain mittelössä meurasi nyt maineen mies!

— — —

Joukko peräytyi porstuaan ja pihalle.

Mutta he näkivät jäljessään hyökkäävän kotinsa ja kontunsa puolesta kauhtuneen miehen. Puolipihaan verissään ajoi urho villinä vihollisjoukon kintereillä. Vieläkin välähteli pitkävarsinen piilu. Ja vielä kerran viimeisen punertui talvinen tanner valkoisen leijonain verihurttain hurmeella. Edellä pakenijat hajaantuivat kuin akanat pitkin pinteleitä. Mutta joka puolelta alkoi sataa kuulia. Nyt Rajavaara havaitsi asemansa ja alkoi perääntyä ja palata takaisin pirttiin. Pihan yli hän pääsikin. Mutta noustessansa ylös astuimia, kohtasivat turmantuovat kuulat urohon...

Rajavaara tupertui omien portaitensa alimmalle astimelle.

Tähän päättyi maakuntansa ja kansansa kamaran sankarin matka.

Kotinsa, aatteensa, elämänuransa ja ihmisoikeuksien puolesta rehellisyydellä ja kunnialla eletty elämäntie siihen päättyi. Tässä oman kotinsa kynnyksellä sai surmansa mies, joka sydämestään ja sielustaan oli tahtonut elää ihmisten kanssa rauhassa. Rauhaa rahvaalle saarnannutkin oli, mutta sotaista sanomaa julisti osapalan toisen ottajille. "Sopikaa sovinnolla", oli hän sanonut ja isäntiä muitakin kehoitellut: "Parempi on laihakin sovinto, kuin lihava riita". — Mutta ukon neuvoille nau-

roivat herrat. Ja sentähden vanhus vihasikin heitä, että heissä asui kelmin keinot ja tavat. Ylimielisinä käydä verileikkiin oli tehnyt mieli herrain. Rajavaara tahtoi väistää turhaa riitaa heimokuntansa luonteenmukaisesti ja sekautui niihin vasta viimeisimpänä. Mutta sitten kun hän niihin sekausi, sekausi hän perinpohjin. Hän otti kiinni vihasta, niinkuin otetaan kiinni työstä tavallisesta. Kun kerran aloittivat kähinän, niin oli hän sanonut työkansalle, että *“tulee painaa päälle kuin kuolema, sitten siitä jotain tulee!”* Niinpä puski se niinkuin puskee härkä sinnikäs ja jäyhäpäinen peräänantamattomasti. Kyntyset maan kovaan kamaraan kun kerran pönkillen pinnistetyksi sai, seisoi se kuin kulmakivi kallioisella maalla.

Todesta täydestä, iskee työmies tämän kamaraisen maan, jos kerta se iskee. Yhtä peräänantamaton kun on karu luonto, on sen perkkajakin. Äytyipä tämä hidas luonne sitten työhön tahi vihaan, asetti se työn toisen täksi aikaa kaiken sivuun.

Niinpä nytkin oli ukko kaiken aikaa viimeiseen asti rauhassa olla tahtonut. Rauhanpuolesta kaiken antanut oli. Periaatteidensa puolesta salaista pilkkaakin kärsinyt oli. Vasten tahtoansa ei kuitenkaan tapahtunut poikiensa sotaan lähtö. Kuin sanattomana sopimuksena oli se isän ja heidän välillään. Sotaan köyhälistön eikä herrain puolesta! Mutta kun valkoiset voittivat ja koston päivät olivat tulleet, riemuitsivat lahtarit jo etukäteen saaliistansa. Ihmispedot rakensivat riemujuhlaa, mistä kansan raakimuksina hurmeen himoissa metelöineet olivat. Jäyhäpäisen kamaraisen kansan petturit hiipivät pois Hämeestä hiljaa pohjoiseen ja kavalan vihollisen puolelle asettuivat. Mutta heiltäpä olikin unohtunut, miltä juurilta juontui tämän maan työmies ja talonpoika. Syvällä työteliään kansan pohjamudissa ne juuret itunsa ja nesteensä imeneet olivat. Esi-isäin vapailta ajoilta saakka eivät olleet orjuuden ikeet heimon tämän muistiin naarmua syvää jättämättä. Ruotsin röyhkeä verovouti

“oravia” summan susimassa vuodesta vuoteen aina oli ovella ollut... Veroherrat herjat Turun tienovilta tulivat. Harvoin Novgorodin ruhtinas ja kasakka ulontui sydän-Suomeen asti iltiksansä. Mutta kyllä viikinki ja merentakainen rosvo rovon viimeisenkin vei! Vei veron vieras, vei “omat koirat!” Ja kun kuningas läänityslaitoksen laati, kasvoi oman kurkihirren alle “herra”, joka kuninkaan koirana puri kansaa ja parhaat palat vei.

Mutta kärsivällisyydellä aina varma raja ollut oli, jonka yli ei saanut sentään mennä. Kansa kärsi tämä väeryyttäkin ja tuskaa tukahutti povellensa. Mutta malja kun kukkuralle täyttyi, juotiin se katkeruus miehissä pohjaan asti. Vähäväkisen puolesta astua uskalsi miehet muinoiset rehdisti ja kuin yhteistä perhettä, kansaa köyhempääkin puolustivat. Mutta herrat, kuninkaan koirat, ovat vierasta verta känsäkouraisen korvenperkaajan parissa.

Eiväthän koiraantuneet herrat uskoneet Suomen rahan puhuneen totta, kun se lupasi “puolustaa itseänsä!”

Rauhanmies oli Rajavaara, joka tarkoitti sitä mitä sanoi.

Tuliseen taisteluun ärsytettynä ajoi hän periaatetta “ennemmin taittua kuin taipua” asiassa, minkä oikeaksi tiesi!

Hämmästyks olikin suuri vastarinnan tämän kaltaisen tuiman tultua. Valkoisia miehiä Rajavaaralla kestettiin mainehikkaasti! Kaikkia varovaisuuksia käyttävä “korkean kenttäsetoaoikeuden” tuomari oli hengessään oivaltanut ja aavistanut pahinta ja apujoukot oli puolentunnin kuluttua tulemaan kutsutut. Taistelun parhaillaan käynnissä ollessa, olivatkin nuo joukot saapuneet. Konttoripäälliköllä oli tuon jyrkän miehen haamu väikkynyt silmissä aina syksystä asti Suomelan kokouksesta. Tuon karhumaisen miehen jyrkä passoaani oli vapisuttanut jo silloin Pystytukan hintelää ruumiin rutaletta.

Taistelun tauottua saapui Pystytukka, ei konttoripäällikkönä ja pelkurina, vaan ylpeänä ja röyhistelevänä tuomarina. Pää pystyssä ja ryhdikkäänä asteli kuin keisari

pihan yli portaiden luo. Koko miessakki pitkin pinteitä kiertyi kaatuneen urhon ympärille. Siinä loiki tajuttomana ja verisenä sodan punaisen tulinen sankari. Valkonauhaiset pohjalaiset katselivat urosta arvokkuudella ja kunnioituksella, mutta Pystytukka tunkeutui lähemmäksi ja alkoi potkia ja huutaa:

— Kas näin minä teille koirat kaikille näytän! Isänmaan petturi ja hullu tappelija! Lakkaatkos sätkyttelemästä tahi käsken pistää piikeillä ruumiisi seulaksi!... Olet aika haaskio!

Miehet muut olivat vaiti. Heitä ei huvittanut kömpelö pilkka, vaan pyörsivät ympäri ja alkoivat auttaa elossa olevia kaatuneita. Lähinnä porraspielessä päistikkaa pudonneena oli Ison-Konttilan Paksu-Hermanni. Äijä kierrettiin ympäri, mutta havaittiin, että hän makaa "valmiina". Riensivät miehet rakennukseen, jonka hajalleen hakatuista ikkunoista ulos uiteli sininen hieno savu...

Pystytukka polvistui kaatuneen isännän ruumiin ääreen ja kaula kurkollaan kurkki kuin nuuskiva koira. Kun huomasi tämän vielä elossa olevaksi, valtasi verirstailijan huumaava himo. Ja hän irroitti Ison-Konttilan tupesta saksalaisen pistimen, lähestyi silmät saatanallisessa kimmellyksessä uhriansa...

— — —
Pirtin avoimesta ovesta kuului kaikuvaa puhetta. Huoneiden autius kumahteli peloittavasti. Mutta Ilvesvaaralle päin paenneen talon "Vahdin" surkea ulvonta tuulen mukana kuului sieltä mäen takaa. Navetan harjalta puhalsi valkoinen lumituisku pihan punaisille pirskoille.

Valkoinen hirmuvalta oli tehnyt kamalan työn ja valloittanut hämäläisen rauhallisen kodin.

Aapo ottaa isäntävallan Rajavaarassa

Hevoshaan aidan ylitse, aina hakolampsin ohitse Onkalomäen kunnaalle näkyi Rajavaaran harmaaksi taivas-tunut pytingin pääty. Korkealla päätyssä kumottivat valkoiset ikkunan vuorilaudat. Mutta yli kaiken huone-ryhmyksen kohoutui suola-aitan pääseinällä pystyssä oleva kelohonkainen viirinkukon riivatun karkea riuku. Siinä Onkalomäen kunnaalla oli Aapo miehineen ja katseli hiihtäjien päiden yli sinne kotikatosten ja kurkihirren huomaan. Toivoi Aapo tapaavansa isänsä murtumattomana. Siinä peninkulman hiihdon jälkeen ensi kertaa pojat pysähtelivät. Hikeä kuivaillessaan, katseli Aapo apealla mielin kotoisten hakamaiden tuiki tuttuja tienoita. Riemullinen reipastuminen tarttui häneen ja hän innostui innostumistaan. Mitä lähemmäksi kotia päästiin, sitä sujakammin luisuili suksi. Miehet muut tuskin voivat seurata huimia laskelmia, joiden kautta Aapo suksensa oikoteitse ohjaili. Vanhoja laskiaismäkiä ja temmelletyjä töyräitä alas kalliohampaista sujahtelivat sukset. Mutta hyppyriin alle, lähelle ladunvierelle asettui johtaja suu leveässä hymyilyssä katsomaan, miten toverit variksina ilmassa katajapensaikoiden yli lehahtelivat ja näreiköihin härkipyllyjä heittelivät. Ja aina kun perässä tulija sukselsi suinpäin hankeen, nauroi Aapo raikkaasti poikavuosiensa kisanauruja. He olivat hetkiseksi unohtaneet vakavan mielen ja lapsuusaikaista laskiaista pitivät. Iloisuus ja poikamaisuus pian takertui toisiinkin. Kivääri ja rensseli painoi pahimmoiksi haittana pilastuneilla. Vakakasvoiset, parrakkaat perheiden isätkin heittivät hetkiksi suruvoittoisen tähyilemisen ja huolehtuneen ilmeen

ja yrittivät väkinäistä hymyä vastineeksi äkkiä nuortuneelle Aapolle. Jopa sukkeluudetkin singahtelivat. Miehet puhelivat ja kuvittelivat lahtarien hätäistä hämmästyä, kun punikit odottamatta ilmestyisivät:

— Kinttuihin housut riisumme ja annamme alkuvalmistukseksi...

— Isällisen kurituksen...

— Ovatkin juonitelleet ja niskojaan jauhaneet.

— Oikea ote mieskohtaisesti niistä saada pitäisi...

— Kipsikaulaiset syökärit varokaat sääriänne!

— Ruotsikoiksi tekeytyvät jo rautatien rengitkin vaihdemieheen saakka. Suoran suomen siasta solkottavat...

— Jospa tässä valta vaihtunut olisi, niin markalla ja piikillä pinoja tekemään olisi pantu, kyllä kipsit kaulavarsista olisivat kirvonneet.

— Torpparit ja talonpojat tietävät työn kurssin, mutta herroiksi tekeytyneet hurraavat ja juovat, mikäli varat kestävät.

— Ottaa päiviltä, on liian helppo asia niille. Paljon parempi panna työpöydän äärelle.

— Kunhan tässä valta kouriin saadaan, työhön pannaan — työhön.

— Työssä sitä Ryssäsäkin paroonit olevan kuuluvat.

— Kuuluvat... Katuja kenraalit lakaisevat. Lika-viemäreitä herrat puhdistavat.

— Hapan papistonkin naamataulu... sanotaan...

— Kyllä ne sällit pönäköimmille naureskelevat.

— Jou!... Mukavata se on suomalaisellakin päälah-tarilla karkua ajaa.

— Ja teettää rotevasti ruumiillista työtä mahapal-kalla...

— Ja katastaa päältä...

— Saisi istua vaikka siihen vierelle ja hienokseen hytkytellä...

— Vaikka niinkin he...he... Sydänalaa se noin jou...

— Parempihan tehdä kunniallista työtä, kuin laiskoina venyä.

— Muutoinkin kesäkaudet laiskoina loikkaroivat ja juoniansa punovat.

— Kommunistien ja bolshevikien päänvaralle käärmeitä sielussaan keittävät.

— Kas silloinpas siinä ei autakaan muu kuin aimo aseellinen kylvetys.

— Ja kylvetyksen perästä pestään selkä ja näytetään, että vallan on eri asia, kuka haukkoo sakua ja kuka saa horia pelkän heran.

— — —

Aapo siirsi suksensa laduille.

Hän alkoi painua sissijoukon etunenässä kivikkoista vuorenlaidetta alas. Pian he joutuivat notkoon, minkä pohjalla nukkui hautautunut metsäpuro. Puro oli pienoinen ja uursi itselleen vaikeasti tilan kivisten kolujen kautta alas juurakkoiseen korpeen. Jään ja lumen alla luikerteli äänettömänä vesisuoni.

Kurunperän äkinäiset äyräät avautuivat edempänä laajemmiksi. Notkoihin ja huokselmien alaville maille olivat ihmiskädet perkailleet niittypahaisia. Töllien äijät olivat perkkauksen laitaan rakentaneet latosen. Harvan heinähökkelin harteilla oli paksu pöykky. Vuosikymmentä kaksi sitten oli veivannut kirsi kulmanalla olevan kiven ja nostanut nurkan. Oven vino aukko ammitti autiutta ja tyhjiyttä. Kelkka perässä köyhä oli kulettanut pois kontunsa kotiin. Nelinurkkaisen omettansa eläimille yletymätön eine oli loppunut talven pitkän taipaleella.

Mutta vasemmalla ulontui Pukinsaparon suo ja sen takana Päkärän niitty. Tämän niityn olivat rajavaaralaiset raivanneet kolmekymmentä vuotta sitten väkirynäköllä ja voimalla. Aapokin oli ollut mukana mokomassa urakassa. Kuudennelta ikävuodeltansa muisti hän kohisevan korven kuusikossa lekkerimäkeläisten kaataman hakolampsin... Tämän saman hakolampsin syrjään sitten olivat saapuneet kuumana kesäpäivänä kulot-

tajat. Nokimustana mökänä noussut oli siitä rutikuivasta kaskesta savu. Ankarasti se tulenliekki oli seitsemältä sivulta sytytettynä yhteen änkennyt. Ja mikä jumalaton ryminä ja kohu kuului siitä sylvää vahvasta rymeiköistä. Rytinällä ja paukkeella haukkoi halmetulen kuluttava kita kaiken eteen sattuneen. Ja punaiset kielet nuoleskelivat kaukana kunnaalla olevien riippukoivujen vihreitä lehviä. Korpikuusten korkeat kylet ruskettuivat ja tuliset oravat ravasivat naavaisesta tyvestä kihisevinä aina huimaan latvahuippuun saakka. Mutta miessakilla oli tuima työ sutien ja sankojen kera kanervaisella äyränteellä...

Aapo muisti seisoneensa hiekkaisella nummella, nasa-pallina, paitaressuna kaukana katsomassa, kuinka "koko maailma meinasi palaa". Mutta mitäs ollakaan — tunnin kahden kuluttua oli koko korven aukeama murheen mustana tuonelan tanhuana. Sininen savu heikosti höyräh-teli sieltä täältä telojen kytökekäleistä... Ja sitten siitä Pukinsaparon suon Päkärän raiviosta oli vuosien varrella perkkaantunut parhain nurminätäniitty, mitä Rajavaaran alueilla ollut oli. Kolmekymmentä parihevosen rinnirekeä siitä syksyisin katonalle heiniä korjattiin. Ja siitä pitäen sitä karjaa lisättiin ja voipytyt suurennettiin. Ei ollut talossa senjälkeen piimän eikä viilin puutetta. Punkit-tain sitä eteen heinäaikana pirtin pöytään kannettiin. Ja vahva oli viilikehlossa kermainen kuori. Sitä viilin retakuorta sai oikein puulusikalla painaltaa rohkeemmasti-kin...

Tätä ajatellessa oikein Aapolle herahti himokas mieli ruuan pariin. No, kotona sitä sitten sopii, — mietiskeli hän.

Pukinsaparolta päin pujotteli heinätie ulos ihmisten ilmoille.

Muutamia heinänkarmuja oli tienohella alas raamineet kuivat kuusen karahkat. Aapo tarkasteli jälkiä ja hetken silmäiltyänsä sanoi:

— Isä on ollut heiniä hakemassa!... Tunnen sen noista saappaan korkojen tenkelikoista. — Miehet kaikki saapuivat tielle ja tarkastivat äänettäminä kevätauringon

pehmeäksi paahtamaan tiehen painettuja heinämiehen melkoisen pitkiä saappaan jälkiä. Hevonen oli kaiketi kulkenut kaukana edellä omia aikojaan, kun mies lönksi hitaana perässä. Aapo jatko:

— Isä aina naulaa tusinan tenkelikko nauvoja kor-koihinsa kumpaankin, mutta tuohon keskelle kopahuttaa kolme kaupanpäälle. — Hän näytti suksensauvalla koper-tunutta kengän kaavaa lumisella tiellä. Miehet muut ei-vät asiakseen katsoneet mitään virkata.

— Kivikoluisen, jyrkän kosken reunamilla kasvoi ahdas, korkea metsä. Metsikön rannalta sieltä kajasteli pienoinen talven alle unohtunut jalkamylly. Muuta jälkeä eräkulman kummittelevaan kojuun ei ollut, kuin kärpän jäljet, jotka kiertelivät lumikentillä. Mutta olipas, olipas nyt jäljet muutkin! Oli metsästä mies myllyyn mennyt. Ilman aikojaanko oli harhaillut. Ei takaisinkaan pyör-tänyt ollut!

Miettivät miehet tuota, ja myllylle menivät.

Oven lukottoman sulkenut jäljessään oli. Varovasti Aapo uksen aukaisi. Ja mitä hän myllyssä näki?

Näki polvistuneen viluisen, värisevän poloisen, joka puheli lakkaamatta näin:

— Kuulkaa Herran valitun sanoja!... Astukaa lähemmäksi vastaanottamaan hänen siunauksensa... Hän huutaa ylhäisellä äänellä kokoon laumaansa!... Nyt viimeinen tuomiopäivän pasuuna pauhaa!... Ja hänen suuruutensa jyllinässä käy ympäri avaruuksien. Ja pilvien pielestä pieleen kiirii kutsuva käsky... Hänen kauhtanansa oli kuin valkoinen villa!... Ja Herran karitsat kyyhkyläisinä lentelevät taivaan avaruuksissa... Ja hänen kauhtanansa oli kuin valkoinen villa... ja haamunsa kuin huikaiseva lumi! Silmänsä liekehtivät kuin tulen lieska... Jalkansa hehkuvat kuin valanta vaski ja äänensä kuuluu yli merien pauhinan... Sillä Herra käyskentelee esikartanoissansa rakentaen astin-lautaa maanpäällä...

Aapo sanoi:

— No... Malkomäen Taneli! Mitä sinä täällä tyh-

jässä myllyssä meinaat? Kuinka sinä tänne olet tullut? — Mutta kysymystä ei Taneli kuullut. Hän vaan jatkoi keskeytymättä:

— Herra armahda meitä vaivaisia syntisiä!... Herra armahda meitä!... Äläkä johdata meitä kiusaukseen... Sillä Teeriharjun Taavetin Beltsepuupi pauloihinsa sai. Ja hänellä se paha nyt ajaa kuin suitsista vain... Ja minuakin se houkutteli kanssansa esivaltaa vastaan käymään! Mutta Daavidin veisuojahtajalle Salomoni psalmissansa meininkivirressä veisannut oli: "Sillä minä olen niinkuin vihreä öljypuu jumalan huoneessa. Ja minun lehvilläni päivän säde leikkii ja kasteen karpalot aamun kajossa kimmeltää. Ja minun oksillani visertävät satakielet! Ja peukalolinnut pesivät kupeiteni kololoissa. Juurillani leikkivät lapset ja unikukat kun ketoni ympäröivät." Mutta katsokaa sellaista miestä, joka ei pidä jumalaa turvanansa...

— Taneli...! Kuulehan Taneli!

— Mitä sinä täällä kylmässä myllyssä hourit?...

— Kääntämättä katsettakaan, Taneli jatkoi:

— Että emäperkele ajoi tänä aamuna Rajavaaralle kuormineen meidän vainioaidan ohitse...

— Kuka ajoi?!

— Se emäperkele, joka kahleilla kytketty oli sinne alimmaisen alimmaiseen...

Miehet huomasivat Tanelin olevan järjiltänsä. Miesparka oli kyppyrässä kahnalaudan vierellä. Hän hytisi ja rukoili lakkaamatta. Hampaansa löivät loukkua ja hän tuijotti ylös pimeätä nurkkaa sekä puheli lakkaamatta rajavaaralaisista:

— Herra on sanonut, että heidät hukutetaan ja talo poroksi poltetaan. Ja niinkuin lampailta päät ja sorkat ketustuksen jälkeen korvetaan, niin myöskin tämän suvun käymän pitää... Ei sinussa pidä kiveä kiven päällä olemaan, koskas herraasi vastaan noussut olet!...

Viisasta vastausta ei Tanelilta saanut. Alakuloisuus valtasi miehet.

Äänettömällä hetkellä kuului vankina olevan puron

permannon alainen lorina. Syvällä myllyn lattian alla, kivien kupeilla liikkui keväinen salpautunut "hopeavyö." Viriävä virta oli itsepintaisesti heräämässä.

Ylempänä tuolla töyrällä näkyi tuohikattoinen Malkomäen aitta. Päivänpuoleinen lape oli lumesta puoliksi puhtaana.

Aapo yksin hiihti kosken töyrännettä ylös tölliin. Mylly-Mirian mökki ja Malkomäki olivat naapureita, vaikkakin eri omistajain takalistomaita.

Männikön laidasta mies katseli pienelle pihalle. Tietä kylään johtavata ja polkua karttain katsoi tulija. Vainusi näkijän silmää ja saapuneen jälkiä. Mutta kun arveli torpan tyhjäksi vieraasta väestä, jätti suksensa siihen aitan taakse ja hyppäsi hän solakkana hirvenä yli pisteisen tarhan teikkiaidan loikalla muutamalla. Portaita liikkuvia varoen koikelsi koipeva mies ylös yhdellä askelmalla. Hiposen hiljaa porstuan puulinkun punennaista tempoi... Aukeni ulvahtamatta uksi ja edessänsä seisovan näki ahavoittunut Aapo ruskeasilmäisen Santalan Mandin... Kantamuksena työllä pieni sinilasinen sinijäiskehlo. Tyttö horjui taakse ja kehlo kolahti komin-kannelle porstuassa. Ja ääneksi päästi:

— Aapo!...

Toista jalkaa nostamatta yli kynnyksen henkäisi tämä:

— Mandi.

— Missä Jaakko?

Mutta kun Aapo viivytti vastausta, karahti tyttö tulipunaiseksi, astui luokse ja rinnoista ravisti:

— Missä Jaakko?... Kuollut...

Aapo säälistä laittoi käden suojaksi tytölle, sanojensa vaikutuksen varalle:

— Jaakko on sankari nyt maineen...

— Kaatunut... Vaipui hiljaa naisen nuortea pää. Vaipui katse ja aleni koko elonsa tarkoitus ja määrä. Tukien tyttöä, puristi Aapon karkea koura ensi kerran elämässä naisen kättä tavalla tällä. Lohduttaen sanoi:

— Älähän huoli Mandi surra... urhona kaatui Jaakko.

Mandi mitään, mihinkään kyselyyn ei vastannut.

— Onko tupasessa kuka?

Mandi nosti päänsä ja katsoi myöntäen.

Nyt Aapo aavisti jotakin pahinta, otti askeleen taakse kynnystä kohden. Silloinpas mökin ovi avautui ja Aapo näki edessänsä pelästyneen miehen kasvot. Kumpainakaan ei saanut sanaa suustaan. Katsoivat vain toinen toistansa molemmat miehet. Ties miten olisivat sanat sukeutuneet, ellei ulkoa uusi tulija olisi kaiken huomion itseensä kiinnittänyt. Portahille nainen sortui polvillensa. Hänet Aapo tunsu. Kaskurin Anna-Maija tämä oli. Mitä hän puhuikaan, sitä ei aluksi ymmärretty. Muuta selvyyttä sanoistansa siinä ei saatu kuin että väkivalta, väkivalta ja vihollinen Rajavaarassa nyt teki työtänsä...

Vielä kuin Aapo heitti katseen Mandiin, oli tämä kalpea ja muuttui yhäkin kalpeammaksi. Hänen olisi pitänyt tuimasti kysyä tuolta tytöltä papereita, jotka esikuntaan laittoi: mihin ne joutuivat? Missä ovat joukot? Ja mitä sinä täällä lymyilet?... Aapolla viha leimahti! Katsoi hetken outoa miestä. Kerkisi Anna-Maija sanoa:

— Oi joutukaa kotiin!

Aitan taakse juoksi Aapo. Pisteaidan yli ponnahti ja suksillensa sai... Havahtui vasta tyttö, jälkeen juoksi ja jotain huuteli, mutta mies ei mitään kuullut.

Mandi seisoi siinä, taasenkin kerran, lähteneen jälkeen tuijottain.

Sotaan, kuumaan taisteluun oli huventunut Jaakko hämäänsä talviseen yöhön. Taisteluun kuumaan taasenkin rientää tuokin mies. Juuri silloin pois riensivät, kuin sydän syttynyt oli ja sykintä tuntui kaipausta kaihoisaa ja syvää janoavan... Tuonne riensi yhtäpian kuin ilmesyikin. Mutta Mandille sikesi päähän eräs ajatus...

Aapon toverit jo koskelta nousseet olivat ja hiihtoon vinhaan, kylää kohden työntyivät miehet. Mutta alhaalla, Malkomäen alla, kuului Tanelin korkea ääninen veisuu:

— Voi helvetti sun liekkis' hirmuisuutta,
voi tuskaa aina lakkaamatta uutta!

Iäti pitkää ilman helpoitusta!
Piinanpenkki pitempi pitkää sutta!

— — —
Noroniityn törmä oli viimeinen nikama noustavana Rajavaaran riihelle. Tie tuli taloon Kontiokorvesta päin lujapohjaisena, sillä siitä halki kulki kokotalvinen Pukin-saparonsuon heinätie aina Päkärän niityltä asti.

Varovasti, ja lymyilevien puskkikoiden varjoissa olivat avuntuoajat taloon saapumassa. Jokainen puu ja mätäs tervehti Aapoa iloisesti. Riihipihan kuusikko huojutteli häntäisenä latvuksiansa ja lehvät viittailivat vastaan vienosti ja salaperäisesti: — Joutukaat!... Joutukaat...! Täällä miehiä tarvitaan! Viirinkukko katsoi korkeasta keloriuun huilakasta kauas vasikkaviitaan, jossa keikkui pitkä rivi toinen toisensa takana hiihtäviä miehiä. "Vahti" vainusi odotetun avun ja riensi rypöen hankea pitkin vastaan. Se vikisi Aapolle ja heittäysi suksien päälle poikittain. Vesi juoksi viisaan elukan silmistä. Ilon uikutuksin ja itkun yllyttämänä koira piehtaroi yhäkin edessä.

Pauke ja ankara ammunta kajahtelivat kartanolta yhtämittaa. Sitä kuului ulkoa ja sisältä. Huomasivat tulijat talon pihalla tapahtuneen tuiman taistelun viimeiset vaiheet. Lähemmäksi tultua neuvottelematta antoi Aapo miehille kullekin määräyksen "painua sutena päälle."

Taistelu alkoi tuima ja verinen. Ikkunat säpäleiksi lyödyn rakennuksen ammottavista aukoista viskasivat punaiset ensimmäiset pomminsa. Pauke ja räiske ankarana kajahteli. Huudot ja kirous kannusti miehiä karkaamaan julkeiden kopeilijoiden kimppuun tavalla, jota ei oltu ennen nähty. Tämä vallan odottamaton yllätys löi lahtarit täydellä hämmästyksellä. Monin verroin lukuisampina täytyi heidän perääntyä ja hakea suojaa sisältä. Mutta röyhkeilijät päättivät panna vastaan. Turhaan he olivat aikoneet paeta tuvan peräikkunan kautta, sillä se ei onnistunut, koska jo ensimmäinen lahtarien tulipommi, jolla he koittivat isäntää taltuttaa, oli syyttänyt senpuoleisen pään rakennusta palamaan. Pian valtava tuli saikin vimmatun vauhdin ja lieskat kiemurtelivat huoneista toisiin. Ruti-

kuivat, karmulle kärventyneet ja tervaintuneet laipio-
laudat humahtelivat lieskojen leiskeessä ja ennenkuin
Aapo oli kerinnyt karkoittaa viimeisen paholaisen kodis-
tansa, oli talo tulen yltämä.

Veljekset — Einari, Kalervo ja Aapo — hyökkäsivät
huoneisiin isää kiihkeästi etsien. Mutta perimmäiseen
kamariin miehet eivät päässeet. Siellä olivat valkoiset ja
viskoivat pommeja. Ja kun Aapon täytyi syöksyä ikku-
nasta ulos, huomasi hän Einarin ja Kalervon hyökänneen
juuri savun täyttämän huoneen läpi vihollisten joukkoon.
Turhaan hän yritti liekkien läpi tunkeutua veljiensä avuk-
si sinne, mistä taistelu kuului, sillä tulen täyttämän oven
aukossa kärventyivät hiukset ja parta pahoin. Mutta pa-
lavasta talosta kuului kiroukset, huuto ja karjunta. Sinne
sisälle pakon ja kuolemankauhun vallassa pesiytyneet lah-
tarit ärjähtelivät leijonan äänellä. Sovittamaton luokka-
viha kasvoi siellä karvaimmaksi kukkaseksi.

Ikkunain kautta turhaan yritti Aapo avuksi veljillensä,
jotka käsikahakassa vainolaisen kanssa olivat. Ajatel-
tuansa asiata, miksi veljet palavaan taloon jäivät, ymmärsi
Aapo vasta senjälkeen, kun valkoiset ärjyivät:

— Palaminen se on perkeleiden yhdessä nyt kaikkien!

Vihollinen oli tarrautunut kaikesta päättäen veljiin
käsiksi kuin kuolema, kahmien saaliinsa luisevaan sylei-
lyynsä... Pian senjälkeen paukahti kaksi jälekkäistä
pommia ja taistelu oli tauonnut.

Takeana ja paksuna nousi sysimusta mökä iltakajon
kuuraamalle siniselle talviselle taivaalle. Savupatsas pai-
sui paisumistaan ja näkyi se aina Ilvesvaaralle asti.

Levisi tiuha tikku Petokorven yli ja painui Pylväistölle
päin. Jopa Saunalahdelle ja Pajavuorelle saakka saattoi
loistaa tulenhehkun yöllinen kaamea kajo. Sodan sauvut
ja punervana palava tumma taivaanranta ankeutti apean
mielen ihmisissä entistäkin puistattavammaksi.

— — —

Siinä seiso i Aapo aatoksissaan, askelta ottamatta.

Liki liekkiä hän seiso i neuvotonna. Niin lujana ja
jäykkänä seiso i, kuin rannan liejuun syvälle isketty sei-

väs... Yrittäpä siitä nousta, liikahtaa sinne tahi ottaa ele tänne, eipähän jalka tanteresta kuhunkaan kuukahtanut... Tuntuipa kuin elon määrä ja pää myös hänelle saapunut olisi tässä. Katsetta kääntämättä mies mykkänä tulen hehkuun tuijotti. Toivoiko tämänkin itselleen lopun tulemista. Lopun tulemista ja rauhaa... Siinä se nyt siten oli edessä eletty elämä, toimen ja toiveen kaiken päämäärä... Siinä tulena humisi kaihoon kaivattu koti! Menneet manan majoille olivat omaiset. Ensin veikot ja äiti... Veikot!... Entä isä? Kaikki!... Siinä olivat taisteluiden ja aatteiden yleväin tulokset! Riitaan, veljesriitaan ja rauhan rikkomiseen, murhaan ja tuliseen tuhaan vuoti kansan veri ja kyyneleet. Siinä toveritkin hangella... hengettäminä useimmat makaavat... Aatoksissaan seisten, tunsii Aapo kouran vahvan koetuksen käsi-varressansa. Kääntyi hän ja sivulle sanattomana katsoi. Perämieshän se, joka häntä hiljaa tulen yltyvän luota talutti. Kuuli Aapo Oskarin elävän ja äännähtävän Rajavaaran isännästä jotakin. Havahtui hieman ja katseensa nosti. Ja kaikkialta etsitty isä Aapolle löytyi kuin löytyinkin. Siellä mies nyt makasi syrjittäin jäisellä tantereella, päin lämmittävään tulenlieskaan. Iso-Konttila tuolla porraspäässä, päällään pystyssä, polvet koukussa, kylmän kangistamana. Vihamiehinä elossa, mutta rauhaisina kuolemassa. Rajavaaran ruumis lojui rentona maassa. Silloin Aapo veti isänsä edemmäksi tanhualle palavan pirtin polttavasta loimosta.

Nordessen, Oskari ja Onkalomäen Iisakki seisoivat siinä lähempänä. Rotkoniityn Heikki muiden miesten kera hiihteli ympärillä ulompana, metsien laiteilla "valko-leijonia" kiljuvia etsiskellen.

Monta siinä makasi miekkoista maassa... Lepäsivät väsähtäneet ikuista unta. Monta vielä henkiahievarissa ja toreissa oihi. Kolme kirkasta silmäparia katsoi edessään ukkovainajata, mainehikasta miestä.

Katsoivat... Katsoivat yhäkin ja ääneti kuin kummaa, tulkitsematonta tuijottivat. Hulmehtivan tulipalon vaiheilla valittelivatko toverien mykät katseet ja sanatto-

mat sanat. Tahi pojan ainoanko — viimeisen elossa olevan silmä vettymätön suriko temmellyksen tämän liian aikaista loppumista. Puhuivatko Aapolle surmatun isän ulkomuoto urhoollisia sanoja. Naarmut veriset ja kuhmut kohonneet kertoivat sankarityöstä tällä tanhualla. Katseli kirvestä kauas lentäneyttä tuolla lumella. Poika aavisti kamppailun kovan käyneen... mutta syyllisyyden tunneko tenän tuuminnalle toi?... Apua ettei ennen ukolle tuotu!... Yhtä sanaton kuin yksinäisyys ja auvomieli, oli isän vastauskin. Untansa ikuista nukkuu yhtä sikeätä kuin lounaslepoa konsaan tantereella tässä. Sanattomina samoin kuin muutkin — olivat kaatuneet poloiset. Kukaan heistä ei apua anonut, ei sidettä haavoillensa tuomaan tahtonut... Ottivat askeleen voittajat sinne, ottivat tänne ja sarkatakin selän kuumuutta kohti kylmän käänsivät. Kylkeä toista, sitten toista hautoilivat...

Mutta tulen humina ja kohu kuului. Poukat kauaksi hangelle kirpoilivat. Räiskähteli kuusinen hirsi ja kajahti halki kuumentunut pohjapaasi kylmällä kalliolla. — Mutta silloin mitä kuultiin?...

Keskellä kaiken yllätysten yllätyksien, nähtiin näytelmä ennen kuulumaton! Ilmestyi siinä esiin ihmeitten ihme! Pilkkopimeästä yöstä asteli verkkaan alusvaatteinen Malkomäen Taneli. Seisoi hetken valopiirin hämyisellä rajalla ja tarkasteli mahtavaa tulen hurjaa temmellystä. Paljasjalkainen mies avopäin astui yht'äkkiä esiin ja katse koholla kipenien rymisevään ryöppyyn tuli yhä lähemmäksi. Siitä hän virmana silkaisi loisteen luo. Päätähakkaa portaille palaville astui ja käsiänsä huitoen huusi:

— Käykää sisälle iankaikkisuuden ovesta nyt kaikki kun se avoinna on!... Käykää sisälle kanssani te vaivauset!... Astukaa sisälle perässäni pois tästä palelevasta maailmasta!... Ja te näette, ettei hiuskarvaa pidä teidän päästänne katoamaan eikä kärventymään, sillä teitä kantaa herrain herra kämmenellänsä. Lähtekää pois vaimojenne ja isäinne luota, missä itku ja katkeruus kukkivat! Valkoinen perkele on ottanut asuinsijoiksensa kaiken,

mikä köyhälle rakasta on! Julistakaa kirousta ja kosta orpojen ja leskien puolesta. Sitten syökää kieli suustanne ja mykkinä seuratkaa minua. Alimmaisen alimmainen on se paikka, johon Kristus itse astunut on. Ja hän on saarnannut orjille evankeljumiansa. Mutta maailman itsekyys ja ahneus pursuu ulos siksi kunnes sen punainen tuli polttaa!... Minä tahdon nähdä Rajavaaran. Sanokaa Rajavaaralle, että nyt minä olen tullut!... Yhdessä nyt kanssasi tahdon kamppailuun käydä!... Rajavaara hoi! Laske minua sisään!...

Kauhukseen näkivät pihassa seisovat, miten hulluksi tullut Malkomäen Taneli alkoi astella hiiviskelemättä suoraapäätä tuliseen taloon sisälle. Kädet korkealla hän huusi:

Voi helvetti sun liekkis' hirmuisuutta!

Voi tuskaa aina lakkaamatta uutta...

Juuri kun Aapo oli saamaisillaan hänet temmaistuksi takaisin, oli kaikki myöhäistä. Kietoivat liekit ja kärvenivät saaliin omakseen. Mutta liekkien keskelläkin vielä käveli hän kädet koholla ja asteli eteenpäin... Silloin humahtivat välilaipiot alas ja paksu, ruskeamultainen laen peittokerros häivytti hetkiseksi tulen tuimaa vauhtia. Mutta pian taasen humisivat hiiliröykkiöt ja suuren pirtin hiiltyvät permannot rotkahtelivat. Ja kun kipinöiden ryöppy valtoimena kirmasi ja kiehui kuin tuulen tyrskyisän vallaton kuohu kalliorantamilla — liikahtelivat tantereella jäisellä taintuneet sankarin silmät. Näyttipä kuin vainaja vielä henkiin olisi hetkiseksi heräämässä. Ja katseensa kelmeän heijastukseen heitti lieskoihin lieskain.

Hiipinyt hiljaa siihen vierelle oli Aapo. Päänsä poika vanhuksen harmaalle parralle painoi... Niinkuin haudasta hiljaisesta lausuiltavan kuuli hän sanat tämänlaiset:

— Käy taistelu elämässä lakkaamaton ja tuima... Kaatuvat ja manalle menevät miehet... Kaatuu koti ja kontu... Ei kaadu aate, oikeus... kamppailu kovaosaisen... Paenneet ette... Sepä isäimme on laista... Siks

lähtökin mulla lienteämpi... Taistelua jatkakaa väistämättä voittoon, vaikka miespolviin saakka... Ei siunausta ja rauhaa olemaan pidä osattoman oikeuden ottajalle. Voittoon teitä vie usko ja uusi päivä... Minut lepoon saattakaa ja taasen sitten taistelkaa...

Tahtoiko vanhus lausua lisää, vai lausuiko hän pojallensa tätäkään? Vai oliko se ehkä vain mielikuvitus, joka loi kaiken eläväksi? Ehkä kuoleman viihtyisä rauha sitenkin kaikelle esteenä oli. Aaposta tuntui siltä kuin isän ruumis henkiin loitsittuna, jälleen jäytyisi ja puistatus kerran viimeisen kaiken kuolinkouristukseen saisi.

Katsoivat miehet partaniekat kuolemaa, kuinka se tukevin kourin tarttuu matkamieheen.

Hellin käsin kääri Aapo isänsä ruumiin hevosloimeen.

— — —

Yön tyven rauha oli tullut.

Tuuli oli lakannut rakentelemasta lumikoukeroitansa keväisen hangen läikähtelevälle pinnalle. Liikkumatta seisovivat kaltoine siipineen tuulenkelat halkoliiterin harjalla. Puolessatoista tunnissa olivat palaneet poroksi Rajavaaran jyrkeistä ikihongista hakatut pää- ja sivurakennukset. Monta syltää korkeana hehkuilivat vieläkin kekäleet ja hiiliröykkiöt. Loimuavana kasana ne loistelivat hämärtyneessä illan suussa. Kolme korkeata korsteenia, laakaisista paasikivistä ladottua, könötti siinä kohta ilkosten alastomana. Ne olivat kuin riisutut haamut, jotka häpesivät alastomuuttaan. Siinä se oli kuuluisa, miespolviin muistoinen rajavaaralaisen suvun kiuvasmuuri makaamassa kylmän sinitaivaan alla. Siinä se viimeisen kerran hehkuili vielä Aapolle huikean kuumana helvetin otana. Kyykötti kivinen jämerä muuri koivet allansa maaten, kuin Moolokin tulinen härkä. Siinä se oli suvun lämmittävä liesi ollut vuosisadan pari. Tuhannet uniset uinailut sen kivisillä kupeilla olivat kamaran sankarit kuluttaneet. Mutta pian sen siinä kylmäksi viiltää yön vilustava vinkka. Eikä senjälkeen ei se lepopaikkaa lämmintä enempi tarjoo.

Mutta liettäpä ei kaipaa urhotkaan kaatuneet, ei tuhon turmaan joutuneet.

Lumi oli palon loisteessa sulanut laajalta alueelta. Tulipalosta pelastuneet ruumiit muutamat loikoivat huis-kin haiskin hangella. Siihen olivathan monen pohjalaisen valkaisijan askeleet päättyneet. Myöskin taloa tätä kohdannut oli häväistys ja hävitys perinpohjainen sen johdosta, että sen asujamet olivat uskaltaneet nousta päällekar-kaavaa, pankkiherrain usuttamaa hurttalaumaa vastustamaan. Miehuullisesti vainolaiset täällä vastaan otettu oli. Vanhana, uskomattoman jänteränä kuin kallion uurteisiin juurensa imenyt vuoristopetäjä, seiso i väärentämätön, työteliäs talonpoika paikoillaan. Ennemmin juuriltaan taittui, kuin taipui. Kamaran kovan kaskurina kiinni tar-rasi ja kynsin hampain myrskyä vastaan seiso i. Lujalle siinä ukko pih-tinsä pinnistänyt oli. Varman tuhon pääl-lensä vyöryessä käään, eivät nämä miehet ajatelleet taipu-mista tahi armoille asettumista . . . Kumous suuri voittanut puolelleen oli sankarien sielun ja ruumiin.

Joukko pienoinen urhoja säästyneitä kuololta oli siinä. Enimmät Aapon miehistä olivat kaatuneet. Aapo oli nyt kerran viimeisen vielä isäntävallan Rajavaarassa itselleen ottanut.

Hupenivat hiiliröykkiöt. Jokaisessa tuulen hetkellisessä henkäisyssä valkoinen hiilenhöyty löyhähteli. Ja siellä täällä enää aniharvoja lieskoja leiskahteli.

Astuivat elossa olevat lähemmäksi kalman käryävää roviota. He kaikki vainusivat katseillansa kohtaa kamarin lattian alla. Pian Aapon silmä keksi kahlion palaneita luita. Suurten tervashonkien tyvet olivat tulen tuimassa hehkussa hiillyttäneet äsken kaatuneet taistelijat. Vallan selvästi huomasi kuumuuden keskeltä tuolta tulikielten puhtaaksi nuolemia ihmiskalloja. Toiset niistä hehkuivat vielä hehkeän punaisina, mutta toiset olivat puoliksi jääh-tyneitä ja valkoisia, tummia, muutamat ihan pikimustia. Pääkallojen mustat silmäaukot pollottivat kamalina — toinen toistaan syyttävinä.

Antoi Aapo katseensa kohota yli savuisten perustuk-

sien. Kotikontunsa hiiltyneen raunion yli katseli aavosta itään. Mutta taivas oli sielläkin seestymätön. Paloi siinä loppuun vanha talo ja vanhat tavat. Mutta näköala avartui ulommaksi tanhualla tällä.

Tapahtumia

Keskellä punaisten perääntymisiä, oli sairaaloissa ja ensiavuissa liikuttavia murhenäytelmiä. Punaiset haavoittuneet nousivat vuoteilta ja kalpeina horjuen tahtoivat päästä pakenevien mukaan. Tietoisia sairaita punakaartilaisia oli mahdoton lohduttaa.

— — —

Katariina Saloheimo ymmärsi kohtalonsa ja sen, mitä merkitsi paikoilleen jääminen. Hänen oli vaikea jättää haavoittuneita. Heidän huoltamisessansa oli sitten men-nytkin aika niin, että perääntyminen oli kokonaan onnenkauppaa . . . Kaiken kärsimysten keskellä ei hän ollut voinut unhoittaa rakasta äitiänsä, joka vasta hänelle kuin ihmeen kautta elämässä ilmestynyt oli. Vielä viimeisen kerran käväistä Rantatupasessa, oli hänen ajatustensa polttopiste, sillä olihan siellä hänelle rakkain olento maailmassa — oli äiti pienoinen, oma. Pitkään aikaan ei ollut muutoinkaan kuullut äidin terveydestä mitään. Rajavaaran hautajaispäivänä viimeksi tavanneet olivat. Sota vaati hänet työhön ja tehtäviin siinä määrin, että paraskin maailmassa saattoi jäädä sen kaiken rinnalla sivuun.

Kaikesta huolimatta Katariina oli päättänyt paeta.

Mutta kun hän oli vihdoinkin siinä kunnossa, että pako olisi ollut kysymyksessä, ilmestyi aina yhä uusia ja uusia vastoinikäymisiä. Ja kun ilta jo pimeni ja vihollinen oli odotettavissa, oli hänkin päässyt irti ympäristöstänsä. Itsepintaisuudella oli hän matkansa ohjannut Pylväistölle. Kuusimökille saavuttuansa, olikin sen ovi kiinni. Puulapio oli pantu pönkäksi majan yölliselle ovelle. Katariina kuunteli kauan. Sisältä kuulunut ei hiiren hivahdusta. Läävässä lämpähteli pieni lampaan kello. Sen muisti

Katariina Anteron asettaneen Tummikelle kaulaan. Mutta missä olivat ihmiset? . . . Kentiesi kartanossa. Kentiesi unen uinuvassa helmassa . . . Arkaili usta avata. Eihän sisällä ketään liene, koska telki oven takana on. Mutta ei auta, sisään hiipinyt oli Katariina hiljaa. Hiljaa permannon pimeään yli astunut. Vuoteella oli vakaana äiti. Kuollut ja kylmä. Siinä tytär löysi kaivattunsa — rakkahista rakkaimman maailmassa. Syleili sitten vainajaa, vaikka kylmänäkin, ja kyynelhelmin kuumiin kuollutta kostutteli. Horjuen matalasta majasta tytär tuntematon ulos astui. Mielin murtunein nousi ylös kartanolle. Rantatöyrään alla hälinätä haukkui halli. Ja pihasta näki hän ratsastajan varjona kiitävän kuutamossa.

Tuskin sisälle taloon ehti, kuin vihollinen kintereillä kerkesi. Vangiksi väen kaiken otti — otti Katariinankin. Asemalle kivikellariin muiden matkassa seuraa tehdä sai. Kera emäntärouvan ulkomuotoa muuttaa sai hieman ja joukkotuomiolle käydä.

— — —

Tutkimattomia joukkotuomioita eivät vangitkaan aluksi todeksi uskoneet. Kaikki, varsinkin miehet, olivat taipuvaisia luulemaan “mäkeen” viemisen vain turhaksi peloteluksi, josta loppujen lopuksi ei tulisikaan täyttä totta. Toiset vangeista kyllä itkeskelivät, eikä heitä saatu rauhoittumaan parhaimmalla lohduttelullakaan. Toiset olivat rauhallisia ja uskoivat “herrain jalomielisyyteen.” Anteeksiantavaisuudelle suurimman luottamuksen asettivat. Varsinkin nyt, kun voitto oli alkanut todenteolla kallistua “isänmaan puolelle.” Joukossa olleet ajattelemattomat punakaartilaisetkin antoivat aseensa kuin kunnioituksesta voittajia kohtaan. Heistä monia miellyttivät voittajien kauniit lupaukset siitä, “että mitään ei tehdä kenellekään, jos vain aseensa taistelematta luovuttavat!” Monet joukko-osastot arvelivatkin rauhaa paremmaksi kuin epätoivoista taistelua. Olihan heistä turhaa jatkaa tehotonta kamppailua, koska vastassa oli ylivoima. Parasta siis armoille käydä. “Ja ihmisiähän ne herratkin ovat, eikä

lahtareita, vaikka heitä sillä nimellä pilanpäiten karahteerataan.” Niin uskoivat monet ja kiväärinsä luovuttivat. Muta kuinkas kävikään? Usko olikin usva, joka hävisi ensimmäisessä koettelemuksessa. Heti senjälkeen alkoi arveluttava tilanne, kun vankikellarin kumeat ovet iskettiin kiinni ja ympärillä olivat kiviset, kosteat ja kylmät seinät.

— — —

“Korkea oikeus” istui juhlallisuudessaan järven rannalla olevan rautatieaseman läheisyydessä. Koulun luokahuoneen eteisessä seisoivat syytettyjä kapinallisia ahtaasti sullottuna. Tylyt vartijat ärhentelivät ja kopeina kohlivat vankeja pyssynperillä. Syytetyt olivat katkeruuden ja kiukun, häpeän ja epäinhimillisyyden koskettamia, silmät suurina ja pyöreinä pelästyksestä ja hämmästyksestä. Uskomattoman julmaa oli kohtelu. Kalpeat laihat naiskasvot nostivat hätäisen punan poskipäille. Sisällinen sielunahdistus oli ääretön. Vangeiksi saadut miehet, naiset ja lapset sysättiin summakaupalla pimeään, kosteaan ja kylmään kivikellariin. Vanhusten ja naisten joukossa oli aniharvoja nuoria miehiä. Nekin olivat “puolueettomia”, jotka eivät olleet millään tavalla tahtoneet sekaantua sotaan. He uskoivat valkoisista hyvää viimeiseen hetkeen asti. He selittivät, että pelko on turhaa, ketään ei ammuta. Ketään ei tuomita kuolemaan. Jokainen saa huoletta mennä kotiinsa, kun asiat on kerinneet herrat kuulustella. Tämä rauhoittikin pimeässä kellarissa värjäviä, peloissaan olevia ihmisiä.

Uusia vangituita tuotiin kiinnisaatuina kyliltä kellariin. Vanhemmasta päästä kulettivat sotilaat toisia koulun sota-oikeuteen. Jännitys ja odotus oli kiduttava. Kärssiin hiljaa. Huokaukset syvät ja pohjattomat puhuivat puolestaan. Pieninkin äänen ilmaisu pinnisti kuulokalvoja. Jokainen korva oli herkkänä kuulemaan liikettä oven ulkopuolella.

Ulos kuletettiin kaksikymmentä vankia kerrallaan.

Tuomari oli erittäin kiittynyt. Hänellä oli kiire jon-

nekin? Minne, sitä ei osattu aavistaa. Siksi täytyi kaiken tapahtua joutuisasti. Aamusella oli jo viety kaksi joukkuetta Petokulman poikia ja vangittuja vanhuksia. Tuomion olivat reippaasti saaneet. Sotilaat olivat heidät kullaneet pois, kukaan ei tiennyt minne. Mutta lujauskoiset puolustivat heidän päässeen vapauteen.

Nyt komennettiin kellarista ulos Pylväistön kapinalliset. Heidät oli vangittu yöllä ja tuotu oikeuteen aamun varaksi.

Tuomioistuimen pitkäsäärinen oviloikkari levähytti pariövet selkosen selälleen... Kilahutti kelloa, ankaran juhallisesti ja vihaisena kuulutti aito tsaristiseen tapaan seremoniot.

Salin ovesta sisälle soluivat hämmästyneet ihmiset. Enempää askelta ottamatta olivat siihen ovipieliin jääneet. Luihuotsainen tuomari sirkaili sanattomana pöydän takana ja nautti nähtävästi himojensa heräävästä hekumasta. Toisella kirjureista olivat huomattavan pitkät korvat, joista toinen heilui kuin oravakoiralla. Pitkillä penkeillä istuivat sarkaan puetut pönäkät lautamiehet, luvultansa kaksitoista. Melkoisen mahakkaina kenottivat ja puhkuilivat. Siinä oli tukeva joukko tämän pitäjän öökärimäisiä isäntiä. Toiset heistä istuivat hikisinä ja punaisina. Raskaan "vunteerauksen" jälkeen kuivailivat niskojansa. Toiset heistä altakulmain ällistelivät ovensuuhun. Toiset asettivat leuan mukavasti kämmenpäästä vastaan ja katselivat maahan lautapäisinä. Muutamilla lautamiehistä oli häränkatse, jolla silmät pitkällään mulkoilivat punikki-laumaa. Etummaisiet tihrustelivat selät köyryssä kuin sonnit ja puuskuttelivat vihaansa. Potaattimaisen nenän sieraimet laajenivat ja katse hirmuinen julmistui. Ja mitäs ollakaan!... Sonnimaisella sisulla hyökkäsi kahdeksan möykkymahaista manttaalijehua rynnäkössä pystyyn. He aikoivat hihkaista yhdestä suusta jotakin, mutta tuomari viittasi kiukkuisesti ja aloitti:

— Mielipahakseni tapaan teitä emäntärouva Pylväistö tällaisessa tilaisuudessa. Lienee siinä jotakin väärinkäsitystä, että olette antanut suosiollista avustusta kapinalli-

sille ja saattaneet niin sanoakseni Pylväistöllä käydyn taistelun kaksi kuukautta sitten isänmaalle turmiolliseen tuhoon. Ja että olette olleet toimittamassa Kalliosaaren asevarastoja punaisille. Ja että asiata on juuri perinpohjin lautakunta tutkiskellut ja paikalliset korkean sota-oikeuden jäsenet ovat ilmilausuneet asiain todellisen laidan niin olevan, että juuri teidän ja rajavaaralaisten toiminnoista on johtunut koko Hämäläisen heimon kova vastarinta. Niinmuodoin olette saattaneet itsenne sangen raskaaseen rikokseen vikapääksi. Mutta katsoen siihen, että olette säädyllinen henkilö ja että omistatte Pylväistön talon ja niinmuodoin parempiosaisena, sivistyneenä ihmisenä te emäntärouva tunnustatte kaikki tekonne meille avoimesti ja samalla ilmaisette kaikkien niiden alustalaistenne nimet, jotka ovat olleet punikkiroikaleiden mukana kapinoinnissa isänmaatansa vastaan, katsoo korkein lautakunta, että te itse vapautetaan kaikesta edesvstuusta ja jätetään eloon ja rauhaan.

Hetken vastausta turhaan vuotteli tuomari. Emäntä Pylväistö seiso i suorana ja sanaa lausumatta, katse koholla, halveksivaisia silmäyksiä lautakunnan jäseniin heittäen. Tuomari kehoitti:

— Voitte vastata suunne puhtaaksi . . .

— Kenelle minä tässä ja mitä vastaisin? . . . Te ette ole kuulustelijoita . . . Tietäkää se! . . . Te olette itse syytettyjä ja ansaitsette tulla ankarasti tuomituiksi . . .

Kaikki hämmästyivät . . . Lautakunta mylvähteli. Tuomari takoi vasaraa pöytään . . .

— Jos ette ala asettua ihmisiksi oikeuden edessä, menetän minä malttini. — Lautakunta hihkui:

— Mäkeen! . . . Mäkeen!!

— Konikorpeen! . . . Viekää heitä suoraan suolle . . .

— Sorakuopille koirat!

— Hiljaa! Helvetin siat, hiljaa!

Lautakunta taasen laskeutui alas, huomattessaan tuomarinsa tulistuneen ja tinttaroivan tasajalkaa lattialla. Tuomari komensi kirjuria bassoäänellä:

— Luetaan syytöskirjelmä!

Tämän jälkeen seurasi pitkän syytöskirjelmän lukeminen. Kirjelmässä yli käytiin se mitä alussa tuomari lausunut oli, että Pylväistön koko "konkkaronkka" oli mitä rikollisinta sakkia aina haltijasta muonarengin kakaraan asti. Että he ovat tehneet itsensä syyllisiksi sanomattomassa määrässä maankavallukseen ja kunniattomaan isänmaan pettämiseen. Poika on esiintynyt kansan julkisena kiihoittajana ja aseellisten isänmaallisten joukkojen päällehyökkääjänä. Kun kirjelmä oli loppuun luettu, nosti tuomari kulmakarvojansa ja katsoi kakkuloidensa alta tuikeasti emäntärouvaa. Mutta tämä seiso i lähinnä pöytää tyynenä ja arvokkaana. Kysymys uusiutui:

— Tunnustatteko te emäntä itsenne ja poikainne puolesta ynnä alueenne edustajana asiain näin olevan?

— Minä puhun täällä vain omasta puolestani . . . Olen aluksi ollut teidän valkokaartilaisten ystävä, puolustaja ja kannattaja vanhimman poikani kanssa. Mutta saatuani oikean tiedon asioiden kulusta, olen täydellisesti yhtynyt punaisiin.

Vastaus lautakunnasta ja tuomarista oli julkea. Puheenjohtaja ei ottanut asiaa todesta, vaan sikristi silmiänsä, kohautti olkaa ja uudisti kysymyksensä:

— Kuinka te sanoitte?

Syytetty ei kerrannut sanojansa. Jatko i edelleen:

Sanon mitä sydämelläni on. Lausun selväksi kaiken, mitä haluatte.

— No hyvä! . . . Sitä juuri korkea oikeus vaatiikiin, että ihminen paljastaisi itsensä. Mutta varoitän teitä käyttämästä liian röyhkeitä sanoja ja äänilajia. Siis vastatkaa: Minkä tähden erositte isänmaan ystäväistä ja yhdyitte pettureihin?

— Minä erosin isänmaan ja kansan pettureista sen tähden, koska inhoni on valkoista vääryyttä vastaan sitä suurempi, kuta pidemmälle tämä rikos isänmaan varjolla saa mennä! Silmäni ovat auenneet näkemään, mitä kata laa peliä köyhää kansaa vastaan pelataan. Rikkaiden röyhkeydellä ei ole enää rajaa. Kirkko, koulu ja kirjallisuus, ovat vain varakkaiden palveluksessa. Opetettu, kir-

joitettu ja saarnattu on köyhän kärsimysten välttämättömyydestä. Ei ihme, että lait ovat muodostuneet rikkaiden mielen mukaisiksi. Rikolliset aivot työskentelevät rikollisesti, ylimysten ystävinä, mutta kovaosaisten kiroukseksi . . . Te herrat valkoiset ajatte isänmaan asialla yli tämän kohtalokkaan historiallisen hetken. Olette sokaisseet tietämättömien Suomen talonpoikain tietoisuuden ja ajatusmaailman. Minun vanhimman poikani saatoitte onnettomuuteen — mustiin veljesmurhiin vikapääksi. Minun, onnettoman äidin, on täytynyt kantaa ja kestää sydämeläni suurin suru, mitä koskaan ihmisen sielun kestettäväksi asetettu on. — Hetkellä, jolloin Suomen kansa oli kohdannut ammuin odotetun historian kohdan, — päivänä, jolloin se työteliäs kansa tahtoi nousta valoon ja vapautteen, heittää harteiltaan vieraan herran ja huovin kutoiman orjan pakkopaidan — esiinnytte te valkoiset häpeällisessä konnan työssä. Koskaan unohtamattomasti häväisseet olette isänmaan asiata. Te veriset valkoiset herrat käynte saksalaisten avulla asein köyhän kansamme suuren enemmistön kimppuun . . .

Tuomari jo hurjistui ja huusi:

— Ellet ämmä tuki kitaläpeäsi, niin ammun sinut siihen paikkaan! . . .

Mutta nainen kun oli kerran alkuun päässyt, jatkoi:

— Te vaivaatte rehellisiä ihmisiä ja raastatte raa'asti "oikeuden" eteen. Te tuomitsette summakaupalla kuolemaan! Viattomia ja kokonaan syyttömiä teurastatte. Te reuhaatte pahemmin kuin Ryssä ja Ruotsi ikinä kostonsotaa kanssamme on käynyt! . . . Raukat, sapelein luulette kaiken ratkaistavan. Erehdys! . . . Uusi maailma ja aate on nousemassa! Uudet polvet kaiken tämän saastan kerran murskaa. Katsokaa silloin tilintekoanne! . . . Jos aseinen sen ehkäistä tahdotte, on teidän silloin käytävä kätkyiden ääreen. Riistäkää imeväiset äideiltänsä. Mutta omat sikiönnekin teidät tuomitsevat. Omat lapsenne luonne kiroovat haudoissanne ja isänmaan povi häpeää vastaan ottaa teidän inhoittavia olemuksianne . . .

Ihmeellistä, että tuomari oli vaiti. Oliko hän hajamie-

linen, ettei seurannut lausuntaa tahi joku muu seikka pidätti häntä antamasta määräystä ovella odottavalle ahnaalle verihurtalle. Kaikki kuuntelivat hämmästyneinä. Miksi ei tuomari jo aja hitolle koko vanhaa naista. Lautakunta levitteli sieraimiansa ja ähisi. Viha kiehui ja kuhisi kuin käärmeen pesällä.

Pääsikö pelkäämättömän naisen äidilliset, nuhtelevat sanat pilkahtamaan häikäilemättömän kyynilliseen sieluun? Ehkä sisäinen ihminen roistossakin hetkeksi he-rahti hereille.

Mutta nainen jatkoi:

— Kovin helppoa on teillä nyt siellä pöytänne takana jakaa ihmisille kohtaloita... Kovin helpolla sujahtelevat kuulanne työläisvankien voimakkaihin rintoihin. Ehkä ihanteenne teillä on katsella kansamme työläisnaista ja miestä piehtaroidessa verissään hiekalla... Helppoa teille on saksalaisen seläntakana ja turvassa hirtehisinä heilua... Mutta muistakaa, että eivät kamasaksat ole täällä aina. Koittaa aika, että kotoisen väen kanssa tehdään kotona omin voimin selvää!... Kotinurkat siivotaan miehissä ja naisissa... Minä olen vanha nainen, telkkäät kanssani kuten haluttaa. Mutta aika tulee, että työnne julkeus kauhistaa maailmaa. Kuin avoin kirja aukenee alastomuutenne. Porvareilta puuttuu siveellinen ryhti ja henkinen rappahtuminen on saavuttanut määrän, kuten muinaisilla kansoilla, jotka tuhoutuneet ovat omaan mahdollomuuteensa. Rehellinen ruumiillinen työ on tullut inhon esineeksi ja työntekijät halveksituimmiksi...

— Riittää, riittää!... Aivan kylliksi riittää!... Nyt me olemme kuulleet. Täysin tiedämme, mitä maata te olette. Sulki tuomari pöytälaatikon ja avasi toisen ja etsi jotakin. Puhui kirjureille äänettömästi. Puhutteli sitten syytettyä hieman kohteliaammin:

— Tunnetteko Saloheimo-Sandbergin?

— Tunnen.

— Turkulainen, aivan oikein.

Emäntä oli ääneti.

Tuomari jatkoi:

— Olinpaikkansa? ... Jos voisitte sanoa?

— Rajavaaran hautajaisissa veljensä herra perämiehen seurassa näin.

— Entäs sitten?

— Punakaartilaiden punaisessa ristissä; sanotaan ...

— Kuinka sanoitte? ... Ovatko he mainitsemassanne talossa?

— Sanoin siellä nähneeni heitä.

— Eikös näkö ole samaa kuin tieto?

— Onhan se monesti varmempikin.

Tuomari tuli tästä hieman lempeämmäksi. Mutta pian sen jälkeen sai hän taasen synkän muodon. Rypisteli kulumiansa. Pystysuora ryppy otsalla uurtui taasen syväksi, kun tiedusti:

— Ette siis suostu ilmaisemaan poikanne olinpaikkaa?

— Herran nimessä! ... Mistäs minä sen tiedän. Sen vain olen kuullut, että Kassun pitäisi olla Vaasassa vankilassa, jonka seikan te itse tietänne parhaiten. Tehän olette hänet näin hyvin palkinneet isänmaallisista urotöistään. Eikö hän miehuudella täyttänyt tehtävänsä? ...

— Nuorempaa poikaanne tarkoitan?

— Häntä kehoitin poistumaan punaisten mukaan.

— Ja minkä tähden? ...

Kysymykseen emäntärouva hymähti pilkallisesti. Merkillisen kysymyksen jätti vastaamatta.

Kysyi tuomari:

— Ette vastaa?

— Onko tarpeellista vastata asiaa, jonka hyvinkin tiedätte. Kehoitin häntä poistumaan henkensä säilyttämisen tähden.

Keskeytti kuulustelija:

— Puolustaisivat punaista Suomea ja aatettansa.

— Katsoimme tällä erää marttyyri kuoleman tarpeetomaksi.

— Olisihan se ylevätä ...

Vastasi nainen:

— Valkoinen hirmuvalta on Saksan avustuksella saanut uhreja kyllikseen ...

— Tarkoitus oli teiltä kysyä: Minne poikanne poistui? Te johdatte meitä harhaan. Säilytätte poikaa luonanne.

Epäröiden emäntä vastasi:

— Ainakaan minun tiedostani ei!

— Siinä tapauksessa te siis tunnustatte?

— En ikinä minä tunnusta!...

Tuikeasti sanoi tuomari:

— Hyvä, tulee aika, että tunnustatte.

Viittaus riitti oviloikkarille ajamaan yleisön salista. Ketään muita kutsutuita ei kuulusteltu. Meluten ja suuriäänisesti meuhasi pitkä mies viran toimituksessansa. Pian paukahtivat kiinni kaksoisovet. Lautakunta aukoi suutaan ja halusi kiukkuisesti keskusteluun. Paksut äijät mykisivät ja valmistivat "sanansa sanomaan." Mutta tuomari mitään kysymättä alkoi nousta tuoliltansa ja sanoi:

— Istunto on tällä erää päättynyt... Sulkekaa tuo nainen lukkojen taakse. Pystytukka asteli yli lattian ja asetti kalosseja jalkaansa. Kysyi toinen kirjureista korvaansa heilutellen:

— Entäs ne muut?... Kellariinko heidätkin?...

Sanoi tuomari:

— Ne muut saa tuomita lautakunta...

Tämä oli riemastuttaa lautakunnan selkosten selälleen. Yht'aikaa lautamiehet huusivat:

— Mäkeenpä tietennii!

— No sepä selväkin!

— Antaa mennä vain sinne suolle! Kyllä siellä pitäisi monttua riittä.

— Vielä sentään olisi kuulusteltava!

— Kuulusteltava? Nyt ei ole aikaa. Lauantai ja saunapäivä. Tästä on päästävä kylpyyn.

Samaa minä sanon, ei ole aikaa! Jos tahdotte niin tehkää...

— Siivotaan pojat! Parempiahan ovat puhtaat kuin ruokkoamattomat maamme nurkat!

— Tietenkin parempia... Kyllä puhdas hyvä on!

— — — Tuomari ja lautakunta olivat poistuneet.

Ensinmainittu meni suoraa päätä ajurin rekeen, jota sotilaat seurasivat. Mutta ulkona saattelemassa olleet sihteerit palasivat oikeussaliin. — Kummallisia päänäpistöjä on sillä ihmisellä! — Vastasi toinen:

— Ei ihmistunteita laisinkaan. Tuomitsevat tutkimattomia, kokonaan kuulustelemattomia kuolemaan!... Ja lautakunta... Minusta tuntuu siltä, että valkoisten asian pilaavat nämä verikoirat kerrassa! Minä häpeän kirjoittaa tappomääräystä... Kaikkiin pirun virkoihin sitä ihminen joutuukin!... Jos jumal'auta tästä lähtisi käpöttelemään!... Voi tuhannen tulimmainen p—e tätä elämää!... — Noituissansa otti sihteerin ulos nahkalaukusta paksun paperipinkan, löi sen vihaisena pöytään ja sanoi:

— Kirjoittakoot itse s—na noihin sääriluita ja pääkalloja!... Mutta minä en enää ainuttakaan lomaketta täytä!... Toinen varoitteli ja heilutti oravakoiran korvaansa.

— Älähän äimäile mies... Vielä kuulevat.

— Kuulkoot sen kaikki oinaat ja pässinpäät, hyenat ja lihakkaat! Mokoma härkien lautakunta... Heidät minä ensimmäisenä hirteen vetäisin!

— Mutta sinähän puhut kuin ainakin punikki!

— Tuomita nyt mäkeen koko tuo joukko ihmisiä ilman ainuttakaan sanaa! Naisia ja lapsia herraparatkoon joukossa...

No ei suinkaan heitä vangittukaan olisi syyttä sanatta.

— Vangita kolmeneljättösojaa Suomen kansasta ja kulettaa teilauspaikoille vieraan voimalla ja väellä muka punikkiruton ehkäisemiseksi. Ohho!

— Tjaa... Tuomari on viisas mies. Hänhän on sanonut, ettei tynkääkään pidä jättää... Perinjuurin on mätäpäiseen leikkaus toimitettava. Kapinoitsijain tulee maistaa teräksen makua. Tulee antaa huikea opetus, ettei heti tule tekemään mieli uuteen kapinaan.

— Niin niin. Mutta talttuivatko muinoin Ruotsin vapautta rakastavat talonpojat? Oliko hugenottien neljänkymmentuhannen mestauksesta apua? Kukistuiko

kommunismi Pariisiin muureille? Saivatko tsari Nikolai Verisen toimittamat teurastukset muuta kuin kansan kuumaan vallankumous kuohuntaan? Ei!... Kansain sekä ihmiskunnan aatteita ei ole voitu ennen eikä voida vastaan veriin hukuttaa... Turhaan Suomen ylimystö juoppuu voittojensa huumeihin... Veritöiden katkera muisto versoo kuitenkin. Katkaistun pään ääni kyllä vaimentuu, mutta maahan virranneen veren voimasta orastuu uusi uhkaava mahti... Ja voi silloin meitä, kun se mahti nousee!

— — —

Sisään astui lautakunta. Mutta puhunut kirjuri hävisi oven ulkopuolelle. Kiroillen ja sadatellen maata ja taivasta, juoksi kauhistunut mies pois koko koulualueelta. Maantiellä tapasi hän myllykuormaa kulettavan talonpojan, jolla oli käsi käärittynä. Kun sukkajalka hevonen oli hyvä ja kuorma vallan kevyt, suostui talonpoika antamaan kyytiä. Heidän välillensä sukeutui seuraavanlainen keskustelu: Kyytimies kysyi:

— Mihinpäin sitä herra on matkalla ja onko kuinkakin kiire ajamisen kanssa?

— Piru vieköön herrat! Ei nyt puhuta herroista. Minä menen hevosen pään suuntaan. Aja niin paljon kuin kápälistä lähtee. — Ensin talonpoika katseli miestä, mutta veti sitten ylähuulen pahasti irveen, kaputti hevosta aisaan ja alkoi tämä ravata... Tierat lentelivät sateena rekeen. Alamäessä ja mutkissa reki kohahteli peloittavasti. Olipa siinä kyydittävällä pysyttelemistä säkkien päällä. Seuraavassa pitkässä ylämäessä kysyi kirjuri:

— Pitkältäkö sitä myllymatkaa...

— Pitkältä sitä ei nyt enää. Tuonnehan minä Raja-vaaran takalistoille Mylly-Mirjan mökille...

— No, eihän mökissä jauhoja?

— Eipä kyllä... Mutta siinä myllyssä, mikä on Mal-komäen Tanelilta alas siellä notkossa... Pian sitä jo näistäpuolin kevät purot puhkaisee ja jalkamyllytkin taasen kieputtavat.

— Mutta kuinkas te uskallatte jyviänne kulettaa?

Nyhdän on kaikki elintarpeet kortilla jaettava ja valtio on kaiken viljan itselleen takavarikoinut?

— Niinhän sitä sanotaan, mutta puustaimen jälkeen eläminen tässä maailmassa on nietua... Ja siksi toiseksi, omaa viljaansa saa kuljettaa mihin ikinä haluaa... Eipä se saa kuulua kenellekään, vaikka ma sen järveen huilauttais. — Puhuissansa katseli vierasta epäluottamuksella, mutta sanoi kun sanoikin ajatuksensa loppuun:

— Vaikka kyllähän ne sinisen köyhät rutaleet koettavat siitä elintarvelautakunnasta huolehtia. Eivät viitsi tehdä työtä... Hyvä sitä on toisen pussinpäälle elellä...

— Isäntä on siis omia maamiehiä?

— Täytyyhän tässä. — Vilkastuen — Suoraan puheen, olen sydänmaalta, mutta en tosiaan tiedä siitä sodankäynnistä paljon mitään. Niin että missä juotissa se kahakoiminen onkaan menossa. Yhäkös ne punaiset sitä huushollia pitävät?... Siksi toiseksi... Eivät kuulu keskinkertaista talonpoikaakaan kovin kiusaavan... Rikasta he kyllä kuuluvat piinailevan.

— Rikastahan ne...

— Ja kyllä sitä rikasta saakin satistaa. Minun mielestäni saisi painaa oikein kurssin kanssa... Painaisivat vain... Painaisivat riivatusti niinkauan, että vaikka läkähtyisivät, sittenhän siitä jotakin tulisi...

— Kyllä ne pojat painoivatkin, mutta eihän sitä vähäinen joukko koko maailman sotaista imperialismia vastaan taistella jaksa, vaikka urhoollinenkin on.

— Mutta ohjeenperiä sentään hallitusasioissa hoitelevat?

— Lakanneet ovat hallitsemasta näillä mailla.

— Lakanneet?!

— Punaiset — niin, lakanneet!... Valkoinen lippu se kohta liehuu Tamperetta myöten tällä puolen Hämettä ja taitaapa se pian liehua kaikkialla tällä puolen Nevajoen.... Oikeastaan itse perkele nyt hallitsee. Valkoinen paholainen liehuu ja riehuu!...

— Entäs punaiset? Mihin joutuivat?

— Päälleen pystyyn ovat lyötynä siihen iankaikkisuu-

den silmäkkeeseen, jota "isokirja" kuumaksi kutsuu... Päävoimat heiltä tosin vielä tästä lävestä pelastuneet osapuilleen ovat, etelään vetääntyvät. —

Talonpoika osoitti suurta hämmästystä. Eipä osannut sanoa sanaa paljon sinne eikä tänne. Äkäinen mies kaivoi puhuissansa lompakon ja tarjosi ajurille satamarkkasen. Tämä otti rahan vastaanpanematta ja tarkasteli kiroilevan miehen ulkomuotoa. Ei käsittänyt oikein, puhuiko tuo mies valetta vaiko totta?... Oliko hän herra vaiko narri... Kukapa heistä selvän otti. Arveli, etteivät taida kaikki ruuvit paikoillansa olla, koska satasiensa noin löyhästi jakelee. Lopuksi myllymies tuli siihen tulokseen, että mies on hieman löylynlyömä. "Ehkä on liian kerran kohautettu". Puolijauhoinen herranretku. Joutaapa tuossa istua turulla, eivätpä ne sataset puunpäästä putoile... Mutta parasta kuitenkin pitää suunsa kiinni. Voi hyvinkin olla punikki, kun noin puhelee.

Hevosen ajaja sai mieheltä tietää yhtä ja toista sota-oikeuksista ja tuomioista y.m.

Mylly-Mirjan mökille talonpoika tavaransa jätti, "puron puhkeamista vuottelemaan". Sinne jäi kyydittäväkin. Karannut kirjuri pian kotiutui lesken "töntössä". Samana päivänä aiemmin saapunut Santalan-Mandi, joka oli Mirjan sukulainen, tuli hiipien eukon luokse sangen hiljaisena. Vanha vaimo ihmetteli ihmisten kummallista kuikkimista. Mutta kun Mandilta oli saanut kuulla asioiden oikean laidan, niin eipä senjälkeen enää mummo ihmeteltyt. Otti vastaan uuden pakoilijankin yhtäläisellä lämmöllä.

Niinpä ruokaa lesken eineistä etsimään kävi Mandi. Kalakehloa porstuan laudalta hakemassa oli ollut juuri silloin, kun Aapo yht'äkkiä sisään astui askelin äänettömin. Tämä tapahtui silloin edelläkerrottuna aikana, jolloin uros Malkomäen myllyltä suksijoukostaansa ylös ilmestyi. Sanan muutaman sitten vaihdettuansa, mies sille tielleen takaisin hävinnyt oli. Rajavaarassahan olivat isällä asiat hullusti, sinne riennettävä oli, sinne!

Aapon mentyä kertoillut oli karannut kirjuri könsän

välle kaiken. Kertoi vimman valkoisen ja verisen, kuinka murhien hurmo olikaan vallan saanut. Kaikki kuuntelivat tapahtumia kuin kauheata unta. Tyrmistyneinä siihen määrään olivat, etteivät osanneet ajatella sinne eikä tänne. Kaiken lisäksi kertoi Kaskurin Anna-Maija sen kauheuden, mitä Rajavaaralla silmin näki ja korvin kuuli. Ja kuinka hän ihmeen kautta pelastunut oli karkuun juoksemalla. Mutta Mandipa ei enää siekaillut. Hän päätöksen tarmokkaan teki. Palvella asiatansa uskollisena edelleen tahtoi. Johtuipa mieleen siinä Aapon voittoisa maine. Kentiesi hyvinkin Rajavaarassa vihollisen voittanut on ja apuansa tuomituille antamaan on aulis.

Majan matalaisen ovesta ulos painui tyttö. Hän tarmokkaana sauvoineen ja suksineen keväthangen kelille kävi. Hänessä suru syvä ja pohjaton oli tykönänsä. Jaakon armas kuva revitty siellä oli. Ja tieto siitä, että kuolema korjannut oli käden kavalan valkoisen kautta häneltä sulhon soman ja voimakkaista voimakkaimman, kannusti häntä toimintaan puolestansa.

— — —

Loppuun palaneella Rajavaaran päärakennuksen hiiltyneellä nuotiolla seisoivat vielä miehet silloin, kun Mandi hiipi hämäristä hiljaa avoimelle pihalle. Tulen hehkuisan luona kasvot tunsii tarkoin Aapon miesten. Rinnoin sykähtelevin viestin julman kertoi Kiiskilän kulman miesten kuolemantuomiosta. Katsoi Aapo Mandia lohdutuksin ja riemastuksin hehkun punervassa loisteessa. Olipa kohtauksensa jo kolmas sotaretkillänsä tytön tämän kanssa. Mutta sanaa vaihtamaan ei montaa kerinneet urhot, kun liekehti taasen vihan salammat suonissaan.

Mutta Robert Nordessen tehtäväkseen oli saanut sitoa haavoittuneita ympärillä tässä, korjata kentältä elävinä ystävän ja vihamiehen. Teeriharjun Taavetti ja Kanasen Kustaa, jotka olivat kontanneet ulos kartanon riihiladosta olkien alta, olivat saaneet toimeksensa veikko-vainajien luiden ja ukon itsensä kulettamisen hevosilla kaatuneiden tovereiden kera Ilvesvaaralle. Onkalomäen Isakki, joka

tien parhaiten tiesi Siikanevan taakse Nyyrikin notkoon, sai Oskarin oppaaksensa hakeakseen Venni-vainajan, veljeskunnan vasen, yhteen muiden kanssa. Oli näin Aapo täyttää tahtonut isän tahdon, saattaa veikot vanhuksen viereen, olihan hauta puolivalmiina tapahtuman tämän varalle. Lähteissänsä sanoi Aapo suoriutuvansa poikainsa kanssa matkaltansa tunnin kahden kuluttua Ilvesvaaran aholoille.

— — —

Taasen hiihtivät Aapon miehet tunnetuita maisemia ja latuja.

Moni heistä matkalla sortunut oli, moni säveleen murheisen muisti. Mutta levähtämättä hiihtivät he eteenpäin, saattoihan jokainen hetki ja viivytyks maksaa monien uskollisten hengen. Tutkimattomat joukkotuomiot puhuivat syyttömien hengen ja elämän puolesta. Matka oli pitkä lyhyessä ajassa kulettavaksi, mutta pysähtymättä urohot ponnistelivat.

Äänettömästi eteni miesparvi metsikössä, hartiat höyryävinä.

— — —

Rajavaaran taisteluista oli tuomari päässyt pakenemaan ehjin nahoin. Tarkalla vainukoiran kuonollansa oli selville saanut äkkiyllätyksen. Selkäsaunaa aavistaen vetäntynyt oli läpi savuavien huoneiden ja meluavien, saaliista riitelevien miesten keskeltä suoraapäätä tuvan peräikkunasta alas. Arvelematta oli hän pudottanut itsensä korkean kivijalan päältä hankeen. Siitä silpoi tielle ja tavoitti samaisen talonpojan, joka ajoi sukkajalka ruunalla tyhjiltään tiellä . . .

Tämä oli sattuma, joka oli suuri onni ja tapahtui se kaikista tärkeimmällä hetkellä tuomarille. Tämä tuomarin luotetuin urkkiija oli hevosen kera etsinyt ja kierrellyt isäntänsä asioilla taasen tuiki tuntemattomana.

Ajassa vähäisessä oli tapahtunut kaikki. Vastahan tuomari suoraapäätä oikeusistuimesta Rajavaaraan saapunut oli, mutta silloinpa karannut kirjurikin pakeni ja

kertonut oli kuskilleen yhtä ja toista, josta hän oli selvillä ollut. Kertonut oli joukkotuomioista ja eräästä valespukuisesta sairaanhoitajattaresta, joka nyt joutui joukkoon verenhimoisen lautakunnan kostonhimon uhriksi.

Mikään asia ei ollut ikinä järkyttänyt tuomaria perinpohjaisemmin. Mikään mielenliikutus ei ollut koskaan hänen kasvoinilmettään pahemmin vääristänyt. Suurimpaan pettymykseen ei milloinkaan juonikkaan miehen monimutkaisimmat kudokset olleet katkenneet, kuin ne nyt katkesivat. Käytyri oli kertonut kirjurin julman kiroilemisen ja sadatuksen, sekä tarkoin tienneen sairaanhoitajan kohtalon ja että oli sen salannut oikeudelta ehdoin-tahdoin.

Päälähtari horjui kalpeana. Hän veltostui ja kutistui kasaan. Mutta vilkas mielikuvituksensa ratkaisi heti asian. Toivon kiven heräsi siitä, että ehkei lautakunta olisikaan kerinnyt tuomiotansa toteuttaa. Ehkä vangit olisivat kellarissa koirakuopille kulettamatta. Tosin kaksi joukkuetta aamusella oli jo metsään viety. Se oli tapahtunut huomiota herättämättä . . . Nyt oli ehken liian myöhäistä, mutta yrittää tuli mitä voi. Omalta tuomiolta oli pelastettava uhri, joka oli kaikkien yläpuolella. Ihminen, jonka menettäminen saattaa kaiken ala-arvoiseksi ja siten hän olisi kaikki samantekevää.

Pian sen jälkeen laukkasi sukkajalka ruuna takaisin Pylväistölle päin.

— — —

Aina niistä ajoista asti, jolloin tuomari Pystytukka joutui laputtamaan valkoisine joukkoineen pois Kalliosaaresta, peräytyi hän Vilppulan sillan taakse, ja viipyi siellä kaksi kuukautta. Kaikesta tästä huolimatta, oli hän lakkaamatta mietiskellyt sitä asiata, joka oli lähinnä hänen sydäntänsä ja se oli Saloheimon voittaminen, tuon naisen, jonka vannoutunut seuraaja hän oli. Huomiomaisen himon rinnalla oli tämä kaiho kasvanut miehessä melkoista määrää korkeammalle. Niinpä ilmianto Kalliosaaren Kalaukon majassa olikin vain neitiin nähden ollut

juoni, jonka kautta tuomari toivoi tytön saavansa oikeusistuimensa eteen. Mutta punaisten silloinen äkinäinen väliintulo, oli häirinnyt vanhan ketun juonet ja koukut. Olipa se epäonnistuminen sitten jatkunut kaikista ponnisteluistakin huolimatta kokonaista kaksi kuukautta. Luihu-naamainen tuomari oli iskenyt syvälle painuneet savenharmaat silmänsä nuoreen emäntäänsä. Tästä otteesta kuiva mies ei halunnut luopua elämässä. Mutta sorjavarjaloinen, nuori ja kaunis nainen ei ollut taipuvainen holhottinsa suojelukseen, vaan oli sitä kaikella tavoin vältellyt.

Tosin oli konttoripäälliköllä tyttöön nähden melkoisia ansioita. Olihan hän todenteolla hankkinut juuri Sandberg-suvun kuuluisat perinnöt köyhälle kasvattityölle. Tämän omaisuus laskettiin miljoonissa... Kohottaa köyhä työläistyttönen ylvääksi vallasnaiseksi, oli jotakin romantillista. Itsekin Katariina oli tästä kaikesta tietoinen ja sentakia kunnioittikin hyväntekijäänsä tavalla, millä tytär isäänsä kunnioittaa. Se muutoinkin, aina kasvatusvanhempiansa ajoista alkaen, kuului asiaan. Tyttö tiesi varsin hyvin, että ilman tuota miestä, olisi hän jäänyt kuin jäänytkin asemansa alimmaiselle astimelle. Niistä erikoisoikeuksistaan piti päällikkö kynsin hampain kiinni. Mutta että tyttö inhosi tuota miestä, sen tietääksemme tarvitsee meidän muistella vain Kalliosaaren tapahtumia. Ilmianto oli silloin vähällä viedä Katariinan hengen.

Kokonaisen kahden kuukauden ajan oli entinen konttoripäällikkö, mutta nyt korkean sota-oikeuden huima tuomari, etsiskellyt ja tiedustellut tyttöä lakkaamatta. Jopa lähetti erikoisia urkkijoita ja sissejä, milloin minkin asian yhteydessä ja varjolla. Mutta kaikesta huolimatta tyttö oli turvassa pysynyt punaisten alueella. Kurkkimistä kaikista vastaus oli tulokseton.

Kun sitten punaisten perääntyminen vihdoinkin oli tapahtunut, oli tuomari saanut hurjan vimman etsiä yötäpäivää kadonnutta Katariina Saloheimoa. Tuomioistui-
met olivat tulleet tästä alkain toisarvoisiksi pääasian rinnalla. Lautakunnat olivat saaneet luvan "listiä" mielin

määrin. Niinpä joukkotuomionsa pylvästöläisiinkin nähden oli antanut tutkiskelematta, sitä parempi, mitä pikemmin pääsi Rajavaaralle tekemään tutkimuksia siinä talossa, jossa Saloheimo hautajaisissa oli nähty, minkä emäntärouva itse tunnusti. Mutta Katariina juuri sillä hetkellä olikin lähimpänä tuota julmaa miestä kuin mitä tuo julma mies osasi aavistaa.

Koirahaudoilla

Iltapäivän aurinko paistoi kuusikon laiteelle.

Suhisi kevät tuuli metsissä. Pihkalta tuoksui tanhua. Lääkähteli hanki ja kiilteli lasiniljanteella ajettu raitio. Jalaksen jälkeen astuissa saattoi luiskahtaa ja kävelijä horjahti otetun askelen taakse.

— — —

Äänettömänä asteli joukko valkoisia sotilaita vankien jäljessä.

Äänettämiä olivat vangitkin. Toiset heistä olivat ylväitä ja uhkamielisiä. Kuinka heistä moni oli voinut ottaa asian sellaiselta kannalta, joka heitä ei vähintäkään liikuttanut. Mutta kuta lähemmäksi Konikorpea ja päämäärää he saapuivat, sitä hermostuneimmiksi toiset tulivat. Heistä moni oli heittäytynyt tielle, eikä alkanut uhkailuistakaan huolimatta nousta. Kolhimiset kivääreillä ja potkaisut sotilassaappailla olivat olleet tehottomia... Moni olikin etsinyt oman määränpänsä talvitien ohessa. Väkivalta ja ase tekivät tehtävänsä.

Askelkin elämässä on kuolemaan tuomitulle aikakausi.

Äärimmilleen ärtynyt ja teroittunut huomiokyky riistelee ja työskentelee väsymättä. Lakkaamatta kehittelee sielun herkimmät ihmeelliset aistimukset ajatelmia. Toiset ovat tylsiä ja välinpitämättömiä, jotka syntyvät epätoivon valloittavana voimana. Toiset mielikuvat viriävät, kaikki mahdolliset ja mahdottomat ajatukset ihmeellisiin yllätyksiin, joka voisi pelastaa uhrin onnetoman elonkipenen... Jokainen otettu askel lähentää ja lyhentää loppuun kuluva kynttilää, joka palaa molemmista päistä.

Nyt se määränpää oli tullut. Sotilaat olivat kiihtyneitä. He tahtoivat työnsä suorittaa pikaisesti ja ikään-

kuin huomaamattomasti, jotta kiusallinen hetki odottajilta poistuisi.

Kahdeksan käskettiin astua vähäisten valmistelujen kautta esiin.

Komentoa ei kuullut muut kuin punakaartin sotilas, jolla punainen nauha loisteli lakissa. Siinä sotilas yksin seisoi multavallilla. Seitsemän tottelematonta kiskomalla raastettiin eroon isommasta ryhmästä. Mutta senjälkeen he heittäytyivät pitkälleen maahan...

Kiväärit ojentuivat... Isänmaan etsitty vihollinen oli löytynyt... Itkua... Nyyhkytystä... Vaikerointia... Valitusta... Huutoja... Rukouksia... Parkua ja käsien ojennuksia. Jumalien kaikkien nimiä. Sitten kimeitä laukauksia... Savu hälveni, mutta mitä ihmettä?... Vallilla seisoj yhäkin punasotilas verissään... Komentajalle kunniaa tehden sanoi selvällä äänellä:

— Paremmiin tähdätkää...

Sitten seurasi villiä liikettä ja kylmien aseiden käyttöä. Uhrin sorrettiin hautoihin. Seurasi komennus uudesta toimenpiteestä... Mutta ennenkuin se oli toteutettu, kuului tieltä huutoja:

— Odottakaa!... Odottakaa!... Ei saa ampua!...

— Jääkäri hämmästyi ja kalpeni... Uhrin seisovat kädet silmillä kuoleman avatulla ovella... — Uusia huutoja:

— Ei saa ampua!... Ei saa ampua!... — Tuomitut eivät enää tajunneet huutojen tarkoitusta. Heistä tuntui siltä kuin kohina ja äänet ympärillä kuuluisivat jostain tavattoman kaukaa. He aavistivat kaiken tämän tuonen syleilyksi. Toisia heistä horjahti alas kuulien koskettamatta...

Hiihtäjät lähestyivät kuin nouseva myrsky; kuin kiihtävä alus, joka tieltään laineen sivulle viskaa vaahtopäisen; kuin tuulispää, joka korpeenkin erämaassa iskee ja reutoo lehviä ja latvuksia, vinkuu karahkoissa ja kuusten kuivaneiden kyljiltä naavatukot mukaansa tempaa. — Niin saapuivat pelastuksen tuojat äkkiarvaamatta.

Ketä ovatkaan he, joilla punaisia nauhoja liehuu?...

Mikä tämä joukko, joka uhmaa vallan valkoisen mailla? ... Jo katsetta kädellä kaikki varjostavat... Ihmekö ylhäinen on tapahtumassa tässä, vai uudetko pyövelit vain esiin astuvat kantaen nauhoja noita?

— — —

Mitä onkaan ihmiselämä?... Mitä hyveet ja rikokset?... Mitä elon tehtävät, pyrkimykset?... Mitä kärsimys ja huolet vaakakupissa tässä? Eikö kaikki tunnu vain tomuhiukkasen veroiselta kun katsot kasvoista kasvoihin kuolemaa aatteesi ainoan puolesta? Ken kokenut on, hän tietää.

Saapunut oli Aapon joukko.

Ketjuun kahteen käyden, tuliluikut ojentain huutavat miehet:

— Saatte pyssynruokaa meistä, — lahtarit julmat!... Kas meidän kanssa tuttavuutta tehkää, ei aseettomain onnettomain!

Horjuivat sotilaat vielä vankien murharintamassa. Mutta jääkäripä komennon antoi, jota tottelivat valkoiset kaikin, käskyä ainoata — hautaan juosta!

Aapokin komennon antoi miehillensä ja kadonneet ovat lumeen nämäkin äyrään taakse. Vangit vain haudan luona tulilinjalla ovat avuttomina. Vangeille huudetaan, viittoillaan ja näytetään merkkejä poistua paikoiltaan tahi karkuun juosta. Joku vain heistä liikauttaa uskaltaa ja lumeen käydä. Aapon miehet lähestyvät hautoja puolelta jokaiselta, lunta altaan kaivaen innokkaasti. Ihme, että laukaisuja ei puolelta kumpaiseltakaan aloiteta. Pian ovat vangitkin yht'äkkiä uskaltaneet lumeen syöstä. Nyt linja on vapaa ja selvä... Enää yksi on multavallilla ja se on nainen. Hänet tunsu Aapo ja huusi:

— Katariina!... Väistäkää pian, meidän pojat hyökäävät!... — Mutta nainen katsoi yhä hautaan alas ja puhui sinne. Koirakuopasta ei ylös näkynyt ketään. Aapon ja sotilaitten huudot uudistuvat. Nainen katsoi punaisia ja kysyi vapisevalla äänellä:

— Tulkaa, he armoa anelevat... — Vimmaisa joukko sysäytyi ympärille pistimin ojennetuin ja ärisi:

— Armoako heille, p—e!

— Me heidät elävinä lähetämme...

— Pois viekää se nainen...

— Väistä pois... tahi...

— Minua kuulkaa!...

— Ei nyt kuulla! Nainen tarttui paljainkäsin pistimiin ja heittäytyi hautaan sysätyiden päälle ja huusi:

— Aapo, Aapo! Ei murhaa murhalla...

Aapo ärjyi naisen avuksi ja onnistui saada villiintyneet miehet senverran malttamaan, että kuulivat mitä tarkoitus oli tällä sanoa:

— Älkää täyttäkö hautaa... Täällä on eläviä ihmisiä!... Täällä on kahdeksan, joista kaikki eivät ole kuolleet!...

Miehet malttoivat, kuin näkivät lahtareiden viskanneet aseet hangelle ja he kaikki seisoivat kädet korkealla antautumisen merkinä. Koirakuopasta nostettiin heti kuusi kuollutta, joista punasotilas ja eräs vanha mies vielä elivät. Ruumiit asetettiin riviin lumelle, mutta haavoittuneet tallatulle maalle. Eräs punasotilas astui valkoisen komentajan luokse, löi nyrkillä häntä kasvoihin ja sanoi:

— Nuoletkos koira haavasi! — Upseeri kompastui haavoitettujen viereen, mihin jäi polvilleen, uskaltamatta enää nousta.

Maassa makaava punakaartilainen viittoo torjuvasti kädellään ja sai sanansa kuuluville:

— Toverit!... Malttakaa... Ei nyt ole tarpeellista muu kuin kuulla päällikköänne. — Upseeri oli avannut olkalaukkunsa ja etsi siteitä. Asetti kääreet ja pari pulloa hangelle. Hänen kätensä vapisivat. Katariina ehti avuksi. Jääkäri kääntyi Aapoon ja sanoi:

— Jos suvaitsette minut niinkauan elää, että voin tehdä parastani heille?... Kysymykseen ei Aapo vastannut, vaan katsoi Katariinaa, joka aukoi haavoittuneiden vaatteita. Upseeri otti kääreet ja alkoi avata punasotilaan sinelliä. Ympärillä olevat katselivat sanaa sanomatta toimitusta. Molemmat heistä olivat kuin tähän tehtävään syntyneitä. Veriset paidat halaistiin ja rintaa

piirtäneet tahi yläosan ruumista puhkaisseet haavat sidottiin. Joku Aapon miehistä sanoi:

— Hyvä on nuolemaan, jos puremaankin... — Tähän ei kukaan vastannut, vaan katseltiin rentonaan maakaavia kuolleita kentällä. Sitten tuumi toinen:

— Uotisen Opallakin siinä ovat koivet oikosena.

— Kylläpä meni hyvä uunintekijä lahtarin kaatamana.

Kolmas tuumi:

— Eipä siinä kaipaa Kinttuahteen Elkkokaan enempi onkivesiään.

— Ei kaipaa, ei. Naapuri nyt kalavedet haltuunsa saa.

— Entäs kun ihan omiaankin ovat teurastaneet!...

— Ihanpas onkin! Eikö se siinä ole Kekäleojan Petteri?

— Kekäleoja se siinä on, joka tukkiponttoolla kaiket kesät korttipeleissä kierteli "altavastajaan".

— Eipä siitä Sepän Tilda turhaa ennustellut, että "korppi se Petterin nokan noukkii vielä maailmassa", koska ei kuudesta lehtolapsestansa ainoastakaan ruokkoa suorittanut. Mies oli köyhien roikkaan kuuluva, mutta nöyrillä nikusillansa eläesssänsä herrain höylinä köysähteli.

— Joo!... Kettu hän oli mieheksi. Ja ketunhännän haudallensa ansaitsee... Eipä siinä miehessä lahtari suuresti vikaan veistänyt. Ei hänen tauttansa kannata verivelkoja vaatia.

Kerääntyneet punikit pitivät "hautauspuheita" itse kullekin vainajalle kohdastansa.

Kun upseeri oli Katariinan avustamana ensiavun havoittuneille antanut, asetettiin hänet muiden lahtarien rinnalle koirakunnaalle. Kun he olivat siinä rivissä, kysyi Aapo:

— Oletteko itse sitä mieltä, että kuolemanrangaistuksen ansainneet olette? — Valkoiset sotilaat olivat vaiti. Joku heistä oli kalman valkoinen ja vaikerteli. Aapo uudisti kyselynsä:

— Te tahdoitte lahdata tämän syyttömän joukon?... Upseeri änkytti:

— Me täytämme määräyksiä...

— Onko se ihmisen vaiko lahtarin sana?... — Ei vastausta.

— Ilman omantunnon kapinaa te “täytätte määräyksiä?”

— Me tunnustamme... Me rukoilemme...

— Lautakunta ja tuomari...

— Niin. Me taasen tiedämme, että te pyydätte armoa... — Epätoivon hysteerinen huuto uudistui valtilta:

— Oi!... Armoa!... Armoa...

— Pyytäkää heiltä armoa, jotka tuossa vainajina maakaavat!... Jos he vastaavat ja armon antavat, niin mekin siihen suostumme!... Pojat! Riviin ja panokset valmiiksi!...

— Syntyi liikehtimistä. Kuolemasta vapautuneiden joukko äännähteli, joku heistä sanoi jotakin, mutta Katariina sai äänensä ensinnä kuuluville:

— Toverit! Isäni ansioiden kautta, antakaa heille anteeksi!... — Joukko yhtyi ja pyysi:

— Antakaa heidän jäädä ampumatta!... — Aapo kysyi:

— Voitteko te antaa heidänkin puolestaan anteeksi, jotka tuossa kuoleman kärsineet ovat?... Vastatkaa: voitteko?

Kukaan ei vastannut.

Haavoittunut punakaartilainen puhui hitaasti:

— Minä en kauan tarvitse elämää, enkä kostantaa, mutta jättäkää se, minkä he meille tekivät... — Aapo mietiskeli, komensi sitten heidät pois vallilta, mutta upseeri jäi paikoilleen. Käskevästi sanoi Aapo viitaten upseeriin:

— Viisi teistä syyllisistä astukoot hänen rinnalleen sinne!

Komentoa ei käsitetty tahi jos ken käsitti, ei kyennyt sitä noudattamaan. Aapo katsoi upseeria, joka asian heti ymmärtänyt oli. Ja hän määritteli miehistä rinnallensa viisi kuolintoverusta. Vaan viidettä ei löydy, ainoastaan

neljä, jotka ovat suojeluskuntalaisia. Tähän huomauttivat sivulla seisovat, ettei tarvitse viidettä, koska Kekäleojan Petteri oli lahtari eläissänsä ja kun lahtarit ovat tappaneet lahtarin, niin tehkoot selvän keskenänsä.

Nyt on multavallilla upseerin rinnalla neljä, Petterin ruumis kannetaan kuudenneksi. Hiljaisuuden jälkeen kysyi Aapo taas:

— Ketä muita olette kerinneet murhata?

— Kaksi joukkuetta eilen Lylyn kankaan sorakuopalle.

Kysyi Aapo:

— Ja ketä ja kuinka paljon?...

— Kuusikymmentä yhdeksän...

— Kuusikymmentä yhdeksän!... Herra jumala!...

— Ketä siellä joukoissa tunsit?

— Veljekset Eino, Einari ja Nikolai Peltosen...

Sitten...

— Sitten?... Puhu, puhu!...

— Toivo, Venne ja Eemeli. Mäkiseltä olivat.

— Perhemurhia kaikki... Ja sitten?

— Korven poikia ja... — "Suojelija" alkoi vapista, eikä voinut ketään enää nimittää.

— Voi törkeyttä! Voi murhaajia!... Vai mukana olette olleet verityössä kuulumattomissa.

— Mukana me olimme saattamassa, ei ampumassa.

— Sehän on melkein se sama. — Aapo viittasi viittä hangella loikovaa henkensä heittänyttä:

— Vai mukanako te nytkin olitte? Kas näiden henki teidän ostettava on!... — Joukko taas liikehtii levottomana ja päästeli tuskaisia huutoja. Katariina rukoili heidän henkensä puolesta. Punasotilaatkin kiihtyivät ja vaativat äänekästä ratkaisua Aapolta... Mutta pelastuneet yhä pyytävät heitä säästämään. Yleisen melun kestäessä nähtiin sukkajalka hevonen suolla saapuvan ja seisautui sinne kauaksi. Reessä oli kaksi miestä. Kun he kuulivat Aapon huudon, pyörsivät samalle tielle, mistä olivat tulleetkin. Aapo nousi vallille valkoisten viereen, kiukkuisella äänellä sanoi:

— Te tahdotte heitä vapaiksi! Tahdotte lahjoittaa murhaajillenne henkensä . . .

— Tahdomme! . . .

— Hyvä! . . . Lähtekää siis kotiinne! Ja minä panen eloonjättämänne lahtarit henkivartijoiksenne, jottei matkallanne mitään tapahtuisi! — Nyt vasta jokainen heistä hämmästyi, kuin Aapo astui joukosta ulommas ja komensi valkoiset ottamaan aseensa ja saattamaan kuolemaantuomitut ihmisten ilmoille. Lopetti Aapo puheensa:

— Älkää riistäkö heiltä henkeä, jotka sen teille itselle lahjoittaneet ovat . . . Tilin te tulette tekemään mustista murhistanne uudelle voitokkaalle Suomen puna-armeijalle . . .

— — —

Koirakuopan äärillä seisoivat lahtarit hämillään ja häpeissään. Oliko heitä häväisty, vai mitä tämä tällainen tarkoitti. Liikkumatta minnekään, seisoivat he siinä samoissa jalkainsa sijoissa. Arkoja silmäyksiä heittivät tuomiolle tuojat teilattaviinkin. Mutta arempia oli melkoisesti näidenkin katset murhaajiinsa.

Aapon suksijoukko oli sanaa enempää sanomatta poistunut ja hiihti jo kaukana korven laiteella. Sieltä kuului taistelulaulun sanat ja suruinen sävel:

Käy kuolemankunnaille kulku
Yöhön usvaan mainehikkaan!
Oikeutta peitä ei sulku,
Me unhoissakin taistellaan!

Manalan virroille taulun
Näen varjossa viittovankin.
Tulikuumana tempasi laulu —
Tämä sävel soi murhettakin!

— — —

Ensimmäisenä hyppäsi aseita ottamaan kaksi juipimpaa suojelijasoturia.

— Eivätpä uskaltaneet!...

— Eivät!... Huonosti siinä käynyt olisi heille...

— Pelkäsivätpä!... Perästä heille ei olisi kunniankukko laulanut! Upseeri liikahti ja sanoi:

— Pitäkää suunne kiinni, raukat!...

Olihan koirahaudoilla kaikki kärsineet henkisesti kuolemantuomion. Mutta kahteen keljuimpaan suojelijaan se ei ollut vähääkään tehonnut. He olivat taasenkin irtipäästyänsä samaisia lahtareita ja valmiita vaikka ampumaan komennuksesta ensimmäisestä punikkeja!... Mutta muut olivat kaikki sanattomia kuin suuressa juhlassa. He kuuntelivat kaukaista sammuvaa laulua, kuuntelivat niin kauan kuin siitä yksikin sävelen sointu jaksoi kuulua.

Kaikki katsoivat senjälkeen jääkäriä, joka yhä seisoj ja katseli suuntaa, mihin Aapon miehet menneet olivat. Vihdoin hän heräsi ja astui askelta pari ulommaksi joukosta ja sanoi:

— Sotilaat!... Eroan teistä. Viekää kenraalille sana, että lakkasin täyttämästä lahtarin määräyksiä, sillä nyt meissä elää YLÖSNOUSEMUS!

Taistelu ihmispetoja vastaan

Tuomari oli vähällä syöksyä paikalle silloin, kun Aapon miehet koirahautoja vallitsivat, mutta viime tingassa piesty hevonen kuusikkoon pysähtyi. Tuomari oli kuullut Katariinan äänen ja laski ovelasti tapahtumavaiheet. Aukeaman takaa tieltä seurasi hän tarkoin, mitä siellä tapahtui. Pian riemuitsi hänen sydämensä siitä, että Aapon miehet oikotein kirkonkylää kohti olivat läheneet, tiesihän tuomari siellä heille kovan koetuksen esille astuvan. Mutta vielä ei menneetkään nämä miehet sanottuun surmansuuhun. Muualle menivät — omille teilleen ujuivat.

— — —

Inhoittava "isänmaan ystävä" oli vihdoinkin tavannut urkkimansa otuksen. Eristyen muista, onnistui hänen saada sukset, joilla piti suoraapäätä pyrkiä etelään punaisten yhteyteen. Mutta ennenkuin hän oli suunnastakaan vielä selvillä, saavutti hänet sivutiellä hevosella ajavat miehet. Katariina kalpeni ja entisestäänkin järkytetty mielenlaatunsa ei kestänyt tätä kohtausta. Hän tunsu edessään kiusaajansa ja konttoripäällikkönsä, jonka kanssa he olivat yhdessä lähteneet "isänmaata pelastamaan". Tätä kohtausta kestävästi pyörtyi Katariina, jonka jälkeen saalistajat korjasivat hänet vaivatta rekeensä.

Nyt sukkajalkainen hevonen laukkoi vimmatusti alamäkeä.

Aukean suon yli saavuttiin töyränteiseen tiheikköön. Vauhti oli hevosella kova. Huudoista hullaantuneena pöykkösi se vastaan tulevan miehen tieltä päätäpahkaa hankeen. Rintaan asti ylettyvässä lumessa, ei elukka hyp-

pienkään pitkälle päässyt. Reki juuttui ahtaasti kahden kuusen väliin. Mutta rytäkässä olivat tielle tipahtaneet kolme reessä ollutta ihmistä... Naisen ääni sekaantui miesten ihmettelyyn ja hämmästelyyn. Tuskaa ja epätoivoa täynnä olivat ne avunhuudot, joita tointunut Katariina sanoiksi sai.

Kun toinen miehistä oli heittäytynyt hankeen häntä hakemaan, nousi nainen rohkeana pystyyn ja katsoi edessään olevaa hintelää, heikkoa miestä. Hän mittasi tämän ruumiinvoimia katseillaan. Nainen oli nähnyt vastaan tulleen miehen ja häntä taisteluun kannusti joku odottamaton apu. Katariina alkoi huutaa niin paljon kuin suinkin jaksoi, mutta tuomari karkasi häneen käsiksi ja tukkesi hänen suunsa.

Nujakka metsätiellä miehen ja naisen välillä oli äänetön, monimutkainen ja väsymätön. Mies tahtoi millä hinnalla hyvänsä pitää kiinni saaliinsa, jonka lukemattomien vaivojen ja vastoinkäymisten jälkeen vihdoinkin saavuttanut oli... Nainen taasen tahtoi kostaa katkerammin vihaamalleen ihmiselle, mitä tiesi maan päälläkään kantavan. Tiesihän Katariina uhrien lukemattoman joukon vasta peitetyissä kohmettumattomissa haudoissa olevan osaksi tuon miehen ansiosta. Jokainen kosketus tuohon mieheen oli kuin ilettävän käärmeen kosketus. Katariina tahtoi saada sen aseensa itselleen, joka oli Pystytukalla povitaskussa. Turkin tukeva nappirivi sinkoili hangelle, aina ylimmäisestä hamaan alimmaiseen asti. Soopelinahkainen kaulus revittiin kappaleiksi ja mies huomasi joutuneensa arveluttavaan asemaan. Hurjasti säikähtäneenä taisteli hän nyt henkensä uhallakin. Mutta Katariinan kädet onnistui kuin onnistuikin työntyä taskuun ja saada kiinni oivasta ampuma-aseesta. Mutta kuiva mies vimmastui ja pinnisti liikkeelle viimeisimmätkin voimansa. Nyt oli Katariinan pää joutunut pahaan likistykseen miehen kainalon alle. Mutta yhä uudelleen tempoili naisen käsi voimakkaana asetta ulos taskusta.

Hiestä ja lumesta märkinä puhkuilivat pakahtumaisillaan molemmat. Ilman päähinettä kumpainenkin piehta-

roi. Miehellä päälaki kaljuna ja kiiltävänä kuin jesuiittaveljen "kurjen muna". Naisella hiukset palmikoista päässeinä, avautuneina, suurina suortuvina. Valtoimina ja mustina valuivat kiihkeästi tappelevan naisen kasvoissa ja kaulassa kuontalot. Välistä suortuvat kiertyivät kummankin kaulan ympärille lujaksi pannaksi. Taistelevalle naiselle oli hiuksista suurta haittaa. Otteensa onnistumisillaan ollessa, kiskoi mies suortuvista julmasti vastustajan pään vaikeaan asentoon. Irtautuneita, mustia, revittyjä kiharoita oli tukottain lumella ja niitä poljettiin hanteen... Mutta siitä huolimatta taistelua jatkettiin ilman hetkenkään hellitystä ja sanaakaan lausumatta... Vihdoin vajosi lumi miehen jalkain alla. Silloin nainen tempasi päänsä pois kamalasta kainalopihdistä, joka oli hänet läkähdyttää. Ja vyötäisiin asti vajonnut mies lähätti vaahtoisin suin ja haukkoi ilmaa. Lujasta sysäyksestä tuomari hoipertui taakse ja nainen tempasi riuhtaisulla aseensa itselleen... Mutta siinä samassa, ennenkuin tämä oli sen kerinnyt vireeseen saada, otti toiskäsinen hevospoltti Katariinan kalvosimen raudankovaan kouraan... Hangesta ylös ryöminyt roisto sai uudelleen tilaisuuden karata kiinni aseeseen, jonka itselleen ryösti. Vihasta ja vimmastakin vikisevänä, asetti tulitorven kiinniasti uhrinsa kasvoihin ja huusi:

— Armoa ano tai muutoin laukaisen panoksen kalloosi!

Eipä jaksanut Katariina enempää kahta miestä vastaan taistella. Rintansa nousi ja laski kiihkeästi. Huohotus tuskaisa esti hänet mitään lausumasta. Hiki suurina karpaloina virtaili pitkin poskipäitä. Mustat suortuvat vanukkeisina valuivat harteilla. Kauan katsoi hän istuillansa kiusaajiansa äänettömänä. Vihdoin itsestään suudella mumisi:

— Tappakaa, ... tappakaa, petoja kun kerran olette. En pelkää kuuliasi! En kuolematakaan!...

Yhä piti Pystytukka kylmää rautaa tytön suun edessä. Teräspuuti kosketti huulia ja hampaita. Roisto tahtoi kuin tulpalla tukkia pelkäämättömän naisen pienen suun.

Nainen taivutti päänsä taakse, tahtoen täten väistää kylmän goldin kosketusta, jotta voisi lausua sanansa. Mutta mies villiintynyt, kuljetti asetta samassa kaaressa. Tätä kiusausta tehdessään, lehahti hylkiön naamalle entinen ominaisuutensa. Rikollisen sielunsa saatanallinen hurmio oli taasenkin saanut vauhtia. Hirtehisen huumori ja hymyily vääristivät kurttuja hänen kasvoilleen. Urteet luhulla otsalla liikkuiivat kuin vasta sikiytyneet lierot. Kaksi sikertynyttä rotansilmää kiilui mustista kuopista. Itse paholainen oli personoitunut ihmismuotoon siihen talviselle tielle. Tässä tyyppillisessä luokkansa edustajassa olivat vaistojen virrat intohimot huippuunsa kehittyneinä.

Irstaileva olio oli saanut itsellensä kauan kaivatun uhrin. Nainen oli nyt hänen vallassaan. Siinä edessään oli nyt se uneksittu olento hiukset hajallaan, kauneimmas-ta kauneimpana. Jo ajatusten viriytyminenkin synnytti kuin sähkövirran kuihtuneisiin konttoripäällikön suoniin.

— — —
Etäinen, yht'äkinäinen ammunta kajahti kaukaa korp-pien laiteella.

Kajahtelujen kaiku raikuna kiisi aina Ilvesvaaralle ja itäisille ylängöille. Ääni ilmassa valitti ja värisi, vuorten kallioseinämistä se sai vastakaikua ja kohosi kukkuloille hajaantuen kuolemanviestiä vieden ympäri vertavuotavaa Hämettä.

Saaliineen riensivät roistot Konikorvesta johtavaa sivutietä valtamaantielle. Ahteissa keskustelivat ja taakseen yhä vilkuilivat.

Nainen oli peitetty rekeen pitkälleen. Päällikkö aloitti:

— Oikealla hetkellä olit veli tässä, oikeammalla kuin aavistinkaan... Olet naamioitu kuin koirankuonolainen konsanaan... Olet sinä junkkari maailmalla keinosi kek-sinyt. Ovelaksi olet oppinut... Mutta niin totta kuin olenkin Suomen voittoisan valkoisenarmeijan korkeimman sota-oikeuden tuomari, tulet sinä Turpee aikansa koroi-tetuksi kunniaan ja maineeseen.

Vastasi mielistelevä mies:

— Palvella olen koettanut . . . Isänmaan eduksi elänyt olen. Nöyrimmästi käskyjänne toteuttaa olen tahtonut. Ei ihme, jos kirkkautenne muistaisi minuakin jollain pienellä viralla, "kun tulen valtakuntaanne." Palveluksiani olen koettanut tehdä, mutta eihän oikea käteni siedä suuria ponnisteluja. Äskenkin, kun autoin teitä vasemmalla kädelläni rytäkässä siinä, niin tuntui kuin lastoista irtautunut olisi tuo katkennut kalvoseni. Ja uskallanpa sen sanoa, että ellei herra niin pian olisi suoriutunut sieltä lumesta, olisi minun ollut pakko hellittää. Niin viiltelee ja polttaa kättäni kuin helvetin liekissä.

Hevosmies huiskutteli edestakaisin koukussa olevaa kättänsä. Käsivarsi oli kipsattu ja kääreliinan kaistaleen kannattamana riippui kaulassa. Konttoripäällikkö istui onnellisena ja posket hehkuvina reen perällä, puhellen:

— Onhan tässä peiton alla "sisar", joka kyllä saattaa sitoakin jos tarvitaan . . . Kuskipukilla istuja keskeytti:

— Naisihminen pitää olla minusta lopen kaukana! En voi sietää mokomaa hameväkeä. Juuri heidän tauttansa tässä rampana ja vaivaisena olen! Vasta viikko sitten, kun Längelmäellä yks' narttu sutena näri kalvosintani. Ja siitä pitäen sitä on vasta leikki ollut. Voi mennä koko käsi, ellei mieskin maan multiin.

Tuomari tuli hilpeämmäksi ukon puheista ja sanoi:

— Pahansisuisia ne eevat . . .

— Ja punikkimaisuuteen hirveän kärkkäitä. Kulkiesani kolmatta päivää näillä "talonpojan asioilla", olen silmäillyt heitä mokomia hutakoita. Jo kaukaa punikin nähtyänsä hiipaisevat huuliansa. Pakananmoinen magneetti niissä on . . . Vaikka toisekseen, kyllähän sen tietää mistä se johtuu. Yksinpä ryssien mukana vieraille maille viipottavat. Ja mitäs sitten on tapahtunut ryssäin kasarmeissa . . . Oh lempo tuota kättä! . . . Sitä vasta moji . . . Soltujen kanssa bolsheviseeranneet rutkemmasti mokomat mamselit ovat tässä maassa. Jytke sitä on käynyt! . . . Sen minä sanon, että erilailta se ryssäpoika osaa heilua niissä morsiusasioissa . . . Tietäähän sen paitapöksyn. Kun sekottuu vierasta verta kansaan, onko se sitten ihme, että

luonteet ja joskus sukupuukin muotonsa muuttaa. Siellä Amerikoissa sitä on kanssa sellainen sekameininki. Siellä sitä vasta mylly on käymässä!...

— Vai on Amerikassa mielenkiintoista...?

— Kyllä!... Kyllä veli sitä siellä hilaa poika jos toisenkin kahvelit kasaan... Ai ai, miten moninaista on elo maailmassa! Eri sopimuksella siinä maassa solmitaan aviorovioita. Mutta kun tuli on kihliössä lakannut kytemästä, asettavat aviot selät yhteen ja kävelevät eri suuntiin. Toisessa tapauksessa ehkä moni kestää loppuun asti... Mutta aniharvoja on onnellisia...

Moiselle puheelle nauroi tuomari. Mutta ajuri muutti puheen aihetta:

— Villi se on se Rajavaaran elossa oleva poika.

— Onpa kyllä. Ja miten monesti se mies onkaan käsitämme pois puikahtanut. Vilppulassa viimeksi vankina, ma kuulleen muistan. Jo alusta alkain olin sitä mieltä, että siitä miehestä on tehtävä "selvä." Mutta se Pylväistön vanhin poikajuupeli, supliikas Korpion korvaan niin paljon, että tämä sai olla vapaalla jalalla.

— Joo!... Muistanhan minä ne ajat... Nurkkaliikkeessä siellä... Mutta pianpas haistoivat kärryn ja pakenivat. Saatiinpa kiinnikin...

— Kiinni saatiin, mutta Kassu päästi irti...

— — —

Käännyttiin syvässä notkelmassa valtamaantieltä sivuun. Tuomari kehoitteli taasen vinhempään vauhtiin. Turpee nousi rekeen seisoaalleen ja ruimaisi väsynyttä, märkänä höyryävää hevosta. Tierat pian sinkoilivat sivuilla kumpaisellakin. Tasaista niittyä ajettaessa kertomustansa jatkoi taasen toinen, miten Ruovedellä Aapo oli laskenut heidät suorinsormin palaamaan Pekkalasta. Niin että on siinä miehessä miehenkin kuntoa, jos kujeitakin. Kuorevedellä taasen karkasi kuin kärppä läpi käsien. Keskeltä miesjoukon karkasi suksille ja sinne saloille kaikkosi...

Päällikkö puhui:

— Juu... Mutta pian sitä nyt kiikissä ovat kaikki. Sinne sitä olivat vanhan ja kuulun Rajavaarankin kaataneet portaitensa pieleen... Kotinsa kodan eteen kompastunut oli mies... Selvä siitä tulee, selvä...

— No, selvähän toki!... Sepä hyväkin tietty!

Kuski pisti asian lopputulpaksi mällin ikeniinsä, ruiskautti sitten mustan venyvän kinon hangelle ja kysyi:

— Muuten mihinpäin sitä nyt sitten niinkuin ensinnä ajetaan?

— Antaapa kirkolle mennä... Kevarissa kuullaan, mitä sinne kuuluu. Kuski äyskäisi hevoselle:

— Hi!... Ääh! Mitäs tuonasta konttaat!

— — —

Hämeen harjanteilla

Kolmatta viikkoa oli jo kulunut siitä, kun olimme Ilvesvaaralla. Tänään, kun on jo tapahtunut niin paljon asioita ja päivän pyörä on alhaalle joutumassa, ei Aapon miehet sittenkään olleet joutuneet luvattuun kohtaan ja tilaisuuteen.

Surusaattue oli lähtenyt Rajavaarasta, kulkenut maantietä pitkin ja siitä ylenevää metsätietä salojen sisään... Keväinen aurinko oli alentanut hanget ja vapauttanut tien yli talven taivuttamat virvikoivut vankeudestansa. Mäkihaisilla havurinteillä tuoksui pihka. Rastas ja närhi askartelivat äänekkäästi. Suokselman alavan yli lensivät pulmusten valkeat parvet ja pysähtyivät sontaiselle talvitielle, josta rahtimiehet kauroja kulettaneet olivat. Varpuviidakot punervina kuhisivat ja viuhuilivat vastaan tuulta. Pimeimmätkin kuusikot olivat pudistaneet lumipöykkyt harteiltansa ja kohisivat ilkoalastomina. Aukeiden ahojen korkeat kivien kyljet olivat etelä puolelta paljastuneet.

Edellimäinen hevosista veti vainajista rajavaaralaisien manalle muuttanutta neljää miestä. Arkuttomina ukot siinä loimiin kiedottuina lepäsivät. Vanha pattijalka Polle, teki viime palvelusta äijälle itselleen. Hevoset muut olivat muualta, kuten saattajatkin. Saattoväkeä neljä reissä kaiken kaikkiaan istui. Oskari yksin hiihteli loitommalla. Teeriharju, Kanasen Kustaa ja Onkalomäen Iisakki, uskollisia aina olleet olivat. Hevosessa viimeisimmässä istui Robert Nordessen, saksalainen tyyppiltään ja muodoltaan.

Ylös Mansikka-ahojen rinteitä verkkaan nousi kummallinen kulkue. Silloin tällöin seisahtelivat hevosetkin — kiirettä ei ollut kellään. Äänettöminä siinä tähyilivät,

ympäriellä avartuvaa taivaanrantaa kukin. Ja kuta ylemmäksi noustiin, sitä laajemmaksi näköpiiri ulontui. Kun oltiin päästy ahon ylimmälle töyränteelle, pysäytti edellä ajava hevosesensa ja tähyili Lemmenlehtoon Kalmojen kentällä. Sieltä asteli vastaan Kuusela, joka etukäteen koitoansa sinne samonnut oli. Tervehtämättä toki tulijoita, askelin harvoin ja hiljaisin loittooni lumettomalle kemälle, eteen astui ja kuormaa kutakin katsoi tyynnä. Kyselty ei kukaan toiseltansa Aapon ilmestymistä, ei sanaa siinä kiirehtänyt lausumaan muutkaan kohdastansa. Kiertelevät miesten katseet kaukoharjanteilla. Harvakseen saneli Kuusela:

— Kuuden kesken tässä meidän menot on pidettävä. Ei ole kuulunut poikia tulevan. Täällä aamusta alkain ollut olen... Odotellut teitä ja heitä... kumpaisiakin. Leposijan kullekin vainajalle kunnollisen olen lapioinut.

Tarjottiin tupakkaa ja sana sinne, toinen tänne lausuttiin. Jatkoj Kuusela:

— Siinä on nyt sitten vuorelle vedettynä koko kuulu suku. Veljistä viisi ovat täällä ja itse isä. Ja vaaroja se veikoista viimeinenkin itselleen etsii. Mikä lienee metakka tänään Konikorvessa ollutkin. Aapon äänen siellä kuulin. Ja vastaan minua laukkasi tiellä kuskin ajama hevonen, reessä miestä kaksi sekä nainen sama, minkä Raja-vaaralla hautajaisissa taannoin näin. Kuusela kertoi kaiken, mitä tiellä nähnyt oli.

Robert naista siskoksensa aavisteli.

— Ei pelkää Apoo lahtareita!...

— Isän tahtoa täyttää.

— Täyttää tässä meidän muidenkin on mieli kohdastamme. Kukaties, vaikka vainolainen täällä saavuttaisi.

Potkaisi Oskari panoslaatikkoa kuormassa viimeisessä ja sanoi:

— Jos tarvitaan, niin tapellaan. Kas tuossa evähiä meille yhdeksi iltaa, vaikka kaikkien paukutella.

— — —

Kuormansa ajoivat miehet lehdettömään lehtoon.

Rajavaaran "Vahti" käveli häntä lopallaan rekien pe-

rässä, mutta palasi pian takaisin kunnaalle ja nuuski puolelle jokaiselle. Hetken perästä ulvahteli ja päästi pitkän uikutuksen. Miehet haudalla puhelivat.

— Hyvää tuokaan ei ennusta, että koira sudeksi muuttuu.

— Viisaita ne on nuo koirat.

— Pylväistönkin kippurahäntä kaiken syksyä ulisi ja ulvoi Kalliosaarta kohden. Niin ulvoi kaikki pitkät pimeät yöt, kuin ilvessusi ainakin.

— Mutta viisas se on. Arvidin asiamiehenä se olla osaa. Ihan peijuoni on...

— Niin, ja koirien kirjoihin sitä sanotaan ihmisen ennen kuuluneenkin. Oikein viisaat herrat ovat sanoneet, että niin sitä ovat esi-isämme juoksennelleet nelinkontin, että kynnet vain ovat rapisseet ja huimat hännät kaarevina heiluneet.

Keskellä murhetta ja surua nosti Kuusela selkensä suoraksi ja katsoi veitikkamaisesti. Selitteli sitten, miten hän oli kerran sattunut lukemaan kirjasta kuinka muudan englantilainen uskoi koirasta kehittyneen apinan, ja sitten siitä oli ainoastaan jokin rengas puuttunut, kuin tuli alkuihminen. Ja että pitkäkätiset rodut, kuten neekerit, olisivat viimeksi pystyyn hypänneitä. — Toisetkin oikaisivat selkensä ja joku lisäsi:

— Gorilloissakin jo kuuluu moni killuvan siinä kahden vaiheella; ovatpa monet pystyyn pääsemäisillään, mutta koiranluonto sentään vielä pitää tassua neljää tanteressa.

Onkalomäki sylkäisi hangelle sustaan mustan rujakan ja juonasi:

— Niinkuin karhu esimerkiksi. Mutta sen viisauden mukaan ei ihminen olisikaan luojan käsistä lähtöisin.

— Niin, niin, lihaa ja luutahan me vain olemmekin, eikä mitään muuta.

— Sepä se herroja juuri jurpittaakin, että he ovat samasta "vormusta" ja etteivät työmiehen ruumista rumena hännät eivätkä kynnet, vaan ryysyt ja ravinto. Mutta rotuihminen on sapsuskoiden avulla tullut hienoksi ja pyöreäksi. Herrasapinat vain turkeissansa ylvästelevät. Mut-

ta raatajan huomio on huolten hidastama. Kuitenkin ne herrasapinat ilmoittavat aina meitä elättävänsä.

— Niin, mutta Lenin on Venäjällä sanonut, että helvettiin herrat ja työmiehille valta ja hallitus. Siten ne asiat vain oikenevat!

— Mutta entäs suomalaiset herrat? . . . He ovat alkaneet aseilla sivistämään työtätekeviä. Aseisiin tsaarin tapaan ja malliin hallita aikovat. Hyvä! Voipi sitä aseilla työmieskin asiaansa ajaa, mutta siihen tarvitaan tietoa ja taitoa, jota herroilla on ja kavalasti sitä hyväkseen käyttävät.

— — —

Vainajat sijoitettiin avoimen haudan pohjalle.

Siinä he lepäsivät ruskean ja tuoksuvan mullan päällä. Mullasta esiin oli ilmestynyt hiiliä ja palaneita luun siruja. Tämä seikka todisti Lemmenlehdon olleen aikansa kalmistona. Tämän paikan uuden nimen esittäjä itsekin lepäsi nyt siinä kylmänä ja arvokkaana unelmaisissa toivotussa tyyssijassa.

Aurinko teki laskuansa, eikä Aapoa vain alkanut kuulua.

“Vahti” yht’äkkiä kunnaalla oli heittänyt suruisan itkeskelyn ja nyt se alkoi niskakarvat siirrossa käheästi haukkua. Oskari juoksi ylös ja hän näki edessään Santalan Mandin, joka suoraapäätä pysähtelemättä tuli ulos puskikosta. Hengästyneenä ja hikisenä ei tyttö saanut aluksi sanaa suustaan. Mutta kun miehet muutkin olivat ympärille kerinneet, otti Mandi porilaisen karvalakin päästänsä, joka likomärkänä hiestä höyrähteli ja sanoi sitten:

— Vainajat haudatkaa . . . Kädellään kirkollepäin häntäisesti viittasi: — Siellä taistellaan! . . . Kestikievarissa ovat vankina Arvid Pylväistö ja Katariina. Kirkolla Aapo parhaillaan taistelussa tulisessa. Lahtarit saartaneet, mutta mies taistelee uljaasti. Lähetti minut sanaa tuomaan. Ammuksia siellä tarvitaan . . .

Nyt tuli kiire. Oskari ja Robert olivat ensimmäisinä valmiina ja kysyvät:

— No Teeriharju ja Kuusela?

— Entäs Kananen ja Onkalomäen Iisakki? Lähdetekö mukaan?

— Joutaahan tästä... Eipä Rajavaarassakaan meitä enää tarvittane.

— Ehkä tuo silmä vielä tähtäimen tarkkaa...

Robert sanoi:

— Hauta on peitettävä!

— Peitetään!

— Mutta olkoon avoinna, ehkä toisivat sinne...

— Elävät huolehtikoot kuolleista. Peitetään!

— Kuka meistä muut huolehtisi, jos eivät toverit?

Tänne myöskin tahtoisin minä...

— Eivät kuole kaikki, jos me kuolemmekin. Jos luumme ja Häme valkenevatkin, koittaa vielä päivä, että tämä maakunta ja koko Suomi uudelleen punaiseksi muuttuu. Ja te muistoissa elätte — aatteiden ihanassa tarhassa ja kartanossa unohtumatta elätte.

Miehet lapioihin tarttuivat ja iskivät ne kohmettuneeseen multavalliin. Mutta Kuusela rekipohjaa kolmea hakemaan riensi, kera niiden pian palasi ja puheli:

— Odottakaa hieman. Pistänpä nämä ukon itsensä peitoksi, jottei multa miestä heti mataisi. Laskeutui Heikki hautaan ja asetteli laudat paikoilleensa. Sitten par-taalle takaisin kädestä kiskottiin. Otti lakin päästänsä tämä vanha mies ja lausuili näin:

— Viisikolmatta siinä teitä... meidän omiamme, seitsemän samasta perheestä. Pappia parempata suotu ei teille, kuin minä kurja Kuusela... Sun, ukko Rajavaara, yksin tunsin... Paremmiin tunsin kuin muista kukaan. Muistuu mieleeni korsuni korvessa tuolla. Kun sen aluskertaa ja hirttä uutta eukkoseni keralla asettelin, sinä avukseni kävit. Ja kun nälkävuonna multa kaiken elin-kipenen köyhyys ja tauti riisti ja lapset leivättöminä itkivät, annoit sinä lehmän oivan omettaamme. Ilosta silloin riemuitsivat eukko ja lapset. Nimeäsi sinun siunasi-vat... Anna anteeksi velikulta, että arkkua parempata sulle naulaamaan en kerinnyt. Tuohon viereesi halu mulla

oisi kerran päästä. Olisi siinä hyvä meidän lounaslepoa pitää, päivätyön raskaan päätyttyä. Kun kerran elossakin matkaa samaa kauan käytiin, niin miks'ei sitten levossakin siellä? Me köyhät sun siunaamme sinne maan multiin. Johtaja olit, meille aikanasi, johtaja ainut, jota ymmärsimme . . . Olkoon taivaasi kirkas ja paikkasi pyhä! Yhtä rehtinä jumaltes luona muistoissa kauan elä. Vanha olit, vanha myöskin minä ja vanha meillä on ja oli usko. Tahotosi taistoon kutsuu vielä tänään tuomaan meitä. Te siellä levossa, me elämässä, taistossa täällä myrskyssä ja pauhinassa. — — — Säästyivät silmänne näkemästä puna-Hämeen valloitusta . . .

— — —

Peitetty oli hauta.

Sanaa lausumatta, hiljaa havuseppele laskettiin. Mutta heti sitten miehet rekiin sukkelasti kävivät. Alas aho- viidakoihin hävisi joukko. Iltarusko lännellä kajasteli. Hämärä hiipi hitaasti maille. Ilvesvaaralla yksin oli hiljaista. Mutta koira väräsi vilusta ja valvoi kimalteisella kamaralla. Sitten uskollinen eläin hiipi haudalle ja kietoi itsensä kerälle havuseppeleen sisään, henkäisi pitkään ja raskaasti, mutta korvat olivat valveilla.

Koillisella kirkonpuolla niitti tuoni viljaa. Etäällä etelässä jyskäsivät tykit. Tammerkosken partaalla ne pamahtelivat . . .

Toiset Kamaran sankareista olivat saaneet levon.

(II:n osan loppu)
